

Empowered lives.
Resilient nations.

CETĂȚENI CORPORATIVI VERITABILI OBIECTIVELE PUBLICE ȘI PRIVATE ÎN SERVICIUL DEZVOLTĂRII UMANE

CETĂȚENI CORPORATIVI VERITABILI OBIECTIVELE PUBLICE ȘI PRIVATE ÎN SERVICIUL DEZVOLTĂRII UMANE

Programul Națiunilor Unite pentru Dezvoltare lucrează cu oamenii la toate nivelurile societății pentru a sprijini crearea unor țări rezistente la crize și pentru a ghida și susține o dezvoltare, care contribuie la îmbunătățirea vieții fiecărui om. Prezenți în 177 de țări și teritorii, noi oferim o perspectivă globală și soluții locale pentru abilitarea oamenilor și pentru crearea unor țări rezistente. Vizitați: www.undp.org și www.md.undp.org.

*Empowered lives.
Resilient nations.*

Analiza și recomandările de politici din prezentul raport nu reflectă neapărat punctul de vedere al Programului Națiunilor Unite pentru Dezvoltare, al Comitetului Executiv al PNUD sau al statelor-membre ale ONU. Raportul este o publicație independentă, realizată la comanda PNUD și reprezintă rezultatul eforturilor comune ale unei echipe de consultanți, consilieri și autori eminenți, coordonate de Grupul Consultativ.

Copyright ©2014

Programul Națiunilor Unite pentru Dezvoltare (PNUD) în Republica Moldova

Strada 31 august 1989, 131, Chișinău, MD-2014, Republica Moldova

Toate drepturile rezervate. Reproducerea, stocarea într-un sistem computerizat sau transmiterea parțială sau integrală a acestei publicații sub orice formă sau prin orice mijloace, electronice, mecanice, prin fotocopiere, înregistrare sau în alt mod, fără permisiunea prealabilă în formă scrisă, sunt interzise.

Machetarea versiunii în limba română: **Ion Axenti**

Design copertă: **Vitalie Munteanu**

Poze copertă: **Arhiva ONU/PNUD Moldova, poze din Proiectele Antreprenoriat Inovațional pentru Angajare Durabilă, Energie și Biomasă în Moldova, Suport în Promovarea Comerțului și Susținerea Măsurilor de Promovare a Încrederii**

Redactor: **Igor Guzun**

Tipar: **Tipografia Centrală.**

Centrul Analitic Independent EXPERT-GRUP:

Adrian Lupușor, *director executiv*

Alexandru Fală, *director program „Analize și prognoze macroeconomice”*

Dumitru Budianschi, *director program „Sector public: economie, finanțe, management”*

Consultanți:

Victor Burunsus, *expert independent, dezvoltare sector privat, mediu de afaceri și competitivitate.*

PNUD Moldova:

Alex Oprunenco, *Specialist în politici, Unitatea de politici*

Dumitru Vasilescu, *Manager de proiect, Proiectul „Analiza Politicilor”*

Nicola Harrington-Buhay, Reprezentant Permanent PNUD și Coordonator Rezident ONU

Republica Moldova se află în fața unei oportunități istorice de a-și moderniza economia și de a asigura o dezvoltare durabilă și incluzivă pentru toți. Țara a obținut progrese remarcabile în realizarea mai multor Obiective de Dezvoltare ale Mileniului, stabilite împreună cu Națiunile Unite: reducerea sărăciei și diminuarea mortalității copiilor. Rămân însă lucruri de făcut pentru înregistrarea unor evoluții durabile în domeniile educației și sănătății, care reprezintă două dimensiuni esențiale ale dezvoltării umane. Totodată, progresul general pe planul dezvoltării are o componentă importantă legată de echitate. Creșterea economică și evoluțiile sociale pozitive, obținute recent, au adus beneficii multiple orașelor mari, în timp ce locuitorii din spațiul rural continuă să se confrunte cu posibilități economice restrânse și cu un acces parțial la servicii esențiale de bună calitate, precum serviciile de sănătate, educație, apă și sanitație.

Moldova are nevoie de o adevărată transformare dacă dorește să depășească aceste provocări. Schimbările nu pot fi însă realizate doar de un singur partener. Cu toate acestea, rolul sectorului privat este esențial în asigurarea dezvoltării. Raportul subliniază că, de fapt, contribuția acestuia la creșterea economică, progresul tehnologic și bunăstarea generală nu este, deocamdată, valorificată pe deplin în Moldova.

Sectorul privat poate asigura un impact transformățional nu doar asupra economiei, ci, de asemenea, asupra evoluțiilor sociale și calității vieții oamenilor. Aspirația pentru asigurarea impactului unei dezvoltări durabile și structurale a devenit deja parte a unui *modus operandi* al mai multor companii vizionare din lume. În realitate, pentru multe dintre aceste companii, abordarea respectivă a devenit echivalentul unui model de afaceri solid. Națiunile Unite și agențiile sale de dezvoltare au cooperat cu aceste companii pentru a asigura faptul că dezvoltarea este obținută printr-o creștere economică echitabilă și incluzivă și prin generarea de venituri, împreună cu

respectarea drepturilor omului și protecția mediului, în conformitate cu Principiile Pactului Global ONU.

Raportul Național de Dezvoltare Umană 2014 demonstrează în mod clar că rolul sectorului privat în asigurarea dezvoltării umane merge dincolo de plata impozitelor și taxelor și crearea locurilor de muncă, oricât de importante ar fi acestea. Raportul prezintă o trecere în revistă a experienței naționale și internaționale care demonstrează modul în care sectorul privat poate juca rolul de catalizator al schimbării prin promovarea noilor abordări, tehnologii, servicii sau propuneri de politici. Avem încrederea că toate aceste exemple vor inspira toți partenerii implicați în proces și vor ajuta la direcționarea în continuare a eforturilor comunității de afaceri din Moldova în avansarea procesului de modernizare a țării.

O dezvoltare durabilă și incluzivă în Republica Moldova, care aduce beneficii tuturor cetățenilor, poate fi asigurată doar prin unirea eforturilor Guvernului, sectorului privat și societății în general în atingerea acestui obiectiv. Raportul 2014 identifică modalitățile prin care sectorul privat poate contribui la progresul social și economic, care sunt obstacolele acestui parcurs și cum poate fi creat un mediu favorabil stabilirii unor parteneriate public-private puternice. Raportul formulează, de asemenea, un set de recomandări de politici bine definite pentru toți partenerii naționali, inclusiv guvernul țării și companiile private, și sperăm că discuțiile inițiate odată cu lansarea procesului de elaborare a Raportului vor continua.

În fine, așa cum s-a întâmplat și cu precedentul Raport Național de Dezvoltare Umană, am încrederea că și această ediție va inspira toți partenerii din fiecare sector și-i va ajuta să asigure viitorul pe care și-l dorește Republica Moldova.

Nicola Harrington-Buhay
Reprezentant Permanent PNUD
Coordonator Rezident al Națiunilor Unite
Republica Moldova

Iurie Leancă, Prim-Ministru al Republicii Moldova

“Prosperitatea fiecăruia depinde de prosperitatea celor din jur”

Modernizarea țării și dezvoltarea umană sunt obiective ce nu pot fi realizate fără o economie de piață funcțională care, în același timp, să fie incluzivă din punctul

de vedere social și durabilă din punctul de vedere al impactului asupra mediului.

O verigă crucială a economiei este sectorul privat. Dezvoltarea acestuia, împreună cu asigurarea unei sinergii între dezvoltarea firmelor și dezvoltarea umană, este una dintre prioritățile noastre majore. Dovadă este și Programul de activitate al Guvernului pentru anii 2013-2014, care stipulează că „asigurarea unei bunăstări economice sesizabile pentru fiecare cetățean și sporirea competitivității economiei vor fi realizate prin: liberalizarea activității economice; crearea unui mediu de afaceri prietenos; atragerea investițiilor în sectoarele cu potențial de creștere; promovarea politicilor industriale pro-active; susținerea întreprinderilor mici și mijlocii cu producție cu valoare adăugată înaltă și competitivitate la export; modernizarea infrastructurii; dezvoltarea forței calificate și productive de muncă”.

Așadar, misiunea de bază a Guvernului este de a crea condițiile favorabile pentru ca cetățenii țării să-și poată urma și realiza aspirațiile. Un obiectiv fundamental este abilitarea firmelor, pentru ca acestea să devină veritabili „cetățeni corporativi” și să îmbrățișeze obiective mai largi decât obținerea și maximizarea profiturilor.

Dezvoltarea comunitară, soluționarea problemelor sociale, conservarea sistemelor naturale și protecția mediului - toate aceste deziderate sunt greu, dacă nu chiar imposibil, de atins fără participarea firmelor. După cum arată și prezentul Raport, abilitarea în cauză presupune, în particular, stimularea firmelor să creeze locuri de muncă decente, să fie plătitoare disciplinate de impozite, să contribuie la modernizarea serviciilor de educație și sănătate, să faciliteze transferul tehnologic și inovațiile, să implementeze proiecte de Responsabilitate Socială Corporativă și de antreprenoriat social, precum și să participe activ la dialogul public-privat.

Alinierea interesului privat la cel public, mobilizarea resurselor publice și private, realizarea sinergiei între agenții de dezvoltare umană privați și cei publici sunt elemente definitorii ale unei economii moderne și ale unui stat prosper și incluziv.

În vederea susținerii inițiativelor private, Guvernul a adoptat Strategia reformei cadrului de reglementare a activității de întreprinzător pentru perioada 2013-2020, care implică și o foaie de parcurs foarte clară, menită să elimine constrângerile din activitatea antreprenorială. Primele rezultate sunt deja sesizabile: în clasamentul „Doing Business 2014-2015”, elaborat de Banca Mondială, țara noastră a avansat cu 19 poziții, situându-se pe locul 63 din 189 de state analizate. Un salt atât de spectaculos s-a datorat simplificării procedurilor de inițiere a afacerilor și a celor de raportare fiscală. Iar pentru a asigura cadrul necesar unui dialog public-privat dinamic, transparent și consistent, a fost creat Consiliul Economic de pe lângă Prim-Ministrul Republicii Moldova, care întrunește autoritățile publice de resort, reprezentanții celor mai importante sectoare economice și partenerii de dezvoltare.

Acțiunile începute în anii precedenți urmează să continue. În acest sens, salutăm lista de priorități de politici, propuse de Raport în scopul descătușării sectorului privat și al fortificării conexiunii acestuia cu obiectivele de dezvoltare umană. Vom continua modernizarea politicilor fiscale prin sporirea transparenței, consolidarea echității și asigurarea previzibilității. Vom asigura continuitatea politicilor care ne vor permite să îmbunătățim mediul de afaceri; să creăm motivațiile necesare pentru ca sectorul privat să participe mai activ în sectoarele educațional și medical; să asigurăm un cadru legal favorabil transferului tehnologic și încurajării inovațiilor; să facilităm și chiar să încurajăm asumarea de către firme a unui nivel mai înalt de Responsabilitate Socială Corporativă și a practicilor de antreprenoriat social.

Pledăm pentru îmbunătățirea continuă a funcționării platformelor de dialog public-privat. Având în vedere actualitatea subiectului, dar și faptul că suntem la ultima etapă a ciclului electoral, recomandările de

politici incluse în prezentul Raport vor putea servi drept reper și pentru programul de activitate al următorului guvern.

Sectorul privat este și trebuie să rămână și în viitor un partener de încredere al cetățenilor și al Guvernului în procesele transformăionale din țară. Acest deziderat este actual, în special, în contextul punerii în aplicare a Acordului de Asociere cu UE, care urmărește atât modernizarea instituțiilor publice, cât și îmbunătățirea funcționării firmelor private. În acest sens, este foarte importantă încrederea reciprocă, fundamentată pe un dialog intens și deschis dintre toate părțile implicate.

Într-o economie modernă, competitivă și incluzivă, firmele, societatea și autoritățile publice urmăresc obiective ce corelează cu interesul comun, înțelegând că prosperitatea fiecăruia depinde de prosperitatea celor din jur. Rolul Guvernului este de a crea condițiile necesare pentru ca acest parteneriat multilateral să fie unul durabil și să acționeze în numele dezvoltării economiei și al țării în întregime.

Iurie LEANCĂ,
Prim-Ministru al Republicii Moldova

În procesul de elaborare, acest Raport a beneficiat enorm de contribuții valoroase din partea numeroaselor persoane și organizații menționate în continuare. Mulți alții au contribuit la acest Raport fie direct, prin reacții la versiunile preliminare, discuții, documente de informare, fie indirect, prin cercetările pe care le-au realizat. Suntem deosebit de recunoscători colegilor de la Oficiul Raportului de Dezvoltare Umană al PNUD din New York și Centrului Regional PNUD din Bratislava și Istanbul pentru susținerea profesională pe care au acordat-o la elaborarea acestui Raport. Echipa datorează mulțumiri doamnei Nicola Harrington-Buhay, Coordonator Rezident ONU/Reprezentant Permanent al PNUD în Republica Moldova, și doamnei Narine Sahakyan, Reprezentant Permanent Adjunct al PNUD, pentru suportul intelectual și ghidarea profesională de care a beneficiat Raportul. De asemenea, autorii doresc să mulțumească în mod special domnului Dumitru Vasilescu, Manager al Proiectului de Analiză a Politicilor/RNDU și domnului Alexandru Oprunenco, Specialist în Politici, ambii din cadrul PNUD Moldova, pentru susținerea inestimabilă oferită în procesul de elaborare a Raportului. Autorii doresc să mulțumească tuturor celor implicați direct sau indirect în procesul elaborării acestui Raport, asumându-și totodată responsabilitate exclusivă pentru orice erori rămase în text.

Recenzenți și contribuitori la raport

Analiza prezentată este rezultatul îndrumărilor, contribuțiilor tehnice și consultării unor experți și specialiști din diverse domenii. De asemenea, PNUD – Moldova și echipa de autori sunt recunoscători pentru criticile, observațiile și contribuțiile utile oferite de colegii recenzenți din țară și din străinătate. Echipa dorește să aducă mulțumiri deosebite colaboratorilor de la Centrul Regional PNUD din Bratislava (mai recent transferat la Istanbul) Elena Danilova-Cross, Mihail Peleah, precum și întregii echipe a Centrului Regional. Mulțumiri deosebite pentru Elena

Danilova-Cross și Aurelia Spătaru pentru contribuția adusă la estimarea IDU pe regiuni ale Republicii Moldova.

Comitetul Consultativ și procesul de consultări

Raportul a trecut prin diverse runde de consultări bilaterale și multilaterale și a fost subiectul a trei reuniuni ale Comitetului Consultativ al RNDU. Ca urmare a unei largi participări, textul Raportului a fost îmbunătățit considerabil și o multitudine de observații pertinente au fost luate în considerare. Versiunile preliminare ale Raportului au beneficiat de comentarii scrise și verbale venite de la Cancelaria de Stat, Ministerul Muncii, Protecției Sociale și Familiei, Ministerul Economiei, Ministerul Tehnologiilor Informaționale și Comunicațiilor, Ministerul Educației, Ministerul Finanțelor, Ministerul Dezvoltării Regionale și Construcțiilor, Ministerul Afacerilor Externe și Integrării Europene, Ministerul Agriculturii și Industriei Alimentare, Academia de Științe, Biroul Național de Statistică (inclusiv pentru datele furnizate), Confederația Națională a Sindicatelor, ODIMM, MIEPO, Delegația UE în Moldova, Ambasada Republicii Federale Germane în Republica Moldova, USAID, Oficiul SDC în Moldova, OIM, UN Women, reprezentanții companiilor private și asociațiilor de business, inclusiv Orange S.A., Moldcell S.A., Mobiasbanca Groupe Societe Generale, Endava, IM Gradalogistic Group SRL, Asociația MoldovaFrukt, Introscoop, Banca Comercială Română Chișinău, Moldasig, Asociația Businessului European, Confederația Națională a Patronatelor din Moldova, Starnet, Gas Natural Fenosa și membrii comunității academice și în particular Academiei de Studii Economice din Moldova.

De asemenea, autorii își exprimă mulțumirile reprezentanților sectorului privat care au participat la interviurile productive și au contribuit la definirea mesajelor principale ale raportului.

CUPRINS:

CUVÂNT ÎNAINTE	IV
PREFAȚĂ	V
MULȚUMIRI	VII
ACRONIME ȘI ABREVIERI	XV
REZUMAT EXECUTIV	XVI
Care este scopul acestui raport?	XVI
Cum și de ce sectorul privat trebuie să urmărească interese publice?	XVI
Dezvoltarea umană durabilă în Republica Moldova: realizări și provocări.....	XIX
Sectorul privat și aliații săi: un front comun pentru dezvoltarea umană	XIX
Reality Check: Evaluarea mediului de afaceri din Moldova și importanța acestuia pentru dezvoltarea umană	XX
Sectorul privat și dezvoltarea umană: evidențe empirice pentru Republica Moldova	XX
Fortificarea rolului sectorului privat în calitate de agent al schimbării	XXI
infografice	XXIII
INTRODUCERE ȘI ABORDĂRI CONCEPTUALE	1
1. DEZVOLTAREA UMANĂ DURABILĂ ÎN REPUBLICA MOLDOVA: REALIZĂRI ȘI PROVOCĂRI	13
i. Evoluțiile economice, sociale și politice recente: comparație regională	13
ii. Progresul în implementarea ODM-urilor	23
2. SECTORUL PRIVAT ȘI ALIAȚII SĂI: UN FRONT COMUN PENTRU DEZVOLTAREA UMANĂ	31
i. Politicile fiscale și finanțarea dezvoltării umane	33
ii. Abilitarea sectorului privat pentru crearea de locuri de muncă decente	37
iii. Implicarea sectorului privat în sistemul educațional	42
iv. Implicarea sectorului privat în sectorul sănătății	49
v. Progresul tehnologic și inovațiile ca motoare ale dezvoltării umane	53

vi. Dezvoltarea umană și Responsabilitatea Socială Corporativă.....	57
vii. Rolul antreprenoriatului social în dezvoltarea umană.....	61
viii. Consultările cu guvernul: vocea sectorului privat în dezvoltarea umană	64

3. REALITY CHECK: EVALUAREA MEDIULUI DE AFACERI DIN MOLDOVA ȘI IMPORTANȚA ACESTUIA PENTRU DEZVOLTAREA UMANĂ 68

i. Tendințele recente în dezvoltarea sectorului privat din Moldova: comparație regională	68
ii. Reforma de reglementare a afacerilor: evaluarea progresului și provocărilor.....	71
iii. Constrângerile-cheie cu care se confruntă sectorul privat	75

4. SECTORUL PRIVAT ȘI DEZVOLTAREA UMANĂ: EVIDENȚE EMPIRICE PENTRU REPUBLICA MOLDOVA 79

i. Repere conceptuale pentru estimările empirice.....	79
ii. Contribuția sectorului privat la creșterea nivelului veniturilor populației	81
iii. Contribuția sectorului privat la ameliorarea nivelului sănătății populației.....	83
iv. Contribuția sectorului privat la sporirea nivelului educației populației	84
v. Influențele reciproce dintre sectorul privat și nivelul dezvoltării umane	85

5. FORTIFICAREA ROLULUI SECTORULUI PRIVAT ÎN CALITATE DE AGENT AL SCHIMBĂRII 87

i. Asigurarea unor politici fiscale pro-dezvoltare umană.....	87
ii. Abilitarea firmelor pentru crearea mai multor locuri de muncă decente.....	89
iii. Asigurarea condițiilor pentru implicarea mai largă a sectorului privat în sistemul educațional și în dezvoltarea forței de muncă	91
iv. Gestionarea eficientă a balanței de beneficii și riscuri în cadrul Proiectelor public-private în sectorul sănătății	92
v. Sectorul privat ca motor al progresului tehnologic și inovațiilor	93
vi. Avansarea Responsabilității Sociale Corporative	95
vii. Încurajarea antreprenoriatului social	97
viii. Aprofundarea dialogului public-privat	97
ix. Abilitarea economică a femeilor.....	100
x. Valorificarea economiilor financiare ale emigranților și a remitențelor sociale.....	103
xi. Cum să accelerăm dezvoltarea? O evaluare a implementării recomandărilor RNDU 2006	104

LISTA DE REFERINȚE..... 107

ANEXE 110

Anexa 1.	Notă tehnică privind calculul Indicelui Dezvoltării Umane (IDU).....	110
Anexa 2.	Notă tehnică privind calculul Indicelui Dezvoltării Genurilor (IDG)	111
Anexa 3.	Indicele Dezvoltării Umane după regiuni, 2013	112
Anexa 4.	Datele privind Indicele de Dezvoltare Umană pentru Republica Moldova, în funcție de medii, regiuni, sexe și dimensiunile indicelui, 2013.....	117
Anexa 5.	Relația dintre sectorul privat și componenta de venituri a dimensiunii dezvoltării umane	120
Anexa 6.	Relația dintre sectorul privat și componenta de sănătate a dimensiunii dezvoltării umane	121
Anexa 7.	Relația dintre sectorul privat și componenta de educație a dimensiunii dezvoltării umane	122

Lista de figuri

FIGURA 1.	Reprezentarea schematică a formelor pasive prin care sectorul privat poate contribui la dezvoltare umană și motivațiile care ghidează comportamentul companiilor	5
FIGURA 2.	Reprezentarea schematică a formelor pasive și active prin care sectorul privat poate contribui la dezvoltarea umană.....	6
FIGURA 3.	Evoluția pe verticală a contribuției companiilor la dezvoltarea umană.	7
FIGURA 4.	Tipurile de întreprinderi din punctul de vedere al contribuției la dezvoltarea umană.....	9
FIGURA 5.	Legătura dintre dezvoltarea umană și dezvoltarea economică.....	14
FIGURA 6.	Corelarea dintre Indicele non-venit al dezvoltării umane și Venitul Național Brut (VNB) per capita, 2012..	15
FIGURA 7.	Corelarea dintre Indicele non-venit al dezvoltării umane și Venitul Național Brut per capita, la nivel mondial, 2012.	15
FIGURA 8.	Corelarea dintre Indicele de Dezvoltare Umană din 2013 și modificarea indicelui față de 2005.	16
FIGURA 9.	Principalele componente ale Indicelui de Dezvoltare Umană, 2013 (Venitul Național Brut – axa dreaptă).....	17
FIGURA 10.	Corelația dintre IDU și IDU ajustat pentru Inegalitate, 2013.	18
FIGURA 11.	Cele trei dimensiuni ale inegalității, comparația dintre Republica Moldova și media regională.	18
FIGURA 12.	Componentele ISM, după medii de reședință, 2013.	19
FIGURA 13.	Contribuția componentelor ISM la creștere, după medii de reședință, 2013.....	19
FIGURA 14.	Indicele Inegalității Gender, 2013.....	20
FIGURA 15.	Evoluția PIB per capita (PPC, dolari SUA), a Indicelui de Dezvoltare Umană și a numărului de persoane ocupate (2000=100%).....	21
FIGURA 16.	Corelarea dintre dinamica PIB-ului și a ocupării în perioada 2000-2012, în funcție de sectoare.	22
FIGURA 17.	Ponderea deficitului de cont curent în PIB, media pentru 2005-2012, %.	22
FIGURA 18.	Modificarea emisiilor gazelor cu efect de seră și degajărilor de CO ₂ vs creșterea PIB, 2005=100, %.	27
FIGURA 19.	Productivitatea CO ₂ (PIB în dolari SUA 2005/kg CO ₂).	28
FIGURA 20.	PM _{2,5} în comparație regională, 2000-2012.	28
FIGURA 21.	Sensibilitatea la schimbări climatice.....	29
FIGURA 22.	Legătura dintre plata taxelor și impozitelor de către sectorul privat și dezvoltarea umană.	34
FIGURA 23.	Distribuția răspunsurilor la întrebarea: „Este oare povara fiscală (mărimea impozitelor directe și indirecte plătite) o constrângere pentru dezvoltarea întreprinderii?”.	35
FIGURA 24.	Distribuția răspunsurilor la întrebarea: „Este oare administrarea fiscală (modalitatea de calcul și evidență, achitarea impozitelor, raportarea etc.) o constrângere pentru dezvoltarea întreprinderii?”, %.	36

FIGURA 25.	Legătura dintre crearea locurilor de muncă de către sectorul privat și dezvoltarea umană.	38
FIGURA 26.	Legătura dintre crearea locurilor de muncă de către sectorul privat și dezvoltarea umană.	44
FIGURA 27.	Evoluția numărului de studenți înscriși la instituții publice (stat) și instituții private (nestatale) de învățământ superior.....	45
FIGURA 28.	Evoluția numărului de studenți înscriși la instituții publice (stat) și instituții private (nestatale) de învățământ vocațional-tehnic.....	46
FIGURA 29.	Distribuția răspunsurilor la întrebarea: „A fost afectată activitatea întreprinderii din cauza deficitului de lucrători?”, în funcție de numărul de angajați ai întreprinderii, în %.....	47
FIGURA 30.	Legătura dintre parteneriatele public-private și dezvoltarea umană.....	51
FIGURA 31.	Legătura dintre crearea locurilor de muncă de către sectorul privat și dezvoltarea umană.	55
FIGURA 32.	Legătura dintre Responsabilitatea Socială Corporativă a firmelor și dezvoltarea umană.....	59
FIGURA 33.	Impactul antreprenoriatului social asupra dezvoltării umane.....	62
FIGURA 34.	Legătura dintre consultările sectorului privat cu guvernul și dezvoltarea umană.....	65
FIGURA 35.	Structura PIB după formele de proprietate, %.....	69
FIGURA 36.	Ponderele sectorului privat în PIB, %.....	69
FIGURA 37.	Cota de ocupare în sectorul privat, % din total persoane ocupate.....	70
FIGURA 38.	Cota de ocupare în sectorul privat, % din total persoane ocupate.....	71
FIGURA 39.	Ponderele timpului alocat pentru a satisface cerințele regulatorii.....	72
FIGURA 40.	Categoriile pentru care s-a înregistrat o tendință de creștere a costurilor (costuri medii, dolari SUA).....	73
FIGURA 41.	Categoriile pentru care s-a înregistrat o tendință de creștere a costurilor (costuri medii, dolari SUA).....	73
FIGURA 42.	Distanța până la frontiere, total inclusiv energia electrică, %.....	74
FIGURA 43.	Calitatea reglementării, scorul în percentile (de la 0 (cel mai jos) la 100 (cel mai înalt) rang).....	74
FIGURA 44.	Poziția Moldovei în clasamentul Indicelui Global de Competitivitate (GCI).....	75
FIGURA 45.	Indicele competitivității Moldovei pentru 2014-2015 în comparație cu liderii țărilor din grupul de referință.....	75
FIGURA 46.	Veniturile din vânzări ale sectorului privat și factorii de influență, modificare, %.....	80
FIGURA 47.	Veniturile bugetare fără granturi și veniturile din vânzări ale firmelor, modificare, %.....	81
FIGURA 48.	Salariul bugetar și cheltuielile publice, modificare, %.....	82
FIGURA 49.	Corelația dintre venituri și cheltuielile publice pentru sănătate și educație în statele din Europa de Est și bazinul Mării Negre.....	82
FIGURA 50.	Rata prevalenței generale (%) și factorii de influență, modificare, %.....	84
FIGURA 51.	Numărul de elevi / studenți, venituri remise / capita, salariu nebugetar, modificare, %.....	85

Lista de tabele

Tabelul 1.	Exemple tipizate de implicare activă a sectorului privat în dezvoltarea umană.....	8
Tabelul 2.	Percepțiile directorilor de firme privind dificultățile asociate cu evidența și achitarea diferitelor impozite (1 deloc dificil – 5 foarte dificil).....	36
Tabelul 3.	Posibile aranjamente instituționale în colaborarea stat-firme private în sectorul educațional...	43
Tabelul 4.	Matricea capacităților de care are nevoie guvernul pentru a gestiona modelele de finanțare și prestare a serviciilor cu implicarea sectorului privat.	43
Tabelul 5.	Indicele Global al Inovației – șapte cele mai bine clasate economii din grupul cu venituri medii-mici.	56
Tabelul 6.	Modele de interacțiune a companiilor cu societatea – analiză comparativă.....	57
Tabelul 7.	Constrângerile specifice ale elementelor dezvoltării umane.....	77
Tabelul 8.	Variabilele utilizate în estimări.	80
Tabelul 9.	Evaluarea implementării recomandărilor principale din RNDU 2006 „Calitatea creșterii economice și impactul său asupra dezvoltării umane”.	105
Tabelul 10.	Indicele de Dezvoltare Umană și indicii de dimensiune ai acestuia pe subregiuni (2013)	112
Tabelul 11.	Indicatori de dimensiune ai Indicelui de Dezvoltare Umană pe subregiuni (2013)	112
Tabelul 12.	Indicele Dezvoltării Genului și indicii de dimensiune ai acestuia pe subregiuni (2013)	112
Tabelul 13.	Indicatori de dimensiune ai Indicelui de Dezvoltare a Genurilor pe subregiuni (2013)	113
Tabelul 14.	Speranța de viață la naștere pe subregiuni și subpopulații (ani)	113
Tabelul 15.	Media anilor de școlarizare pe subregiuni și pe genuri (ani)	114
Tabelul 16.	Durata preconizată de școlarizare pe subregiuni și pe genuri (ani)	114
Tabelul 17.	Venitul Național Brut (VNB) pe cap de locuitor, pe subregiuni și pe genuri (2011 PPP USD) ...	114

Lista de boxe

BOXA 1.	Opinia oamenilor de afaceri	2
BOXA 2.	Opinia oamenilor de afaceri	3
BOXA 3.	Opinia oamenilor de afaceri	3
BOXA 4.	Opinia oamenilor de afaceri	3
BOXA 5.	Exemple de antreprenoriat social în Republica Moldova.....	10
BOXA 6.	Indicele de Dezvoltare Umană	13
BOXA 7.	Indicele de Dezvoltare Umană ajustat pentru Inegalitate	17
BOXA 8.	Indicele Sărăciei Multidimensionale.	19
BOXA 9.	Indicele de Inegalitate Gender și Indicele de Dezvoltare a Genurilor	20

BOXA 10.	Obiectivele de Dezvoltare ale Mileniului	24
BOXA 11.	Proiectul „Hai la Țară!”	31
BOXA 12.	Echitatea fiscală și producătorii agricoli.	37
BOXA 13.	Ce așteaptă tinerii de la viitorul loc de muncă?	39
BOXA 14.	Exemple de contribuție a sectorului privat la dezvoltarea umană prin intermediul locurilor de muncă atractive.	40
BOXA 15.	Albania: compania Edipack specializată în reciclarea hârtiei oferă o șansă persoanelor necalificate.....	41
BOXA 16.	Exploatarea prin muncă a copiilor – un fenomen persistent în Republica Moldova.	42
BOXA 17.	Exemplu de parteneriat între o școală vocațională și firmele private.....	44
BOXA 18.	Cursul de Inginerie a Programării, elaborate de compania „Endava” la Universitatea Tehnică a Moldovei.....	48
BOXA 19.	Campania „Aleg Cariera IT”	49
BOXA 20.	Operarea pe bază de franciză a rețelei de farmacii cu preț redus „The Child and Family Wellness Shops” în Kenya.	50
BOXA 21.	Parteneriatele public-private în Republica Moldova: oportunități, riscuri și probleme de rezolvat	51
BOXA 22.	ESOKO – utilizarea puterii tehnologiilor informaționale pentru îmbunătățirea vieții fermierilor.....	54
BOXA 23.	Servicii de sănătate accesibile și pentru oamenii cu venituri mici: telemedicina în Belarus.....	54
BOXA 24.	Responsabilitatea Socială Corporativă, comunicarea și instituțiile media.....	58
BOXA 25.	Colectarea bateriilor pentru dispozitive electronice de uz personal.	60
BOXA 26.	Cum promovează RSC asociațiile de business.	60
BOXA 27.	Exemple de antreprenoriat social în unele țări europene.	62
BOXA 28.	Exemple de inițiative de antreprenoriat social în Republica Moldova	63
BOXA 29.	Corporația de Finanțare Rurală - companie profitabilă care contribuie la dezvoltarea rurală.....	63
BOXA 30.	Exemplu în care autoritățile publice au ascultat vocea sectorului privat doar după implicarea unei companii mari.	66
BOXA 31.	Progresul Republicii Moldova comparativ cu Estonia	75
BOXA 32.	Suținerea dezvoltării rurale prin coordonarea eforturilor publice și private	91
BOXA 33.	Semnătura mobilă pentru accesarea serviciilor publice cu ajutorul celularului	94
BOXA 34.	Experiența Franței în stimularea cercetărilor și elaborărilor tehnologice	94
BOXA 35.	Pactul Global – o inițiativă strategică pentru coalizarea companiilor social responsabile	96
BOXA 36.	Rezultatul DPP - reducerea termenului de racordare la rețeaua electrică.....	99
BOXA 37.	Femeile țes covoare tradiționale, devin economic independente și protejează mediul ambiant	102
BOXA 38.	Principiile abilitării femeilor.....	103

ACRONIME ȘI ABREVIERI

AA	– Acord de Asociere	OIM	– Organizația Internațională pentru Migrație
AIR	– Analiza Impactului de Reglementare	ONG	– Organizație non-guvernamentală
BERD	– Banca Europeană pentru Reconstrucție și Dezvoltare	ONU	– Organizația Națiunilor Unite
BNM	– Banca Națională a Moldovei	PIB	– Produsul Intern Brut
BNS	– Biroul Național de Statistică	PNUD	– Programul Națiunilor Unite pentru Dezvoltare
CNAS	– Casa Națională de Asigurări Sociale	PPC	– Paritatea Puterii de Cumpărare
GCI	– Indicele Global de Competitivitate	PPP	– Parteneriat Public-Privat
HG	– Hotărâre de Guvern	RSC	– Responsabilitatea Socială Corporativă
IDU	– Indice de Dezvoltare Umană	SUA	– Statele Unite ale Americii
IIG	– Indicele de Inegalitate Gender	TIC	– Tehnologii Informaționale și de Comunicații
IDG	– Indicele de Dezvoltare a Genurilor	TVA	– Taxa pe Valoare Adăugată
IMM	– Întreprinderi Mici și Mijlocii	UE	– Uniunea Europeană
ISM	– Indicelui Sărăciei Multidimensionale	USM	– Universitatea de Stat din Moldova
OCED	– Organizația pentru Cooperare și Dezvoltare Economică	VNB	– Venit Național Brut
ODM	– Obiectiv de Dezvoltare a Mileniului		

Care este scopul acestui raport?

Fiecare companie are libertatea să decidă ce strategie să urmărească: să devină cetățean corporativ, ce presupune asumarea anumitor responsabilități față de comunitate și țara în care activează, sau să rămână corporație fără cetățenie, limitându-se la interesele private înguste. Prima opțiune implică mai multe eforturi, însă este cea mai bună strategie de dezvoltare robustă și durabilă a companiei. În același timp, cea de-a doua opțiune sortește compania la eșec pe termen lung, având în vedere costurile de imagine în fața clienților/consumatorilor, furnizorilor, guvernului și a societății în general, precum și auto-izolarea companiei de procesele transformatoriale din țară.

Scopul final al raportului este de a demonstra prin evidențe empirice și exemple practice cum și de ce sectorul privat trebuie să joace un rol mai pronunțat în dezvoltarea comunitară și procesele de modernizare a țării, precum și să ofere recomandări de politici publice în acest sens. Având în vedere faptul că în țări cu instituții slabe și economii în tranziție, cum este și Republica Moldova, rămâne un vast potențial neexplorat prin care sectorul privat poate contribui la dezvoltarea umană, acest raport are și un important obiectiv inspirațional. Astfel, în baza anumitor exemple atât din țară, cât și din lume, raportul demonstrează că implicarea mai activă a firmelor în activități sociale și de dezvoltare comunitară asigură baza dezvoltării corporative durabile și incluzive. Un simplu fapt demonstrat empiric denotă că companiile care contribuie mai activ la dezvoltarea umană, în special cele care aplică modele incluzive de business, sunt percepute mai pozitiv de către clienți (piață mai mare și mai stabilă), furnizori (acces la factori de producție în condiții mai avantajoase) și de către stat (dialog public-privat mai eficient). Aceste exemple și evidențe empirice urmează să inspire companiile care încă nu au integrat obiectivele de dezvoltare umană în strategiile lor corporative.

Totodată, raportul oferă un impuls motivațional suplimentar pentru membrii rețelei Global Compact în vederea revitalizării acesteia. Companiile membre ale rețelei au oportunitatea să demonstreze în baza

propriilor exemple cum trebuie să arate afacerile bune, incluzive și durabile. Totodată, acestea pot să confirme, prin acțiuni concrete, evidențele empirice despre efectele pozitive ale asumării responsabilității sociale corporative asupra succesului pe termen lung al firmelor.

Cum și de ce sectorul privat trebuie să urmărească interese publice?

În contextul intensificării proceselor de globalizare, a concurenței și a sofisticării afacerilor, obiectivul clasic de maximizare a profitului firmelor nu mai este actual. Astfel, raportul vine să ofere o nouă perspectivă asupra modelelor de business din Republica Moldova. Pentru a asigura o dezvoltare durabilă și a rămâne competitive, companiile trebuie să urmărească scopuri mult mai largi, congruente cu obiectivele de dezvoltare umană. În acest sens, pe lângă complianța fiscală și asigurarea locurilor de muncă decente (elemente foarte importante de care depinde bunăstarea populației), companiile pot juca un rol mai activ în proiecte de responsabilitate socială corporativă, se pot implica în sectorul educațional și cel al sănătății, pot participa la dialogul public-privat, dezvolta proiecte de antreprenariat social, modele incluzive de afaceri și alte mecanisme discutate pe larg în acest raport.

Un element definitoriu al economiei moderne este angajamentul tuturor actorilor (societatea, firmele, guvernul) pentru prosperarea comună, bazat pe înțelegerea mutuală că interesul privat nu poate fi atins în mod durabil din contul celui public. În acest sens, sectorul privat, care este principalul angajator, investitor, sursă de inovații și plătitor de taxe, joacă un rol crucial de catalizator al economiei moderne. Mai mult decât atât, acesta are și un aport la formarea procesului de politici publice, promovând anumite inițiative în domeniile în care activează (factori *push*), la care guvernul reacționează în mod corespunzător (factori *pull*), rezultatul final fiind cadrul regulator acordat la realitățile economice și interesul public.

Dezvoltarea durabilă nu poate fi asigurată, având un sector privat slab, dar și companiile nu pot prospera

într-o comunitate săracă. Prin urmare, dezvoltarea sectorului privat și dezvoltarea umană durabilă sunt procese interdependente care se auto-întrețin: pe de o parte, nu putem asigura populației condiții de trai decente și oportunități pentru auto-afirmare fără un sector privat robust, care să se adapteze la aspirațiile oamenilor; pe de altă parte, sectorul privat nu se poate dezvolta pe termen lung într-o comunitate săracă din cauza accesului limitat la piață, la forța de muncă și inovații și din cauza altor factori cruciali pentru activitatea oricărei întreprinderi. Astfel, contribuția sectorului privat la dezvoltarea umană aduce beneficii ambelor părți (strategie „win-win”). În pofida acestui fapt, raportul constată o legătură firavă dintre ambele procese, fiind identificat un potențial important care nu este explorat.

Evidența empirică pentru Republica Moldova demonstrează că o societate mai sănătoasă și mai bine educată se asociază cu un nivel de dezvoltare economică semnificativ mai mare. Cu cât mai avansat este nivelul de dezvoltare umană, în general, cu atât mai adânci și mai puternice sunt rădăcinile sociale care alimentează sectorul privat în creșterea sa. La rândul lor, firmele, contribuind la modelarea mediului social-economic la nivel național și local, exercită o influență directă asupra felului în care oamenii își pot materializa ideile, valorifica talentele și avansa propria lor dezvoltare și afirmare.

Majoritatea companiilor din Republica Moldova încă nu manifestă o gândire vizionară și nu integrează obiectivele de dezvoltare umană în strategiile lor corporative. Evident, există o serie de exemple bune prin care anumite companii demonstrează o activitate mai prietenoasă principiilor de dezvoltare umană, însă acestea fac parte mai curând din evidențele anecdotice decât din cele empirice. Care este cauza acestui paradox? De ce companiile private din Republica Moldova nu urmează strategia „win-win” și nu au devenit deocamdată cetățeni corporativi veritabili? Ce împiedică companiile să integreze obiectivele de dezvoltare durabilă în strategiile lor de afaceri? Pentru a răspunde la aceste întrebări, trebuie să înțelegem motivațiile care ghidează comportamentul oamenilor de afaceri.

Majoritatea companiilor activează în baza obiectivului-cheie de obținere și maximizare a profitului pentru acționari. În acest caz, contribuția firmelor la dezvoltarea umană derivă anume din procesul de maximizare a profitului (de exemplu: asigurarea unor condiții de muncă decente pentru a motiva personalul să fie mai productiv; implementarea tehnologiilor noi pentru a optimiza cheltuielile și a

spori eficiența întreprinderii). Această abordare pune accent pe rolul statului care trebuie să facă primul pas spre asigurarea unor condiții favorabile sectorului privat, pentru ca cel din urmă să aibă motivațiile necesare pentru a adopta un comportament prietenos dezvoltării umane (ex: ameliorarea mediului de afaceri, asigurarea unei previzibilități sporite a situației macroeconomice, sociale și a procesului legislativ; fortificarea protejării drepturilor de proprietate etc.). Totuși, este această abordare universală valabilă pentru toate întreprinderile? Trebuie neapărat să aștepte întreprinderile ca anume statul să facă primul pas spre abilitarea acestora să contribuie mai mult la dezvoltarea umană sau companiile pot adopta strategii mai pro-active în acest sens?

Totuși, obținerea profitului nu este singurul obiectiv urmărit de companii: pe măsura dezvoltării și creșterii complexității firmei, se dezvoltă și crește complexitatea obiectivelor urmărite de acestea. Astfel, după ce companiile depășesc un nivel critic al dezvoltării și ating etapa unei anumite reziliențe și previzibilități financiare, acestea încep a integra și alte obiective în planurile lor de afaceri. Asemenea Piramidei nevoilor elaborată de Maslow, companiile, după satisfacerea obiectivului de bază stabilit inițial, încep să fie preocupate de autorealizare și îmbunătățirea imaginii de cetățean corporativ. La această etapă, companiile adoptă strategii active prin care contribuie la dezvoltarea umană, prin soluționarea anumitor probleme comunitare sau realizarea diferitelor obiective sociale care nu neapărat țin de activitatea acestor companii (ex: donații, parteneriate cu organizații non-guvernamentale, finanțarea anumitor servicii sociale, construcția obiectelor de infrastructură socială, campanii de sensibilizare pe marginea problemelor de mediul etc.). Mai mult decât atât, rolul acestor companii nu vizează doar contribuția directă la ameliorarea nivelului de trai al populației, dar și servesc drept inspirație pentru alte companii să adopte un comportament prietenos obiectivelor de dezvoltare umană. Drept rezultat, sectorul privat poate pune în funcțiune un cerc virtuos al dezvoltării economice și sociale: integrarea mai plenară în activitățile economice a populației, inclusiv a categoriilor vulnerabile ale societății (în cadrul modelelor de business incluziv), contribuie la ameliorarea condițiilor de trai și, respectiv, extinderea pieței și, ulterior, la crearea și mai multor oportunități economice.

Conștientizând faptul că dezvoltarea umană în Republica Moldova are încă unde să avanseze și că aceasta trebuie să se producă în mod accelerat, politicienii ar dori eventual să știe cum ar putea

utiliza mai plinar potențialul sectorului privat pentru progresul dezvoltării umane și cum să folosească rezultatele dezvoltării umane pentru propășirea sistemului economic. Pentru intensificarea deliberată a cercului virtuos dintre dezvoltarea umană și dezvoltarea sectorului privat, este necesară identificarea principalelor constrângeri critice în dezvoltarea umană și în dezvoltarea sectorului privat și a surselor acestor constrângeri, a agenților schimbării și a acțiunilor pe care acești agenți ar putea să le întreprindă pentru a aborda concomitent constrângerile care împiedică dezvoltarea umană și dezvoltarea sectorului privat. Or, agent al schimbării poate fi nu doar guvernul prin intermediul politicilor pe care le promovează, dar și asociațiile și uniunile de business, mass-media, ONG-urile, donatorii și partenerii internaționali de dezvoltare și chiar unele companii care au atins deja nivelul necesar de maturizare socială. Astfel, recomandările care sunt prezentate în acest raport sunt adresate unui spectru mai larg de agenți ai schimbării, nu doar guvernului.

Un scurt rezumat al constrângerilor critice identificate în acest raport și care în egală măsură sunt relevante pentru dezvoltarea umană și pentru dezvoltarea sectorului privat include următoarele aspecte:

- **Nivelul scăzut de venituri în societate.** Aceasta este una din cauzele esențiale ale nivelului redus de dezvoltare umană în Republica Moldova, dar și o barieră esențială în derularea afacerilor care nu pot prospera într-o societate săracă. Sursele principale ale acestei constrângeri sunt productivitatea mică a muncii, decalajul tehnologic mare în raport cu țările competitori, nivelul foarte redus de ocupare a forței de muncă, nivelul înalt de ocupare informală, evaziunea fiscală practică pe larg și baza economică îngustă și puțin diversificată pe care se sprijină gospodăriile casnice și guvernul. La nivel strategic, soluția acestei probleme presupune o creștere economică mai rapidă și social mai incluzivă, precum și un sistem de redistribuire a veniturilor mai eficient.
- **Nivelul necorespunzător de educație și instruire a forței de muncă.** Constrângerea respectivă împiedică afirmarea personală și dezvoltarea umană în general, dar este și o barieră esențială care nu permite atingerea unui nivel mai înalt de competitivitate pentru firme. Această constrângere provine din sistemul educațional nereformat, din lipsa de motivații din partea firmelor pentru a investi în dezvoltarea angajaților, dar și din lipsa motivațiilor din partea angajaților pentru a valorifica oportunitățile de educație pe tot parcursul vieții. Problema își va găsi soluția doar pe măsură ce firmele și statul vor înțelege că adevărata avere a națiunii este capitalul uman și vor începe să investească resurse semnificative pentru dezvoltarea acestuia.
- **Nivelul înalt de inegalitate în societate.** Evident, este vorba și de inegalitatea de venituri, care, deși în scădere în ultimii patru ani, încă rămâne înaltă. Într-un aspect inegalității transcende criteriul veniturilor, segregând grupuri sociale mai largi, cum ar fi femeile-bărbați și săteni-orășeni. Nivelul înalt de inegalitate este rezultatul unor factori de natură structurală (culturali și geografici) și este amplificat de faptul că această creștere economică este una neinclusivă sub aspect social și geografic. O distribuție mai egală a șanselor ar avea repercusiuni pozitive atât asupra dezvoltării umane, cât și asupra economiei, deoarece mai mulți oameni ar avea mai multe șanse de ocupare în câmpul muncii, iar baza consumului ar fi una mai largă. Cheia la problema inegalităților este un sistem de instituții politice și sociale deschise și incluzive, care reduc esențial riscurile de eșuare individuală de pe carosabilul proceselor economice și sociale și care sunt în stare să ofere protecție celor care în virtutea factorilor obiectivi nu pot să fie parte a acestor procese.
- **Viața în condiții de stres și sănătatea șubredă.** În pofida unor câștiguri privind durata vieții în Republica Moldova pe parcursul ultimelor două decenii, acest indicator ține țara încă departe de nivelul atins de țările europene. Aceasta este o mare problemă ce subminează dezvoltarea umană. În același timp, este evident că o forță de muncă mai puțin sănătoasă pune costuri suplimentare pe angajatori și este mai puțin productivă. Pe termen lung, problema dată va fi depășită doar pe măsură ce oamenii se vor deprinde să facă față stresului (care, după cum arată experiența țărilor mai dezvoltate, doar se va intensifica odată cu creșterea nivelului de venituri și standardelor de viață), adoptă un stil de viață mai sănătos și mai responsabil, iar în sistemul de protecție al sănătății motivațiile personalului sunt aliniate la atingerea interesului superior al pacientului.
- **Presiunile înalte asupra mediului și resurselor naturale.** Mediul degradat și resursele naturale abuzate au implicații asupra stării sănătății oamenilor, dar cauzează și probleme majore pentru firmele ale căror tehnologii se bazează pe aceste resurse. Cauzele principale ale acestei constrângeri în Republica Moldova cuprind infrastructura de protecție depreciată, definirea incertă a drepturilor de proprietate și responsabilităților aferente și lipsa unui sistem de penalități credibile pentru daunele cauzate mediului. Din păcate, există riscul că odată cu intensificarea creșterii economice, presiunile asupra mediului și naturii doar vor crește. Un melanj optimal de motivații pozitive și negative trebuie identificat pentru a impune respectul pentru generațiile viitoare și, după cum arată analizele efectuate, secvența

corectă este următoarea: consolidarea capacităților instituționale ale agențiilor de control – revizuirea standardelor de emisie și poluare – revizuirea sistemului de amenzi și sancțiuni – impunerea efectivă a acestora – adoptarea unor noi instrumente financiare și fiscale pentru a motiva reducerea emisiilor și a minimiza impactul asupra mediului.

În continuare, vom prezenta rezumatul principalelor concluzii pentru fiecare capitol.

Dezvoltarea umană durabilă în Republica Moldova: realizări și provocări

*Nivelul dezvoltării umane în Republica Moldova se îmbunătățește în fiecare an. Cu toate acestea, progresul nu a fost suficient de rapid pentru a atenua discrepanțele notabile de dezvoltare față de țările din regiune, Republica Moldova rămânând codașă la acest capitol. Cauza principală a acestor progrese modeste ține de nivelul scăzut de venituri ale populației – una din cele trei dimensiuni ale Indicelui de Dezvoltare Umană (IDU) și factorul care subminează accesul la serviciile medicale și educaționale de calitate. Alături de nivelul veniturilor, o problemă la fel de pregnantă este și distribuția acestora. Astfel, diferența dintre IDU standard și cel ajustat pentru inegalitate este mai mare față de media din regiune, fapt ce denotă existența unui potențial important neexplorat de dezvoltare umană în Republica Moldova. **Factorii definitorii ai inegalității sunt discrepanțele de dezvoltare dintre sate și orașe și inegalitatea de șanse dintre femei și bărbați.** Ambele probleme au fost identificate drept sfidări majore de dezvoltare și în evaluarea din 2013 a implementării Obiectivelor de Dezvoltare ale Mileniului în Republica Moldova.*

***Vulnerabilitățile respective sunt rezultatul modelului non-durabil și non-incluziv de creștere economică din ultimii ani.** Astfel, în pofida creșterii robuste a Prodului Intern Brut din ultimii ani, numărul locurilor de muncă create s-a diminuat, numărul migranților a crescut, iar carențele de competitivitate au persistat. Drept rezultat, astăzi Republica Moldova se confruntă cu o serie de provocări de dezvoltare esențiale, iar Guvernul are nevoie de parteneri de încredere în soluționarea acestora.*

***Sectorul privat, fiind principalul angajator, investitor, contribuabil la bugetul de stat, generator de tehnologii și expertiză, trebuie să fie un partener de dezvoltare crucial al guvernului.** Astfel, companiile pot contribui la ameliorarea dezvoltării umane atât prin măsuri pasive (ex: locuri de muncă bine plătite, pachete sociale generoase, plata impozitelor,*

implementarea tehnologiilor noi, participarea la dialog și parteneriate public-private etc.), cât și prin măsuri active (ex: finanțarea/construcția obiectelor de infrastructură socială, promovarea modului de viață sănătos, transfer de expertiză practică în cadrul parteneriatelor cu instituțiile educaționale, dezvoltarea produselor/serviciilor destinate categoriilor socialmente vulnerabile etc.). Totodată, contribuția companiilor private la dezvoltarea umană poate fi maximizată în rezultatul colaborării acestora cu alți reprezentanți direcți sau indirecti ai sectorului privat (organizațiile non-guvernamentale, comunitatea donatorilor, mediul academic, mass-media).

Sectorul privat și aliații săi: un front comun pentru dezvoltarea umană

Bunele practici internaționale și cercetările empirice și comparative relevă opt modalități de bază prin intermediul cărora sectorul privat contribuie – voluntar sau involuntar, direct sau indirect – la cauza dezvoltării umane:

- 1) impozitele pe care firmele le achită la buget
- 2) locurile de muncă decente
- 3) prestarea serviciilor educaționale
- 4) prestarea serviciilor în sectorul de sănătate
- 5) tehnologiile și inovațiile pe care le elaborează sau le asimilează din alte surse și le aplică în activitate
- 6) practicile de responsabilitate socială corporativă ca parte integrantă și permanentă în activitățile de bază
- 7) antreprenorialul social, care asigură integrarea economică a persoanelor defavorizate sau le prestează / furnizează serviciile / bunurile de care ultimele au nevoie și
- 8) consultările și dialogul cu guvernul, prin intermediul căruia sectorul privat poate transfera experiența sa în practicile și politicile publice.

***Vizavi de toate aceste aspecte există un potențial neexplorat imens prin care sectorul privat din Republica Moldova ar putea contribui la dezvoltarea umană.** Astfel, demonstrând un civism fiscal mai înalt, dar și intensificând activitatea economică, companiile ar putea să aducă mai mulți bani la bugetul public, generând astfel resurse ce ar putea fi redistribuite pentru plata ajutorului social săracilor, dezvoltarea rețelelor de apeduct și canalizare în localitățile rurale, modernizarea infrastructurii ru-*

tiere, efectuarea de investiții în sănătate și educație, toate cu impact pozitiv asupra dezvoltării umane. Totodată, companiile ar putea crea mai multe locuri de muncă atractive, prin intermediul cărora să contribuie la ridicarea nivelului de bunăstare al populației. Acestea ar putea participa mai activ în procesul educațional, investind mai mult timp și resurse în instruirea continuă a angajaților, participând la educația duală, asigurând o corelare mai bună dintre planurile de înrolare și necesitățile sectorului privat. Companiile private ar putea, la fel, facilita mai activ transferul tehnologic, care să ușureze viața oamenilor și să extindă accesul persoanelor dezavantajate la oportunități economice, de studii și servicii medicale. Sectorul privat ar putea contribui mai mult la proiecte sociale în cadrul inițiativelor de Responsabilitate Socială Corporativă, cu efecte pozitive asupra comunității din care fac parte companiile; și ar putea, de asemenea, asigura un proces legislativ mai eficient, participând mai activ la dialogul cu autoritățile publice.

Este evident că, de fapt, companiile private pot contribui la dezvoltarea umană prin intermediul mai multor sau chiar tuturor instrumentele disponibile, în mod simultan. Din păcate, în prezent asemenea companii sunt foarte puține, însă odată cu creșterea nivelului de concurență, a încrederii reciproce între sectorul privat și autoritățile publice, dar și a maturizării manageriale în rândul antreprenorilor, ne așteptăm la o creștere a numărului de companii angajate să contribuie la dezvoltarea umană.

În general, există o serie de deficiențe care împiedică sectorul privat să contribuie mai activ la dezvoltarea umană. În mare parte, acestea țin de funcționarea ineficientă a sistemului judecătoresc, nivelul scăzut de protejare a drepturilor de proprietate, un nivel înalt de incertitudine economică și politică, criza de încredere dintre sectorul privat și cel public, legislație fiscală imperfectă, împovărătoare și impredictibilă, lipsa unei viziuni strategice și de lungă durată în rândul multor antreprenori, nivelul înalt al evaziunii fiscale, percepția sporită a corupției etc.

Reality Check: Evaluarea mediului de afaceri din Moldova și importanța acestuia pentru dezvoltarea umană

Marea majoritate a economiei moldovenești este reprezentată de sectorul privat. Cu toate acestea, dimensiunea acestui sector, ca și pondere în PIB, a întârziat foarte mult față de țările din regiune și statele baltice, constituind în 2012 circa 70%. Astfel, comparativ cu alte state, sectorul privat din

Republica Moldova dispune de o capacitate generală mai redusă de a contribui la dezvoltarea umană. Vulnerabilitățile sectorului privat sunt resimțite în special în capacitatea acestuia de a oferi locuri de muncă decente, reușind să angajeze doar 28% din totalul persoanelor active – una din cele mai joase rate din țările de comparație. Mari îngrijorări trezește și structura ocupării în sectorul privat, unde circa 42% revine agriculturii, iar peste 40% din ocupare este informală.

Pentru crearea unor condiții mai favorabile dezvoltării sectorului privat guvernul a inițiat, începând cu 2004, un amplu proces de reformare a reglementării de către stat a afacerilor, însă rezultatele au fost modeste. După zece ani de eforturi în care au fost înregistrate un șir de rezultate, Moldova este aproape la jumătate de drum din ce avea de parcurs în acest domeniu. Astfel, Moldova a parcurs doar 64% din distanță până să ofere cele mai bune practici din domeniul de reglementare, față de statele baltice care sunt cu peste 10% mai aproape. Aceste condiții au redus din potențialul de creștere a sectorului privat nu doar cantitativ, ci și calitativ, diminuând aportul acestuia la astfel de factori ai dezvoltării umane, cum ar fi inovarea și educația. În consecință, Republica Moldova ocupă locul 89 în clasamentul Indicelui Global de Competitivitate pentru 2014-2015, fiind printre ultimele din Europa.

Aceste performanțe modeste ale sectorului privat s-au datorat mai multor bariere și constrângeri, cele mai importante fiind: instabilitatea politică, lipsa forței de muncă adecvat instruite, calitatea joasă a instituțiilor, accesul limitat la finanțare și subdezvoltarea infrastructurii. Se poate observa că majoritatea barierelor menționate de sectorul privat depind în mod hotărâtor de factorul uman. Constrângerile critice ale legăturii complexe dintre dezvoltarea umană și dezvoltarea sectorului privat în Republica Moldova se manifestă print-un nivel înalt al percepției corupției și in justiției, securității joase a drepturilor de proprietate, calitatea redusă a educației și nivelul înalt al economiei subterane.

Sectorul privat și dezvoltarea umană: evidențe empirice pentru Republica Moldova

Necesitatea politicilor orientate spre consolidarea sectorului privat este confirmată de legătura bi-direcțională dovedită empiric dintre dezvoltarea sectorului privat și dezvoltarea umană. În primul rând, veniturile firmelor se transpun în veniturile populației și ale statului. În acest mod, atât populația,

cât și statul își asigură sursele pentru a efectua cheltuieli legate de educație, sănătate, politici de protecție a mediului și alte proiecte de importanță comunitară și socială. În al doilea rând, din veniturile agenților economici sunt acoperite cheltuielile pentru menținerea confortului la locurile de muncă – crearea de locuri de muncă decente. La rândul lor, starea de sănătate a populației și nivelul educației au un impact direct asupra productivității muncii.

Estimările econometrice au scos în evidență faptul că, până în prezent, sectorul privat a fost mai cu-rând un beneficiar decât o sursă a dezvoltării umane. Astfel, acesta are o influență mai redusă asupra dezvoltării umane comparativ cu efectul dezvoltării umane asupra sectorului privat. Această concluzie relevă vulnerabilitățile sectorului privat din Republica Moldova și coroborează cu cele din capitoul 3 privind ponderea relativ modestă a sectorului privat în economia națională, comparativ cu țările din regiune.

Fortificarea rolului sectorului privat în calitate de agent al schimbării

În vederea asigurării unor politici fiscale pro-dezvoltare umană, guvernul trebuie să joace mult mai bine rolul de model prin a respecta disciplina și transparența bugetar-fiscală, să simplifice administrarea fiscală, să asigure mecanismele necesare pentru deductibilitatea fiscală a cheltuielilor private plătite pentru prestarea serviciilor publice și să încurajeze filantropia.

Abilitarea firmelor de a crea mai multe locuri de muncă decente presupune, evident, asigurarea unui cadru de reglementare care ar fi propice dezvoltării firmelor, în special a IMM-urilor, adoptarea unor reguli de joc mai clare și mai echitabile în domeniul relațiilor de muncă, asigurarea condițiilor necesare pentru formarea, inclusiv în cadrul întreprinderilor, a unei forțe de muncă competente, flexibile, mobile și capabilă să învețe pe tot parcursul vieții, racordarea strategiilor publice în domeniul educațional și al ocupării forței de muncă la strategiile firmelor din economia reală și, ca o prioritate poate tehnică, dar esențială, definirea standardelor ocupaționale în domeniile esențiale.

Asigurarea condițiilor optime pentru implicarea mai largă a sectorului privat în sistemul educațional și în dezvoltarea forței de muncă solicită angajarea mai plenară a firmelor private în dezbaterile inițiativelor de politici care vizează sectorul educațional, în special, educația profesională, asigurarea condițiilor pentru monitorizarea mai bună de către angajatori

a prestației instituțiilor din educația profesională, asigurarea tratamentului echitabil între prestatorii de servicii privați și publici, inclusiv în ceea ce privește acreditarea și certificarea, și fortificarea legăturilor dintre educația profesională și industrie.

O atenție sporită trebuie acordată gestionării mai bune a beneficiilor și riscurilor pe care le oferă parteneriatele public-private în domeniul serviciilor de sănătate. Aceasta ține de asigurarea unei coordonări bune între autoritățile din domeniul PPP, perfecționarea cadrului normativ secundar, inclusiv definirea standardelor pentru variatele servicii propuse spre a fi implementate în cadrul unor PPP-uri, precum și, la modul imperativ, asigurarea transparenței și condițiilor necesare pentru exercitarea controlului public asupra contractelor PPP.

Pentru a accelera preluarea de către sectorul privat a tehnologiilor moderne și, astfel, a amplifica impactul societal pozitiv al acestora, este necesară asigurarea unui model mai deschis și mai transparent al sferei de cercetare și dezvoltare tehnologică, educarea abilităților și competențelor tehnologice populației în întregime, cu un accent pe copii și tineri, stimularea inovării în cadrul firmelor și la nivel de asociații de business și de sectoare economice și acordarea suportului necesar pentru companiile care pot să-și permită finanțarea unor cercetări științifice și dezvoltări tehnologice.

Este imperativă avansarea Responsabilității Sociale Corporative în cultura națională de business. Dimensiunile esențiale pe care le are în vedere Responsabilitatea Socială Corporativă sunt managementul ambiental, eficiența ecologică, achizițiile responsabile, implicarea constituenților, standardele ocupaționale și condițiile de muncă, drepturile omului, buna guvernare și neadmiterea corupției. Un principiu-cheie pe care se bazează RSC în cultura modernă de afaceri este raportarea publică de către fiecare companie care pretinde a fi responsabilă social despre modul în care implementează această responsabilitate în business și în activitatea operațională. Acest obiectiv major poate fi atins dacă publicul larg ar exercita presiuni binevoitoare asupra sectorului privat pentru ca acesta să utilizeze modele de business și tehnologii mai responsabile față de comunitate și mediu. De asemenea, statul trebuie să se afirme în calitate de partener de dialog în domeniul responsabilității sociale și, foarte important, prin impunerea unor practici social responsabile în managementul firmelor de stat. De asemenea, este necesară activizarea Rețelei Naționale a Pactului Global în Republica Moldova și asigurarea unei vizibilități publice mult mai bune în spațiul mediatic.

Antreprenoriatul social este o altă modalitate prin care firmele private pot contribui la cauza dezvoltării umane. Acest tip de organizare a businessului este încă puțin cunoscut și puțin încurajat în Republica Moldova și asta în pofida unor importante practici pozitive deja acumulate în domeniu. Pentru depășirea acestui handicap, este necesară elaborarea unei legi a antreprenoriatului social, uniformizarea practicilor de acces la achizițiile publice, astfel încât toate entitățile care practică antreprenoriatul social să poată beneficia de oportunitățile pe care le oferă legea privind achizițiile publice, cartografierea sectorului economiei publice, inclusiv în vederea dezvoltării capacităților manageriale, profesionale și de relaționare a întreprinderilor sociale.

În sfârșit, aprofundarea dialogului public-privat este de mare importanță pentru avansarea dezvoltării umane, chiar dacă legătura cauzală este nu directă, ci una care se manifestă prin intermediul calității guvernării. Aceasta presupune o serie de îmbunătățiri ale cadrului instituțional și practicilor existente, inclusiv definirea clară a mandatului și instituțiilor implicate în dialogul public-privat, asigurarea unor structuri flexibile și participarea actorilor reprezentativi în dialog, facilitarea dialogului public-privat de către experți imparțiali și credibili pentru toate părțile, asigurarea monitorizării și evaluării impactului practic al dialogului, difuzia dialogului public-privat la nivel local și regional și valorificarea de o manieră durabilă a resurselor donatorilor și ONG-urilor în dialogul public-privat.

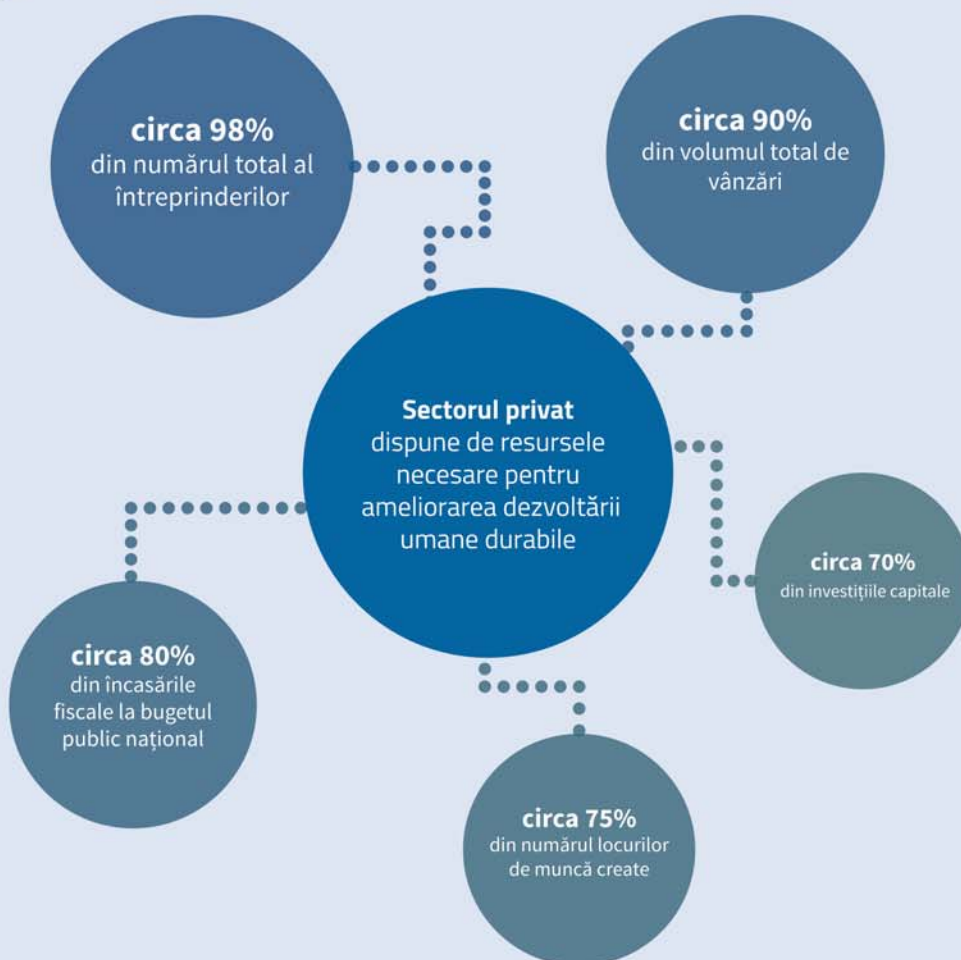
RAPORTUL NAȚIONAL DE DEZVOLTARE UMANĂ 2014

Cetățeni corporativi veritabili

Obiectivele publice și private
în serviciul dezvoltării umane

ROLUL SECTORULUI PRIVAT LA DEZVOLTAREA UMANĂ DURABILĂ A REPUBLICII MOLDOVA

Sectorul Privat – o verigă fundamentală a economiei moldovenești

Sunt oare companiile interesate doar de obținerea profiturilor?

Ipoteză clasică: scopul final al oricărei companii este obținerea și maximizarea profitului pentru acționarii săi.

ÎN ACELAȘI TIMP

Mai este valabilă ipoteza clasică?

Cetățenie corporativă – tot mai multe companii urmăresc scopuri mai vaste decât maximizarea profiturilor și contribuie activ la **dezvoltarea comunitară**

Cum poate fi îmbinat interesul privat al firmelor cu cel public?

Pe măsura creșterii complexității firmei, crește și complexitatea scopurilor urmărite

PROFITUL

se transformă din **SCOP** în **MIJLOC** pentru atingerea altor scopuri legate de

DEZVOLTAREA DURABILĂ

Distingem 3 etape de dezvoltare a oricărei companii

3	FORME ACTIVE	EXEMPLE
	<p>Integrarea obiectivelor de dezvoltare umană în strategiile de business</p>	<ul style="list-style-type: none"> - Donații și finanțarea acțiunilor caritabile; - Parteneriate cu organizații non-guvernamentale; - Finanțarea/construcția obiectelor de infrastructură socială; - Organizarea campaniilor de sensibilizare a opiniei publice pe marginea diferitor probleme sociale; - Promovarea modului sănătos de viață în rândul populației; - Instruirea practică gratuită în cadrul instituțiilor de învățământ
2	FORME PASIVE	EXEMPLE
	<p>Externalitățile pozitive asupra angajaților și comunității în general în rezultatul activității companiei</p>	<ul style="list-style-type: none"> - Oferirea de locuri de muncă bine-plătite; - Pachete sociale generoase pentru angajați; - Plata impozitelor; - Implementarea tehnologiilor noi; - Participarea în parteneriatele public-private; - Participarea în dialog public-privat;
1	ATINGEREA SCOPURILOR DE BAZĂ	
	<p>Obținerea și maximizarea profitului și asigurarea unei stabilități financiare</p>	

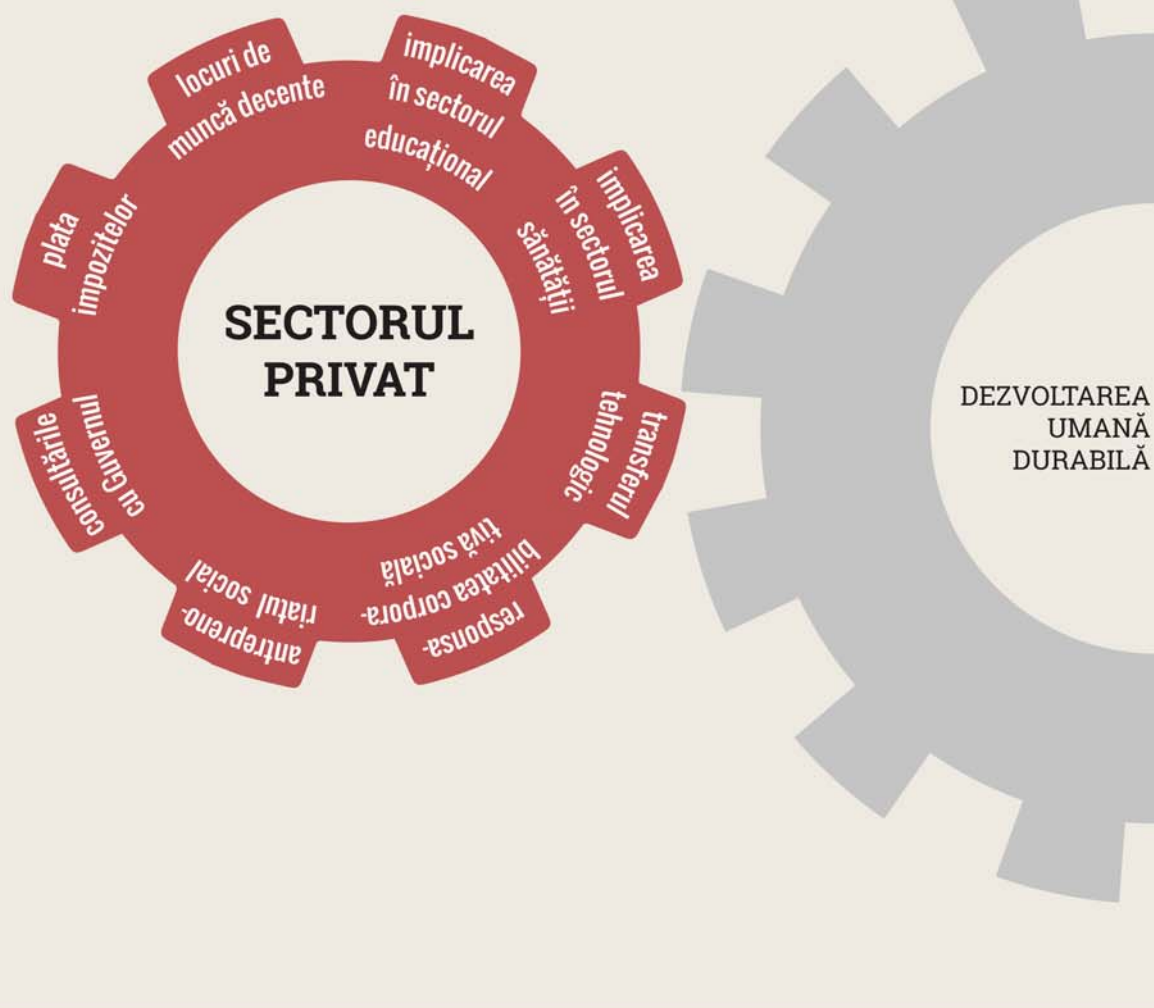
Companiile pot **contribui activ** la **DEZVOLTAREA UMANĂ** după atingerea scopurilor lor de bază și asigurarea unei reziliențe financiare pe termen lung

Cetățeni corporativi veritabili

Obiectivele publice și private
în serviciul dezvoltării umane

CUM CONTRIBUIE SECTORUL PRIVAT

LA DEZVOLTAREA UMANĂ?

Cum sectorul privat poate atenua principalele 3 constrângeri de dezvoltare?

DIFERENȚELE DE DEZVOLTARE DINTRE **SATE** ȘI **ORAȘE**

FORME PASIVE

- ◆ Crearea de locuri de muncă bine plătite în spațiile rurale
- ◆ Oferirea asigurării medicale și pachete sociale pentru angajații de la sate
- ◆ Dezvoltarea tehnologiilor moderne de irigare, recoltare și post-recoltare sau de management al deșeurilor
- ◆ Contribuirea cu impozite la bugetul local care ulterior sunt redistribuite în interesul comunității
- ◆ Accesul la internet și noile instrumente TIC permit predarea lecțiilor online de către profesori aflați în alte localități în școlile cu cadru didactic insuficient
- ◆ Asigurarea opțiunilor fezabile de transport al lucrătorilor/stagiarilor din sate la locul de lucru/stagiu

FORME ACTIVE

- ◆ Susținerea financiară a acțiunilor caritabile;
- ◆ Donații ONG-urilor care se ocupă de dezvoltarea comunitară;
- ◆ Finanțarea centrelor care prestează servicii sociale vârstnicilor;
- ◆ Contribuirea la dezvoltarea rețelei de apeduct și canalizare în sate.

INEGALITATEA DE ȘANSE DINTRE **BĂRBAȚI ȘI FEMEI**

FORME PASIVE

- ◆ Integrarea principiului egalității de șanse în codurile de etică corporative;
- ◆ Asigurarea meritocrației;
- ◆ Implementarea tehnologiilor de manipulare a greutateților înalte;
- ◆ Accesul la internet și noile instrumente TIC permite lucrul la distanță pentru femeile aflate în concediu de maternitate;
- ◆ Abilitarea tinerelor mămici (ex: amenajarea în cadrul clădirii companiei a spațiilor de joacă pentru copii asigurate și cu personal de îngrijire).

FORME ACTIVE

- ◆ Construcția și întreținerea creșelor și grădinițelor în special în spațiile rurale;
- ◆ Susținerea campaniilor de senzibilizare a opiniei publice privind problema violenței în familie;
- ◆ Organizarea/finanțarea instruirilor de abilitare economică a femeilor.

PROBLEME DE **MEDIU**

FORME PASIVE

- ◆ Implementarea tehnologiilor noi cu emisii reduse, un management mai eficient al deșeurilor sau canalizare epurare mai calitativă;
- ◆ Dezvoltarea întreprinderilor de reciclare a deșeurilor;
- ◆ Comercializarea echipamentelor de purificare a apei potabile;
- ◆ Acordarea priorității furnizorilor de produse ecologice.
- ◆ Implementarea principiului de „oficiu” verde în cadrul întreprinderilor.

FORME ACTIVE

- ◆ Susținerea financiară și organizatorică a campaniilor de sensibilizare a opiniei publice pe marginea problemelor de mediu;
- ◆ Acoperirea salarială a unui anumit număr de ore pentru angajați de muncă voluntară în domeniul protecției mediului;
- ◆ Organizarea periodică a acțiunilor de salubritate împreună cu toți angajații.

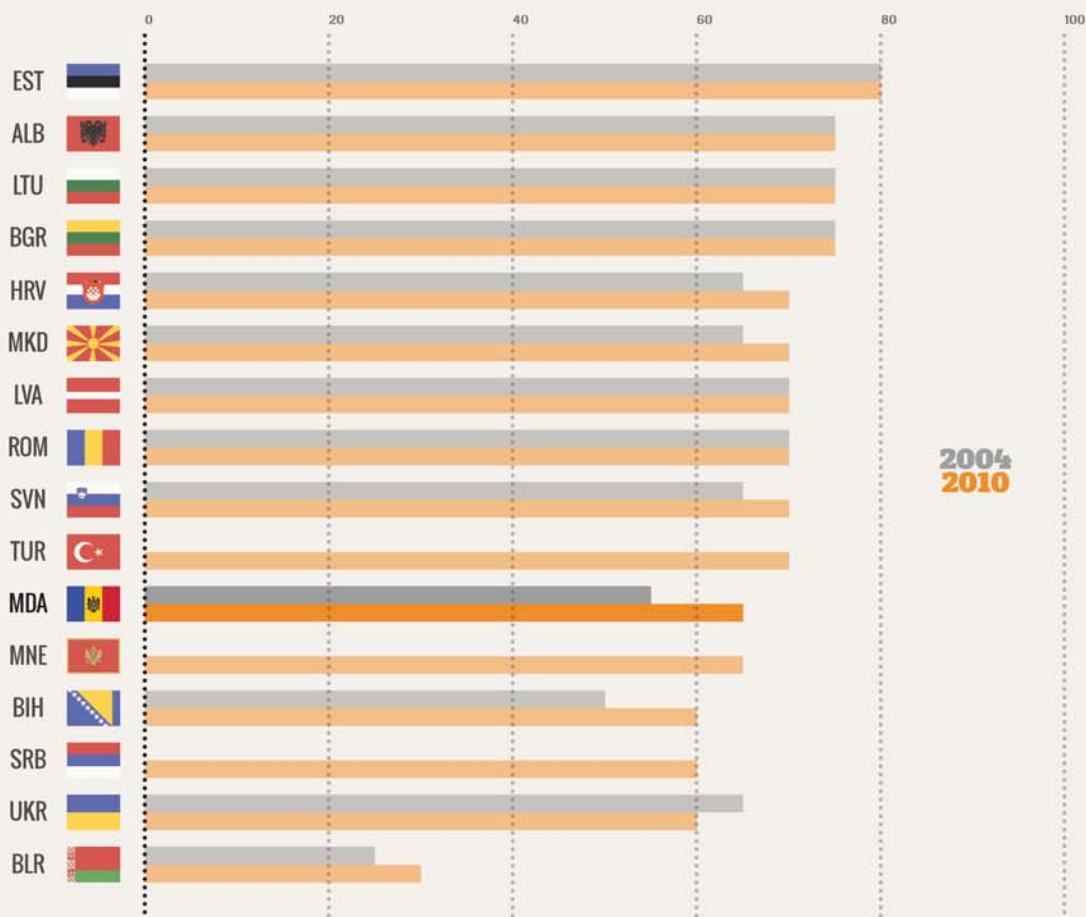
Cetățeni corporativi veritabili

Obiectivele publice și private
în serviciul dezvoltării umane

CONSTRÂNGERILE
SECTORULUI PRIVAT

Sectorul Privat în Republica Moldova: Reality Check

Sectorul privat constituie **65%** din PIB

În pofida unui progres, ponderea sectorului privat rămâne mică față de țările din regiune

Cele mai mari curențe

Dimensiunea
pieței

Inovarea

Instituții

Sofisticarea
afacerilor

Dezvoltarea
sectorului financiar

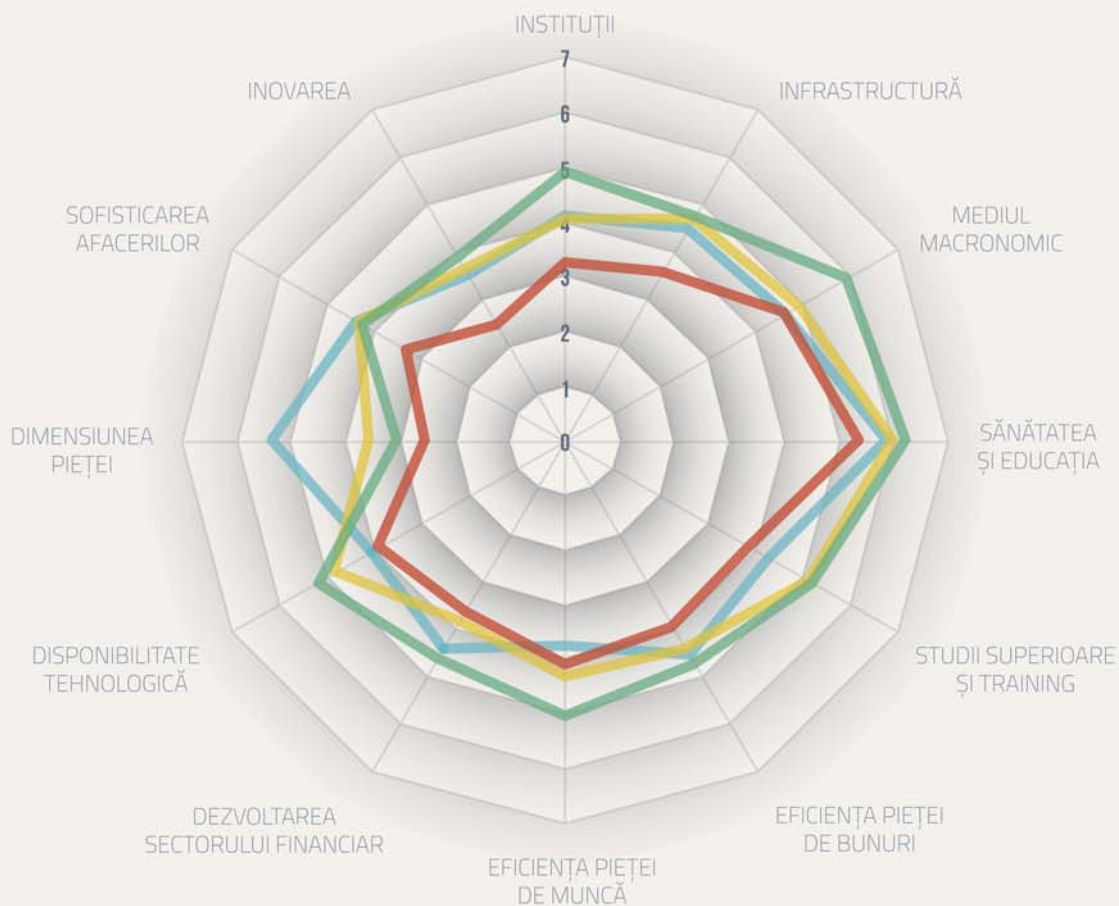
*Indicele competitivității Moldovei pentru 2014-2015
în comparație cu liderii țărilor din grupul de referință*

LETONIA

LITUANIA

ESTONIA

MOLDOVA

Sursa: World Economic Forum

Impactul provocărilor sectorului privat asupra dezvoltării țării?

CAPACITATE REDUSĂ DE CREARE A LOCURILOR DE MUNCĂ

- Piața netransparentă a forței de muncă, cauzată de plățile în plic și munca la negru
- Lipsa forței de muncă calificate
- Accesul dificil la finanțare
- Corupția

ABSORBȚIA REDUSĂ LA TEHNOLOGII

- Lipsa unui mediu concurențial sănătos
- Securitatea joasă a drepturilor de proprietate, inclusiv de autor
- Corupția și in justiția
- Lipsa mecanismelor de facilitare a finanțării cercetării și dezvoltării la firme

VENITURI REDUSE DIN ACTIVITATEA ANTREPRENORIALĂ

- Administrarea fiscală ineficientă
- Povara fiscală

CULTURA CORPORATIVĂ SLAB DEZVOLTĂ

- Cultura corporativă slabă
- Nivelul înalt al economiei informale

EXPERIENȚA ȘI ABILITĂȚILE DE MANAGEMENT INSUFICIENTE

- Infrastructura socială slabă
- Corupția
- Calitatea joasă a instituțiilor

Cetățeni corporativi veritabili

Obiectivele publice și private
în serviciul dezvoltării umane

CONSTRÂNGERILE DE DEZVOLTARE ALE REPUBLICII MOLDOVA

Republica Moldova - codașă în regiune la capitolul Indicelui Dezvoltării Umane

2014

0,663 PUNCTE

2005

+3,8%

2014

DIN 187 ȚĂRI INCLUSE ÎN CLASAMENT

Cauza fundamentală: **NIVELUL REDUS AL VENITURILOR**

REPUBLICA MOLDOVA

MEDIA REGIONALĂ

DIFERENȚA PÎNĂ LA MEDIE

SPERANȚA DE VIAȚĂ
LA NAȘTERE, ANI

VENITUL NAȚIONAL
BRUT PER CAPITA, MII USD

DURATA PRECONIZATĂ
DE ȘCOLARIZARE, ANI

Sursa: Raportul de Dezvoltare Umană 2014

Veniturile nu sunt doar mici, dar și distribuite inegal

NIVELUL INEGALITĂȚII

DIFERENȚA DINTRE INDICELE DEZVOLTĂRII UMANE STANDARD ȘI CEL AJUSTAT PENTRU INEGALITATE

REPUBLICA MOLDOVA

12,0%

MEDIA DIN REGIUNE

10,6%

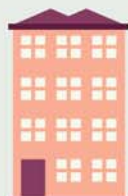

Cele 3 dimensiuni ale inegalității, comparația dintre
Republica Moldova și **Media Regională**

Diferențele dintre *sate* și *orașe*

MEDIUL RURAL

MEDIUL URBAN

Rata sărăciei
absolute

18,8% / 4,6%

Acces la servicii
de alimentare cu apă

22,8% / 68,9%

Acces la sistemul
public de canalizare

1% / 50,1%

Diferențele de șanse dintre *femei* și *bărbați*

FEMEI

BĂRBAȚI

Rata de ocupare

37% / 41,8%

Salariul mediu brut **al femeilor**

DIN SALARIUL BĂRBAȚILOR

Timp alocat pentru
munci neremunerate

4,9 / 2,8

Problemele de *mediu*

Gradul de împădurire

10,9%

ȚINTA ODM*
PENTRU 2015 – 13,2%

Proporția locuitorilor
cu acces permanent la
surse îmbunătățite de apă

62%

ODM* - Obiectivele de Dezvoltare ale Mileniului

ȚINTA ODM
PENTRU 2015 – 65%

Pondere a populației
cu acces la canalizare
îmbunătățită

56,6%

ȚINTA ODM
PENTRU 2015 – 65%

INTRODUCERE ȘI ABORDĂRI CONCEPTUALE

Cum arată o economie clasică? Firmele livrează produse și servicii populației; populația obține venituri din salariile și dividendele plătite de firme pentru a procura bunuri și servicii; iar rolul statului este de a seta reguli de joc (legislația), a furniza bunuri și servicii publice din contul impozitelor colectate și a atenua eventualele eșecuri ale pieței (protejarea categoriilor socialmente vulnerabile ale populației și penalizarea externalităților negative și încurajarea externalităților pozitive generate de firme); evident, există și societatea civilă care promovează interesul public și diverse asociații care promovează interesele angajatorilor, angajaților, consumatorilor și altor entități.

Însă, cum arată o economie modernă și prin ce diferă de modelul clasic? Principala distincție este faptul că toate elementele sistemului sunt preocupate de a crea valoare și prosperitate comună. Este o diferență principială de modelele clasice și se bazează pe ideea că populația, firmele, societatea civilă și guvernul nu sunt izolate urmând propriul interes, ci mai curând se simt parte integrală a sistemului, comunității și a țării în întregime. Bunăoară, populația înțelege că bunăstarea proprie depinde de capacitatea firmelor de a oferi locuri de muncă decente sau cea a guvernului de a livra bunuri și servicii sociale de calitate pentru care sunt plătite impozitele; guvernul înțelege că fără un nivel de trai înalt și un sector privat robust nu poate asigura calitatea înaltă a bunurilor și serviciilor publice; iar firmele înțeleg că nu se pot dezvolta fără capital uman calitativ, politici publice adecvate sau un nivel de trai mai înalt care ar asigura și o cerere corespunzătoare.

Înțelegerea acestor interconexiuni de către fiecare din părți este un element definitoriu al economiei moderne. Totodată, aceasta determină disponibilitatea actorilor de a participa cu propriul aport la asigurarea interesului public cu efecte pozitive pe termen lung. Astfel, populația și firmele plătesc integral impozite în schimbul unor bunuri și servicii publice de calitate care îi permit să se dezvolte și să-și realizeze aspirațiile; guvernul plătește prestații sociale nevoiașilor, promovează politici publice adecvate, investește în infrastructură în schimbul unui nivel mai

înalt de trai al țării care îi permite să colecteze și mai multe impozite; iar firmele participă la soluționarea diferitelor probleme sociale/comunitare care ulterior se transpun asupra dezvoltării durabile a acestora (forța de muncă mai sănătoasă și mai bine educată asigură o productivitate și calitate mai înaltă, un mediu ambiant mai curat permite acces la factori de producție mai calitativi, un nivel de trai mai înalt asigură o piață mai largă etc.). Prin urmare, economia modernă este bazată pe un angajament mutual al tuturor actorilor implicați în promovarea principiilor de dezvoltare durabilă, bazate pe prosperitate comună.

Economia modernă este bazată pe un angajament mutual al tuturor actorilor implicați în promovarea principiilor de dezvoltare durabilă, bazate pe prosperitate comună.

Adam Smith, considerat părintele științei economice contemporane și cunoscut, în primul rând, pentru principiul de „mână invizibilă” ce coordonează piețele și rolului individului care este interesat de maximizarea bunăstării, este autorul unui concept la fel de fundamental în economie: teoria moralității. Conform acesteia și contrar viziunii pe larg răspândite în societate, persoanele nu sunt interesate doar de propria bunăstare, ci și de bunăstarea societății în întregime. Potrivit lui Smith, ambele concepte corelează între ele: bunăstarea fiecărui individ depinde, în linii generale, de bunăstarea celor din jur. Aceasta explică și tendința oamenilor pentru acțiuni ce depășesc interesele individuale: comportament pro-civic, filantropia, voluntariatul etc. (spre exemplu, potrivit Indicelui „World Giving Index”, circa 45% din populație ajută cel puțin o dată pe an oameni străini). Având în vedere faptul că firmele sunt create de oameni, am putea să ne așteptăm că și acestea urmează un comportament similar? Urmărește oare sectorul privat doar interese private sau firmele integrează în strategiile lor și obiective comunitare? Sunt oare preocupate firmele și de alte obiective, împreună cu cel de maximizare a profitului (dezvoltarea comunității, îmbunătățirea sănătății populației, sporirea calității educației și a mediului, eradicarea sărăciei etc.)?

Logica convențională ne spune că scopul fundamental al oricărei întreprinderi este obținerea profiturilor pentru acționarii săi, în timp ce ameliorarea nivelului de trai al populației este responsabilitatea principală a guvernului. Însă mai rămâne oare această ipoteză validă în contextul în care companiile din toată lumea devin tot mai preocupate de problemele comunitare și depun eforturi pentru a construi practici de business durabile din punct de vedere social. Potrivit unui sondaj publicat în 2014¹, peste 65% din companii la nivel global au donat bani pentru scopuri caritabile, au participat la activități comunitare sau au contribuit la sporirea eficienței energetice sau a gestionării deșeurilor; circa 40% din companii au operat modificări la produsele lor pentru a reduce repercusiunile asupra mediului, iar 30% din companii au stabilit parteneriate durabile cu organizații cu scopuri caritabile.

Contrar logicii convenționale, nu toate companiile urmează în mod orbește scopul de obținere a profiturilor. Din contra, o bună parte din companiile din toată lumea devin tot mai preocupate de problemele comunitare.

Prin urmare, trăim perioada dezvoltării conceptului de *cetățenie corporativă* conform căruia tot mai multe companii încep a urmări scopuri mai vaste decât maximizarea profiturilor, fiind preocupate și de soluționarea problemelor comunitare (Boxa 1). Aceste companii sunt conduse, de regulă, de antreprenori vizionari, capabili să gândească pe termen lung, și să privească dincolo de orizonturile celor care se limitează doar la obținerea profiturilor. Drept rezultat, companiile respective sunt mai stabile în timp și au mai multe avantaje competitive față de restul firmelor.

BOXA 1. OPINIA OAMENILOR DE AFACERI

„Pe parcursul multor ani, dezvoltarea comunitară reprezenta obiectivul activităților filantropice considerate separate de obiectivele firmelor și străine acestora; creșterea bunăstării acționarilor și a bunăstării societății erau percepute drept deziderate total diferite. Însă, cred că această percepție se schimbă. Multe din companii încep să înțeleagă că inovațiile și avantajele competitive pot rezulta doar în urma integrării de la bun început a problemelor sociale și de mediu în strategiile de business. Astfel, putem dezvolta împreună o nouă generație de idei, piețe și angajați”.

Carly Fiorina, director executiv, Hewlett-Packard, în cadrul Conferinței anuale privind Responsabilitatea socială corporativă, 12 noiembrie, 2013

Care sunt factorii ce determină companiile să privească din alt unghi modelul de business și să se focuseze mai mult pe scopurile pro-comunitare, care aduc dividende importante pe termen lung? Potrivit Raportului internațional de afaceri Grant Thornton², există câteva cauze majore:

¹ „Corporate Social Responsibility: Beyond Financials”, Grant Thornton International Business Report 2014

² Idem

³ „Making Sustainability Profitable”, Harvard Business Review 2013.

■ **Optimizarea cheltuielilor** (factor recunoscut de circa 67% din firme la nivel mondial) – ține în special de acțiuni în vederea sporirii eficienței energetice, gestiunii deșeurilor și alte activități care contribuie la reducerea repercusiunilor activității întreprinderilor asupra mediului înconjurător. Astfel, integrarea obiectivelor de mediu în strategiile de dezvoltare ale firmelor creează premisele pentru modernizarea conceptului afacerilor, în special în contextul resurselor și piețelor limitate.³ Spre exemplu, inițiativa de conservare a energiei lansată de Cisco Systems „Aer mai curat cu economii de milioane” (engleză: Cleaner Air and Millions in Savings) a adus companiei economii operaționale de circa 4,5 milioane dolari SUA anual.⁴ Împreună cu optimizarea cheltuielilor energetice, activitățile pro-comunitare permit firmelor să economisească și din contul cheltuielilor de publicitate, grație creșterii oportunităților de publicitate gratuită. Spre exemplu, în rezultatul efectelor pozitive de imagine asupra companiei de produse cosmetice „The Body Shop” în rezultatul susținerii unei campanii împotriva testării produselor cosmetice pe animale, aceasta nu a mai avut nevoie de publicitate plătită.⁵

Integrarea obiectivelor de mediu în strategiile de dezvoltare ale firmelor creează premisele pentru modernizarea conceptului afacerilor, în special în contextul resurselor și piețelor limitate.

■ **Cererea/presiunea din partea consumatorilor/clientilor** (factor recunoscut de circa 64% din firmele la nivel mondial) – companiile devin cetățeni corporativi activi și în rezultatul presiunii din partea cererii. Evidențele empirice sugerează că asemenea activități sporesc reputația firmelor în fața clienților, investitorilor, partenerilor, comunității și chiar a decidenților de politici și, respectiv, acestea sunt mai durabile în timp.⁶ Mai mult decât atât, implicarea companiei în dezvoltarea comunitară sporește atașamentul consumatorilor față de brand. Motivul este că, de fapt, consumatorii, atunci când aleg anumite produse sau servicii, împreună cu aspectele legate de funcționalitate sau beneficiile practice ori chiar aspectele emoționale sau psihologice asociate cu un anumit brand, analizează și modul în care compania abordează problemele sociale/comunitare. Astfel, consumatorii se urcă la etapele superioare ale piramidei nevoilor elaborată de Maslow – nevoia de autorespect și nevoia de autorealizare. Prin urmare, procurând produsele/serviciile unei companii care promo-

⁴ Studiu de caz: „Eficiența energetică în design și construcții”, Cisco Systems Inc., 2003.

⁵ „Financial Times”, 21 iulie 2003.

⁶ „Corporate Social Responsibility”, Philip Cotler, Nancy Lee, 2005.

vează activ o anumită cauză socială sau contribuie în diverse moduri la dezvoltarea umană, consumatorii se solidarizează și se identifică cu acțiunile companiei respective⁷ (Boxa 2).

Evidențele empirice sugerează că acțiunile pro-comunitare și pro-sociale sporesc reputația firmelor în fața clienților, investitorilor, partenerilor, comunității și chiar a decidenților de politici și, respectiv, acestea sunt mai durabile în timp.

BOXA 2. OPINIA OAMENILOR DE AFACERI

„Consumatorii, în zilele de astăzi, monitorizează și atrag atenția asupra modului în care brandurile companiilor sunt promovate. Prin urmare, dacă strategiile de marketing le sunt pe plac sau simt un atașament emoțional față de cauza socială promovată de o anumită companie, consumatorii tind să aprecieze mai pozitiv produsele/serviciile companiei respective. Pe de altă parte, dacă strategia de marketing este una „tradițională”, fiind bazată pe publicitate plătită fără careva dimensiuni sociale, consumatorii tind să fie mai reticenți față de asemenea companii”.

Paul Bloom, Steve Hoeffler, Kevin Keller și Carlos Basurto, „Consumer Responses to Social and Commercial Sponsorship” (română: „Efectele sponsorizărilor comerciale și sociale asupra consumatorilor”), 2013

■ **Principii de moralitate** (factor recunoscut de circa 62% din firmele la nivel mondial) – este încă o dovadă empirică a teoriei moralității de Adam Smith (menționată la începutul acestui capitol). De ce o companie ar trebui să fie preocupată de moralitate? De fapt, pe măsura sofisticării afacerilor, creșterii interconexiunilor, intensificării concurenței și sporirii rolului sectorului privat în viața economică și socială a țării, managerii încep a simți responsabilitatea pentru comunitatea în care activează⁸ (Boxa 3).

BOXA 3. OPINIA OAMENILOR DE AFACERI

„Există o diferență dintre o companie bună și o companie excelentă. O companie bună oferă bunuri și servicii de bună calitate. O companie excelentă oferă bunuri și servicii de bună calitate și, totodată, contribuie la construirea unei lumi mai bune”.

William Clay Ford, Jr., Președintele Consiliului de Administrație și CEO, Ford Motor Company

O altă condiție esențială de care depinde modul în care ectorul privat contribuie la dezvoltarea umană ține de capacitatea și dorința firmelor de a-și asuma anumite

responsabilități față de comunitatea în care activează. În acest sens, managerii firmelor trebuie să poarte răspundere nu doar față de acționarii *formali* care au contribuit cu capital, ci și față de acționarii *informali* (autoritățile publice centrale și locale, comunitatea locală, instituțiile educaționale etc.). Astfel, funcția clasică de producție a oricărei întreprinderi (un produs sau serviciu este rezultatul combinării a trei factori majori de producție: capital, forța de muncă și tehnologii) nu poate fi exercitată doar în baza resurselor financiare cu care contribuie acționarii formali. Dezvoltarea durabilă depinde și de calitatea politicilor și a cadrului regulator, nivelul de educație și sănătate al populației, capacitatea de absorbție a tehnologiilor în economie, calitatea infrastructurii și, în general, nivelul de bunăstare al populației. Toți acești factori cu care contribuie acționarii informali influențează performanța companiilor, cel puțin, în aceeași măsură ca și contribuțiile de capital virate de acționarii formali.

Sectorul privat trebuie să poarte răspundere nu doar față de acționarii formali, dar și față de cei informali, drept parte a strategiilor de dezvoltare durabilă a afacerilor. Doar astfel putem miza pe un mariaj de durată între bunăstarea firmelor și bunăstarea comunității în care acestea activează.

Totodată, managerii întreprinderilor trebuie să înțeleagă că o companie nu poate deveni puternică într-o comunitate slabă (Boxa 4).

BOXA 4. OPINIA OAMENILOR DE AFACERI

„Lucruri bune = afaceri bune. (...) Contribuția companiilor la dezvoltarea comunitară nu ține doar de caritate sau filantropie, ci reprezintă și o afacere bună. Comunitățile sănătoase sunt importante pentru bunăstarea societății și a economiei în general. Aceasta permite crearea unui mediu propice pentru companii, precum este American Express, să crească, să creeze inovații și să atragă cele mai mari talente”.

Harvey Golub, Președintele Consiliului de Administrație și CEO, American Express, 2000

În cazul Republicii Moldova, care sunt factorii ce motivează companiile să devină veritabili cetățeni corporativi? Sau ce determină antreprenorii să se focalizeze doar pe interesele înguste ale firmelor pe care le conduc, fără a se simți parte din comunitate, cu drepturile și responsabilitățile de rigoare? Care sunt oportunitățile prin care companiile ar putea contribui la dezvoltarea comunității și, în același timp, să asigure și profituri mai mari (efectul „win-win”)? Ce poate face statul pentru a crea un mediu mai favorabil pentru ca sectorul privat să activeze în interes public?

⁷ „Brand Spirit: How Cause-related Marketing Build Brands”, Hamish Pringle and Marjorie Thompson, London: Wiley, 2001.

⁸ Idem.

Scopul principal al Raportului Național de Dezvoltare Umană 2014 este de a identifica legătura atât istorică, cât și potențială dintre dezvoltarea sectorului privat și dezvoltarea umană și de a propune măsurile necesare atât pentru guvern, cât și pentru companii și societate pentru a asigura o interconexiune mai strânsă dintre aceste procese. Totodată, Raportul are și un rol inspirațional pentru sectorul privat, deoarece promovează cetățenia corporativă în rândul firmelor din țară în baza exemplelor practice atât deja implementate, cât și idei de implicare comunitară potențială.

Implicarea mai activă a sectorului privat este și mai importantă în țări aflate în curs de dezvoltare, precum este Republica Moldova, unde problemele sistemice se perpetuează pe fondul vulnerabilităților instituționale și al incapacității guvernului de a le soluționa de sine stator. Într-adevăr, monitorizarea implementării Obiectivelor de Dezvoltare ale Mileniului și precedentele Rapoarte Naționale de Dezvoltare Umană punctează asupra persistenței unor constrângeri fundamentale care subminează dezvoltarea multidimensională a Republicii Moldova. În pofida succeselor înregistrate pe parcursul ultimilor ani la capitolul creșterii economice și reducerii sărăciei, problemele incluziunii creșterii respective, a distribuției veniturilor și a inegalităților în rândul populației rămân pregnante și omniprezente. În mod particular, aceasta ține de accesul inegal la oportunități economice (ex: locuri de muncă, antreprenoriat), la infrastructura de bază (ex: apă potabilă și sistem public de canalizare) și la servicii publice de calitate (în special, educație și servicii medicale). Accesul diferențiat la asemenea facilități reflectă discrepanțe enorme dintre calitatea vieții populației de la sate și a celei din orașe, a populației cu venituri mai mici și mai mari, precum și inegalitatea de șanse între femei și bărbați.

Responsabilitatea și leadership-ul pentru soluționarea problemelor respective revine guvernului, însă pentru a asigura o modernizare eficientă a țării, acesta are nevoie de parteneri competenți și credibili. Unul din partenerii cruciali în acest sens trebuie să fie sectorul privat, reprezentând circa 98% din numărul total al întreprinderilor, care asigură peste 90% din cifra totală de afaceri, circa $\frac{3}{4}$ din numărul locurilor de muncă create și în jur de 70% din investițiile capitale din economia moldovenească.⁹ Astfel, dacă dezvoltăm metafora din Raportul Național de Dezvoltare Umană 2012¹⁰, sectorul privat dispune de instrumentele necesare pentru a asigura o urcare mai rapidă în arborele modernizării. Într-adevăr, firmele private pot disponibiliza suficiente resurse financiare și umane,

precum și expertiză pentru ameliorarea dezvoltării umane, iar rolul guvernului este să creeze condițiile necesare pentru a consolida aceste capacități și a motiva sectorul privat să coreleze interesul corporativ cu cel al comunității. Totodată, guvernul trebuie să creeze un mediu fertil pentru a abilita și motiva inițiativele private, care pot fi atât de sorginte economică, cât și socială/comunitară.

Un partener de dezvoltare esențial al guvernului trebuie să fie sectorul privat, care reprezintă circa 98% din numărul total al întreprinderilor, asigură peste 90% din cifra totală de afaceri, circa $\frac{3}{4}$ din numărul locurilor de muncă și în jur de 70% din investițiile capitale.

În acest raport distingem forme *pasive* și forme *active* prin care sectorul privat poate contribui la dezvoltarea umană.

Formele pasive derivă din activitatea principală a companiilor prin prisma funcțiilor de maximizare a cifrei de afaceri și minimizarea costurilor, care stau la baza activității sectorului privat. În acest mod, contribuția sectorului privat la majorarea veniturilor populației, la îmbunătățirea sănătății, extinderea accesului la serviciile educaționale, precum și diminuarea inegalităților dintre sate și orașe, bogați și săraci și femei și bărbați, ține strict de externalitățile rezultate din activitatea de bază a întreprinderilor. Aceste externalități pot fi atât pozitive, cât și negative, fapt ce depinde de modul în care sectorul privat acționează în vederea maximizării profiturilor.

Spre exemplu, o fabrică de prelucrare a deșeurilor ar putea să decidă fie să implementeze tehnologii noi, cu impact minim asupra mediului și impact maxim asupra productivității, fie să apeleze la plăți informale care să-i permită să evite reglementările de mediu, implicând repercusiuni asupra mediului și productivității. În ambele cazuri, uzina reușește să optimizeze cheltuielile (operaționale în primul caz și fiscale în al doilea caz), însă externalitățile și, respectiv, contribuția la dezvoltarea umană sunt diametral opuse. Alt exemplu relevant: o fabrică de medicamente, pentru a-și crește cifra de afaceri, poate fie să sporească calitatea producției, cu efecte pozitive asupra sănătății populației, fie să majoreze prețurile, lovind asupra veniturilor și accesului populației la medicamente. În context, întrebarea firească care necesită a fi abordată este: care sunt motivațiile ce determină companiile din ambele exemple să aleagă prima sau a doua opțiune?

⁹ Conform datelor din 2013.

¹⁰ Raportul Național de Dezvoltare Umană 2012 a utilizat metafora urcării în arborele modernizării pentru reformele care urmează să fie implementate de către Republica Moldova în contextul procesului de apropiere de Uniunea Europeană.

În primul exemplu, accesul la resurse financiare și, respectiv, tehnologii noi, nivelul protejării drepturilor de proprietate, percepția corupției, comportament de *rent-seeking* al funcționarilor publici și mulți alți factor pot influența ce strategie va adopta uzina pentru a-și minimiza cheltuielile. În cel de-al doilea caz, anume mediul concurențial este factorul-cheie care poate determina strategia adoptată de fabrica de medicamente.

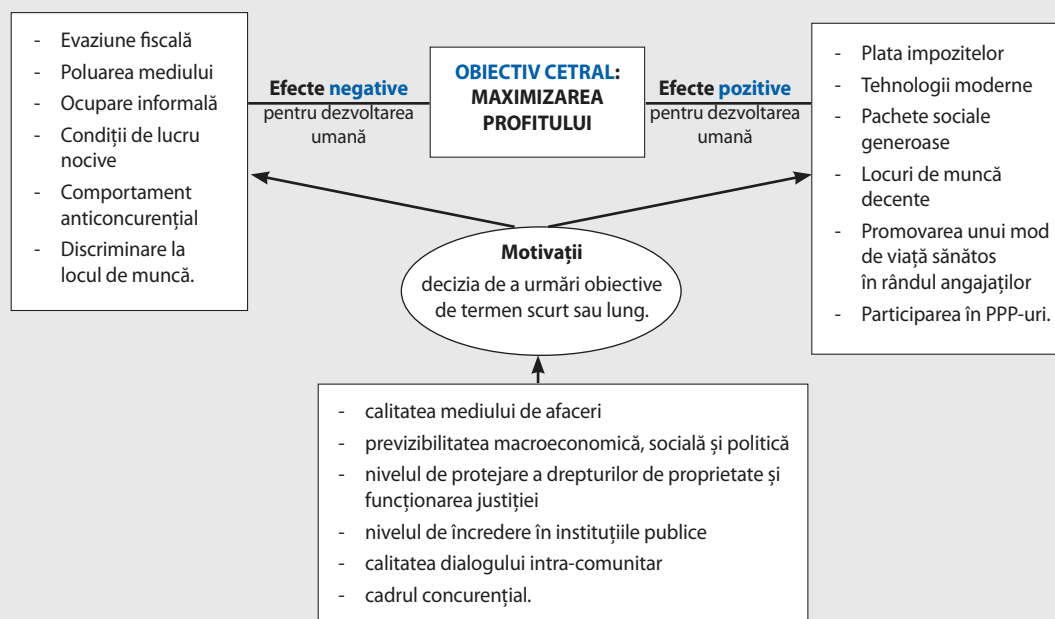
Deși abordarea centrată pe obiectivul de maximizare a profiturilor urmărit de întreprinderi pare, la prima vedere, una îngustă, aceasta este una realistă și derivă din motivațiile care stau la baza activității firmelor. Însă externalitățile acestei activități pot fi deloc înguste. Împreună cu exemplele menționate în paragraful precedent, firmele pot aduce schimbări orizontale în societate. Astfel, anumite invenții create de sectorul privat (ex: internetul, telefonia digitală etc.) pot revoluționa societatea și induce schimbări calitative în diferite domenii, care nu neapărat țin de activitatea întreprinderii respective. În anumite cazuri, rolul sectorului privat este de a eficientiza cadrul regulator și calitatea legilor printr-o comunicare activă cu instituțiile publice și transferul de expertiză sectorială în procesul de creare legislativă (cu condiția evitării conflictului de interese). Prin urmare, sectorul privat, în procesul de urmărire a obiectivului de maximizare a profitului, poate condiționa o serie de schimbări esențiale în societate – externalități care nu

țin în mod direct de scopul activității firmelor, însă pot influența mediul extern al acestora (mediul, activitatea instituțiilor publice, consumatorii, concurenții, furnizorii și comunitatea în general).

Anumite invenții create de sectorul privat (ex: internetul, telefonia digitală etc.) pot revoluționa societatea și induce schimbări calitative în diferite domenii, care nu neapărat țin de activitatea întreprinderii respective.

Dacă extrapolăm aceste două exemple la nivelul întregii economii, constatăm că măsura în care sectorul privat contribuie la dezvoltarea umană (pozitiv sau negativ) depinde de orizontul de dezvoltare urmărit de companie. Astfel, dacă compania este ghidată de obiective pe termen scurt, probabilitatea ca aceasta să adopte un comportament ostil dezvoltării umane este mai mare (apelarea la plăți informale pentru a evita reglementările de mediu în primul exemplu, și majorarea prețurilor cu scop de majorare a veniturilor în al doilea exemplu). La rândul său, orizontul de dezvoltare strategică a companiilor depinde preponderent de cadrul instituțional, care asigură un mediu favorabil dezvoltării durabile a sectorului privat. Acesta ține de eficiența sistemului judecătoresc și capacitatea lui de a asigura supremația legii, nivelul de corupție în instituțiile statului, stabilitatea macroeconomică, politică și, respectiv, percepția față de risc,

FIGURA 1. Reprezentarea schematică a formelor pasive prin care sectorul privat poate contribui la dezvoltare umană și motivațiile care ghidează comportamentul companiilor

Sursa: Elaborat de autori.

cadrul concurențial, nivelul de transparență în instituțiile publice și calitatea climatului de afaceri în general. Prin urmare, condiția principală pentru asigurarea interconexiunii dintre sectorul privat și dezvoltarea umană ține de motivațiile care stau la baza comportamentului companiilor în procesul maximizării profitului, care poate cauza atât externalități pozitive, cât și negative pentru dezvoltarea umană (Figura 1).

Măsura în care sectorul privat contribuie la dezvoltarea umană (pozitiv sau negativ) depinde de orizontul de dezvoltare urmărit de companie.

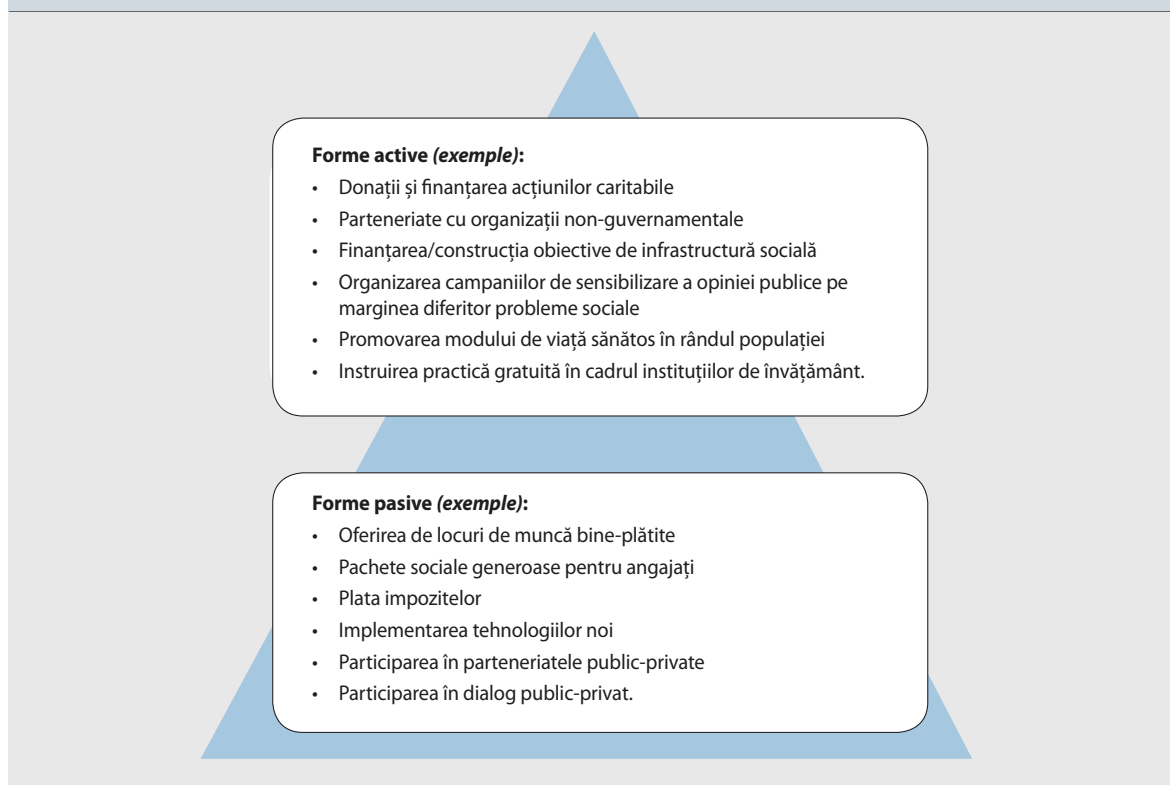
Totuși, companiile nu se pot limita permanent la obiectivul de maximizare a profiturilor, care servește drept bază pentru formele pasive de contribuție a sectorului privat la dezvoltarea umană. La un moment dat, pe măsura maximizării profiturilor, utilitatea marginală pentru companie se diminuează. Asemenea piramidei lui Maslow privind nevoile umane, nevoile companiilor la fel evoluează pe măsura satisfacerii celor de bază. Astfel, după atingerea unui anumit nivel de dezvoltare, firmele încep să fie preocupate și de alte obiective mai largi: soluționarea anumitor probleme

sociale / comunitare. La această etapă de dezvoltare, sectorul privat începe să adopte, de regulă, **forme active** prin care contribuie la diverse dimensiuni ale dezvoltării umane.

Asemenea piramidei lui Maslow privind nevoile umane, nevoile companiilor la fel evoluează pe măsura satisfacerii celor de bază.

Formele active diferă esențial de formele pasive prin faptul că, aceste companii, în mod intenționat, integrează obiectivele de dezvoltare comunitară în strategiile lor de business. Astfel, ajungând la un nivel de dezvoltare care permite o anumită stabilitate și previzibilitate financiară, companiile recurg la activități complementare care pot avea impact direct asupra dezvoltării umane. Acestea pot include: donații pentru organizații non-guvernamentale sau finanțarea anumitor acțiuni caritabile orientate spre soluționarea diverselor probleme sociale (ex: promovarea accesului universal la studii); organizarea campaniilor de promovare a modului de viață sănătos; sensibilizarea populației pe marginea importanței abilitării economice a femeilor; finanțarea sau chiar construcția diverselor obiective de infrastructură socială (ex: spita-

FIGURA 2. Reprezentarea schematică a formelor pasive și active prin care sectorul privat poate contribui la dezvoltarea umană.

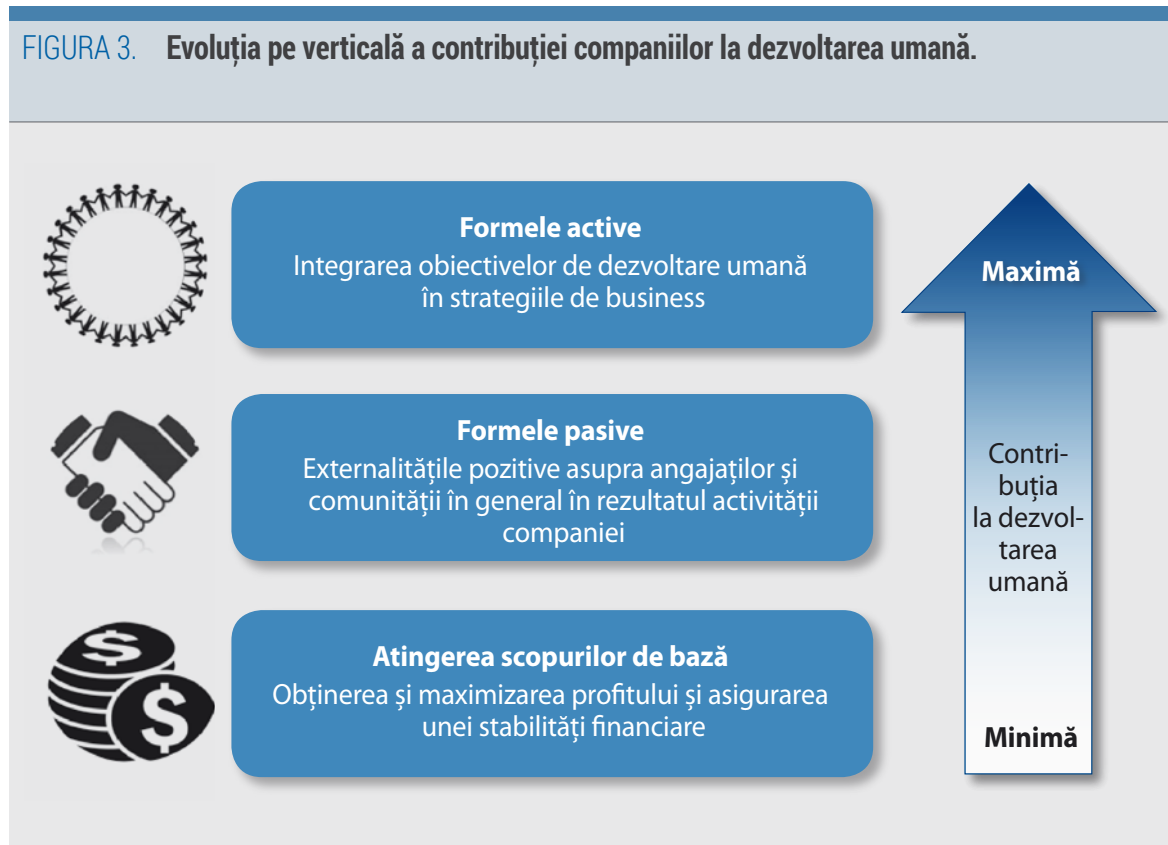

Sursa: *Elaborat de autori.*

le, școli, grădinițe etc.); formarea parteneriatelor cu organizații non-guvernamentale și acoperirea salarială a unui anumit număr de ore de lucru pentru activitățile de voluntariat a angajaților etc. (Figura 2).

Astfel, companiile integrează pe *verticală* obiectivele de dezvoltare umană în strategiile de business: pe măsura atingerii obiectivelor de bază (obținerea și maxi-

mizare profiturilor), companiile avansează la noi nivele de dezvoltare, unde obiectivele principale devin mai diversificate (ex: loialitate sporită din partea clienților, angajaților sau furnizorilor; imaginea companiei în comunitate; soluționarea diverselor probleme sociale etc.). Prin urmare, pe măsura dezvoltării companiei, crește și potențialul acesteia de a contribui la dezvoltarea umană (Figura 3).

Sursa: *Elaborat de autori.*

Experiența internațională oferă mai multe exemple relevante de participare activă a companiilor la dezvoltarea umană. În majoritatea cazurilor, companiile au atins nivelul la care sunt preocupate de dezvoltarea

comunitară, implementând forme active în acest sens. În baza bunelor practici mondiale, am elaborat o serie de idei de proiecte, aplicabile în Republica Moldova și relevante necesităților locale de dezvoltare (Tabelul 1).

TABELUL 1. Exemple tipizate de implicare activă a sectorului privat în dezvoltarea umană.

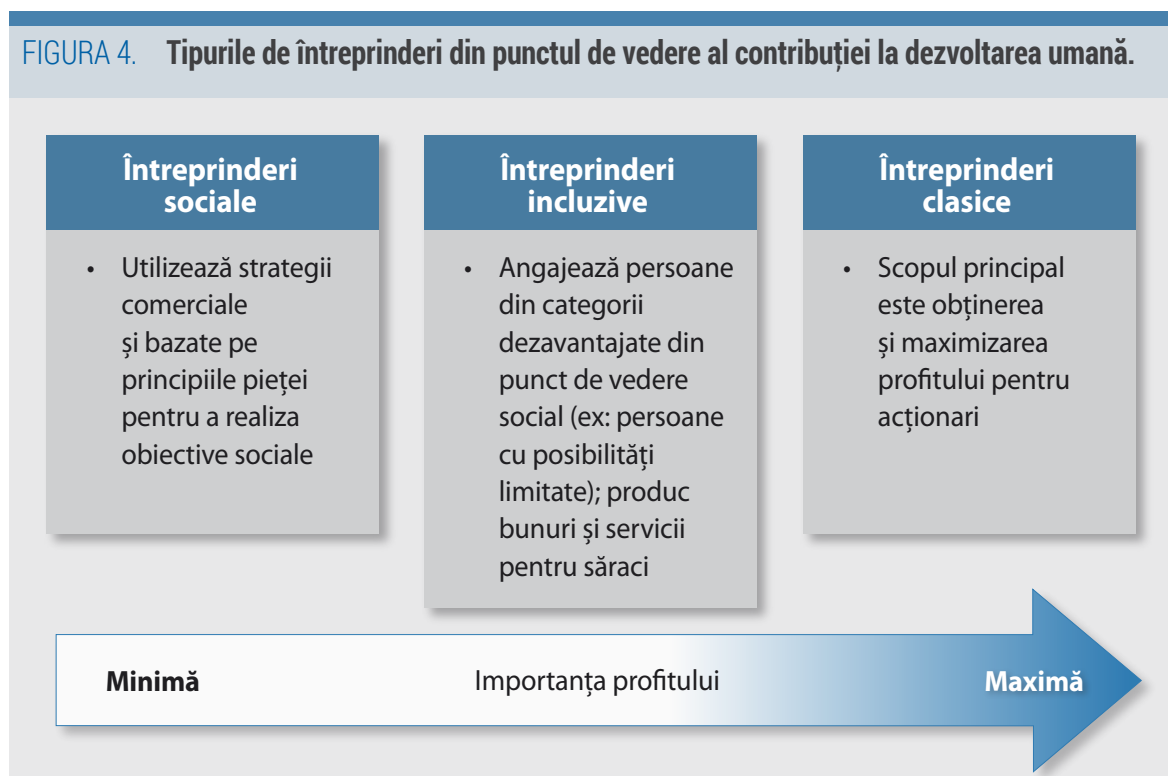
Nr.	Idea de proiect	Actorii implicați	Relevanța pentru dezvoltarea umană
1.	Implementarea modelelor incluzive de business. Pe partea cererii, aceasta presupune angajarea persoanelor excluse din punct de vedere economic sau social sau colaborarea cu furnizori locali și care respectă drepturile omului, principiile non-discriminării sau protejează mediul ambiant. Pe partea ofertei, compania poate dedica o anumită gamă de servicii/bunuri destinate categoriilor socialmente vulnerabile ale populației.	Companiile private.	Sporirea incluziunii economice și sociale a categoriilor socialmente vulnerabile.
2.	Acoperirea salarială pentru fiecare angajat a 40 de ore de muncă voluntară pe an. Astfel, fiecare angajat (la dorință) poate dedica acest timp activităților comunitare desfășurate de una sau mai multe organizații non-guvernamentale cu care preventiv este încheiat un acord de colaborare. Activitățile pot viza acțiuni de salubritate, campanii de sensibilizare a populației pe marginea protejării mediului sau eficienței energetice, servicii sociale pentru persoanele în etate, ținute la pat și alte categorii dezavantajate ale populației.	Companiile private, angajații acestora și organizațiile non-guvernamentale de profil.	Consolidarea capacităților ONG-urilor privind soluționarea problemelor sociale pregnante (mediul, accesul populației vulnerabile la servicii sociale, creșterea nivelului de informare privind problemele de mediu și eficiență energetică).
3.	Companiile din domenii mai dinamice din punct de vedere tehnologic pot achita pentru cei mai experimentați angajați un anumit număr de ore de predare practică la universități / colegii / școli profesionale de profil cu care preventiv este încheiat un acord de parteneriat.	Companiile, specialiștii calificați din cadrul companiilor, instituțiilor educaționale cu profil tehnic.	Sporirea accesului la studii relevante pentru carieră; completarea necesarului de profesori la specialitățile tehnice.
4.	Băncile încheie acorduri de colaborare cu școli / spitale, iar ulterior emit carduri bancare speciale. La fiecare plată efectuată prin intermediul acestor carduri, banca transferă câte 1 leu în contul școlii / spitalului selectat preventiv de către deținătorul cardului respectiv. Emiterea cardurilor se va face gratis, iar acestea vor purta o formă de identificare distinctă pentru a încuraja populația să le utilizeze cât mai des. Și firmele pot adera la o asemenea campanie, perfectând asemenea carduri sub formă de carduri salariale pentru angajați.	Băncile comerciale, populația, companiile, școlile / spitalele.	Susținerea financiară a școlilor / spitalelor și, respectiv, obținerea resurselor necesare pentru modernizarea acestora; diminuarea evaziunii fiscale și, respectiv, creșterea încasărilor bugetare destinate proiectelor sociale, în rezultatul popularizării utilizării cardurilor bancare în calitate de modalități de plată.
5.	Susținerea financiară a programelor de sporire a calificării profesionale a profesorilor instituțiilor educaționale, cu accent pe profesorii din zonele rurale și cei specializați în domenii cu schimbări tehnologice dinamice.	Companiile, instituțiile educaționale, profesorii.	Creșterea calității și relevanței studiilor.

6.	Finanțarea, de către instituțiile financiare, a unor cursuri deschise de educație financiară pentru elevii din gimnaziu și liceu. Cursurile pot fi predate de către lucrătorii instituțiilor financiare, orele respective fiind tratate ca și ore de lucru din punct de vedere salarial.	Instituțiile financiare, școlile și liceele, elevii.	Creșterea nivelului de educație financiară și economică a populației; popularizarea plăților prin intermediul cardurilor, cu efect corespunzător asupra evaziunii fiscale; popularizarea instrumentelor financiare de economisire.
7.	Comaniile care comercializează computere achiziționează tehnica învechită și o donează centrelor comunitare, școlilor, ONG-urilor și altor instituții care au nevoie, însă nu dispun de suficiente fonduri.	Comaniile care comercializează computere, ONG-urile, școlile, spitalele, centrele comunitare.	Consolidarea capacităților școlilor, spitalelor, centrelor comunitare și altor ONG-uri care activează în domeniul social.
8.	Pasagerii care vin dintr-o altă țară, deseori, ajung cu monede / bancnote din țara respectivă care pot fi donate. Astfel, în cadrul aeroportului pot fi amenajate boxe pentru colectarea acestor resurse, iar în avion angajații companiilor aeriene pot distribui fiecărui pasager câte un pliculeț pentru donații voluntare. Resursele colectate pot fi donate unor ONG-uri care se ocupă de soluționarea anumitor probleme sociale pregnante (ex: ajuta copiii cu dizabilități, susțin modernizarea unor centre comunitare etc.).	Aeroportul Internațional Chișinău, companiile aeriene, ONG-urile de profil, pasagerii curselor aeriene.	Soluționarea diverselor probleme sociale pregnante; creșterea nivelului de solidaritate a populației cu comunitățile din țară.

Sursa: *Elaborat de autori.*

Totuși, contribuția sectorului privat la dezvoltarea umană nu evoluează doar pe verticală, ci și pe orizontală. Astfel, alături de modelele clasice de business

descrie anterior, distingem și alte forme de a realiza afaceri (Figura 4).

Sursa: *Elaborat de autori.*

BOXA 5. EXEMPLE DE ANTREPRENORIAL SOCIAL ÎN REPUBLICA MOLDOVA.

Etno-Gastronomia promovează alimentația sănătoasă, susține producătorii agro-alimentari autohtoni, conservează patrimoniul etno-gastronomic al Moldovei.

Pentru atingerea acestor scopuri, EtnoGastronomia:

- Organizează târguri și festivaluri etno-gastronomice
- Organizează evenimente sociale de tip închis sau deschis
- Produce filme documentare și promoționale
- Publică cărți și alte materiale informative și educative
- Desfășoară caravane publice și alte acțiuni sociale
- Organizează prezentări gastronomice publice și private
- Publică articole și interviuri în mass-media.

Motto: Companie cu profituri pentru societate.

Misiune: Dezvoltare prin delectare.

EduJoc promovează dezvoltarea mintală, învățarea continuă și activă în rândul copiilor. Compania este distribuitor de jucării, jocuri și articole din bricolaj pentru copii, produse atât în Republica Moldova, cât și importate din România, Ucraina, Polonia, Germania, Belgia și China. Produsele contribuie la dezvoltarea abilităților esențiale la copii. În plus, echipa însoțește și ajută părinții să le ofere copiilor cele mai bune și potrivite jucării, în funcție de vârstă și temperamentului copilului.

Motto: Educație prin joacă.

Misiunea companiei este ca fiecare copil din Moldova să aibă în casă măcar o jucărie educativă. Totodată, EduJoc intenționează să ajute părinții nu doar să le ofere copiilor cele mai bune și potrivite jucării, ci să le dedice mai mult timp copiilor, să se joace împreună, să le citească, să se plimbe, să facă mișcare, să-i asculte și să-i încurajeze, adică să le ofere cea mai frumoasă copilărie.

Întreprinderile sociale sau antreprenorialul social presupune soluționarea anumitor probleme sociale în baza mecanismelor economice / de business, care pot fi atât inovative, cât și clasice. Astfel, obținerea profitului la aceste companii nu este un scop în sine, ci un mijloc pentru a susține inițiative de interes social (Boxa 5).

Întreprinderile incluzive pot fi considerate întreprinderi-hibrid, deoarece acestea urmăresc atât scopuri tradiționale de obținere și maximizare a profitului, cât și scopuri sociale prin angajarea la lucru a persoanelor dezavantajate din diverse motive sau / și comercializarea bunurilor și serviciilor destinate populației cu venituri mici. Importanța profitului pentru aceste companii este mai mare față de companiile sociale, însă mai mică față de companiile clasice. Acest tip de antreprenorial este slab răspândit în Republica Moldova, fiindcă puține companii pot acoperi costurile de asigurare a incluziunii (ex: adaptarea spațiilor de lucru pentru persoane aflate în scaune cu rotile sau nevăzătoare etc.). În 2012, existau circa 300 de întreprinderi care au primit la muncă persoane cu dizabilități, iar circa 150 de întreprinderi aveau deschise în jur de 600 de locuri vacante pentru aceste categorii de persoane. Totuși, împreună atingerea anumitor scopuri sociale, companiile adoptă asemenea modele de business pen-

tru că aceasta contribuie la extinderea bazei de clienți a potențialului pieței. Prin urmare, în ultima instanță, întreprinderile incluzive sunt la fel de profitabile ca și cele clasice, însă privesc scopul de obținere a profiturilor prin prisma dezvoltării umane durabile.

Indiferent de misiunea urmărită, ne convingem că *profitul* rămâne elementul central al activității oricărei întreprinderi, singura distincție ține de rolul diferit al acestora. Astfel, pentru companiile clasice obținerea și maximizarea profitului este un scop în sine, care se diluează pe măsura dezvoltării întreprinderii și adopțării de către aceasta a formelor active de implicare în dezvoltarea umană. În același timp, pentru companiile sociale și, parțial, cele incluzive, profitul este mai curând un mijloc de a soluționa probleme sociale pre-stabilite.

Pentru companiile clasice obținerea și maximizarea profitului este un scop în sine, pentru companiile sociale și, parțial, cele incluzive, profitul este mai curând un mijloc de a soluționa probleme sociale pre-stabilite.

În procesul realizării obiectivelor sale sociale, întreprinderile colaborează și cu **alți reprezentanți direcți sau indirecti ai sectorului privat**:

- **Organizațiile non-guvernamentale (ONG).** Colaborarea companiilor private cu ONG-urile este foarte importantă din punct de vedere al eficienței acțiunilor sociale, deoarece ultimele cunosc mai bine necesitățile reale ale comunității / societății. De regulă, ONG-urile sunt centre comunitare care prestează servicii sociale în comunitate, fonduri caritabile, organizații preocupate de mediu, drepturile omului sau alte probleme pregnante ale localității în care activează sau ale întregii țări. Colaborarea respectivă poate avea diferite nivele de intensitate. Astfel, companiile se pot limita la donații unitare sau periodice anumitor ONG-uri, care ulterior utilizează resursele respective pentru a-și realiza obiectivele sociale și misiunea. Totodată, firmele pot finanța un anumit proiect de interes social (ex: o campanie de promovare a modului de viață sănătos sau un program de abilitare economică a femeilor din sate). Un nivel mai intens de colaborare presupune implementarea în parteneriat cu diverse ONG-uri a diferitelor proiecte de interes social / comunitar și implicarea în monitorizarea și post-evaluarea proiectelor implementate (ex: dezvoltarea unui centru comunitar împreună cu un ONG local specializat în prestarea de servicii sociale copiilor rămași fără supraveghere sau acordarea creditelor la rate preferențiale tinerilor antreprenori care au beneficiat de cursuri de instruire predate de un ONG specializat).
- **Comunitatea donatorilor și instituțiile internaționale** asigură deseori legătura dintre companiile private, autoritățile publice, mediul academic și societatea civilă. Astfel, cu sprijinul donatorilor, au fost create diverse rețele și platforme de dialog prin intermediul cărora sectorul privat (atât firmele, cât și societatea civilă) au putut participa la un schimb de opinii și viziuni pe marginea diferitelor probleme economice și sociale ale țării. Spre exemplu, Banca Europeană de Reconstrucție și Dezvoltare, din 2014, susține financiar activitatea Secretariatului Consiliului Economic de pe lângă Prim-Ministrul Republicii Moldova, care întrunește reprezentanții celor mai importanți investitori și asociații de business, autoritățile publice de resort, mediul academic și societatea civilă specializată. O altă inițiativă relevantă este Proiectul „Pactul Global”, susținut financiar de către PNUD Moldova și implementat în parteneriat cu sectorul privat, ONG-uri și mass-media. În cadrul proiectului a fost creată o rețea ce cuprinde cele mai importante întreprinderi din țară pentru a facilita discuțiile pe marginea dezvoltării strategiilor durabile de

responsabilitate socială corporativă și pentru a crea un mediu instituțional favorabil în acest sens.

- **Mass-media** joacă un rol crucial în proiectele sociale implementate cu suportul companiilor private. Importanța mass-media este cel puțin dublă. În primul rând, aceasta asigură eficiența inițiativelor menite să sensibilizeze opinia publică asupra diverselor probleme sociale (ex: necesitatea protejării mediului ambiant, promovarea culturii energetice, combaterea violenței în familie și tuturor formelor de discriminare etc.). În al doilea rând, mass-media asigură mediatizarea acțiunilor sociale implementate de companii și, în acest mod, le motivează pe acestea să se implice, având în vedere beneficiile îmbunătățirii imaginii companiei. Spre exemplu, o revistă sau o televiziune de profil economic ar putea insera o rubrică periodică despre responsabilitatea socială corporativă, care ar recompensa companiile implic ate și ar motiva și alte companii să conștientizeze importanța integrării obiectivelor sociale și comunitare în strategiile de dezvoltare a afacerii.
- **Mediul academic** colaborează cu sectorul privat în baza transferului de expertiză reciprocă. Pe de o parte, instituțiile educaționale și de cercetare (de regulă, de profil tehnic sau agricol) pot fi implicate în proiecte susținute financiar de companiile private privind elaborarea diverselor tehnologii care sporesc eficiența producerii. Pe de altă parte, companiile private pot aduce mai multă expertiză practică în instituțiile educaționale. Spre exemplu, compania „Endava” a dezvoltat și predă un curs de inginerie în domeniul IT în cadrul Universității Tehnice a Moldovei.

Structura raportului este formată din cinci capitole. Primul capitol are drept obiectiv identificarea principalelor constrângeri de dezvoltare, prin prisma Indicelui de Dezvoltare Umană, dar și a monitorizării implementării Obiectivelor de Dezvoltare ale Mileniului. Capitolul se axează pe analiza regională a evoluțiilor economice și sociale recente, prin prisma componentelor principale ale Indicelui de Dezvoltare Umană: venituri, sănătate și educație. Totodată, sunt analizate și constrângerile orizontale de dezvoltare, care țin de inegalitatea de șanse dintre femei și bărbați, discrepanțele dintre nivelul de trai de la sate și orașe, precum și problemele de creștere economică durabilă din punct de vedere al mediului. Astfel, capitolul punctează principalele domenii care trebuie să fie abordate în mod prioritar de politicile de dezvoltare. În același timp, după cum sugerează matricea interconexiunii dintre sectorul privat și dezvoltarea

umană, acestea sunt și domeniile în care sectorul privat ar putea contribui la ridicarea nivelului de trai al populației.

Capitolul 2 este unul central și are drept obiectiv de a identifica instrumentele fezabile prin care sectorul privat se poate implica mai activ în procesul dezvoltării umane în Republica Moldova. În total, au fost identificate șapte modalități care permit abilitarea sectorului privat să contribuie la dezvoltarea umană și la modernizarea țării. Acestea țin de mecanismele fiscale, ocupare, implicarea în sistemul educațional, transferul tehnologic și de *know-how*, parteneriatele public-private, responsabilitatea socială și consultările cu guvernul. În baza acestor instrumente, sectorul privat poate contribui pozitiv la toate dimensiunile-cheie ale dezvoltării umane: sănătate, educație, venituri, egalitate gender, discrepanțele dintre sate și orașe și durabilitatea mediului. Pentru fiecare din mecanismele respective vor fi identificate principalele constrângeri și oportunități prin care companiile private pot participa mai activ în procesele transformatoriale din țară.

Un sector privat slab nu poate contribui la bunăstarea comunității. Astfel, pentru a asigura implicarea activă și incluzivă a sectorului privat în procesele de dezvoltare umană, este necesar de înțeles care sunt principalele nevoi și constrângeri ale firmelor ce activează în Republica Moldova. În acest sens, capitolul 3 are drept scop identificarea principalelor bariere care împiedică dezvoltarea mediului de afaceri și stabilirea conexiunii acestuia cu dezvoltarea umană. În particular, capitolul analizează în comparație regională tendințele recente în dezvoltarea sectorului privat din Moldova, evoluția progresului și provocărilor implementării reformei regulatorii, care este nivelul comunicării dintre companii și autoritățile publice și care sunt principalele flageluri ale mediului

de afaceri care constrâng activitatea întreprinderilor și afectează legătura acestuia cu dimensiunea dezvoltării umane.

În capitolul 4 utilizăm metode cantitative robuste, pentru a avea o înțelegere obiectivă a legăturii istorice dintre sectorul privat și dezvoltarea umană în Republica Moldova. Astfel, în baza corelărilor și regresiiilor econometrice, analizăm legătura dintre dezvoltarea sectorului privat și creșterea nivelului veniturilor populației, ameliorarea nivelului sănătății populației și sporirea nivelului educației populației.

Capitolul 5 identifică politicile pentru abilitarea sectorului privat de a contribui mai activ la procesele de dezvoltare umană din Republica Moldova. Capitolul se bazează pe concluziile principale din raport și prezintă soluțiile viabile pentru problemele identificate. Deși nu are drept scop propunerea unei foi de parcurs cu măsuri specifice, capitolul identifică prioritățile de politici care urmează a fi urmate de autorități în vederea fortificării rolului sectorului privat în procesele transformatoriale din Moldova.

Astfel, capitolele raportului se completează reciproc: capitolul 1 identifică principalele domenii în care guvernul are nevoie de o implicare activă a sectorului privat în calitate de partener-cheie de dezvoltare; capitolul 2 vine cu o serie de instrumente viabile care permit fortificarea legăturii respective; capitolul 3 accentuează faptul că pentru a deveni un partener de dezvoltare competent, sectorul privat are nevoie de eliminarea constrângerilor din mediul de afaceri, care sunt identificate în capitol; capitolul 4 analizează cât de strânsă a fost până acum legătura dintre sectorul privat și dezvoltarea umană; în capitolul 5 sunt sistematizate principalele recomandări de politici menite să abilitzeze sectorul privat să contribuie mai activ la dezvoltarea umană.

DEZVOLTAREA UMANĂ DURABILĂ ÎN REPUBLICA MOLDOVA: REALIZĂRI ȘI PROVOCĂRI

1

În perioada 2005-2013, Republica Moldova a înregistrat anumite progrese la capitolul dezvoltării umane, obținând o creștere de circa 3,8%. Cu toate acestea, Indicele de Dezvoltare Umană a rămas la unul din cele mai scăzute nivele față de țările din regiune, Moldova ocupând poziția 114 din 187 de țări incluse în clasamentul mondial în 2013 (0,663 puncte). Mai mult decât atât, avansul nu a fost suficient de rapid pentru a diminua diferențele notabile de dezvoltare dintre Republica Moldova și țările din apropiere. Capitolul respectiv include o analiză empirică a principalelor flageluri de dezvoltare ale Republicii Moldova, prin prisma Indicelui de Dezvoltare Umană, monitorizării realizării Obiectivelor de Dezvoltare ale Mileniului și a datelor statistice disponibile.

i. Evoluțiile economice, sociale și politice recente: comparație regională

Indicele de Dezvoltare Umană (IDU) oferă o imagine relativ cuprinzătoare privind nivelul de dezvoltare al unei țări și calitatea vieții. IDU este bazat pe trei dimensiuni principale ale dezvoltării umane: o viață lungă și sănătoasă, acces la cunoștințe și standarde de trai decente. Indicele a fost elaborat, pornind de la ipoteza că dezvoltarea unei țări trebuie să fie analizată prin prisma oamenilor și a abilităților acestora, și nu doar în baza creșterii economice (Boxa 6).

Creșterea și dezvoltarea economică sunt componente ale dezvoltării umane, iar legătura strânsă între acestea este confirmată empiric pentru țările din regiune (Figura 6). Această relație de cauzalitate dintre ambii indicatori este una bidirecțională: atât nivelul de dezvoltare economică poate crea oportunitățile necesare pentru autorealizarea profesională și persoană a populației și, în acest mod, poate contribui la dezvoltarea umană, cât și viceversa: sectorul privat nu se poate dezvolta fără un nivel de trai mai înalt și un mediu incluziv și echitabil (Figura 5).

BOXA 6. INDICELE DE DEZVOLTARE UMANĂ

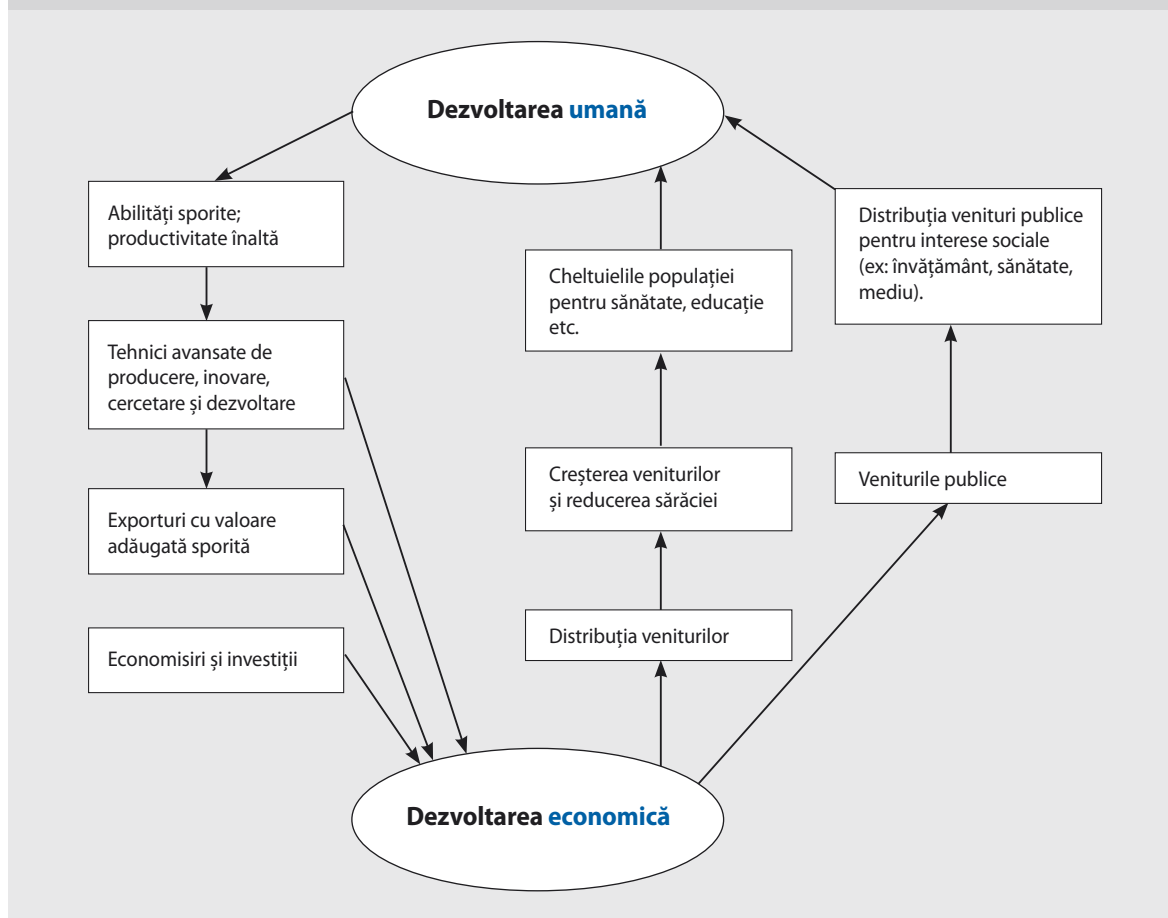
Indicele de Dezvoltare Umană măsoară „calitatea vieții” prin prisma celor trei dimensiuni relevante ale dezvoltării umane: (i) o viață lungă și sănătoasă; (ii) nivelul de cunoștințe; și (iii) un standard decent de viață. Astfel, indicele măsoară progresele fiecărei țări la capitolul calității vieții, punând astfel accent pe oameni și capacitățile acestora. În acest sens, IDU este mai potrivit decât Produsul Intern Brut pentru măsurarea nivelului de bunăstare, deoarece acesta ia în considerație, împreună cu creșterea economică, un spectru mai mare de factori ce definesc calitatea vieții. În plus, IDU conține și o serie de indicatori complementari care măsoară modul în care resursele sunt distribuite între diverse categorii de populație (ex: bogați și săraci, populația rurală și urbană, femeii și bărbați).

IDU este calculat în baza mediei geometrice a indicatorilor normalizați pentru fiecare din cele trei dimensiuni. Dimensiunea de sănătate este estimată de speranța medie de viață la naștere, utilizând valoarea minimă de 20 și valoarea maximă de 85 de ani. Componenta educației este măsurată de media anilor de studii a persoanelor cu vârsta de 25 de ani și anii de studii anticipați pentru copiii cu vârsta de începere a perioadei de școlarizare. Indicatorii sunt normalizați, utilizând valoarea minimă zero și valoarea maximă de 15 și, respectiv, 18 ani. Ambii indicatori sunt combinați într-un indice sintetic – Indicele Educației – în baza mediei aritmetice. Dimensiunea veniturilor sau a standardelor de viață este măsurată de Venitul Național Brut per capita. Pentru normalizare, valoarea minimă, la Paritatea Puterii de Cumpărare, este stabilită la 100 dolari SUA, iar cea maximă – la 75.000 dolari SUA. Valoarea veniturilor este exprimată în logaritmi pentru a reflecta importanța în descreșterea veniturilor pe măsura creșterii acestora. Ulterior, scorurile obținute la cele trei dimensiuni ale IDU sunt agregate într-un indice compozit, utilizând media geometrică.

Nota tehnică pentru calcularea Indicelui de Dezvoltare Umană este prezentată în Anexa 1.

¹¹ Europa Centrală și de Est și Asia Centrală.

FIGURA 5. Legătura dintre dezvoltarea umană și dezvoltarea economică.

Sursa: *Elaborat de autori.*

O atare legătură reciprocă dintre dezvoltarea economică și dezvoltarea umană denotă esența cercurilor *virtuoase* și *vicioase* ale dezvoltării unei țări. Astfel, unele țări beneficiază de o legătură *virtuoasă* între dezvoltarea umană și cea economică atunci când nivelul mai înalt de educație, sănătate și venituri contribuie la dezvoltarea economică, iar drept rezultat sunt generate mai multe resurse pentru ameliorarea în continuare a dezvoltării umane. Alte țări, din contra, sunt prinse într-un cerc *vicios* atunci când nivelul scăzut de dezvoltare umană constituie o constrângere pentru economie, cauzând insuficiență de resurse pentru a îmbunătăți calitatea vieții următoarelor generații.

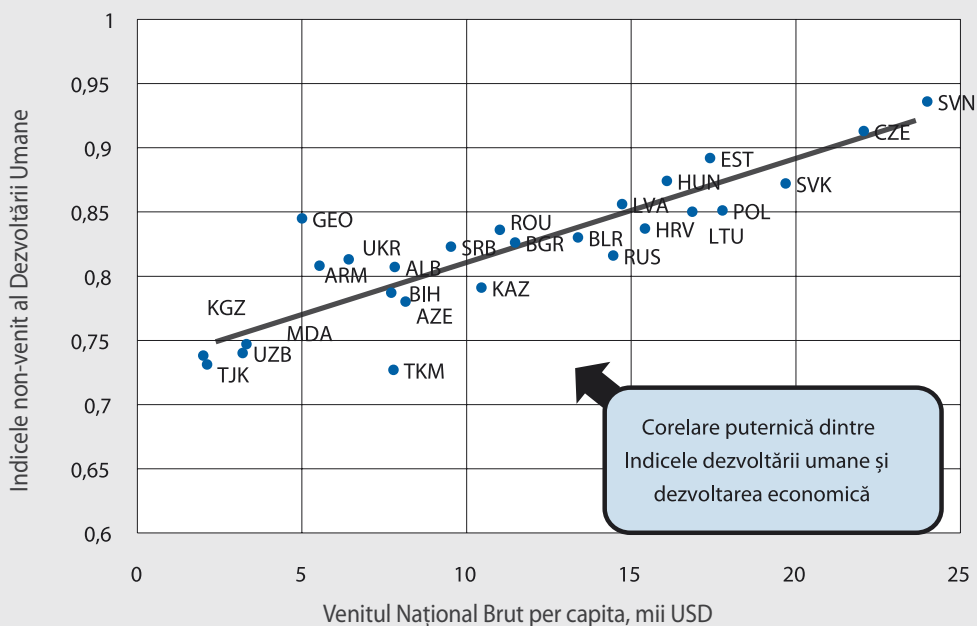
Alături de factorii obiectivi care explică legătura vicioasă și virtuoasă dintre dezvoltarea economică și dezvoltarea umană, nu putem omite și aspecte motivaționale care ghidează comportamentul oamenilor în diferite circumstanțe. Astfel, un nivel mai mare al veniturilor și standarde mai înalte de trai motivează populația să solicite produse cu valoare adăugată mai mare și servicii mai calitative, iar acest fapt impulsionează și mai mult creșterea economică

și dezvoltarea umană. Mai mult decât atât, aceste procese facilitează dezvoltarea unei societăți meritocratice, în care munca este remunerată în mod adecvat, ceea ce motivează populația și antreprenorii să fie mai productivi, eficienți și inovativi. În același timp, o economie slabă și un nivel redus al dezvoltării umane determină o cerere de produse și servicii de bază și cu valoare adăugată scăzută, iar faptul că pentru efortul depus populația nu primește în schimb o remunerare monetară adecvată și servicii publice și infrastructură de calitate ce afectează negativ motivația antreprenorilor și angajaților de a lucra.

Spre deosebire de situația la nivel mondial, în regiune se atestă o legătură empirică strânsă dintre dezvoltarea umană și creșterea economică.

Este interesant că la nivel mondial, legătura dintre dezvoltarea umană și dezvoltarea economică nu este una atât de liniară (Figura 7). Astfel, în timp ce coeficientul

FIGURA 6. Corelarea dintre Indicele non-venit al dezvoltării umane și Venitul Național Brut (VNB) per capita, 2012.

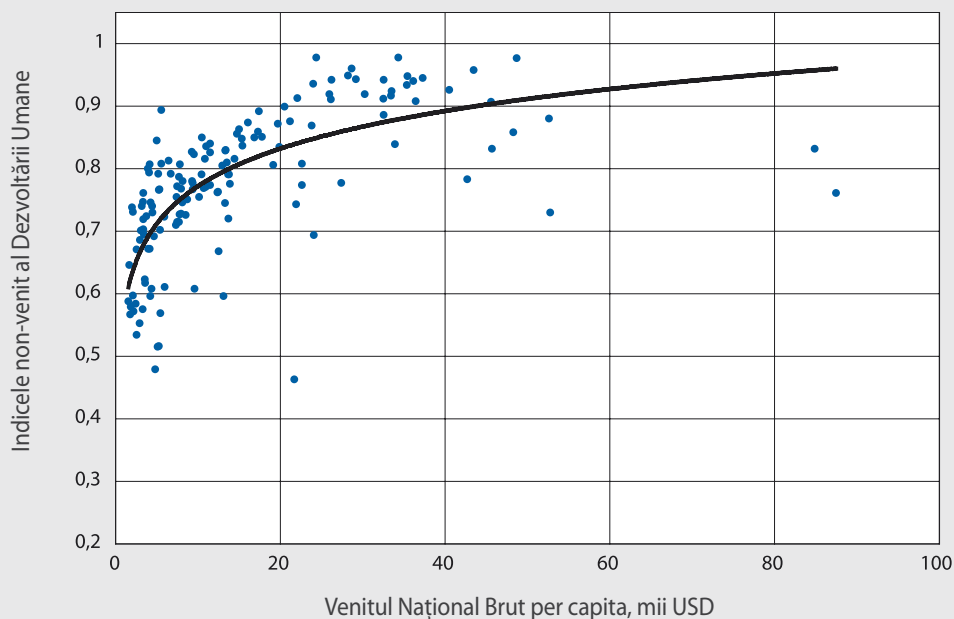

Sursa: *Tabelele statistice privind dezvoltarea umană* (<http://hdr.undp.org/en/data>).

de corelare dintre IDU non-venit și VNB per capita pentru țările de regiune este de 0,95, la nivel mondial acesta este de doar 0,62. Legătura non-lineară dintre dezvoltarea economică și cea umană este explicată de faptul că o creștere economică este relevantă pentru sporirea bunăstării populației doar până la o anumită etapă de dezvoltare, după care calitatea vieții este mai mult influențată de dimensiunile non-monetare (ex:

distribuția veniturilor, problemele de mediu, incluziunea economică, calitatea serviciilor medicale și educaționale etc.). Prin urmare, nivelul înalt de corelare dintre ambele concepte în cazul țărilor din regiune denotă nivelul încă scăzut de dezvoltare economică, iar aceasta relevă importanța sporită a creșterii economice și a ameliorării dimensiunii monetare a dezvoltării umane.

FIGURA 7. Corelarea dintre Indicele non-venit al dezvoltării umane și Venitul Național Brut per capita, la nivel mondial, 2012.

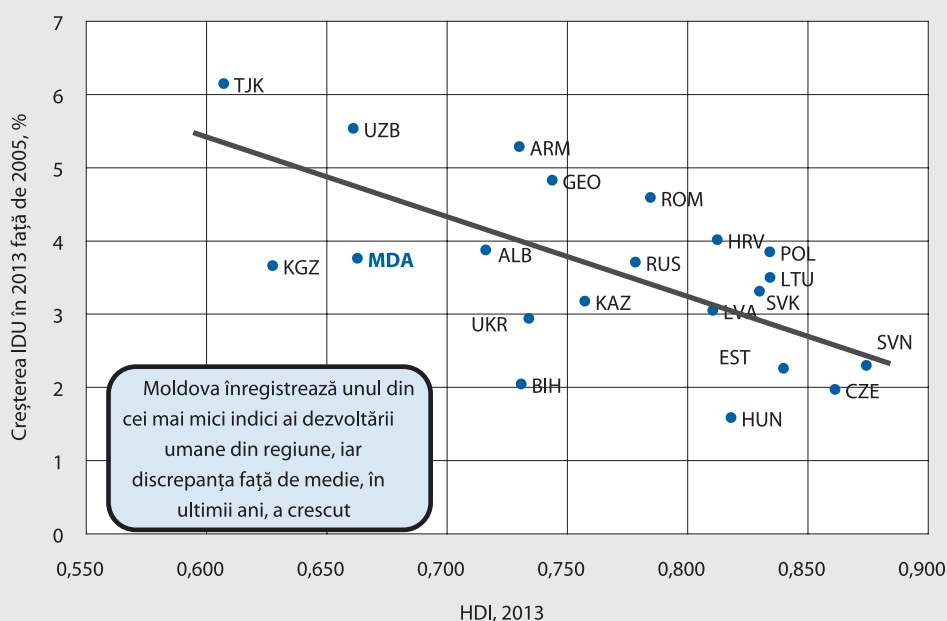
Sursa: *Tabelele statistice privind dezvoltarea umană* (<http://hdr.undp.org/en/data>).

Conform IDU din 2013, Republica Moldova a acumulat 0,633 puncte¹², situându-se pe locul 114 din 187 de țări incluse în rating și avansând cu două poziții față de 2012. Astfel, pe parcursul ultimilor ani, se înregistrează un anumit progres constant, însă care decelerează gradual: în 2000 indicele a fost de 0,598,

în 2005 – 0,639, în 2008 – 0,652, în 2010 – 0,652, iar în 2012 – 0,657 puncte. Cu toate acestea, în perioada 2005-2013, discrepanța dintre Republica Moldova și media din regiune nu s-a diminuat esențial, ceea ce denotă faptul că progresul de pe parcursul ultimilor ani nu a fost suficient de rapid pentru a asigura convergența necesară. Astfel, contrar principiului că țările cu un nivel scăzut al dezvoltării umane ar trebui să înregistreze creșteri mai rapide pentru a asigura convergența la medie, Republica Moldova a avansat mai lent decât România, Polonia, Croația sau Georgia – țări cu un IDU mai înalt (Figura 8).

Conform IDU din 2013, Republica Moldova a acumulat 0,633 puncte, situându-se pe locul 114 din 187 de țări incluse în rating și avansând cu două poziții față de 2012.

FIGURA 8. Corelarea dintre Indicele de Dezvoltare Umană din 2013 și modificarea indicelui față de 2005.

Sursa: Calcule în baza tabelor statistice privind dezvoltarea umană (<http://hdr.undp.org/en/data>).

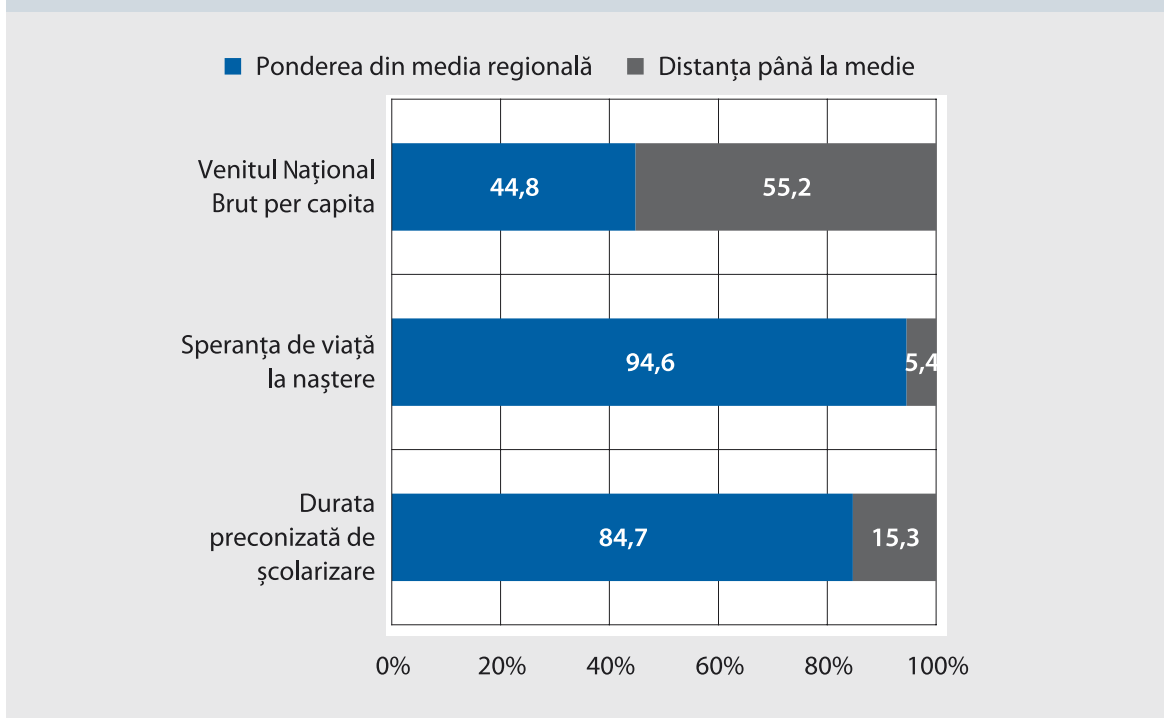
Cauza majoră a unui nivel atât de redus al Indicelui de Dezvoltare Umană în Republica Moldova ține de nivelul scăzut de venituri. Acesta afectează indicatorul prin două modalități: (i) în mod direct: nivelul Venitului Național Brut per capita, care constituie doar 32% din media regională (2013); (ii) în mod indirect: nivelul înalt al sărăciei monetare (în special la sate) afectează accesul la servicii medicale și la o educație

de calitate, precum și alimentează discrepanțele dintre calitatea vieții dintre mediul rural și urban și între femei și bărbați (Figura 9).

Cauza majoră a unui nivel atât de redus al Indicelui de Dezvoltare Umană în Republica Moldova ține de nivelul scăzut de venituri.

¹² Valoarea indicatorului este bazată pe estimările Raportului Global de Dezvoltare Umană (RGDU). Totuși, indicele calculat în baza datelor BNS este ceva mai mare (0,687 puncte pentru 2013). Sursa discrepanțelor este indicatorul „Media anilor de școlarizare”, care are valoarea 9,8 conform calculului RGDU și valoarea 12 conform calculului BNS. Calculele autorilor sunt cu titlu de experiment, nota metodologică detaliată este anexată împreună cu hărțile relevante. (Anexa 3).

FIGURA 9. Principalele componente ale Indicelui de Dezvoltare Umană, %

Sursa: Calcule în baza tabelor statistice privind dezvoltarea umană (<http://hdr.undp.org/en/data>).

Veniturile în Republica Moldova nu sunt doar scăzute, dar și distribuite foarte neproportional. Astfel, atât în ceea ce privește IDU clasic, Republica Moldova este, de asemenea, codașă și conform Indicelui de Dezvoltare Umană ajustat pentru Inegalitate (Boxa 7).

În 2013, valoarea IDU ajustat pentru Inegalitate a constituit în Republica Moldova 0,582 de puncte, fiind cu 12,2% inferior nivelului IDU standard. Pierderea respectivă este una mai mare față de media regională (10,8% în 2013), iar un asemenea nivel al inegalității este rezultatul modelului non-incluziv de creștere economică înregistrat până în prezent, bazat pe consumul finanțat din remitențe, în timp ce oportunitățile economice pe intern au rămas limitate.

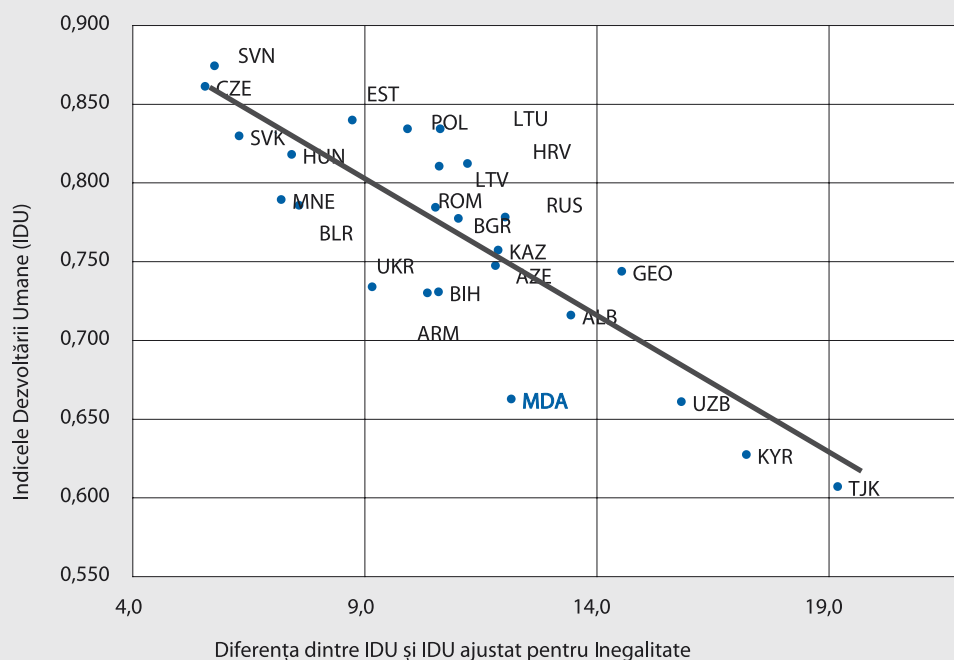
O altă cauză ține de sistemul economic și social firav al țării, având în vedere că, de regulă, statele cu un nivel scăzut al dezvoltării umane înregistrează și cele mai mari inegalități (diferența dintre IDU și IDU ajustat pentru Inegalitate). Astfel, Republica Moldova, având unul din cei mai scăzuți Indici de Dezvoltare Umană, înregistrează și un nivel al inegalității pe măsură (Figura 10).

Modelul non-incluziv de creștere economică a determinat un nivel relativ înalt al inegalităților față de țările din regiune, cel mai pronunțat nivel al inegalității fiind atestat la componenta de venituri.

BOXA 7. INDICELE DE DEZVOLTARE UMANĂ AJUSTAT PENTRU INEGALITATE

Indicele de Dezvoltare Umană ajustat pentru Inegalitate ia în calcul modul în care este distribuit în rândul diferitelor categorii ale populației progresul la cele trei componente majore ale IDU: educație, sănătate și venituri. De fapt, IDU ajustat pentru Inegalitate exprimă valoarea reală a dezvoltării umane, în timp ce IDU standard relevă nivelul potențial al dezvoltării umane. Astfel, în condițiile lipsei inegalității (ex: toți beneficiază de acces egal la educație, au același nivel de sănătate și au un venit egal), IDU standard este egal cu IDU ajustat pentru Inegalitate. Totodată, ultimul se diminuează față de IDU standard pe măsura creșterii nivelului de inegalitate. Diferența dintre IDU standard și IDU ajustat pentru Inegalitate relevă costul pentru dezvoltarea umană cauzat de inegalitate. Nivelul inegalității distribuției IDU este estimat pentru: (i) speranța medie de viață; (ii) durata medie de studii; (iii) venitul disponibil al populației sau consumul per capita.

FIGURA 10. Corelația dintre IDU și IDU ajustat pentru Inegalitate, 2013.

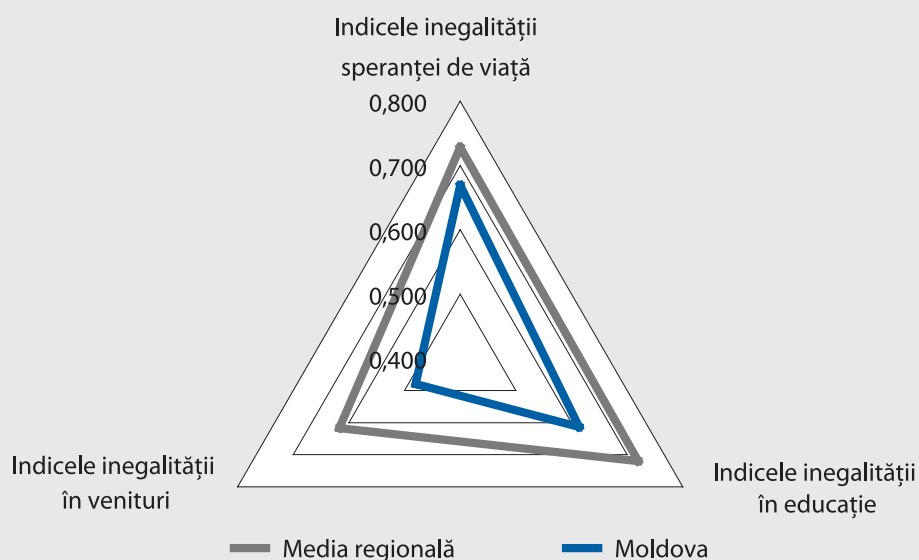

Sursa: Tabelele statistice privind dezvoltarea umană (<http://hdr.undp.org/en/data>).

Cel mai pronunțat nivel al inegalității se atestă la componenta de venituri, unde Republica Moldova a înregistrat în 2013 un indice de doar 0,48. La acest capitol este înregistrată și cea mai mare discrepanță față de

media regională comparativ cu celelalte dimensiuni ale inegalității: inegalitatea în educație și speranța de viață (Figura 11).

FIGURA 11. Cele trei dimensiuni ale inegalității, comparația dintre Republica Moldova și media regională.

Sursa: Tabelele statistice privind dezvoltarea umană (<http://hdr.undp.org/en/data>).

Unul din factorii definatorii ai distribuției atât de inegale a dezvoltării umane din Republica Moldova și unde este pe deplin reflectată și inegalitatea veniturilor ține de discrepanțele de dezvoltare din mediul rural și

urban. Acestea pot fi remarcate prin prisma Indicelui Sărăciei Multidimensionale (ISM), calculat din 2010 de către PNUD (Boxa 8).

BOXA 8. INDICELE SĂRĂCIEI MULTIDIMENSIONALE.

Indicele Sărăciei Multidimensionale completează indicatorii monetari ai sărăciei prin luarea în considerație a diverselor domenii de deprivare de care suferă oamenii în același timp. Indicele identifică nivelul de deprivare înregistrat la cele 10 indicatori, care sunt grupați în trei dimensiuni ale Indicelui de Dezvoltare Umană (sănătate, educație, standarde de viață) și denotă numărul populației care este săracă din punct de vedere multi-dimensional. Cei 10 indicatori care stau la baza ISM sunt:

Educația:

1. Obținerea unui nivel de studii
2. Frecventarea școlilor

Sănătatea:

3. Nutriție
4. Mortalitatea infantilă

Standarde de viață:

5. Electricitatea
6. Apă potabilă
7. Salubritate
8. Carburanți pentru prepararea bucatelor
9. Calitatea locuinței
10. Active.

Astfel, în 2013, Indicele Sărăciei Multidimensionale calculat pentru populația rurală a fost de peste 7 ori mai mare comparativ cu cea urbană (0,0103 comparativ cu 0,0014) (Figura 12). Conform datelor din Figura 13, nivelul sărăciei la sate este determinat de standardele scăzute de viață, în special în ceea ce ține de active aflate în proprietate, carburanți pentru

prepararea bucatelor și salubritate calitativă. În același timp, în spațiul urban, sărăcia multidimensională este condiționată, preponderent, de aspecte legate de sănătate: mortalitatea infantilă și nutriție (însă, comparativ cu indicatorii din mediul rural, aceștia sunt mult mai mici).

FIGURA 12. Componentele ISM, după medii de reședință, 2013.

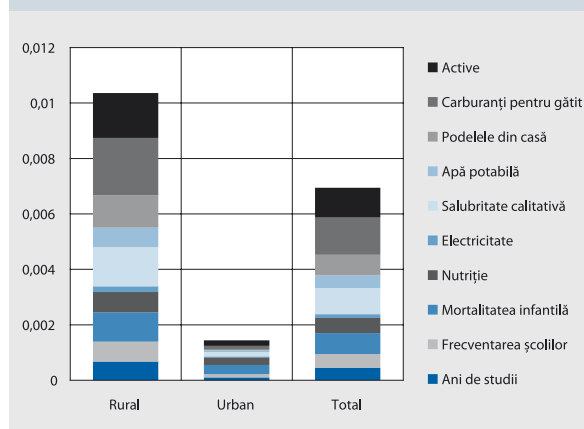
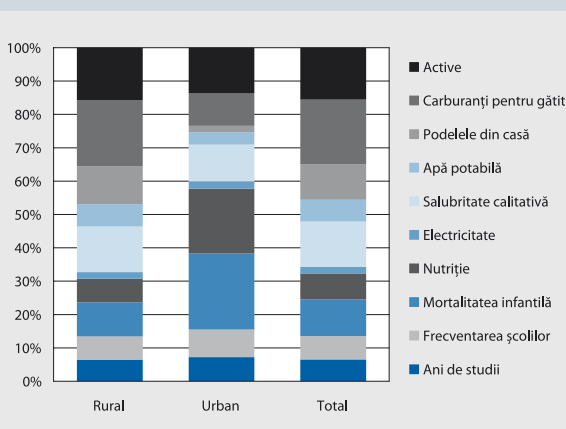

FIGURA 13. Contribuția componentelor ISM la creștere, după medii de reședință, 2013.

Sursa: Raportul de Dezvoltare Umană, 2014.

În pofida anumitor limitări ale metodologiei de calcul a ISM¹³, discrepanțele de dezvoltare dintre sate și orașe sunt confirmate și de datele Ministerului Economiei și ale Biroului Național de Statistică analizate în subcapitolul 2.

Un alt factor definatoriu al inegalității privind dezvoltarea umană din Republica Moldova ține de inegalitatea gender (Boxa 9). În 2013, Indicele de Inegalitate Gender (IIG), înregistrat de Republica Moldova, a constituit 0,302 puncte, reprezentând un nivel superior comparativ cu media regională (0,232 puncte).

¹³ Totuși, indicele implică o serie de limitări. În primul rând, acesta este bazat pe rezultatele unui sondaj din 2005 și, respectiv, datele sunt învechite. În al doilea rând, metodologia a pus mai mult accent pe problemele de sănătate ale populației. În al treilea rând, numărul populației incluse în sondaj reprezintă circa 1,3% din numărul total al populației și, prin urmare, există un risc sporit de eroare.

BOXA 9. INDICELE DE INEGALITATE GENDER ȘI INDICELE DE DEZVOLTARE A GENURILOR

Indicele de Inegalitate Gender (IIG) măsoară inegalitățile în baza a trei componente definitorii: (i) sănătate reproductivă, măsurată prin rata de mortalitate maternă și rata de natalitate la adolescenți; (ii) abilitare, măsurată prin ponderea fotoliilor în parlament deținute de femei și ponderea femeilor adulte de 25 de ani și peste cu cel puțin studii secundare; (iii) statutul economic, măsurat prin participarea la piața muncii pentru femeile de 15 ani și peste. IIG denotă costurile pentru dezvoltarea umană drept rezultat al inegalităților dintre femei și bărbați, atestate la cele trei dimensiuni.

Indicele de Dezvoltare a Genurilor măsoară diferențele dintre calitatea vieții bărbaților și a femeilor din perspectiva celor trei componente de bază ale Indicelui de Dezvoltare Umană: educație, măsurată prin numărul așteptat al anilor de școală la băieți și fete și numărul mediu de ani petrecuți în instituțiile de învățământ de bărbați și femei de 25 de ani și peste; sănătate, măsurată prin speranța de viață la naștere a femeilor și a bărbaților; și venituri, măsurate prin veniturile estimate ale femeilor și bărbaților.

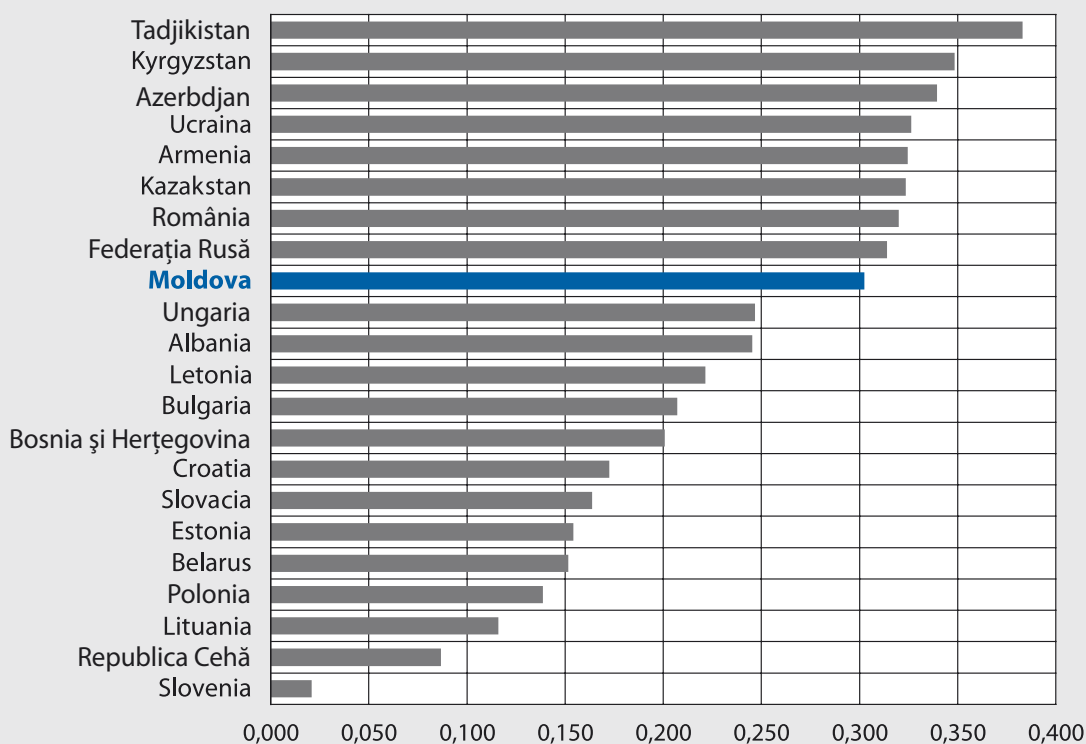
Notă tehnică privind calculul Indicelui Dezvoltării Genurilor este prezentată în Anexa 2.

Principalele surse ale inegalității gender derivă din oportunitățile economice mai limitate pentru femei în raport cu bărbații. Spre exemplu, rata de ocupare în rândul femeilor a constituit în 2013 doar 37%, fiind

mult mai mică comparativ cu cea a bărbaților – 41,8%. Cele mai mari discrepanțe se atestă în mediul urban, fapt explicat de rata de ocupare mai redusă a bărbaților din mediul rural. Anumite discrepanțe se conturează și la capitolul remunerării: în 2012 salariul brut lunar al femeilor a constituit doar 87,1% din salariul bărbaților. În realitate, discrepanța este mai mare, având în vedere faptul că bărbații sunt mai expuși ocupării informale și fenomenului „salariilor în plic” (EXPERT-GRUP, 2014).

Principalele dimensiuni ale inegalității sunt discrepanțele de dezvoltare dintre spațiile rurale și urbane, precum și diferențele de șanse ale femeilor și bărbaților.

FIGURA 14. Indicele Inegalității Gender, 2013.

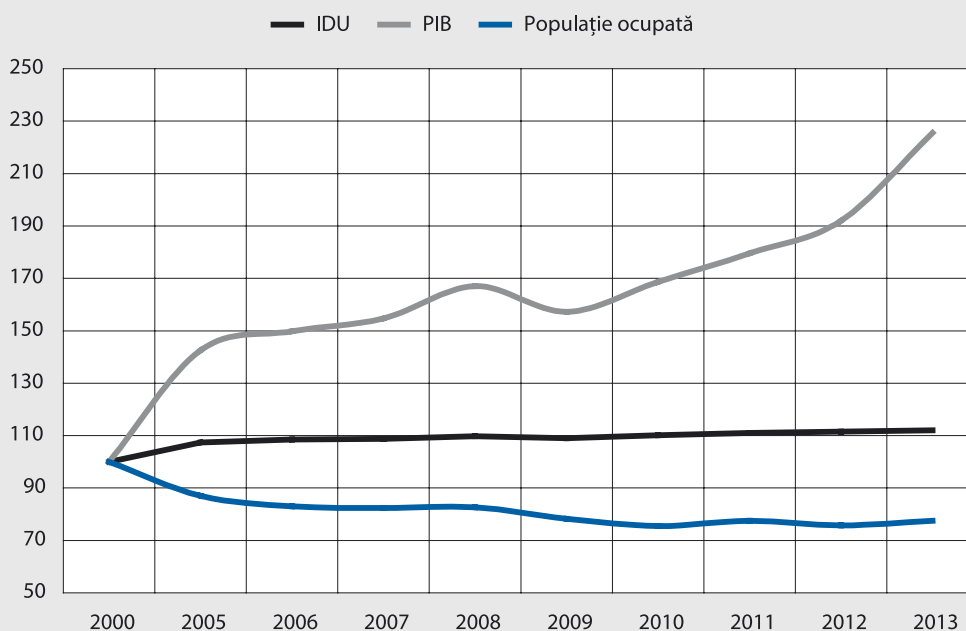
Sursa: Tabelele statistice privind dezvoltarea umană (<http://hdr.undp.org/en/data>).

Indicele de Dezvoltare a Genurilor confirmă problemele de inegalitate și incluziune economică a femeilor din Republica Moldova. Astfel, Venitul Național Brut, calculat la paritatea puterii de cumpărare pentru 2011 (cele mai recente date disponibile), obținut de femei, constituie doar 70,2% din cel obținut de bărbați. Acest fapt relevă implicarea mai modestă a femeilor în activitatea economică, fapt cauzat atât de anumite forme de discriminare a femeilor la locul de muncă, cât și de caracterul tradițional al societății moldovenești. Astfel, femeile alocă zilnic, în medie, câte 4,9 ore pentru munci neremunerate (2,8 ore/zi în cazul bărbaților) și doar 2,5 ore pe zi pentru munci remunerate (3,3 ore/zi în cazul bărbaților), fiind responsabile de circa 64% din volumul total al timpului neremunerat.¹⁴ Totodată, speranța de viață la naștere este mai mare la femei decât la bărbați

(72,8 de ani comparativ cu 65 de ani), fapt cauzat de un mod de viață mai puțin sănătos urmat de bărbați, angajarea bărbaților la locuri de muncă cu risc mai sporit pentru sănătate, frecventarea mai rară de către bărbați a medicilor și stereotipurile de gen prezente în societate.

Prin urmare, deși creșterea economică din ultimii ani a fost relativ robustă, aceasta a fost una non-incluzivă, distribuită neproporțional și care nu a fost însoțită de extinderea oportunităților de angajare (Figura 15). Astfel, în perioada 2000-2013, numărul locurilor de muncă atât în sectorul formal, cât și cel informal s-a diminuat, tendința fiind mai accentuată în cazul ocupării informale (ponderea ocupării informale din totalul ocupării a scăzut de la 38,0% în 2003 până la 30,9% în 2013).

FIGURA 15. Evoluția PIB per capita (PPC, dolari SUA), a Indicelui de Dezvoltare Umană și a numărului de persoane ocupate (2000=100%).

Sursa: *Tabelele statistice privind dezvoltarea umană* (<http://hdr.undp.org/en/data>).

Prin urmare, deși creșterea economică din ultimii ani a fost relativ robustă, aceasta a fost una non-incluzivă, distribuită neproporțional și care nu a fost însoțită de extinderea oportunităților de angajare.

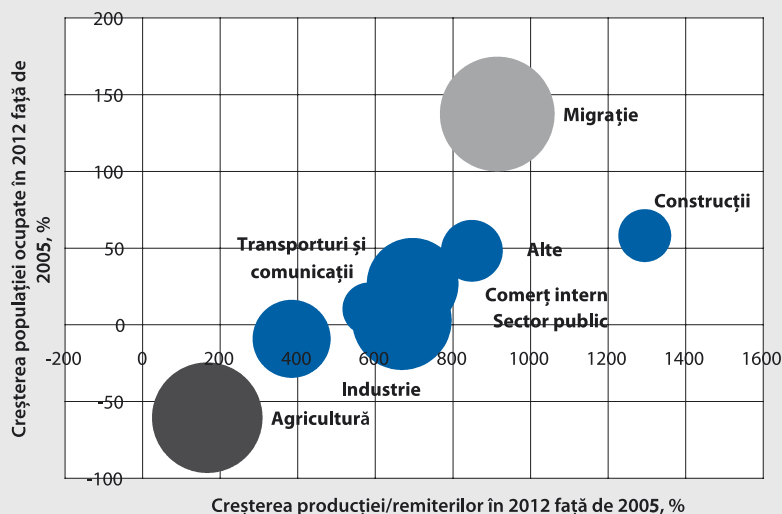
Insuficiența locurilor de muncă pe intern a fost compensată de creșterea emigrării forței de muncă. Astfel, pe parcursul ultimilor ani, domeniul migrației a beneficiat de cea mai înaltă creștere a „productivității¹⁵”: în perioada 2000-2012 numărul migranților

a crescut cu 137,4%, iar volumul remiterilor – cu 880,2%. Cel mai afectat a fost sectorul agricol, unde numărul populației ocupate s-a redus cu 60,6%, iar Produsul Intern Brut creat în sector a înregistrat cea mai proastă evoluție după sectorul public, avansând în aceeași perioadă cu doar 167%. Vulnerabilitățile din sectorul agricol au expus esențial populația rurală riscului de sărăcie, fapt ce explică de ce majoritatea migranților (72% în 2013) provin din sate. Astfel, în linii generale, creșterea migrației a fost alimentată, preponderent, de problemele din sectorul agricol și, respectiv, de insuficiența oportunităților economice în spațiul rural (Figura 16).

¹⁴ „Studiul privind utilizarea timpului”, Biroul Național de Statistică, 2013.

¹⁵ Este utilizat un indicator de aproximare a productivității muncii migranților: volumul de remitențe raportat la numărul de persoane aflate la muncă peste hotare.

FIGURA 16. Corelarea dintre dinamica PIB-ului și a ocupării în perioada 2000-2012, în funcție de sectoare.

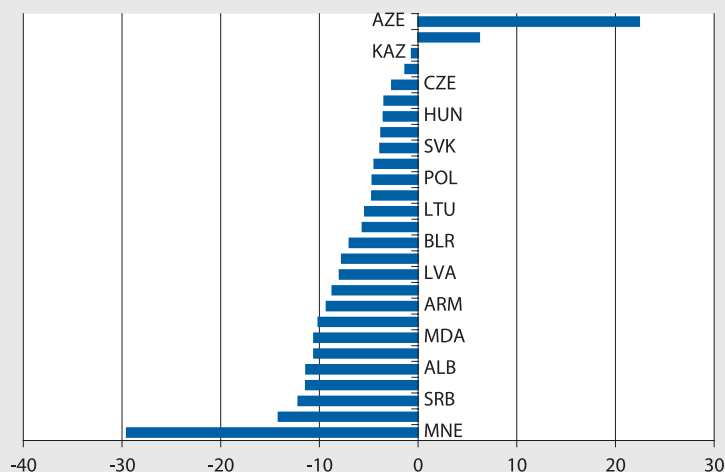
Sursa: *Calculule autorilor în baza datelor BNS și BNM.*

Notă: *În cazul migrațiilor, în calitate de rezultat economic a fost luat în calcul influxurile de remiteri.¹⁶*

Figura 16 mai denotă faptul că circa jumătate din populația ocupată (49% în 2013) activează în sectorul agricol și cel public, care sunt, în mod tradițional, cele mai puțin eficiente și mai puțin competitive. Chiar dacă ponderea sectoarelor respective s-a diminuat constant (în 2000 a constituit 67%), menținerea acestora în calitate de angajatori principali relevă o serie de curențe privind calitatea și durabilitatea creșterii economice în Republica Moldova din ultima perioadă. O problemă fundamentală în aceste sens este nivelul scăzut de competitivitate. Drept dovadă servește balanța comercială de bunuri și servicii, conform căreia cererea finanțată din remiteri, pe care preponderent se bazează economia moldovenească,

nu este acoperită, în mare parte, de oferta internă, ci din importuri. Drept rezultat, pe parcursul ultimilor ani, importurile au crescut, în mod constant, mai rapid decât exporturile. Influxurile de remiteri sau investițiile străine directe nu au putut acoperi această discrepanță, iar drept rezultat, în perioada 2000-2013, deficitul de cont curent a crescut de peste 4 ori (de la 98.19 milioane dolari SUA în 2000 până la 398.59 milioane dolari SUA în 2013). Prin urmare, Republica Moldova, în mod tradițional, înregistrează un deficit de cont curent relativ înalt comparativ cu țările din regiune (Figura 17). Acest fapt confirmă curențele de competitivitate și de durabilitate a creșterii economice.

FIGURA 17. Ponderea deficitului de cont curent în PIB, media pentru 2005-2012, %.

Sursa: *Banca Mondială.*

¹⁶ Remiterile au fost calculate în baza influxurilor din transferurile personale, transferurile migrațiilor și compensarea pentru muncă, din balanța de plăți a Republicii Moldova.

În concluzie, progresele Republicii Moldova la capitolul dezvoltării umane sunt relativ modeste, iar dinamica din ultimii ani nu a asigurat o convergență la media țărilor din regiune. O cauză majoră ține de modelul non-durabil de creștere economică bazată pe consum, finanțat preponderent din remitențe și acoperit în mare parte din importuri, și lipsa unor surse interne robuste de dezvoltare. O altă problemă fundamentală este caracterul non-incluziv de creștere economică, care nu oferă suficiente oportunități pentru realizarea potențialului unei bune părți a populației (în special, a femeilor, tinerilor și populației din mediul rural). Aceasta explică nivelul redus de venituri – componenta IDU cu cele mai mari discrepanțe față de media din regiune – care afectează și accesul la serviciile de sănătate și educație de calitate, iar caracterul non-incluziv de creștere economică a alimentat un nivel înalt al inegalității. Dimensiunile cruciale ale inegalității de dezvoltare umană în Republica Moldova sunt disparitățile dintre populația rurală și urbană și cele dintre femei și bărbați. În ambele cazuri, principala problemă ține de accesul inegal la oportunitățile economice, care includ șansele de obținere a unui loc de muncă decent, nivelul de remunerare și șansele de inițiere a propriei afaceri.

Progresele Republicii Moldova la capitolul dezvoltării umane sunt relativ modeste, iar dinamica din ultimii ani nu a asigurat o convergență la media țărilor din regiune. Cauza majoră ține de caracterul non-incluziv de creștere economică.

Una din principalele provocări este capcana dezvoltării în care rămâne prinsă Republica Moldova: nivelul scăzut al dezvoltării economice cauzează insuficiența de resurse pentru modernizarea infrastructurii și calitatea proastă a serviciilor medicale și de educație, ceea ce, la rândul său, afectează nivelul dezvoltării umane, care ulterior servește drept o constrângere majoră pentru dezvoltarea economică. Transformarea acestui cerc vicios în cerc virtuos trebuie să fie principala prioritate a guvernului. Problema respectivă a fost abordată, direct sau indirect, în principalele documente de planificare strategică elaborate recent. În mod particular:

- Programul de activitate al Guvernului pentru 2013-2014 stipulează creșterea economică durabilă și incluzivă drept una din priorități. Potrivit documentului, „Asigurarea unei bunăstări economice sesizabile pentru fiecare cetățean și sporirea competitivității economiei vor fi

realizate prin: liberalizarea activității economice; crearea unui mediu de afaceri prietenos; atragerea investițiilor în sectoarele cu potențial de creștere; promovarea politicilor industriale pro active; susținerea întreprinderilor mici și mijlocii cu producție cu valoare adăugată înaltă și competitivitate la export; modernizarea infrastructurilor; dezvoltarea forței de muncă calificate și productive”.

- Strategia Națională de Dezvoltare „Moldova 2020” stabilește că schimbarea paradigmei de dezvoltare este un deziderat de bază, iar scopul final este asigurarea dezvoltării economice calitative și, implicit, reducerea sărăciei.
- Strategia de Descentralizare are drept scop consolidarea autonomiei financiare și funcționale a autorităților publice locale, fapt ce va eficientiza actul de guvernare și va contribui la ameliorarea dezvoltării umane la nivel local.
- Strategia reformei cadrului de reglementare a activității de întreprinzător pentru perioada 2013-2020 se concentrează asupra dezvoltării unui sistem de reglementare a mediului de afaceri mai inteligent, determinat de criterii clare de competitivitate.
- Programul Național de asigurare a egalității de gen pe anii 2010-2015 prevede o abordare complexă de integrare a principiului egalității între femei și bărbați în documentele de politici din toate domeniile și la toate nivelurile de adoptare și implementare a deciziilor. Scopul acestui program rezidă în asigurarea promovării egalității de gen în viața economică, politică și socială a femeilor și bărbaților.
- Strategia de Mediu pentru anii 2014-2023 are drept scop de a garanta populației Republicii Moldova dreptul la un mediu durabil nepoluat și sănătos, în armonie cu dezvoltarea economică și bunăstarea socială. Obiectivul general al Strategiei rezidă în crearea unui sistem eficient de management de mediu, care să contribuie la creșterea calității factorilor de mediu și să asigure populației dreptul la un mediu natural curat, sănătos și durabil.

ii. Progresul în implementarea ODM-urilor

Constrângerile de dezvoltare umană, identificate în sub-capitolul precedent, coroborează cu concluziile celui de-al treilea Raport cu privire la Obiectivele de Dezvoltare ale Mileniului, elaborat în 2013 de către Guvernul Republicii Moldova cu asistența Agențiilor ONU în Moldova (Boxa 10). Potrivit raportului, Republica Moldova a înregistrat anumite progrese

importante în procesul realizării ODM-urilor, cum ar fi reducerea ratei sărăciei, crearea parteneriatului global pentru dezvoltare și reducerea mortalității infantile. Cu toate acestea, au rămas mai multe restanțe, preponderent la capitolul asigurării egalității de gen, îmbunătățirea sănătății materne și combaterea HIV/SIDA, tuberculozei și a altor maladii.

Progresul Republicii Moldova în implementarea ODM-urilor este unul mixt. Principalele restanțe țin preponderent de asigurarea egalității de gen, îmbunătățirea sănătății materne și combaterea HIV/SIDA, tuberculozei și a altor maladii.

BOXA 10. OBIECTIVELE DE DEZVOLTARE ALE MILENIULUI

Obiectivele de Dezvoltare ale Mileniului au fost stabilite în cadrul Declarației adoptate la Summit-ul Mileniului din 2000, care a fost semnată de 189 de țări, printre care și Republica Moldova. Cel de-al treilea raport de monitorizare a implementării ODM-urilor, elaborat în 2013 de către PNUD, cuprinde perioada 2010-2013. Astfel, au fost analizat progresul la cele 8 obiective:

1. Reducerea sărăciei extreme și a foamei – progres înalt.
2. Asigurarea accesului la învățământul general obligatoriu – progres modest.
3. Promovarea egalității de gen și abilitarea femeilor – progres modest.
4. Reducerea mortalității infantile – progres înalt.
5. Îmbunătățirea sănătății materne – progres modest.
6. Combaterea HIV/SIDA, tuberculozei și altor maladii – lipsă de progres/regres
7. Asigurarea unui mediu durabil – lipsă de progres/regres
8. Crearea parteneriatului global pentru dezvoltare – progres modest.

Mai multe detalii privind progresul înregistrat sunt prezentate în al treilea Raport cu privire la Obiectivele de Dezvoltare ale Mileniului în Republica Moldova: http://www.md.undp.org/content/dam/moldova/docs/Publications/UNDp_MD_3rdMDGReport_Rom.pdf.

În continuare vom sistematiza principalele succese și eșecuri în realizarea ODM-urilor adaptate pentru Republica Moldova.

Principalele succese:

- **Reducerea sărăciei extreme și a foamei:** în 2013, rata sărăciei absolute a constituit 12,7% (ținta pentru 2015: 20,0%), fiind în scădere de la 30,2 în 2006, iar rata sărăciei extreme a constituit 0,3% (ținta pentru 2015: 3,5%), fiind în scădere de la 4,5% în 2006. Acest succes s-a datorat atât politicilor statului orientate spre eficientizarea mecanismului de țintire a asistenței sociale, cât și migrației de muncă și, respectiv, remitențelor, care în 2013 au format circa o pătrime din Produsul Intern Brut.
- **Creșterea ratei brute de cuprindere în învățământul preșcolar (3-6 ani):** în 2012, aceasta a constituit 82,1%, fiind superioară țintei de 78,0% stabilită pentru 2015. Mai mult decât atât, nu au fost atestate diferențe de gen în ceea ce privește accesul la educație preșcolară. Aceasta a favorizat și asigurarea nivelului de alfabetizare la un nivel stabil (99,4% în 2012, față de ținta de 99,5% pentru 2015), care, la fel, este unul similar atât pentru femei, cât și pentru bărbați.
- **Reducerea mortalității infantile:** în 2012 aceasta a constituit 9,8 la 100.000 de nou-născuți vii, ținta pentru 2015 fiind de 13,2. Reușita este rezultatul implementării asigurării medicale obligatorii și al reformelor sistemice în domeniul asistenței medicale primare, fapt ce a îmbunătățit accesul la serviciile respective.
- **Edificarea unei societăți informaționale:** Nivelul de penetrare al telefoniei fixe s-a dublat, crescând de la 16,6 la 100 de locuitori în anul 2000 până la 33,9 în anul 2012, iar penetrarea telefoniei mobile a înregistrat un avans impresionant de la 10% în 2003 până la 114,6% în 2012. Totodată, a crescut și rata de penetrare a accesului la internet de la 23,4 per 100 de locuitori în 2007 până la 57,0 per 100 de locuitori în 2012. Este necesar de remarcat că aceste succese au fost determinate, în mare parte, de contribuția sectorului privat care a facilitat transferul tehnologic în acest domeniu. Drept rezultat, a crescut interconexiunea dintre oameni – un aspect fundamental care definește calitatea vieții în contextul mobilității interne și internaționale a populației.

Principalele eșecuri:

- **Reprezentarea modestă a femeilor în funcțiile de conducere:** în 2011, 28,7% din femei activau în calitate de consilieri locali (ținta pentru 2015: 40%), 18,4% – consilieri raionali (ținta pentru 2015: 25%) și 18,5% – primari (ținta pentru 2015: 25%). Astfel, se observă că pe măsura avansării ierarhice, scade ponderea reprezentării femeilor în organele de conducere. Totodată, femeile sunt sub-reprezentate și în instituțiile puterii centrale: în 2012, 19,2% din deputații în Parlament (ținta pentru 2015: 30%) și 6,2% din miniștri au fost femei.
- **Persistența la un nivel înalt a ratei mortalității materne:** în 2012 aceasta a constituit 30,4 cazuri la 100.000 de copii născuți vii, ținta pentru 2015 fiind de 13,3. Sub-performanța respectivă denotă carențele fundamentale privind calitatea sistemului de sănătate, dar și situația socio-economică din țară, având în vedere că sărăcia este unul din principalii factori ai deceselor materne.
- **Incidența înaltă a bolilor social-condiționate.** În mod particular, aceasta ține de creșterea incidenței HIV/SIDA: în 2012, aceasta a constituit 18,5 cazuri la 100.000 de persoane, ținta pentru 2015 fiind de 9,6. În cazul mortalității prin tuberculoză se observă o dinamică descrescătoare, însă nivelul rămâne unul relativ înalt: 14,4 cazuri la 100.000 de persoane (ținta pentru 2015 este de 10). La fel ca și în situația mortalității infantile, fenomenul este cauzat în mare parte de carențele sistemului de sănătate, precum și de problemele de ordin social și, respectiv, de calitatea scăzută a vieții.
- **Persistența caracterului non-durabil al politicilor de mediu.** În 2012, gradul de împădurire a rămas la nivelul de 10,9% (ținta pentru 2015 este de 13,2%), proporția locuitorilor cu acces permanent la surse îmbunătățite de apă a constituit 62% (ținta pentru 2015 este de 65%), iar ponderea populației cu acces la canalizare îmbunătățită a fost de 56,6% (ținta pentru 2015 este de 65%). Aceste constrângeri afectează în mod direct și nivelul de sănătate al populației.
- **Accesul limitat al tinerilor la piața muncii.** Rata de ocupare în rândul populației de 15-24 de ani a constituit în 2013 doar 18,1%, rata medie de ocupare fiind de 39,3%, în timp ce rata șomajului a fost de 12,2%, comparativ cu media de 5,1%. Accesul este și mai limitat în cazul femeilor tinere: rata de ocupare a constituit 15,5% (20,5% în cazul bărbaților), iar rata șomajului – 12,7% (11,9% în cazul bărbaților). Barierele de integrare a tinerilor pe piața muncii sunt determinate atât de factori ce țin de insuficiența cererii pentru

forță de muncă din cauza dezechilibrelor economice interne, cât și de factori ce țin de calitatea ofertei de forță de muncă, determinate de carențele sistemului educațional și corelarea slabă a acestuia cu necesitățile economiei reale. Perpetuarea fenomenului respectiv afectează nivelul de trai al tinerilor, fapt ce agravează declinul demografic și stimulează migrația peste hotare.

Totodată, împreună cu succesele și insuccesele menționate, pot fi identificate trei constrângeri fundamentale de dezvoltare, la soluționarea cărora rolul sectorului privat este crucial. Acestea sunt: (i) discrepanțele mari de dezvoltare dintre orașe și sate; (ii) inegalitatea de șanse dintre bărbați și femei; și (iii) problemele de mediu.

Discrepanțele de dezvoltare dintre orașe și sate

În pofida diminuării fenomenului sărăciei, ponderea săracilor de la sate, de fapt, a crescut în aceeași perioadă de la 75,5% până la 84%. Astfel, în 2013, rata sărăciei absolute în mediul rural a constituit 18,8%, în timp ce în mediul urban – doar 4,6%. Discrepanțele se mențin și între orașele mari (municipiile Chișinău și Bălți), unde rata sărăciei absolute în 2013 a fost de doar 1,0%, și orașele mici, cu rata sărăciei absolute de 9,1%. Cauza fundamentală a acestor discrepanțe ține de oportunitățile economice mult mai limitate în afara orașelor mari, cea mai critică situație fiind atestată la sate: rata de ocupare în 2013 în mediul rural a fost de 36,6% (42,8% în mediul urban), iar nivelul de venituri a fost cu 9,2% inferior minimumului de existență (în orașe acesta a fost cu 20,8% superior minimumului de existență).

În pofida diminuării fenomenului sărăciei, ponderea săracilor de la sate, de fapt, a crescut în aceeași perioadă de la 75,5% până la 84%, preponderent din cauza oportunităților economice limitate la sate.

Împreună cu sărăcia monetară, calitatea vieții de la sate este afectată și de accesul mai redus la servicii medicale, dar și de infrastructura de bază care este esențială pentru starea de sănătate a populației. Astfel în 2012 doar 16,8% din populația de la sate s-a adresat la medic în ultimele patru săptămâni (22,9% în orașe), doar 22,8% beneficiază de acces la servicii de alimentare cu apă (68,9% în orașe) și doar 1% are acces la sistemul public de canalizare (50,1% în orașe). Din cauza situației socio-economice, dar și a accesului limitat la servicii medicale de calitate, morbiditatea populației prin tuberculoza activă și rata mortalității pentru copiii sub 5 ani sunt mult mai mari în sate decât în orașe. Anumite inegalități se atestă și în ca-

zul accesului la educație preșcolară: în 2012, 28,6% din copiii din sate nu frecventau grădinițe, iar din cauza lipsei sau calității nesatisfăcătoare a educației preșcolare, multe familii din mediul rural apelează la grădinițele din orașele apropiate.

Discrepanțele de dezvoltare dintre localitățile rurale și urbane au fost evidențiate și în Raportul Național de Dezvoltare Umană 2010-2011 „De la excluziune socială la o dezvoltare umană incluzivă”, precum și în cel de-al treilea raport de monitorizare a implementării ODM-urilor, elaborat de Guvern. Ambele documente accentuează factorii economici care determină excluziunea populației de la sate (oportunități limitate de angajare, agricultura de subsistență, infrastructură depreciată), care sunt agravați și de un sistem de protecție socială care încă urmează a fi îmbunătățit esențial pentru a face față provocărilor identificate.

Problema acestor disparități poate fi soluționată prin implicarea sectorului privat prin:

(i) forme pasive:

- crearea de locuri de muncă bine plătite în spațiile rurale
- oferirea asigurării medicale și pachete sociale pentru angajații de la sate
- dezvoltarea tehnologiilor moderne de irigare, recoltare și post-recoltare sau de management al deșeurilor
- contribuirea cu impozite la bugetul local care ulterior sunt redistribuite în interesul comunității
- accesul la internet și noile instrumente TIC permit predarea lecțiilor online de către profesori aflați în alte localități în școlile cu cadre didactice insuficiente
- asigurarea opțiunilor fezabile de transport al lucrătorilor / stagiarilor din sate la locul de lucru / stagiu.

(ii) forme active:

- contribuirea la dezvoltarea rețelei de apeduct și canalizare în sate
- donații ONG-urilor care contribuie la dezvoltarea comunitară
- dezvoltarea modelelor incluzive de business, cu încadrarea angajaților din mediul rural și contractarea furnizorilor locali (ex: producătorii locali de produse agro-alimentare)
- finanțarea centrelor care prestează servicii sociale persoanelor în etate
- susținerea financiară a acțiunilor caritabile

Inegalitatea de șanse dintre bărbați și femei

Monitorizarea implementării ODM-urilor a scos în evidență faptul că, deși la etapele timpurii ale vieții fetele dispun de aceleași oportunități ca și băieții, odată cu intrarea în perioada productivă a vieții se proliferază o serie de discrepanțe majore dintre femei și bărbați. Astfel, datele statistice relevă un acces mult mai limitat al femeilor la oportunitățile economice. În mod special, rata de ocupare în rândul femeilor este inferioară celei a bărbaților (37,0% față de 41,8%, în 2013), iar salariul mediu lunar al femeilor a constituit în 2011 doar 87,8% din cel al bărbaților. Aceste rezultate coroborează și cu Indicele Inegalității Gender, care atestă pentru Republica Moldova un nivel mai înalt al inegalității comparativ cu media regională (0,302 comparativ cu 0,232 puncte). Mai mult decât atât, rezultatele Sondajului privind utilizarea timpului, efectuat recent de către Biroul Național de Statistică, constată că circa 66% din timpul femeilor alocat muncii constituie muncă neremunerată (îngrijirea gospodăriei și a familiei), pe când bărbații alocă aproape de două ori mai puțin timp acestor activități.

Datele statistice relevă un acces mult mai limitat al femeilor la oportunitățile economice: atât rata de ocupare, cât și salariul mediu în rândul femeilor sunt inferioare față de cele ale bărbaților.

Formele pasive prin care sectorul privat poate contribui la soluționarea problemelor respective țin de:

- integrarea principiului egalității de șanse dintre femei și bărbați în codurile de etică corporative și promovarea acestuia în rândul angajaților
- asigurarea meritocrației în cadrul companiilor în ceea ce ține de retribuirea muncii și promovare
- implementarea echipamentelor de manipulare a greutatea înalte care nu necesită efort fizic consistent și fac posibilă angajarea femeilor în posturi care anterior erau destinate exclusiv bărbaților
- accesul la internet și noile instrumente TIC permite lucrul la distanță pentru femeile aflate în concediu de maternitate
- abilitarea tinerelor mămici care sunt angajate în cadrul companiei (ex: amenajarea în cadrul clădirii companiei a spațiilor de joacă pentru copii, asigurate și cu personal de îngrijire, pentru a permite mamei să vină la serviciu cu copiii;

amenajarea spațiilor pentru alăptarea copiilor, adoptarea programelor cu ore flexibile de lucru, nu doar pentru tinere mămici, dar pentru ambii părinți).

Formele active de implicare a sectorului privat în soluționarea problemei inegalităților de șanse dintre femei și bărbați pot fi:

- construcția și întreținerea creșelor și grădinițelor, în special în spațiile rurale

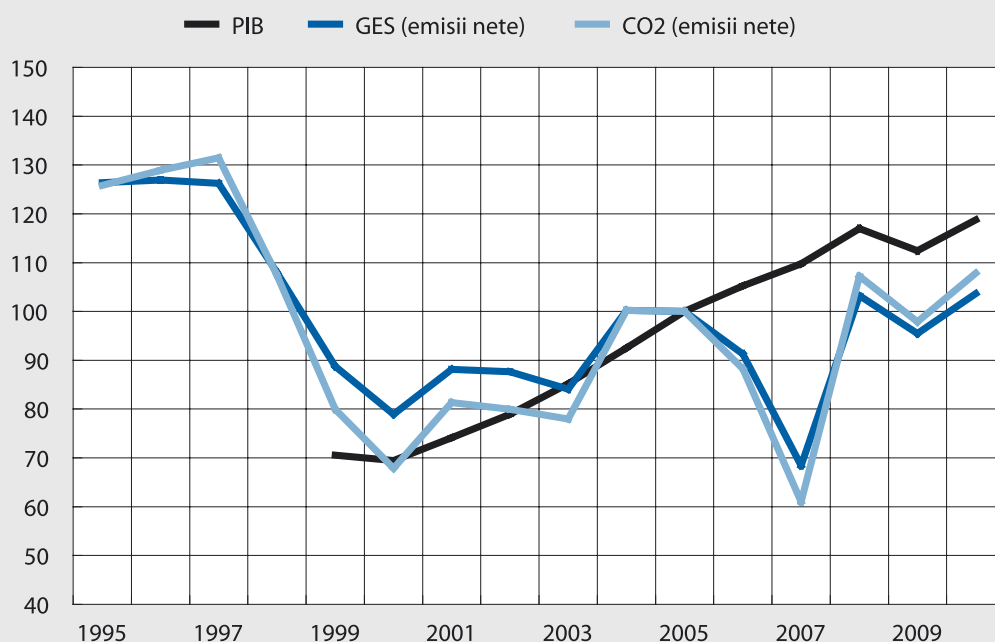
- susținerea campaniilor de sensibilizare a opiniei publice privind problema violenței în familie

- organizarea / finanțarea instruirilor de abilitare economică a femeilor.

Problemele de mediu

Pe parcursul ultimilor ani, economia moldovenească a crescut mai rapid decât emisiile gazelor cu efect de seră (GES), fiind înregistrată o decuplare parțială în acest sens (Figura 18).

FIGURA 18. Modificarea emisiilor gazelor cu efect de seră și degajărilor de CO₂ vs creșterea PIB, 2005=100, %.

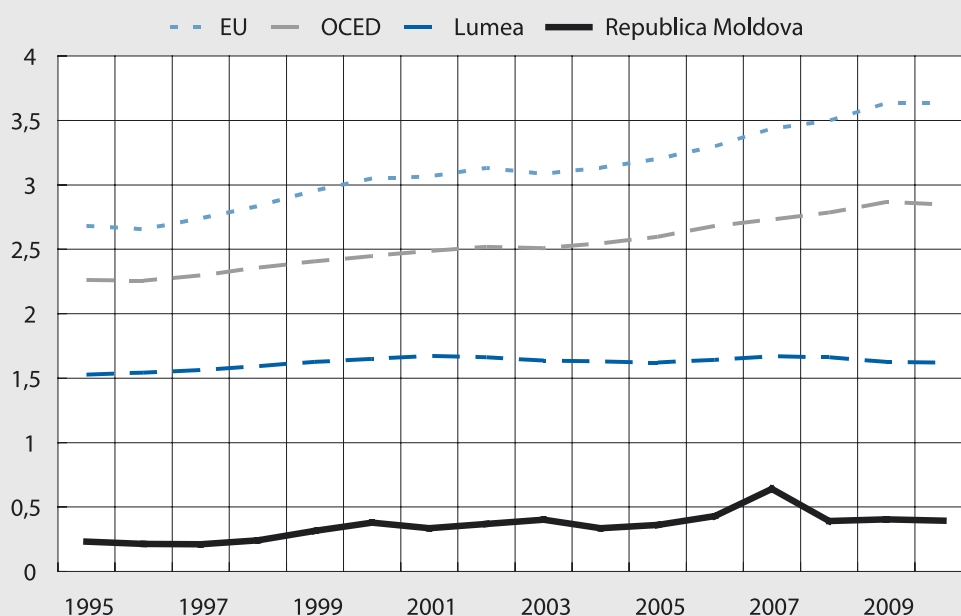
Sursa: BNS, Banca Centrală a regiunii din stânga Nistrului, Oficiul Schimbarea Climei, estimările autorilor.

Notă: calculat pentru întregul teritoriu al Republicii Moldova.

Totuși, acest fenomen s-a datorat mai curând schimbărilor structurale din economie, prin creșterea ponderii sectoarelor mai puțin poluante (servicii) și diminuarea ponderii sectoarelor mai poluante (industria), și mai puțin modernizării tehnologice la întreprinderi. Acest fapt este demonstrat de productivitatea relativ redusă a emisiilor de CO₂ din Republica Moldova (Figura 19). Astfel, valoarea adău-

gată produsă de companii pentru fiecare unitate de emisii este foarte mică. Acest aspect denotă utilizarea irațională a resurselor, cu repercusiuni asupra calității mediului și, respectiv, asupra sănătății populației, iar nivelul scăzut al randamentului emisiilor de CO₂ atestă curențe de competitivitate, cu efecte nefaste asupra veniturilor angajaților.

FIGURA 19. Productivitatea CO₂ (PIB în dolari SUA 2005/kg CO₂).

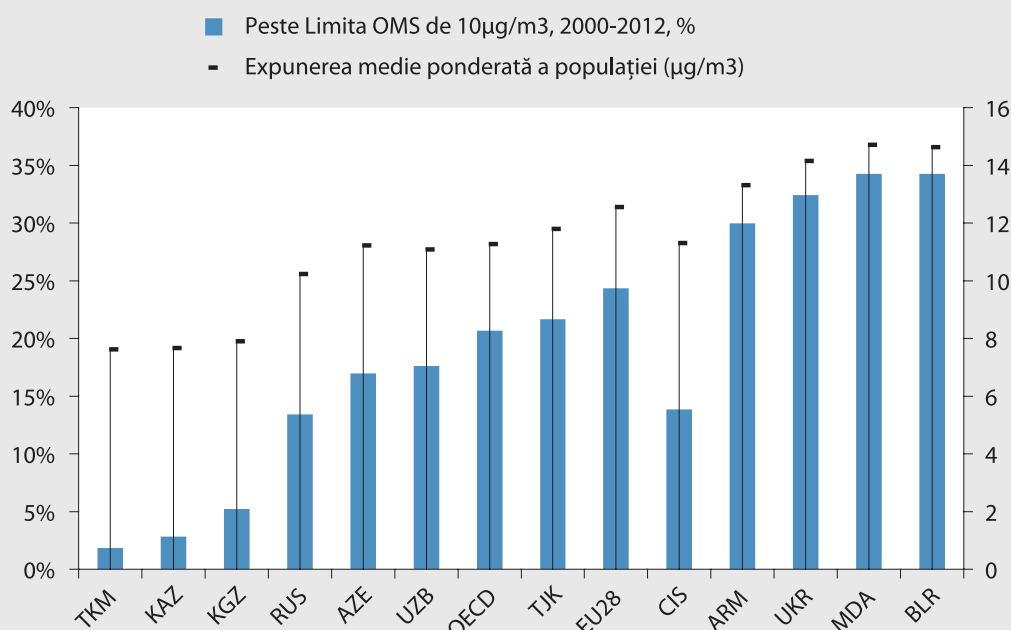
Sursa: EIA, BNS, Banca Centrală a regiunii din stânga Nistrului, Oficiul Schimbarea Climei, estimările autorilor.

Notă: calculat pentru întregul teritoriu al Republicii Moldova.

Problema calității aerului este agravată și de concentrația înaltă a particulelor fine PM_{2,5} în aerul atmosferic. Acestea pot pătrunde adânc în sistemul respirator și pot produce diferite afecțiuni cardio-vasculare și pulmonare, respectiv sunt foarte nocive pentru sănătate. Pe parcursul ultimilor ani, nivelul concentrației a fost unul dintre cele mai înalte din regiune (Figura 20).

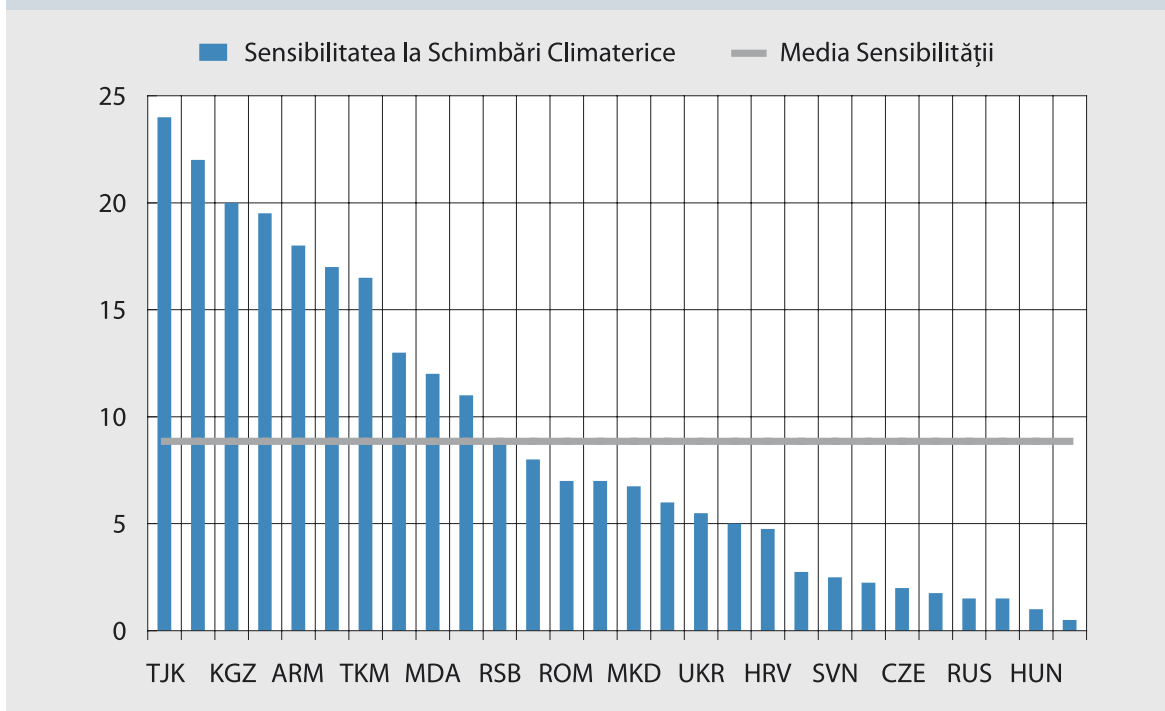
Valoarea adăugată produsă de companii pentru fiecare unitate de emisii este foarte mică. Acest fapt denotă utilizarea irațională a resurselor, cu repercusiuni asupra calității mediului și, respectiv, asupra sănătății populației.

FIGURA 20. PM_{2,5} în comparație regională, 2000-2012.

Sursa: OECD, Aaron van Donkelaar.

FIGURA 21. Sensibilitatea la schimbări climaterice.

Sursa: Fay și Patel, 2008..

Din cauza calității proaste a aerului, a accesului limitat la surse de apă potabilă și canalizare îmbunătățită, a calității proaste a infrastructurii și a expunerii înalte a economiei la sectorul agricol, Republica Moldova înregistrează un grad înalt de sensibilitate la schimbările climaterice. Indicele sensibilității calculat (Fay și Patel, 2008) depășește media, ceea ce demonstrează că efectele șocurilor climaterice, de regulă, sunt amplificate pe intern (Figura 21).

Problemele de mediu pot fi soluționate doar dacă companiile vor integra obiectivele de durabilitate a afacerilor din punctul de vedere al mediului în strategiile lor de dezvoltare.

Măsurile pasive prin care sectorul privat se poate implica pot viza:

- implementarea în cadrul întreprinderilor a tehnologiilor noi care asigură emisii reduse, un management mai eficient al deșeurilor sau canalizare epurare mai calitativă
- dezvoltarea întreprinderilor de reciclare a deșeurilor
- comercializarea echipamentelor de purificare a apei potabile
- implementarea în cadrul întreprinderilor sau în edificiile construite (pentru companiile de construcție) a principiilor de eficiență energetică

- acordarea priorității furnizorilor de produse ecologice: produse alimentare organice, birotică reciclabilă, materie primă cu impact minim asupra mediului
- implementarea principiilor de „oficiu verde” în cadrul întreprinderilor.

Măsurile active țin de:

- susținerea financiară și organizatorică a campaniilor de sensibilizare a opiniei publice pe marginea diverselor probleme de mediu (ex: protecția mediului, menținerea curățeniei în spațiile publice, economisirea apei și a energiei)
- acoperirea salarială a unui anumit număr de ore pentru angajați de muncă voluntară în domeniul protecției mediului
- organizarea periodică a acțiunilor de salubritate împreună cu toți angajații.

În concluzie, progresul Republicii Moldova în realizarea ODM-urilor a fost unul mixt, fiind înregistrate anumite succese importante la unele capitole (diminuarea sărăciei, educația preșcolară, stabilizarea macroeconomică, dezvoltarea unei societăți informaționale. Acestea însă au fost umbrite de mai multe regrese (incidența înaltă a bolilor social-condiționate, inegalitatea de șanse între femei și bărbați, lipsa unei dezvoltări durabile din punct de vedere al mediului, bariere de acces al tinerilor pe piața muncii etc.).

În mare parte, insuccesele au fost determinate atât de o serie de probleme instituționale (lipsa unei înțelegeri la nivelul tuturor instituțiilor publice a importanței ODM-urilor, capacitățile limitate ale unor instituții, coordonarea ineficientă între diferite instituții a politicilor relevante ODM-urilor), cât și de insuficiența resurselor financiare.¹⁷ În plus, au fost identificate trei constrângeri inter-sectoriale de dezvoltare: (i) problema realităților paralele dintre nivelul de trai de la orașe și sate, care se evidențiază la toate componentele dezvoltării umane (venituri, sănătate și educație); (ii) inegalitatea de șanse dintre

femei și bărbați care se observă, în special, la partea de venituri; (iii) problemele legate de mediu care afectează calitatea vieții populației sub aspectul veniturilor și al sănătății. Este evident că guvernul, de unul singur, nu dispune de resursele necesare pentru soluționarea constrângerilor menționate, astfel încât implicarea sectorului privat prin mobilizarea capacităților sale financiare și umane este imperios necesară. În acest context, cadrul instituțional trebuie să asigure condiții favorabile pentru a motiva companiile să se implice, direct sau indirect, în ameliorarea dezvoltării umane.

¹⁷ Al treilea Raport privind ODM în Moldova, PNUD Moldova, 2013.

SECTORUL PRIVAT ȘI ALIAȚII SĂI: UN FRONT COMUN PENTRU DEZVOLTAREA UMANĂ

2

Acest capitol este bazat pe constatările din capitolul 1 vizavi de dimensiunile principale ale Indicelui de Dezvoltare Umană și de principalele provocări pentru dezvoltarea umană cu care se confruntă Republica Moldova, inclusiv discrepanțele rural-urbane de dezvoltare social-economică, inegalitatea de șanse și lipsa de durabilitate ecologică și de incluziune socială a procesului economic. Sunt valorificate și principalele concluzii din capitolul 3, acolo unde sunt identificate constrângerile-cheie ce afectează dezvoltarea sectorului privat și capacitatea acestuia de a contribui mai plenar la dezvoltarea umană. În capitolele menționate a fost discutată și, în măsura disponibilității datelor statistice, estimată cantitativ contribuția sectorului privat la dezvoltarea umană în cazul concret al Republicii Moldova. A fost relevat că sectorul privat aduce o contribuție importantă în prestarea serviciilor și livrarea pe piață a bunurilor care contribuie la realizarea Obiectivelor de Dezvoltare ale Mileniului, inclusiv în aspecte care țin de educație, sănătate și reducere durabilă a sărăciei.

Sectorul privat este unul destul de diversificat, chiar în mica economie moldovenească. Ca formă de organizare și mărime, sectorul privat variază de la micii întreprinzători particulari, organizați în forme simple de business, până la companii foarte mari care au mii de angajați. Unele întreprinderi și-au stabilit drept scop principal generarea profitului pentru acționari, în timp ce altele explorează nișa antreprenoriatului social. Unele din aceste entități sunt formale, altele acționează în mare parte în economia informală. Jucându-și rolul social-economic, firmele inevitabil

interacționează sau cooperează în mod intenționat cu alți actori de dezvoltare – ONG-uri, autoritățile publice locale și centrale, cercurile academice, prestatorii de servicii educaționale și de sănătate, instituțiile media, donatorii și agențiile de dezvoltare. Boxa 11 ilustrează cu multe amănunte rezultatele unei asemenea cooperări în domeniul turismului rural, în cadrul căreia competențele tehnice ale sectorului privat, prin sinergie cu suportul donatorilor, guvernului și autorităților publice locale, creează practic de la zero și în nișe noi oportunități economice pentru populația rurală.

BOXA 11. PROIECTUL „HAI LA ȚARĂ!”

„Hai la Țară!” este o platformă de facilitare a turismului rural lansată pe 1 august 2013. În esență www.hailatara.md oferă intermediere informațională, dar și financiară între turiștii dornici de a vizita o pensiune turistică din mediul rural și proprietarii caselor de la țară care amenajează pensiuni turistice în casele lor.

Proiectul are o contribuție directă la mai multe dimensiuni ale dezvoltării umane:

- educarea economică a populației rurale în tot ceea ce înseamnă ospitalitate, orientare spre nevoile clientului, utilizarea tehnologiilor informaționale, folosirea sistemelor de plată moderne
- diversificarea surselor de venit pentru populația rurală, mai ales că este vorba de venituri suplimentare non-agricole din prestare de servicii
- majorarea încasărilor din taxe și impozite la bugetele locale prin faptul că „Hai la Țară!” este bazat pe achitarea serviciilor prin metode electronice de plată, plăți online, oferind totodată suport pensiunilor turistice private de a-și achita impozitele față de stat, contribuind direct la formarea bugetelor locale
- oferirea de șanse egale locuitorilor de pe ambele maluri ale Nistrului, atât unităților ce oferă servicii de cazare, cât și turiștilor și astfel contribuie la sporirea nivelului de cunoaștere reciprocă și încredere dintre locuitorii ambelor maluri
- generarea de venituri aferente activităților casnice ale femeilor din mediul rural care au posibilitatea de a valorifica priceperea de amenajare a ceea ce este cunoscut drept „Casa Mare”.

La un an de la lansare, „Hai la Țară!” dispune de o bază de 253 de case ale partenerilor proiectului, oferind cumulativ peste 2000 de locuri de cazare simultană. În perioada decembrie 2013-august 2014, peste 150 de turiști din 12 țări ale lumii au fost cazați în diverse case din localitățile rurale din Moldova, însumând un total de peste 200 de nopți-turist. Obiectivul pentru finele anului 2014 este de 1000 de nopți-turist cazare.

Delegația Uniunii Europene și Programul Națiunilor Unite pentru Dezvoltare au susținut demararea proiectului printr-un grant de 86000 de dolari SUA, care a permis echipei proiectului să angajeze cinci consultanți regionali care în permanență cresc numărul de parteneri ai proiectului din mediul rural și le oferă suport consultativ în materie de ospitalitate și organizare a lucrului în cadrul proiectului.

Un alt aspect important este că proiectul contribuie și la incluziunea financiară a populației rurale, prin faptul că partenerii proiectului primesc carduri bancare de la „Moldova-Agroindbank”, iar cei din stânga Nistrului – de la o bancă din Tiraspol, care sunt atașate de conturi bancare pe care partenerii proiectului primesc de o manieră legală 67,5% din vânzările brute, după ce sunt deduse impozitele și comisioanele de marketing necesare asigurării durabilității proiectului, precum și alte speze legate de intermedierea financiară, inclusiv asigurări aferente desfășurării activității de cazare a turiștilor.

În final, trebuie menționat faptul că proiectul „Hai la Țară!”, fiind o inițiativă a sectorului privat, în urma consultărilor purtate cu guvernul, contribuie și la eliminarea unor bariere pentru activitatea antreprenorială în Moldova. Astfel, legea nr 352 „Privind organizarea și desfășurarea activității turistice în Republica Moldova” este pe cale de a fi modificată pentru a permite pensiunilor turistice private să ofere nu doar cazare, dar și alimentație turiștilor fără obligativitatea regimului de autorizare complicat inerent unităților de alimentație publică.

Sursa: <http://hailatara.md/pages/view/about>, interviuri realizate cu echipa proiectului.

Guvernul, împreună cu toți acești actori ai schimbării, trebuie să acționeze pentru a valorifica din plin potențialul pe care-l are sectorul privat în variatele sale forme în vederea maximizării impactului asupra dezvoltării umane. Prezentul capitol identifică și analizează cele opt modalități de bază, prin intermediul cărora sectorul privat, cu concursul altor agenți ai schimbării, poate contribui la dezvoltarea umană și la modernizarea țării. Acestea țin de:

1. Mecanismele fiscale raționale și calibrate pe necesitățile firmelor, în special ale întreprinderilor mici și mijlocii, ceea ce ar asigura ieșirea din umbră a entităților economice și extinderea esențială a anvelopei financiare pe care statul o va avea la dispoziție pentru a finanța dezvoltarea umană.
2. Asigurarea de către angajatorii privați a unor practici de ocupare a forței de muncă în condiții decente și asigurarea condițiilor minim necesare pentru instruirea continuă a angajaților.
3. Implicarea plenară a sectorului privat în dezvoltarea sistemului educațional, inclusiv prin prestarea serviciilor educaționale în domeniile în care sectorul privat are avantaje comparative cu cel public sau acolo unde o colaborare public-privată ar asigura o calitate superioară a serviciilor prestate.
4. Implicarea sectorului privat în dezvoltarea sistemului de protecție a sănătății, inclusiv prin prestarea serviciilor de sănătate în domeniile în care sau prin modalitățile pentru care dispune de avantaje comparative față de prestatorii din

sectorul public; ca și în cazul educației, parteneriatele public-private reprezintă una din forme, dar nu singura posibilă, de interacțiune între stat și firme.

5. Transferul tehnologic și de *know-how*, precum și adoptarea unor soluții inovatoare în managementul proceselor de business, soluții care ulterior pot fi reproduse și utilizate la scară mai largă în societate, în general, și în sectorul public, în special.
6. Responsabilitatea socială corporativă, care în cultura de afaceri modernă adoptată de firmele din țările dezvoltate tinde să devină tot mai mult parte intrinsecă a nucleului de activități de bază și tot mai rar este privită ca o sumă de activități „sociale”, subsidiare scopului principal de obținere a profitului. Un nivel mai înalt de responsabilitate socială din partea firmelor include respectul pentru drepturile fundamentale ale omului, lipsa de toleranță față de fenomenul corupției și adoptarea unor practici care demonstrează grijă față de mediu și natură.
7. Inițierea unor activități de antreprenariat social, acestea având drept scop generarea de profit prin și pentru oamenii care, în alte condiții, nu ar avea o șansă de a fi angajați.
8. Consultările cu guvernul, prin intermediul cărora statul poate nu doar să verifice dacă soluțiile pe care le propune sunt relevante și acceptate de firme, dar și să verifice cum efectele politicilor adoptate ajung să fie trăite de către societate.

i. Politicile fiscale și finanțarea dezvoltării umane

Deși nu este o premisă suficientă, creșterea economică este una necesară pentru finanțarea dezvoltării umane. După cum este arătat în literatura de specialitate, cea mai mare parte a impactului creșterii economice asupra dezvoltării umane se transmite prin intermediul cheltuielilor bugetului public.¹⁸ Atât structura, cât și mărimea acestor cheltuieli depind în mare parte de volumul de venituri bugetare colectate. Urmând logica convențională și încercând să stabilim legătura dintre sectorul privat și contribuția acestuia la dezvoltarea umană, inevitabil pornim de la faptul că întreprinderile sunt contribuabili majori la buget. De felul în care firmele își onorează obligațiunile fiscale depinde dacă statul va dispune sau nu de resursele necesare dezvoltării umane. Impactul acestor resurse se traduce prin programele de stat de protecție socială, proiectele publice infrastructurale și de mediu, subvenții bugetare pentru activitatea agricolă etc. Astfel, firmele contribuie în mod indirect, dar sesizabil la dezvoltarea umană, iar impactul propriu-zis depinde de eficiența cu care statul gestionează banii publici și de ponderea economiei informale.

După cum este arătat în literatura de specialitate, cea mai mare parte a impactului creșterii economice asupra dezvoltării umane se transmite prin intermediul cheltuielilor bugetului public.

Chiar dacă achitarea impozitelor ar putea fi concepută mai degrabă ca o contribuție pasivă a firmelor la dezvoltarea umană (la urma urmelor, achitarea impozitelor este o obligație legală, nu un mof), aceasta în nici un caz nu trebuie considerată ca fiind una nemeritorie. De fapt, într-o economie caracterizată de un nivel înalt al activităților informale și de evaziuni fiscale, achitarea onestă și integrală a impozitelor reprezintă poate una dintre cele mai convingătoare probe ale spiritului de „cetățean corporativ” de care poate da dovadă o firmă. În asemenea condiții, firmele care renunță la oportunitățile pe care le oferă evaziunea fiscală și care demonstrează civism fiscal își asumă cu bună știință riscul de a fi depășite de concurenții cu mai puține constrângeri morale. Dând dovadă de această moralitate superioară, asemenea firme aduc o contribuție esențială la dezvoltarea umană a comunității și țării în care operează și își fortifică avantajele competitive pe termen lung. Acesta este o filo-

zofie demnă de studiat atent și de urmat și de către firmele care ezită între a opera „în alb” sau „la negru”.

Tocmai de aceea, pentru guverne este extrem de important de adoptat modelul de politică fiscală care ar încuraja firmele să opereze în câmp legal și să achite în mod onorabil și la costuri minimale toate obligațiile fiscale. O asemenea politică, deopotrivă cu faptul că va asigura un nivel maximal de eficiență în colectarea taxelor, va cultiva contribuabililor și sentimentul de justiție și solidaritate socială. Astfel, politica fiscală „ideală” întrunește următoarele condiții: 1) impune o povară fiscală optimală – nici prea mare, nici prea mică – care asigură colectarea nivelului maximal posibil de venituri fiscale, dar care în același timp face ca riscurile de operare „la negru” să implice costuri mai mari decât cele asociate cu achitarea impozitelor¹⁹; 2) este simplă din punct de vedere al administrării atât pentru contribuabili, cât și pentru stat; 3) persoanele care au același nivel de venituri și întrunesc alte condiții similare achită același nivel de impozite (echitatea fiscală orizontală); și 4) persoanele cu venituri mai mari și bunăstare mai înaltă achită impozite mai mari (echitate fiscală verticală).²⁰ Luate împreună, acestea asigură o bună gestiune a finanțelor publice și o alocare transparentă a fondurilor publice obținute prin impozitare care să conducă la realizarea unor obiective importante din punct de vedere social. Scopul final trebuie să fie crearea unui mediu previzibil pentru populație și firme și un mediu în care este posibilă îmbinarea factorilor de producție pentru maximizarea productivității. O asemenea reglementare creează premisele pentru o așezare echitabilă a impozitelor astfel încât întreprinderile să tindă să-și achite obligațiunile fiscale în mod transparent și consistent.

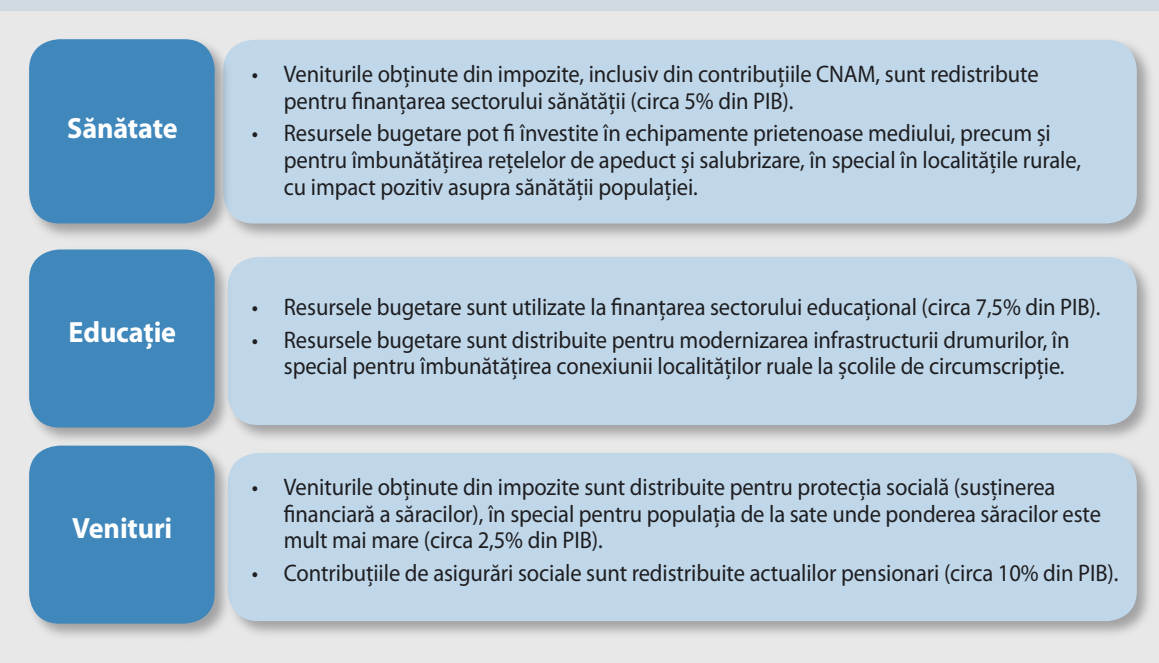
În Republica Moldova, sistemul de impozite și taxe achitate de firme include atât impozite directe (impozitele pe venit, impozite pe proprietate), cât și indirecte (TVA, accize, impozite asupra comerțului internațional). Firmele sunt și principala sursă de formare a bugetului de asigurări sociale de stat din care se achită pensiile (23% din cuantumul total de 29% sunt achitate de firme) și împart de la egal la egal cu angajații contribuțiile la fondul de asigurări obligatorii de asistență medicală (4% din cuantumul total de 8%). În total, sectorul privat asigură circa 80% din încasările fiscale la bugetul public național, ceea ce în 2013 a constituit puțin peste o pătrime din Produsul Intern Brut. Un volum atât de impunător de resurse poate fi redistribuit pentru diverse proiecte sociale și economice cu impact direct și indirect asupra dezvoltării umane (Figura 22).

¹⁸ Anand and Ravallion, 2003, citat în Ranis, 2004.

¹⁹ Existența unui nivel optimal de fiscalitate este prezisă de celebra Curbă Laffer care se înscrie perfect în logica teoriei economice, dar care este greu de estimat în practică.

²⁰ Într-o manieră accesibilă, echitatea fiscală orizontală și verticală este tratată în Hilman, Arye I., 2009.

FIGURA 22. Legătura dintre plata taxelor și impozitelor de către sectorul privat și dezvoltarea umană.

Sursa: *Elaborările autorilor.*

În total, sectorul privat asigură circa 80% din încasările fiscale la bugetul public național, ceea ce în 2013 a constituit puțin peste o pătrime din Produsul Intern Brut.

Cât de optimală este presiunea fiscală în Republica Moldova? Răspunsul la această întrebare nu este unul univoc, datele existente conducând la concluzii contradictorii. Pe de o parte, indicatorii statistici obiectivi arată că, în comparație cu alte țări, presiunea fiscală în Republica Moldova este una moderată, plățile fiscale fiind de circa 40%²¹ din profitul întreprinderilor (cam la nivelul mediei din Europa și Asia Centrală de 38,7%). Totuși, impozitul pe venitul persoanelor fizice și contribuțiile sociale sunt cu 35% mai mari decât media regională, fapt ce ar putea explica tendința persistentă a achitării salariilor în plic. Și percepțiile subiective reflectă o presiune fiscală mai degrabă înaltă decât moderată (Figura 23): pentru 68,8% din managerii chestionați povara fiscală este o constrângere majoră pentru dezvoltarea întreprinderii. În mod sugestiv, cel mai mult sunt afectate firmele din afara capitalei (77,6%), adică tocmai acolo unde infrastructura subdezvoltată și deficitul de capital uman sporesc și mai mult costurile unitare.²²

Autorii raportului consideră că această aparentă contradicție între datele obiective și experiențele individuale este dictată de faptul că și contribuabilii suspectează faptul că statul tratează în mod necinstit contractul dintre stat și contribuabil: în timp ce contribuabilii își onorează obligațiile fiscale, prestația statului în oferirea unor servicii publice de calitate este de multe ori sub așteptări. De exemplu, în aprilie 2014, conform rezultatelor Barometrului Opiniei Publice, numai 32% din respondenți se arătau satisfăcuți de ceea ce face conducerea țării în domeniul învățământului, 31% – în cazul culturii și 25% – în cazul asistenței medicale.²³ Acest sentiment de injustiție poate conduce nu doar la fenomene păguboase, cum ar fi mita pentru obținerea prioritară sau într-un volum mai amplu a unor servicii publice strâns legate de dezvoltarea umană (educație, sănătate), dar și la dezvoltarea unei economii paralele care are efecte negative pentru dezvoltarea umană. Conform relatărilor unui oficial public, în anul 2012 circa 30-40% din procesele economice se aflau în zona economiei subterane²⁴ și această estimare este consistentă cu o altă evaluare efectuată în cadrul unui studiu comparativ internațional.²⁵

Circa 30-40% din procesele economice se află în zona economiei subterane.

²¹ Banca Mondială, 2014.

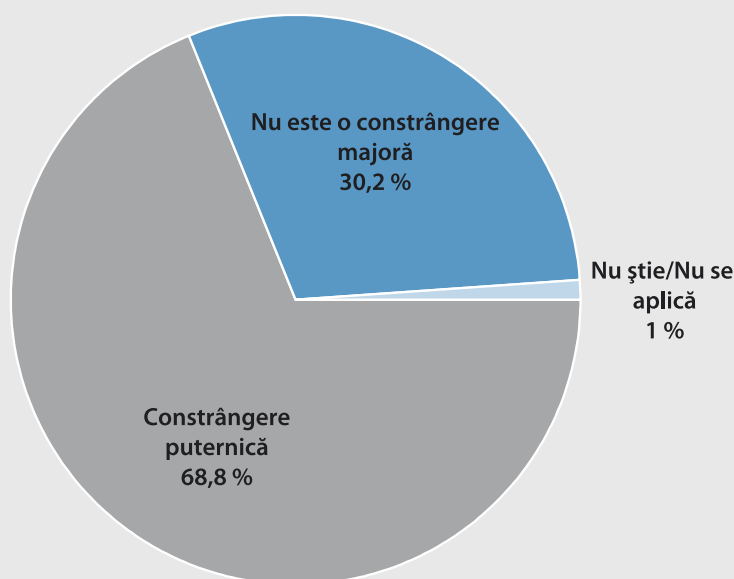
²² Confederația Națională a Patronatelor din Moldova, 2013.

²³ Institutul de Politici Publice, 2014.

²⁴ Interviu „Delictelor economice: cum au fost, așa sunt și în continuare”, acordat de Viorel Chetaru, Directorul Centului de Combatere a Crimelor Economice și Corupției (în prezent, Centrul Național Anti-Corupție), postulului de radio „Europa Liberă” la 27 februarie 2012, <http://www.europalibera.org/content/article/24497121.html>.

²⁵ Schneider, 2012.

FIGURA 23. Distribuția răspunsurilor la întrebarea: „Este oare povara fiscală (mărimea impozitelor directe și indirecte plătite) o constrângere pentru dezvoltarea întreprinderii?”.

Sursa: Confederația Națională a Patronatelor din Moldova, 2013.

Referindu-ne la potențialele discrepanțe de presiune fiscală dintre sat și oraș trebuie să menționăm că sistemul fiscal în Moldova este relativ uniform în aspect spațial. Totuși, zonele rurale au un handicap însemnat pe motiv că agricultura nu doar are un regim fiscal special, dar și este în esență dominată de tranzacții în numerar care cad în afara circuitului fiscal, în timp ce industria este foarte slab dezvoltată în zonele rurale. Acești doi factori fac ca baza fiscală la sat să fie foarte îngustă, împiedicând autoritățile publice locale să investească în extinderea și modernizarea infrastructurii de bază de care depinde calitatea vieții (ex: rețelele de apeduct și canalizare, drumuri, sisteme de irigare etc.). Acest fapt relevă cercul vicios de subdezvoltare a localităților rurale: dependența masivă de agricultură explică baza fiscală îngustă la nivel local, ceea ce privează autoritățile publice de resurse pentru modernizarea infrastructurii de bază; la rândul său, aceasta împiedică activitatea economică la sate, acestea rămânând dependente de sectorul agricol.

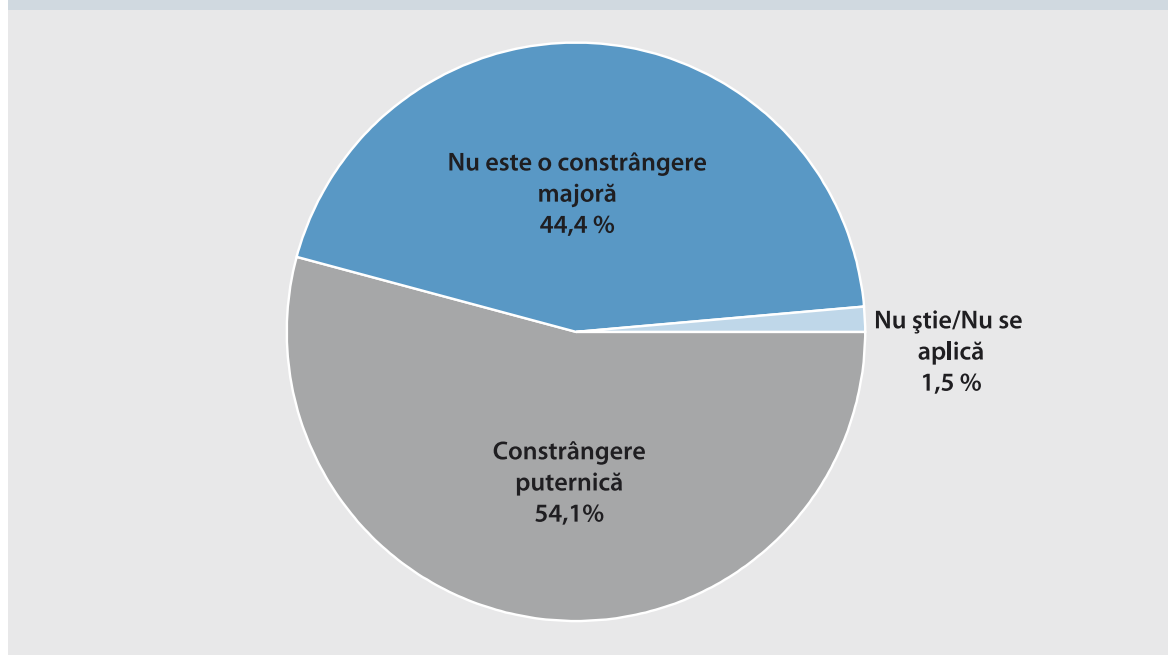
Baza impozabilă la sat este foarte îngustă, ceea ce împiedică autoritățile publice locale să investească în extinderea și modernizarea infrastructurii de bază de care depinde calitatea vieții.

Deoarece în Republica Moldova ritmul reformelor economice este unul trenant și încă persistă dezechilibre majore în dezvoltarea instituțiilor statului de drept, administrarea fiscală este privită de firme ca fiind o constrângere majoră atât pentru asigurarea unei impozitări echitabile, cât și pentru crearea unui climat de afaceri previzibil. Aceste concluzii sunt confirmate și de rezultatele sondajului menționat: pentru 54,1% din managerii chestionați, administrarea fiscală constituie o constrângere puternică pentru dezvoltarea întreprinderii (Figura 24).

Administrarea fiscală constituie o constrângere puternică pentru dezvoltarea majorității întreprinderilor.

Raportul Național „Costurile reglementării afacerilor 2013” reflectă percepțiile întreprinderilor conform cărora gradul de dificultate în administrarea impozitelor în anul 2013 era mai mare decât în 2007 pentru toate tipurile de contribuții atât pe partea impozitului de venit al persoanelor fizice, cât și a contribuțiilor CNAS (Tabelul 2). Totodată, putem remarca că cea mai acută problemă percepută de manageri este administrarea impozitului pe profit.

FIGURA 24. Distribuția răspunsurilor la întrebarea: „Este oare administrarea fiscală (modalitatea de calcul și evidență, achitarea impozitelor, raportarea etc.) o constrângere pentru dezvoltarea întreprinderii?”, %.

Sursa: Confederația Națională a Patronatelor din Moldova, 2013.

Tabelul 2. Percepțiile directorilor de firme privind dificultățile asociate cu evidența și achitarea diferitelor impozite (1 deloc dificil - 5 foarte dificil).

Impozitele	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013
TVA	2,1	2,4	2,8	2,9	2,7	2,5	2,7
Impozitul pe venitul persoanelor fizice	2,2	2,2	2,6	2,6	2,5	2,5	2,6
Impozitul pe profitul întreprinderilor	2,2	2,2	2,6	2,6	2,5	2,9	3,0
Contribuții CNAS	2,4	2,0	2,8	2,4	2,2	2,5	2,5
Taxa de amenajare a teritoriului	1,5	1,8	1,7	1,9	1,8	1,9	1,9
Contribuții CNAM	-	-	-	2,3	2,1	2,3	2,2

Sursa: Banca Mondială, „Costurile reglementării afacerilor”, 2013.

Problemele de bază consemnate sunt aplicarea neuniformă a legislației fiscale în cadrul inspecțiilor. Sunt raportate cazuri în care unii inspectori fiscali abuzează pe seama necunoașterii legislației fiscale de către contribuabili și pretind încălcări pentru a estorca mită. În cazul întreprinderilor mari unde lucrurile sunt relativ bine puse la punct, pierderile cele mai însemnate de pe urma inspecțiilor nu sunt amenzile, ci timpul afectat inspecțiilor pe parcursul căruia personalul este sustras de la activitatea de bază.

Aspectele de echitate fiscală orizontală și verticală nu au fost cercetate la modul serios până în prezent

în Republica Moldova și lipsește baza de evidențe necesară pentru a trage careva concluzii pertinente. Totuși, este edificatoare multitudinea de scutiri și privilegii fiscale de care se bucură diferite sectoare sau firme, obținute de multe ori în condiții suspecte sau lipsite de transparență. Iar atunci când autoritățile adoptă demersuri de a elimina sursele de injustiție și de a impune reguli universale tuturor, grupurile vizate care urmează să-și piardă tratamentul preferențial depun maximum de eforturi pentru a conserva situația existentă. Boxa 12 oferă detalii vizavi de o recentă ciocnire a obiectivului de echitate fiscală cu interesele sectoriale largi.

BOXA 12. ECHITATEA FISCALĂ ȘI PRODUCĂTORII AGRICOLI.

În anul 2012, Guvernul a inițiat modificări la politica bugetar-fiscală, prin care a propus introducerea, începând cu 1 ianuarie 2013, a cotei normale de 20% a TVA pentru produsele agricole și zahăr, pentru care se aplica o cotă redusă de 8%. Argumentul prezentat de Ministrul Finanțelor din acea perioadă era că aceasta va asigura echitatea fiscală pentru toți producătorii din țară. Inițiativa s-a lovit de rezistența dură a producătorilor agricoli, care au declarat că această măsură nu va avea alt efect decât creșterea costurilor de producție, contrabandei și evaziunii fiscale.

Această dezbatere nu a reușit însă să treacă în faza discuțiilor publice serioase, bazate pe argumente. La argumentul guvernului că majorarea cotei TVA la zahăr poate fi adus contraargumentul că majoritatea țărilor din regiune, din varii motive, practică cote reduse ale TVA-ului anume la zahăr. Introducerea cotei standard în Republica Moldova într-adevăr ar putea fi însoțită de creșterea contrabandei. Pe de altă parte, nici argumentul producătorilor că majorarea cotei TVA la produsele agricole le va spori costurile de producție nu este unul credibil. Or, TVA-ul are incidență fiscală asupra consumatorului final și nu asupra producătorilor.

Astăzi, sectorul agricol continuă să se bucure de un tratament fiscal mult mai favorabil decât restul sectoarelor economice. Iar dacă ținem cont și de subvențiile alocate producătorilor agricoli, observăm că impozitarea sectorului ar putea fi, de fapt, negativă, statul colectând de la producătorii agricoli un volum de impozite mai mic decât volumul de subvenții canalizate spre sector.

Sursa: conform interviului acordat de fostul Ministru al Finanțelor Veaceslav Negruța postului de radio Europa liberă la 3 iulie 2012, <http://www.europalibera.org/content/article/24634052.html>.

În concluzie, sectorul privat, în calitate de plătitor principal de taxe la buget, poate contribui esențial la dezvoltarea umană. În cazul Republicii Moldova, această funcție este denaturată din cauză că povara și administrarea fiscală sunt percepute de majoritatea firmelor ca fiind constrângeri majore pentru propria lor dezvoltare. Totodată, încă nu au fost impuse reguli fiscale clare, stabile și universal aplicabile. Aceasta alimentează motivațiile companiilor pentru evaziune fiscală, fapt ce limitează contribuția acestora la dezvoltarea umană. Capitoul 5 demonstrează cum ar putea fi corectate unele dintre aceste deficiențe.

Povara și administrarea fiscală ineficientă alimentează motivațiile companiilor pentru evaziune fiscală, fapt ce limitează contribuția acestora la dezvoltarea umană.

ii. Abilitarea sectorului privat pentru crearea de locuri de muncă decente

În economia globală sectorul privat este principalul angajator, iar locurile de muncă decente și bine plătite reprezintă, după cum este demonstrat de cercetările empirice, o premisă esențială pentru reducerea durabilă a sărăciei.²⁶ Conceptul de muncă decentă a fost elaborat de Organizația Internațională a Muncii pentru a descrie „oportunitățile oferite bărbaților și femeilor de a obține un loc de muncă productiv în condiții de libertate, echitate, securitate și demnitate umană”.²⁷ Acest concept se sprijină pe patru piloni esențiali, în mare parte interdependenți, și care presupun că toți oamenii merită: a) să aibă acces la angajare și la oportunitățile de

obținere a venitului; b) să beneficieze de toate drepturile la locul de muncă, inclusiv cele referitoare la standardele minime de securitate și sănătate; c) să beneficieze de toate drepturile de asigurare și protecție socială; d) să aibă o voce clar auzită în dialogul social cu angajatorul.²⁸ Recunoscând valoarea imensă a locurilor de muncă decente pentru reducerea durabilă a sărăciei, în anul 2007 Secretarul General al ONU a inițiat prin intermediul Comisiei pentru Dezvoltare Socială un efort de actualizare a primului Obiectiv de Dezvoltare al Mileniului. În rezultat, în ODM 1 la nivel global a fost inclusă o nouă țintă – „Atingerea unui nivel de ocupare deplin și productiv și asigurarea unui loc de muncă decent pentru toți, inclusiv pentru femei și tineri”, precum și patru indicatori noi pentru măsurarea progresului. Să remarcăm aici că Republica Moldova a aderat la Agenda pentru o Muncă Decentă lansată de Organizația Internațională a Muncii, în anul 2012 fiind inițiat noul Program de Țară privind Munca Decentă pentru anii 2012-2015.²⁹ Prioritățile actualului Program sunt asigurarea unei mai bune guvernări pe piața muncii, promovarea muncii decente și a oportunităților de ocupare și asigurarea unui mai bun sistem de protecție socială a angajaților.

„Locurile de muncă decente înglobează următoarele trăsături inerente: remunerare decentă, siguranță la locul de muncă, legalitate și achitarea formală integrală.”

Vitalie Arvinte, Șef Departament Marketing, Comunicare, Comunitate, Banca Comercială Română Chișinău.

²⁶ Inchauste, Gabriela et al., 2014.

²⁷ ILO, 1999.

²⁸ Bell, Stuard and Newitt, Kirsten, 2010.

²⁹ Documentul este accesibil urmând linkul: http://www.ilo.org/wcmsp5/groups/public/@europe/@ro-geneva/@sro-budapest/documents/policy/wcms_183427.pdf.

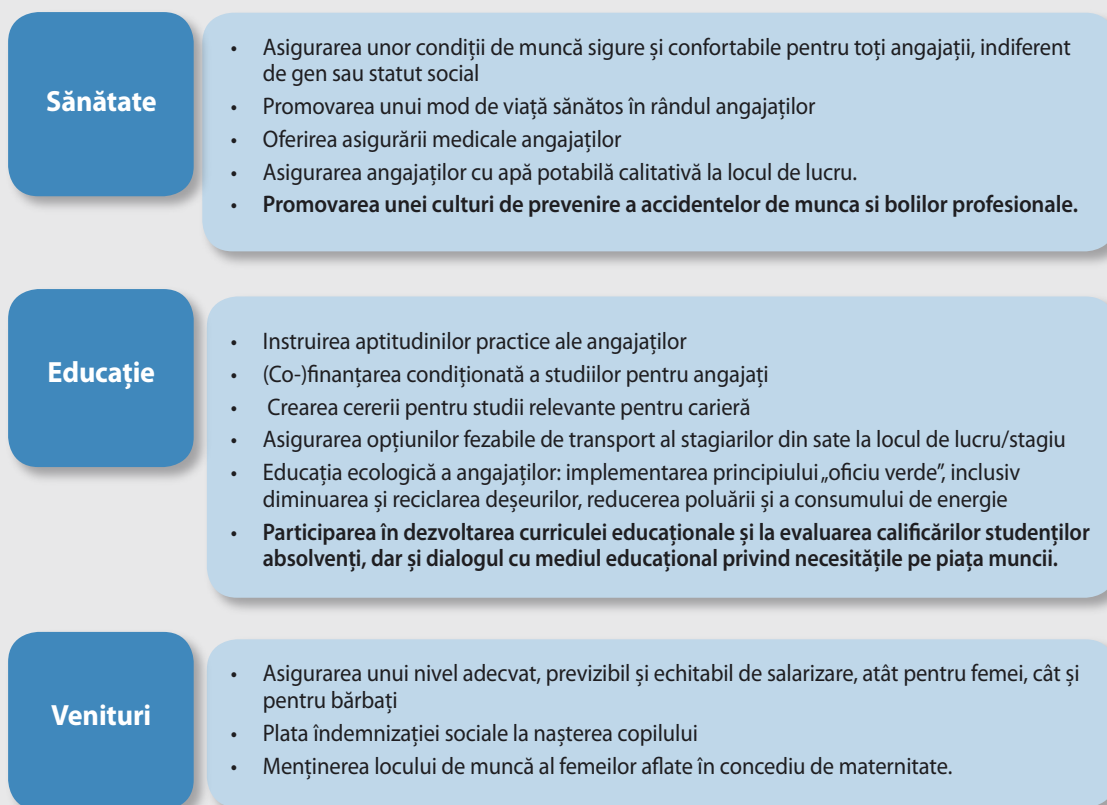
Pentru a sublinia o dată în plus relevanța discutării acestui subiect, să menționăm că în cadrul consultărilor privind prioritățile de dezvoltare post-2015 pentru Republica Moldova, aproape 90% din persoanele participante, fiind întrebat „Ce este necesar pentru ca oamenii din Moldova să trăiască mai bine pe termen lung?”, au răspuns unanim – locurile de muncă decente.³⁰

Firmele private care adoptă un orizont lung în planificarea lor strategică încep – și această filozofie poate să inspire și firmele moldovenești – prin a se gândi cum să creeze locuri de muncă sigure și atractive care să le permită valorificarea potențialului angajaților de o manieră durabilă. În acest fel, firmele contribuie direct la dezvoltarea umană și promovează modele de comportament care sunt preluate de acționarii, furnizorii și clienții lor. Să remarcăm aici că salariul nu este nici singurul și nici cel mai important canal prin care se transmite acest impact. Or, în cultura modernă de afaceri, angajații competenți și competitivi reprezintă adevărata sursă de avantaje

strategice ale unei firme. Companiile care aderă la această cultură promovează un mod de viață sănătos în rândul angajaților, sprijinind eforturile angajaților de a-și menține forma fizică bună și a întreprinde măsuri de profilaxie a diverselor maladii, investesc în dezvoltarea profesională sau chiar personală a angajaților, adoptă politici de schimbare a mentalității în ceea ce ține de echitatea genurilor și promovează activ femeile, precum și educă angajații în ceea ce privește prezervarea mediului și resurselor naturale. Figura 25 prezintă conexiunea dintre locurile de muncă și dezvoltarea umană, subliniind doar cele mai importante aspecte în această legătură complexă.

Firmele private care adoptă un orizont lung în planificarea lor strategică încep prin a se gândi la cum să creeze locuri de muncă sigure și atractive care să le permită valorificarea potențialului angajaților de o manieră durabilă.

FIGURA 25. Legătura dintre crearea locurilor de muncă de către sectorul privat și dezvoltarea umană.

Sursa: *Elaborările autorilor.*

³⁰ UNDP Moldova, „Post-2015 Development Agenda: Final report on consultations in the Republic of Moldova: a verification of reality, a vision for future”, <http://www.md.undp.org/content/moldova/en/home/presscenter/pressreleases/2013/09/24/post-2015-development-agenda-final-report-on-consultations-in-the-republic-of-moldova-a-verification-of-reality-a-vision-for-future-.html>.

În Republica Moldova, firmele din sectorul privat asigură circa două treimi din locurile de muncă create în economie. Însă în ce măsură acestea se înscriu în definiția prezentată anterior a unor locuri de muncă decente? Datele statistice confirmă faptul că, în comparație cu sectorul public, locurile de muncă create de firmele private sunt mai atractive. Potrivit celui de-al treilea raport de monitorizare a implementării ODM-urilor în Republica Moldova, sectorul privat asigură un nivel de remunerare mai înalt și, respectiv, șanse mai mari de ieșire din sărăcie decât cel public (în anul 2012, salariul mediu în sectorul public constituia 89,2% din media pe sectorul privat). Aceste date coroborează cu estimările Băncii Mondiale³¹, conform cărora locurile de muncă create de întreprinderile private sunt mai

bine plătite, datorită productivității muncii mai înalte comparativ cu companiile de stat.

Totuși, dacă locurile de muncă create de sectorul privat sunt mai atractive comparativ cu cele din sectorul de stat, sub aspectul salarizării, acestea nu sunt la fel de atractive în raport cu cele din regiune. În Republica Moldova salariile sunt comparativ mai mici decât în regiune, iar disparitățile de venituri rural-urban și bărbați-femei sunt considerabile, iar nivelul remunerației continuă a fi factorul primordial al atractivității locurilor de muncă, în special pentru tineri, aceștia nefiind de acord să înceapă cu un nivel de salariu mai mic decât media pe economie (vedeți detalii în Boxa 13). Alți factori cum ar fi posibilitățile de dezvoltare și creștere profesională, mediu de muncă agreabil, siguranța locului de muncă, relaționare corectă dintre angajat și angajator, achitarea integral formală a remunerației, chiar dacă apreciate, sunt menționate mai rar drept elemente inerente ale locurilor de muncă atractive.

Locurile de muncă create de întreprinderile private sunt mai bine plătite, datorită productivității muncii mai înalte comparativ cu companiile de stat.

BOXA 13. CE AȘTEAPTĂ TINERII DE LA VIITORUL LOC DE MUNCĂ?

Târgurile locurilor de muncă pentru tineret reprezintă unul din instrumentele utilizate anual de Guvernul Republicii Moldova pentru a fluidiza piața muncii și a oferi un cadru organizat în care să se întâlnească cererea și oferta de forță de muncă. În cadrul târgurilor, tinerii au posibilitatea să aleagă meseria care le este pe plac, având șansa de a negocia direct un contract de muncă cu un potențial angajator. De asemenea, pentru tineri sunt oferite și consultații în domeniul legislației muncii, inclusiv în privința deschiderii unei afaceri. Cu ocazia Târgului din anul 2012, cotidianul național „Timpul” a efectuat un micro-sondaj cu nouă tineri care au vizitat târgul, întrebându-i ce așteaptă de la viitorul loc de muncă și care ar fi salariul inițial cu care doresc să-și înceapă cariera profesională. Nivelul salariului transpare în mod clar ca principalul factor determinant pentru alegerea unui loc de muncă. În continuare sunt reproduse așteptările pe care le au tinerii vizavi de locul de muncă pe care și-l doresc, menționând că salariul mediu pe economie în anul 2012 era de circa 3500 de lei.

Petru, student, Colegiul de Construcții din Chișinău: „Aș vrea să găsesc un loc de muncă în domeniul construcțiilor. Pentru început, m-aș mulțumi cu un salariu de 4000 de lei. Sper să reușesc să găsesc un asemenea job, în caz contrar sunt dispus să plec la muncă peste hotare”.

Veronica, studentă, Facultatea Jurnalism și Științe ale Comunicării, USM: „Îmi doresc un job care să-mi permită să am o viață familială sănătoasă, să nu fiu nevoită să lucrez până noaptea târziu. Salariul de la care aș începe negocierile cu viitorii angajatori ar fi de la 5000 de lei în sus. În cazul în care eventualul loc de muncă nu ar întruni aceste condiții, aș alege să plec în străinătate”.

Dina, neangajată, 23 de ani: „Am absolvit Facultatea Urbanism și Arhitectură și sper să îmi găsesc un loc de muncă în domeniul, unde m-aș descurca pentru început și cu un salariu nu foarte mare. Sper să găsesc un asemenea serviciu, ca să nu fiu nevoită să muncesc la negru prin alte țări”.

Constantin, neangajat, 21 de ani: „M-am întors din armată și caut un loc de paznic, cu un salariu de 2500 de lei, astfel ca să pot supraviețui în acest oraș unde toate prețurile sunt ridicare. Dar dacă aș avea șansa să părăsesc Moldova pentru un loc de muncă peste hotare, m-aș duce, nu aș sta deloc pe gânduri”.

Mariana, studentă, Facultatea Psihologie: „Îmi doresc un job bine plătit și să am un cabinet aparte. Cred că în Republica Moldova voi găsi un serviciu, doar nu întâmplător se spune: „Cine caută, găsește”.

Dumitru, student, Facultatea Științe Economice, USM: „Mizez pe un salariu de minimum 5000 de lei, ce ar presupune muncă în oficiu, la calculator. Totuși, dacă nu voi găsi în Moldova un asemenea loc de muncă, voi pleca neapărat într-o altă țară”.

Natalia, neangajată, 25 de ani: „Am absolvit Facultatea Business și Administrare, ASEM, și vreau să mă angajez la un job unde salariul minim să fie de 5000 de lei pe lună. Chiar dacă nu găsesc imediat ceea ce caut, nu voi renunța la căutări pentru că nu-mi doresc să părăsesc țara”.

³¹ Banca Mondială, 2011.

Vasile, neangajat, 21 de ani: „Am studii de tâmplar-dulgher, dar nu intenționez să lucrez anume în acest domeniu. Caut un loc de muncă unde aș primi inițial un salariu de 4000 de lei, pentru a mă putea întreține”.

Anastasia, studentă, Facultatea Biologie și Pedologie, USM: „Îmi doresc un job cu un program flexibil și cu un salariu normal. Cred că pentru o persoană cu studii superioare nu e dificil să-și găsească un astfel de job în Moldova”.

Sursa: Sondajul „Ce așteaptă tinerii de la viitorul loc de muncă?”, realizat de Ana-Maria Pancu, stagiară la cotidianul național „Timpul”, 31 mai 2012, disponibil online la <http://www.timpul.md/articol/ce-asteapta-tinerii-de-la-viitorul-loc-de-munca-34185.html>.

Deși prima pentru aptitudini în Republica Moldova este relativ înaltă (circa 9%)³², continuarea exodului de forță de muncă și talente denotă carențele interne în care nivelul de productivitate și, respectiv, nivelul general al salariilor sunt mai joase decât în regiune. Această afirmație poate fi coroborată și cu datele comparative privind nivelul de productivitate în industria serviciilor informaționale, care în Moldova este de circa 30 mii EUR, iar în România – de 70 mii EUR.³³

Există și anumite particularități în ceea ce privește așteptările ocupaționale ale femeilor și bărbaților. Datele statistice sugerează faptul că femeile preferă posturi în serviciile financiare (bănci, asigurări), dar și în alte tipuri de servicii care oferă, dincolo de condiții inofensive de muncă, stabilitatea locului de muncă și angajarea formală cu respectarea prevederilor Codului Muncii. Per ansamblu, femeile cu vârsta aptă de muncă se angajează mai rar (rata de ocupare în 2013 a fost de 41,8% pentru bărbați și 37,0% pentru femei). Faptul este determinat atât de bariere de acces pe piața muncii, cât și de perioada de maternitate care, deseori, înlocuiește pentru un anumit timp perioada de lucru.

Una din cauzele capacității limitate a companiilor de a crea locuri de muncă decente și atractive vizează

productivitatea scăzută a muncii, care împiedică companiile să ofere un nivel mai înalt de salarizare și un pachet social mai generos. La rândul său, productivitatea scăzută a muncii este cauzată de un nivel modest de sofisticare a afacerilor, eficiența redusă în utilizarea factorilor de producție și insuficiența de tehnologii și *know-how* în cadrul întreprinderilor autohtone. Aceasta din urmă este condiționată de carențele tradiționale la capitolul protejării drepturilor de proprietate, a funcționării instituțiilor specifice statului de drept, dar și de nivelul înalt de volatilitate economică și politică din Republica Moldova, atestată pe parcursul întregii perioade de tranziție. Cu toate acestea, deși, per ansamblu, capacitatea sectorului privat de a crea locuri de muncă decente este una limitată, există și exemple pozitive, chiar inspiraționale, în acest sens (Boxa 14). Din păcate, cel puțin la nivelul evidenței anecdotice, se pare că aceste exemple sunt comune mai mult printre firmele cu capital străin decât cele locale. Experiența din alte țări aflate în condiții similare cu Moldova denotă că și firmele locale, orientate spre angajarea unor salariați cu un nivel de instruire redusă, pot atinge performanțe înalte pe piață și, în același timp, să contribuie la incluziunea socială a săracilor, precum și la îmbunătățirea condițiilor de mediu.

BOXA 14. EXEMPLE DE CONTRIBUȚIE A SECTORULUI PRIVAT LA DEZVOLTAREA UMANĂ PRIN INTERMEDIUL LOCURILOR DE MUNCĂ ATRACTIVE.

Filiera moldovenească a companiei internaționale „Endava” (membră a Rețelei Naționale a Pactului Global) oferă angajaților o alocație de 300 lei lunar pentru acoperirea costurilor pentru oricare activitate sportivă practică de angajat. Totodată, compania organizează periodic campionatul intern de tenis de câmp, promovând astfel un mod de viață mai activ și asigurând o coeziune mai sporită în rândul angajaților.

Subsidiara locală a companiei spaniole „Gas Natural Fenosa” (de asemenea, membră a Rețelei Naționale a Pactului Global) oferă angajaților acoperirea costurilor aferente serviciilor medicale prestate de către un centru medical privat modern – „Medpark”. Astfel, angajații au acces la servicii medicale de calitate, fapt ce contribuie pozitiv la nivelul de sănătate și, respectiv, productivitate al acestora. Nu în ultimul rând, aceasta alimentează un nivel mai sporit de loialitate față de companie, asigurând o circulație mai scăzută de cadre.

Sursa: interviurile realizate cu reprezentanții firmelor menționate.

³² Bozu, Garagia and Gotișan, 2009.

³³ Lazarescu, Madalin and Samson, Dana, 2011.

BOXA 15. ALBANIA: COMPANIA EDIPACK SPECIALIZATĂ ÎN RECICLAREA HÂRTIEI OFERĂ O ȘANSĂ PERSOANELOR NECALIFICATE.

Compania Edipack a fost inclusă în culegerea internațională „Business solutions to poverty. How inclusive business models create opportunities for all in Emerging Europe and Central Asia”, în calitate de exemplu pozitiv al unei companii nou-create care s-a specializat în reciclarea hârtiei și producerea ambalajelor de hârtie în una dintre cele mai poluate zone din Albania. Proprietarul firmei a lansat afacerea ca o alternativă la importul unor ambalaje mai scumpe.

Compania și-a constituit o rețea de 120 de furnizori, activitatea cărora este coordonată de 3 ONG-uri locale, iar o altă parte esențială din materia primă este oferită de două companii de gestionare a deșeurilor. Furnizorii asigură circa 600 de tone de materie primă lunar, fiind plătiți cu circa 120 de Euro. Pe lângă aceasta, în activitatea de procesare și producție a ambalajului sunt angajați 75 de salariați cu un nivel redus de calificare.

Firma este economic profitabilă, cu o cifră de afaceri de circa 2 milioane euro, producând circa 370 tone de produse de hârtie și carton lunar, cantitate livrată către circa 370 clienți locali, IMM-uri, în marea lor majoritate. Organizând colectarea și procesarea deșeurilor de hârtie și adoptând tehnologii de producție care permit utilizarea apei reciclate, compania Edipack aduce o contribuție esențială la ameliorarea condițiilor de mediu în comunitate.

Sursa: „UNDP 2010, Business solutions to poverty. How inclusive business models create opportunities for all in Emerging Europe and Central Asia”.

Una din cauzele capacității limitate a companiilor de a crea locuri de muncă decente și atractive ține de productivitatea scăzută a muncii, care împiedică companiile să ofere un nivel mai înalt de salarizare și un pachet social mai generos.

Salarizarea este însă doar una din laturile angajării decente. Deși cam limitate, există anumite date statistice care permit formularea unor concluzii despre alte aspecte ale calității angajării în Republica Moldova. Astfel, datele statistice privind securitatea la locul de muncă reflectă o latură importantă a angajării decente, reflectând o situație parcă într-o ușoară îmbunătățire, dar încă destul de îngrijorătoare. Bucură tendința pozitivă legată de faptul că cheltuielile agenților economici aferente acțiunilor de protecție a muncii au crescut de la 61,3 lei per angajat în anul 2001 până la 367,3 lei per angajat în 2011, ceea ce semnifică, ținând cont de creșterea prețurilor, o majorare reală de 2,2 ori. În anul 2013 oficial au fost înregistrate 445 accidente de muncă³⁴, ceea ce reprezintă o anumită îmbunătățire în comparație cu media de circa 600 accidente în perioada 2002-2012.³⁵ Partea îngrijorătoare este că 40 din accidentele înregistrate în 2013 au fost cu rezultat fatal (cu 8 cazuri mai mult decât în 2012), iar 254 s-au soldat cu incapacitatea temporară sau permanentă de muncă

pentru victime. Cauzele principale ale accidentelor de muncă în Republica Moldova sunt încălcările admise de angajatori în asigurarea standardelor de securitate la locul de muncă.

În ultimii ani, cheltuielile agenților economici aferente acțiunilor de protecție a muncii au crescut, în timp ce numărul accidentelor de muncă a scăzut.

Un alt indicator care nu pune în lumină favorabilă cultura angajării din Republica Moldova este fenomenul pe larg răspândit al muncii copiilor. Conform legislației în vigoare, se interzice implicarea copiilor într-o muncă ce nu este adecvată capacităților lor de copii sau care prin natura ei sau prin condițiile în care se exercită este susceptibilă să dăuneze sănătății, securității sau moralității copiilor. Conform cercetărilor statistice, în anul 2009 aproape o cincime din copiii cu vârsta de 5-17 ani erau implicați în munci ale copiilor.³⁶ Doi din trei copiii implicați în muncă lucrau în condiții periculoase, inclusiv cărau obiecte grele, lucrau cu instrumente periculoase, la temperaturi foarte înalte sau foarte joase, fără echipamente de protecție, în praf sau în fum. Din păcate, nu există date oficiale mai actualizate decât cele din 2009, însă Boxa 16 denotă persistența în societatea moldovenească a acestui fenomen reprobabil.

³⁴ Conform relatării „Accidentele de muncă în Moldova: Prejudiciile materiale rămân doar pe hârtie”, realizate de portalul Agora, la 25 aprilie 2014, disponibilă la <http://agora.md/stiri/990/accidentele-de-munca-in-moldova-prejudiciile-materiale-raman-doar-pe-hartie/>.

³⁵ Calculele autorilor pe baza publicației Biroului Național de Statistică, 2012.

³⁶ Biroul Național de Statistică, 2013.

BOXA 16. EXPLOATAREA PRIN MUNCĂ A COPIILOR - UN FENOMEN PERSISTENT ÎN REPUBLICA MOLDOVA.

Exploatarea prin muncă a copiilor este un fenomen pe larg răspândit în Republica Moldova. Uneori, consecințele acestui fenomen sunt cu adevărat tragice – în anul 2012 a fost raportat cazul unui adolescent de 17 ani dintr-o localitate din Republica Moldova care s-a sinucis din cauză că nu a mai putut rezista istovirii fizice și psihice cauzate de muncile pe care era nevoit să le facă pentru a-și ajuta familia.

Anual sunt identificate sute de cazuri de muncă a copiilor, cele mai multe în agricultură și pe lângă casă. Pentru că nu au locuri de muncă permanente, părinții muncesc împreună cu copiii lor la patronii care au pământuri, pentru a le putea cumpăra copiilor de îmbrăcat și încălțat. Deseori, minorii muncesc fără a fi remunerați, în condiții de arșiță, fără apă și haine de protecție.

Conform celor relatate de Jurnal.md în anul 2012, un pretins agent economic dintr-o localitate din raionul Anenii-Noi, care nu avea nici un angajat oficial, a exploatat anii trecuți copiii la toate muncile din serele sale. Minorii lucrau cot la cot cu vârstnicii peste zece ore pe zi. Și o fabrică de conserve din același raion a ajuns pe lista neagră a celor care au comis abuzuri față de copii, exploatându-i prin muncă. De un an și jumătate mai multe mame cu fetițele lor caută dreptate și n-o găsesc nici în instanța de judecată. Încă în 2010, mai mult de zece fetițe cu vârste de 13-14 ani au muncit din primăvara devreme până toamna târziu pe terenurile agricole ale întreprinderii și nici până azi nu au primit nici un bănuț pentru exploatarea îndurată.

Anual, în zona unei localități din raionul Anenii-Noi mai mulți proprietari și arendași de terenuri agricole cultivă dovlecei și la culesul lor folosesc doar copii de 12 și 14 ani din toate localitățile vecine, în condiții de arșiță de 40 de grade și fără să le dea apă. Culesul dovleceilor e anevoios și se mai întâmplă ca minorii aveau șanse mari să ajungă acasă fără nici un ban în buzunar ori să fie înșelați la plată. Dacă angajații în vârstă la patronii ce respectau legea munciau în arșiță de la șase la zece dimineața, copiii exploatați lucrau de la răsăritul soarelui până la orele prânzului, cu apa adusă de acasă. „Angajatorii” le promiteau cam 40 de lei pe zi, însă le dădeau câte 20 de lei.

Sursa: Conform <http://jurnal.md/ro/news/exploatarea-prin-munca-a-copiilor-un-fenomen-in-rm-219874/>.

iii. Implicarea sectorului privat în sistemul educațional

Implicarea sectorului privat în sectorul educațional este un fenomen care se observă în majoritatea țărilor lumii și care se asociază cu diversificarea ofertei educaționale și racordarea mai bună a acesteia la nevoile reale ale întreprinderilor. Dezvoltarea umană poate fi accelerată în mod esențial printr-un sistem educațional mai performant, care oferă oamenilor setul de abilități și deprinderi necesare pentru auto-afirmare și pentru valorificarea propriilor talente.³⁷ Performanța însă implică un proces permanent de explorare a ideilor noi și de contestare a celor vechi, ceea ce este dificil de realizat în cadrul unui sistem etatizat. Căutarea căilor de perfecționare necesită explorarea de alternative. Sectorul privat este mai deschis explorării pentru că mereu încearcă obținerea unei eficiențe operaționale sporite.

Căutarea căilor de perfecționare necesită explorarea de alternative. Sectorul privat este mai deschis explorării pentru că mereu încearcă obținerea unei eficiențe operaționale sporite.

Literatura examinată de noi arată că în majoritatea țărilor și regiunilor lumii în ultimele trei decenii

contribuția sectorului privat la oferirea serviciilor educaționale a crescut, tendință care s-a tradus prin creșterea ratelor de cuprindere în educația preșcolară, primară și secundară. Participarea sectorului privat la prestarea serviciilor la treapta secundară și profesională este în mod tipic mai înaltă. Experiența internațională în acest domeniu relevă că această colaborare între stat și sectorul privat în prestarea serviciilor educaționale (precum și de sănătate) poate lua variate forme, după cum este arătat într-un mod sintetic în Tabelul 3. De exemplu, în Olanda, toată educația este finanțată din bugetul public, inclusiv în cazul instituțiilor private care sunt absolvite de peste 2/3 din elevi și studenți. În Chile, sectorul privat de asemenea are un rol remarcabil ca prestator de servicii, dar statul subvenționează numai anumite categorii de studenți. Nu sunt rare nici modelele în care contribuțiile individuale și sponsorizările firmelor au un rol important, un exemplu distinct fiind Pakistanul.³⁸

Făcând o scurtă digresiune de la descrierea experienței internaționale, să remarcăm că resursele private au un rol deloc neglijabil în finanțarea sectorului educațional în Republica Moldova. Părinții sunt nevoiți să suplimenteze eforturile statului, cotizând formal sau neformal în asociații părintești fondate pe lângă școli și grădinițe pentru a asigura standarde minime de decență pe partea de dotări necesare realizării procesului educativ. Coroborând datele din Sondajul Bugetelor Gospodăriilor Casnice, realizat de Biroul

³⁷ Ranis, 2004.

³⁸ Acest paragraf se bazează pe experiența internațională prezentată de Banca Mondială, 2009.

Tabelul 3. Posibile aranjamente instituționale în colaborarea stat-firme private în sectorul educațional.

		Prestare	
		Statul	Sectorul privat
Finanțare	Statul	<ul style="list-style-type: none"> Instituții publice finanțate din bugetul public. 	<ul style="list-style-type: none"> Prestatori privați finanțați din bugetul de stat. Subvenții din bugetul de stat pentru utilizatorii cu venituri mici ai serviciilor prestate privat.
	Sectorul privat	<ul style="list-style-type: none"> Contribuții individuale pentru utilizarea serviciilor. Contribuția comunității pentru prestarea serviciilor (clădiri, terenuri pentru construcții). Credite private pentru utilizarea serviciilor publice prestate. 	<ul style="list-style-type: none"> Instituții aflate în proprietate privată care prestează servicii în condiții de piață.

Sursa: adaptat de autori după Banca Mondială, 2009.

Național de Statistică, cu cele din conturile naționale și din rapoartele Ministerului Finanțelor, putem estima că în anul 2013 cheltuielile private pentru educație reprezentau circa 740-750 milioane MDL, adică aproape 10% din cheltuielile totale publice și private pentru aceste servicii.

Resursele private au un rol important în finanțarea sectorului educațional în Republica Moldova. Părinții sunt nevoiți să suplimenteze eforturile statului, cotizând formal sau neformal în asociații părintești fondate pe lângă școli și grădinițe.

Totuși, implicarea sectorului privat în domeniul educațional prezintă, după cum atestă experiența empirică, atât beneficii, cât și riscuri.³⁹ Firmele private sunt o sursă

excellentă de inovații și pot complementa eforturile guvernului și pot contribui la sporirea accesului la educație. În același timp, implicarea actorilor privați – atât la nivelul de finanțare, cât și la nivelul de prestare a serviciilor – creează noi provocări pentru a asigura calitatea prestării serviciilor și faptul că oportunitățile sunt oferite tuturor, nu doar celor care pot achita taxe de școlarizare. Pentru a maximiza avantajele pe care le oferă colaborarea cu sectorul privat, guvernul trebuie să pună la punct infrastructura instituțională indispensabilă (cum ar fi o agenție de evaluare a calității și acreditare, credibilă și imparțială în raport cu toți actorii prezenți pe piața serviciilor educaționale) și să stabilească un set consistent și fezabil de cerințe și standarde educaționale minimale. Un rezumat al capacităților necesare pentru ca guvernul să poată gestiona în mod adecvat riscurile și să maximizeze beneficiul public de pe urma participării sectorului privat este prezentat în Tabelul 4.

Tabelul 4. Matricea capacităților de care are nevoie guvernul pentru a gestiona modelele de finanțare și prestare a serviciilor cu implicarea sectorului privat.

		Prestare	
		Statul	Sectorul privat
Finanțare	Statul	<ul style="list-style-type: none"> Perfecționarea managementului financiar și operațional și a mecanismelor de responsabilitate publică pentru servicii cât mai bune. 	<ul style="list-style-type: none"> Capacitatea de a elabora, negocia, acorda, monitoriza și evalua contracte de finanțare, mecanisme compensatorii și alte aranjamente similare.
	Sectorul privat	<ul style="list-style-type: none"> Capacitatea de a colecta, gestiona și duce evidența contribuțiilor individuale și donațiilor într-un cadru integru și lipsit de corupție. Abilitatea de a utiliza cât mai eficient fondurile private colectate, inclusiv la nivel de instituție și local. 	<ul style="list-style-type: none"> Abilitatea de a monitoriza și reglementa activitatea prestatorilor privați pentru a asigura calitatea și respectarea standardelor.

Sursa: adaptat de autori după Banca Mondială, 2009.

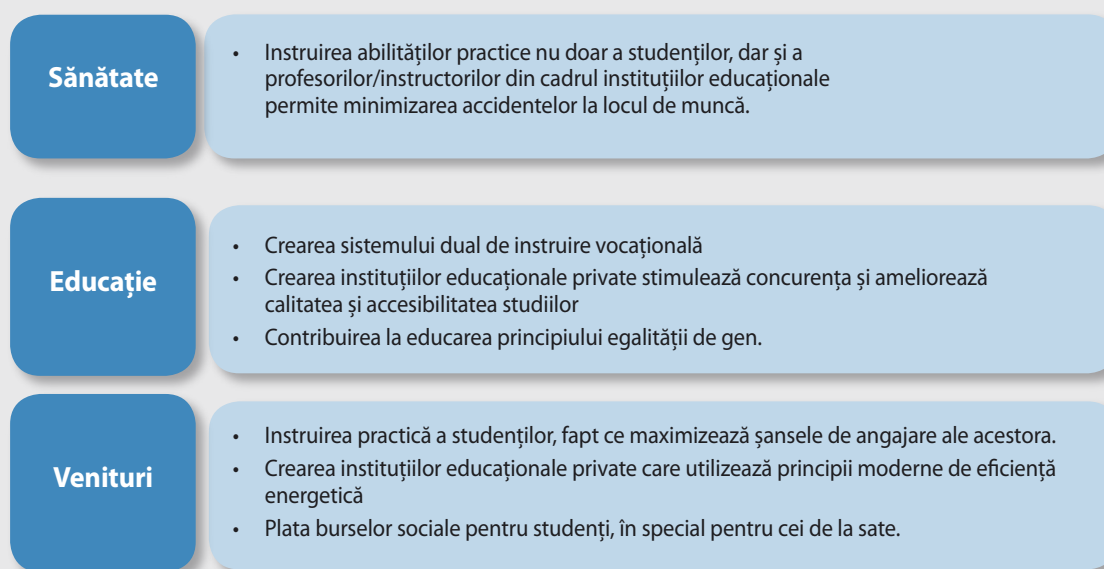
³⁹ Banca Mondială, 2009.

Legătura dintre sectorul educațional și firmele private este bidirecțională. Pe de o parte, sectorul educațional joacă un rol crucial pentru activitatea sectorului privat, în special pentru țări precum Republica Moldova, unde resursele naturale sunt limitate și unde calitatea forței de muncă este practic cel mai important factor care definește nivelul competitivității firmelor. Însă sectorul privat nu trebuie perceput doar ca beneficiar al activității sectorului educațional, ci și ca un actor important al sistemului, care poate oferi un aport valoros de cunoștințe și expertiză practică actualizată, dar și tehnologiile și echipamentele necesare. În acest sens, facilitarea interacțiunii dintre sectorul privat și sistemul educațional este indispensabilă. Aceasta se poate manifesta prin partajarea de echipament și experiență practică, finanțarea burselor de studii pentru studenți talentați sau din familii socialmente

vulnerabile, educarea în spiritul egalității de gen, dezvoltarea mecanismului dual de instruire sau chiar crearea instituțiilor educaționale private (Figura 39). Să remarcăm aici că în ultimul timp tot mai multe exemple concrete de asemenea interacțiuni se întâlnesc și în Republica Moldova, după cum este prezentat în Boxa 16 și Boxa 17. Din păcate, asemenea exemple încă sunt mai degrabă excepții decât regulă, interacțiunile dintre industrie și educația profesională în Republica Moldova fiind calificate ca rămânând la nivelul latent.⁴⁰

Sectorul privat nu trebuie perceput doar ca beneficiar al activității sectorului educațional, ci și ca un actor important al sistemului, care poate oferi un aport valoros.

FIGURA 26. Legătura dintre crearea locurilor de muncă de către sectorul privat și dezvoltarea umană.

Sursa: *elaborarea autorilor.*

BOXA 17. EXEMPLU DE PARTENERIAT ÎNTRE O ȘCOALĂ VOCAȚIONALĂ ȘI FIRMELE PRIVATE.

Școala profesională nr.8 din Chișinău oferă instruire la o serie de meserii în domeniul industriei textilelor, inclusiv croitor, cosător, confecționar articole de marochinărie și reglor utilaje tehnologice. Pentru a face mai atractivă instituția și pentru a spori relevanța studiilor oferite, instituția a stabilit parteneriate cu o duzină de companii din industria textilă și de încălțăminte, oferind module de formare relevante. Scopul principal al acordurilor este de a crește șansele de angajare ale studenților în sectorul privat imediat după absolvire. O companie privată, fiind parte la unul din aceste acorduri, oferă burse de circa 500 de lei pentru studenții care doresc să lucreze timp de cel puțin 1,5 ani pentru compania respectivă după absolvire. Cu ajutorul partenerilor privați, au fost reabilitate căminele școlii, au fost procurate 20 de mașini de cusut noi și 30 fiare de călcat industriale.

Sursa: *Banca Mondială, 2013.*

⁴⁰ Banca Mondială, 2013.

Știind că sectorul privat din Moldova se confruntă cu o ofertă de absolvenți care frecvent nu răspund nevoilor întreprinderilor în materie de cunoștințe și aptitudini practice, este imperios ca sectorul privat să participe în sistemul educațional într-o măsură mai amplă. Alături de exemplele ilustrate în Boxa 16 și Boxa 17, în Republica Moldova există anumite experiențe de parteneriate public-private în sectorul educațional, începând cu nivelul de grădiniță și școală (Școala Waldorf, liceele „Prometeu”, „Orizont”, „Elimul Nou”) și terminând cu studiile superioare (Universitatea Liberă Internațională din Moldova, IMI-Nova, Universitatea Umanistică). Totuși, aceste inițiative sunt relativ limitate și, chiar dacă pe partea ciclului primar și secundar inițiativele private sunt recunoscute drept performante, dezvoltarea lor este limitată de cererea solvabilă.

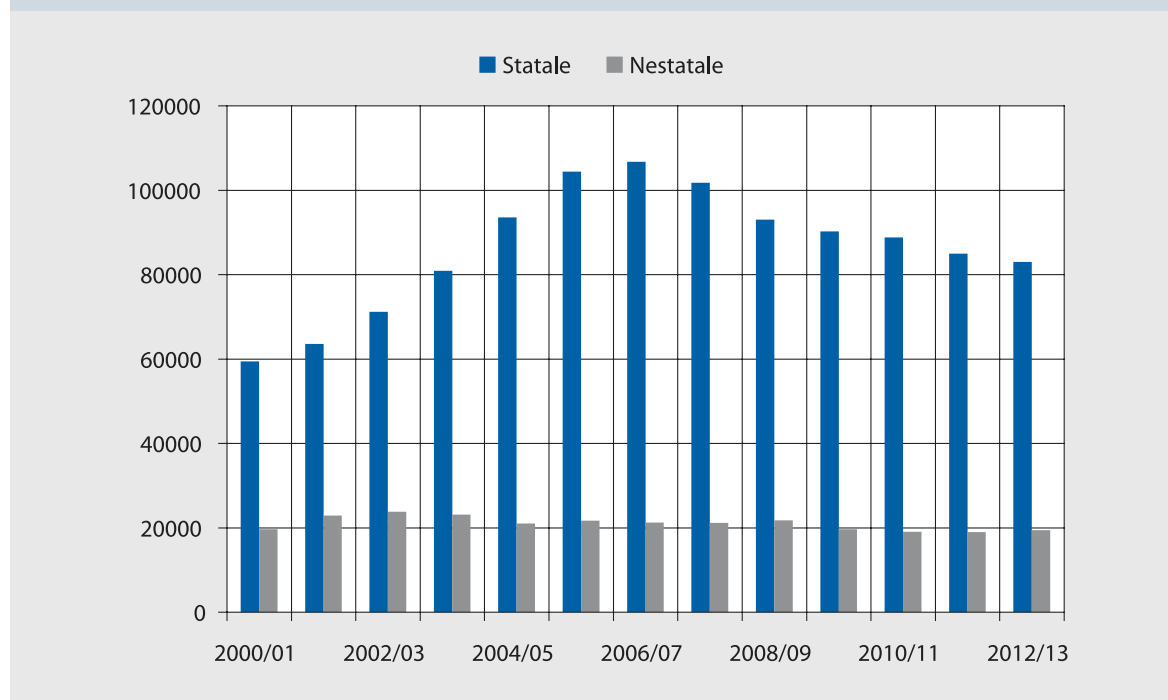
Este imperios ca sectorul privat să participe în sistemul educațional într-o măsură mai amplă.

Să remarcăm că în Republica Moldova sunt destul de puține instituții private la nivelele pre-universitare. La nivel preșcolar, oficial nu este înregistrată nici o grădiniță privată, deși în realitate multe instituții private activează ca grădinițe private. Principala constrângere

în dezvoltarea serviciilor private la această treaptă este legislația imperfectă, care prevede condiții costisitoare cu privire la proprietatea și statutul imobilului instituției de învățământ și stabilește norme sanitargienice extrem de rigide care, la modul propriu, nu sunt respectate nici de instituțiile preșcolare de stat. Din cele 1374 de instituții de învățământ primar și secundar general numai 18 sunt nestatale (1,3%), iar din cele 67 de instituții de învățământ secundar profesional două sunt nestatale (3%) și din cele 45 de colegii patru sunt private (9%). În schimb, din cele 32 de universități prezente, 13 (40%) sunt private. Sunt oare în stare să răspundă prestatorii privați de studii superioare necesităților economiei reale? După cum arată interviurile realizate de noi, universitățile private sunt percepute de către mulți angajatori cu o anumită doză de scepticism pe motiv că acestea manifestă comportamente oportuniste, înlocuind rigorile de reușită academică cu capacitatea de plată a taxei de studiu. Problemele legate de calitatea și relevanța studiilor explică în mare parte de ce în ultimul deceniu numărul studenților în universitățile private a stagnat în condițiile creșterii cererii pentru studii universitare (Figura 40), dar limitele la înmatriculare în universitățile private, stabilite de guvern, au fost un alt factor care a inhibat universitățile private.

Pe partea pregătirii vocaționale, inițiativele private sunt

FIGURA 27. Evoluția numărului de studenți înscriși la instituții publice (stat) și instituții private (nestatale) de învățământ superior.

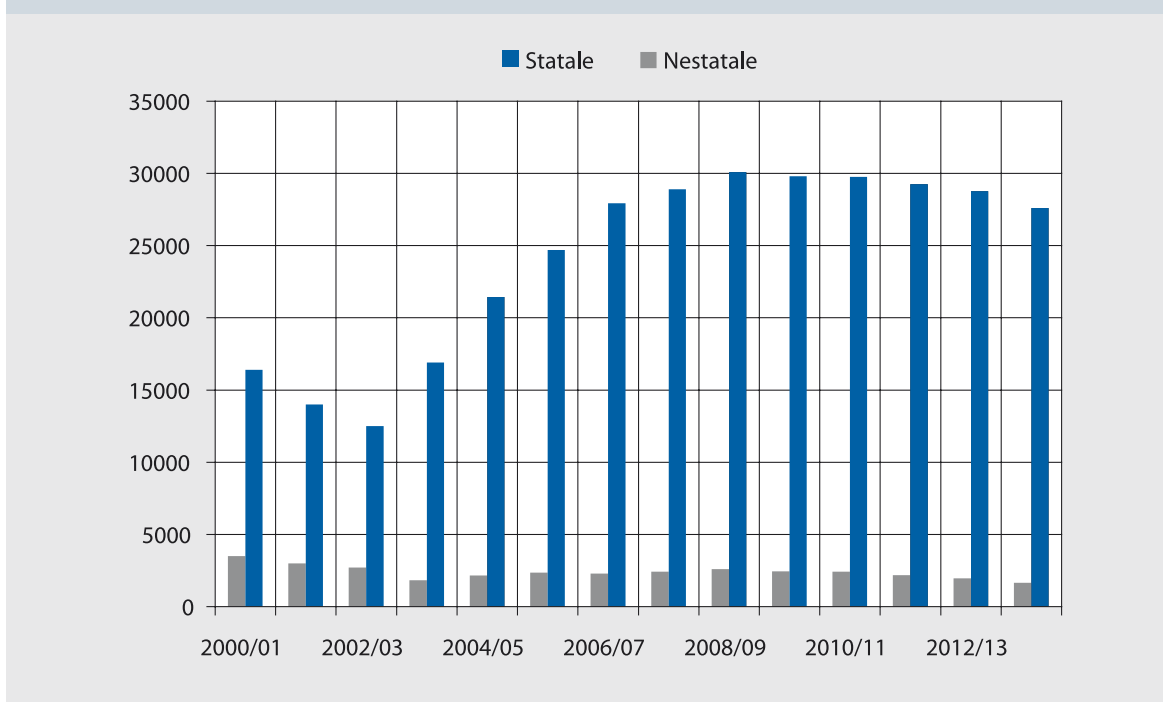
Sursa: Biroul Național de Statistică, 2014.

și mai limitate, după cum este elucidat de numărul relativ mic de instituții private și de numărul în scădere de studenți (Figura 28). Însă interviurile realizate sugerează că în acest domeniu există un potențial neexplorat de dezvoltare, or instruirea vocațională este relativ mai redusă în timp și conduce la obținerea de aptitudini practice cu aplicabilitate imediată în întreprinderi. Interesul relativ redus al firmelor private pentru instituirea unor școli formale de meserii și profesionale rămâne deocamdată un mister, printre posibilele cauze numărându-se barierele regulatorii la intrarea pe piață (de exemplu, pentru deschiderea unui colegiu privat este necesară depunerea unui capital

statutar de minimum 1 milion de lei), precum și lipsa unor economii de scară (faptul că pentru orice posibilă specialitate în domeniul tehnologic oferită la nivel de colegiu ar exista un număr foarte mic de potențiali angajatori).

Pe partea pregătirii vocaționale, inițiativele private sunt și mai limitate, după cum este elucidat de numărul relativ mic de instituții private și de numărul în scădere de studenți.

FIGURA 28. Evoluția numărului de studenți înscriși la instituții publice (stat) și instituții private (nestatale) de învățământ vocațional-tehnic.

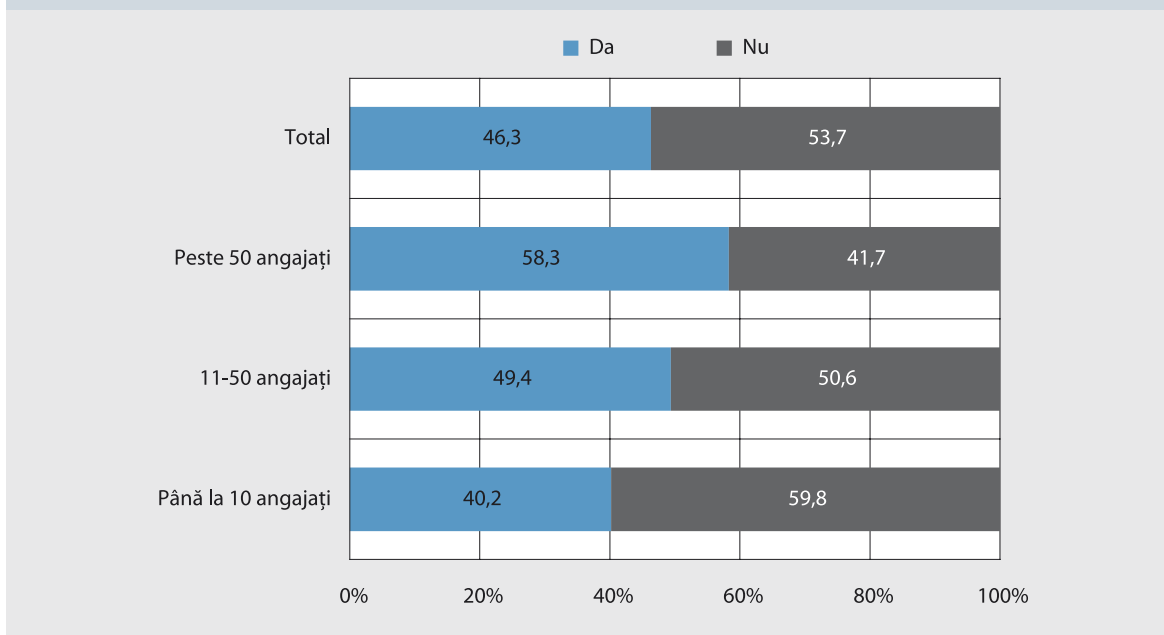

Sursa: Biroul Național de Statistică, 2014.

Pentru a alinia pregătirea cadrelor la nevoile existente și la perspectivele de dezvoltare a economiei, este indispensabilă facilitarea implicării sectorului privat în sistemul educațional. Nivelul de instruire necorespunzător al forței de muncă este reconfirmat în permanență de către patroni drept o constrângere majoră pentru creșterea competitivității întreprinderilor. Constrângerile respective devin mai acute pe măsura extinderii dimensiunii companiilor: deficitul de lucrători a afectat activitatea a 40,2% din întreprinderi cu până la 10 angajați, ponderea fiind de 58,3% pentru companiile cu peste 50 de angajați (Figura 29).

Nivelul de instruire necorespunzător al forței de muncă este reconfirmat în permanență de către patroni drept o constrângere majoră pentru creșterea competitivității întreprinderilor.

FIGURA 29. Distribuția răspunsurilor la întrebarea: „A fost afectată activitatea întreprinderii din cauza deficitului de lucrători?”, în funcție de numărul de angajați ai întreprinderii, în %.

Sursa: *Confederația Națională a Patronatelor din Moldova, 2013.*

Cu toate că firmele în permanență acuză sistemul educațional că nu le asigură forța de muncă calificată, acestea se implică prea puțin, după cum arată interviurile cu reprezentanții Ministerului Educației și ai universităților, în sistemului educațional, fiind reticente până și față de oferirea unor stagii de practică. Una din cauze este nivelul scăzut de sofisticare a businessului și orizontul îngust de planificare strategică, ceea ce nu permite întreprinderilor din Moldova să se integreze în sistemul educațional de o manieră pro-activă.⁴¹ O altă problemă este nivelul scăzut de profitabilitate în rândul întreprinderilor care explică lipsa fondurilor pentru instruire. Conform sondajului⁴², peste jumătate din companii (57,5%) nu dispun de buget pentru instruire, principala problemă invocată fiind lipsa fondurilor în acest sens. Altă cauză ține de fluctuația înaltă a angajaților, determinată la rândul-i de nivelul scăzut de salarizare și de lipsa unor mecanisme eficiente de motivare și păstrare a personalului.

Sectorul privat se implică puțin în sistemul educațional din cauza nivelului scăzut de sofisticare a businessului, orizontului scurt de planificare strategică, profitabilității scăzute, fluctuației înalte a cadrelor și lipsei motivațiilor.

Universitățile, la rândul lor, sunt adeseori reticente față de abordarea întreprinderilor pe motiv că ultimele nu ar avea nivelul necesar de sofisticare pentru cunoștințele și aptitudinile pretinse de universități și, respectiv, deseori, nici nu se complică în a înțelege ce aptitudini și deprinderi, de fapt, caută întreprinderile atunci când fac angajările. Drept rezultat, sistemul educațional este izolat de sectorul privat. Planificarea înrolării studenților este concentrată la Ministerul Educației și sectorul privat are un rol neglijabil în procesul de planificare.

Revenind la modalitățile concrete de implicare a sectorului privat în sistemul educațional, se poate afirma că această participare este una sporadică, variind de la oferirea locurilor de stagii și prezența managerilor în comisiile de absolvire până la o implicare mai activă și neîntreruptă în procesul de predare prin delegarea unor specialiști cu vocație de profesori, iar în unele cazuri, la oferirea de dotări materiale și amenajare laboratoare. În special, în sectorul IT există mai multe exemple care dau încrederea că sectorul privat se poate implica pro-activ în sistemul educațional. Mai multe firme din sectorul TIC practică în ultimii ani delegarea specialiștilor pe post de profesori, urmărind obiectivul orientării studenților spre studierea tehnologiilor pentru care există cerere în prezent și, respectiv, integrarea celor mai buni studenți cât de curând posibil în circuitul productiv. Astfel, companiile TIC din Moldova sunt deocamdată cele mai pro-active pe partea implicării în sectorul educațional. Companiile

⁴¹ World Economic Forum, 2013.

⁴² Confederația Națională a Patronatelor din Moldova, 2013.

care dezvoltă aplicații pe calculator sunt reprezentate la Universitatea Tehnică a Moldovei și la Universitatea de Stat din Moldova prin lectori care au locul de muncă de bază în aceste companii, dar sunt angajați prin cu-

mul la instituțiile de învățământ și profesează, oferind cursuri pe domenii esențiale pentru buna pregătire a studenților, cum ar fi cursul de inginerie de aplicații, introdus la Universitatea Tehnică (Boxa 18).

BOXA 18. CURSUL DE INGINERIE A PROGRAMĂRII, ELABORAT DE COMPANIA „ENDAVA” LA UNIVERSITATEA TEHNICĂ A MOLDOVEI.

Compania „Endava” este membră a Rețelei Naționale a Pactului Global în Republica Moldova. Compania s-a confruntat la etapa creșterii rapide a afacerii cu doi factori care limitau posibilitățile de creștere a companiei: insuficiența de ingineri și nivelul insuficient de competențe practice al tinerilor absolvenți de la universitățile din Moldova. Prin urmare, „Endava” a alocat un buget de 8 om-ore săptămânal, oferind un curs cu durata totală de 170 ore pentru studenții anului III de studii ai Catedrei Calculatoare la Universitatea Tehnică a Moldovei. La sfârșitul cursului, studenții susțineau examene. Cursul includea subiecte teoretice și seminare practice.

Motivul specific care au determinat „Endava” să se angajeze plenar în livrarea acestui curs au fost următoarele:

1. Planurile de dezvoltare și de creștere a companiei erau ambițioase, însă absolvenții cu profil tehnic, care se angajau la companie, erau de o calitate modestă și nu posedau cunoștințe suficiente pentru a lucra la proiecte reale de dezvoltare software pentru clienți străini exigenți.
2. Cheltuielile de „ajustare” a tinerilor specialiști erau mari. La „Endava” se practica instituirea unei perioade de acomodare pentru noii angajați, care putea fi de la 3 până la 6 luni, timp în care se achita salariu și alte facilități, se oferea loc de lucru amenajat, cicluri de instruire pe diverse tehnologii. La un număr mai mare de astfel de noi angajați cheltuielile companiei creșteau substanțial.
3. Angajarea specialiștilor de la alte companii era costisitoare, deoarece nu exista un set de abilități / practici comune cunoscute și aplicate de toți inginerii din IT din Moldova, astfel încât să fie posibilă o „interoperabilitate” a cadrelor.
4. „Endava” practica deplasări frecvente pe termen mediu și lung la client în Marea Britanie și SUA pentru lucru în echipele locale de acolo (on-shore-teams). Echipele clienților munceau după standarde internaționale de programare, dezvoltare soft și livrare de servicii, iar specialiștii moldoveni nu știau să lucreze în baza acestor standarde.
5. Managementul companiei, Vasile Nedelciuc, și alți membri-fondatori „Compudava” care mai târziu a fost redenumită „Endava”, au ajuns la concluzia că un astfel de curs este necesar de a fi introdus în universități pentru a permite mai multor ingineri să fie pregătiți mai bine, contribuind astfel ca Republica Moldova să devină mai competitivă ca țară pentru prestarea de servicii de externalizare IT (IT outsourcing).

Drept rezultat, „Endava” și alte companii au obținut forță de muncă mai calitativă, peste 500 de studenți au avut ocazia să frecventeze acest curs în primii trei ani de la lansare. Universitatea, la rândul său, și-a modernizat curriculumul și a devenit mai competitivă ca instituție de învățământ superior.

Sursa: *Interviuri cu reprezentanții companiei „Endava”.*

Merită de subliniat că eforturile de implicare ale companiilor TIC se materializează și în acțiuni coordonate la nivelul întregului sector. Astfel, Asociația Națională a Companiilor Private din domeniul TIC promovează o amplă campanie de conștientizare pen-

tru ca absolvenții instituțiilor de învățământ secundar să se înscrie la facultăți cu profil specializat, care să le permită ulterior să realizeze o carieră în domeniul TIC (Boxa 19).

BOXA 19. CAMPANIA „ALEG CARIERA IT”

Sectorul TIC din Republica Moldova este unul foarte dinamic și poate deveni catalizatorul creșterii economice și dezvoltării sociale. În ultimii ani, industria TIC a înregistrat o dezvoltare rapidă, atingând un volum de vânzări de 7,7 miliarde de lei în 2012 și o cotă de circa 8,7 % din PIB. Unul dintre principalele obstacole în atingerea potențialului maxim al sectorului TIC este lipsa specialiștilor calificați. Sectorul oferă condiții de muncă și remunerare foarte atractive, precum și perspective reale de creștere profesională continuă. De remarcat că cerea forței de muncă este într-o permanentă creștere, depășind cu mult oferta disponibilă în acest sens.

În vederea informării publicului larg privind perspectivele și oportunitățile reale de angajare în sectorul Tehnologiei Informației și Comunicațiilor, Asociația Națională a Companiilor din domeniul TIC a lansat campania de promovarea a carierei IT. Inițiativa se desfășoară cu suportul Ministerului Tineretului și Sportului prin intermediul Programului de Granturi pentru anul 2014, Proiectului USAID CEED II, Agenției Austriece pentru Dezvoltare (ADA), din fondurile Cooperării Austriece pentru Dezvoltare, sub patronajul Ministerului Educației al Republicii Moldova.

Obiectivul general al Campaniei de promovare a carierei IT 2014 este informarea, orientarea și încadrarea tinerilor într-un sector care oferă perspective reale de angajare și un nivel satisfăcător de remunerare și creștere profesională. Printre obiectivele specifice se numără: 1. Informarea unui public de circa 400.000 de persoane privind perspectivele de carieră în domeniul TIC; 2. Motivarea și ghidarea a circa 2000 de viitori absolvenți de liceu să opteze pentru o specialitate în domeniul tehnologiilor informaționale la admiterea în universitate; 3. Motivarea a circa 2000 de tineri care își fac studiile la specialitățile TIC privind direcțiile de carieră pe care pot să le urmeze și acțiunile pe care trebuie să le întreprindă pe parcursul anilor de studiu în vederea măririi șanselor de angajare după absolvire; și 4. Promovarea sectorului TIC în calitate de opțiune atractivă pentru tânăra generație.

Conform reprezentanților sectorului, în prezent doar 30% din absolvenții TIC pot fi angajați imediat după încheierea studiilor. Prin activitățile planificate, proiectul își propune să crească nivelul de informare și de motivare al viitorilor și actualilor studenți de la specialitățile TIC privind perspectivele și cerințele care vor fi puse în fața lor în momentul absolvirii, astfel încât aceștia să se angajeze plenar și conștiincios în procesul de instruire și dezvoltare a competențelor pentru încadrare în câmpul muncii. Ca urmare, ponderea studenților angajați în câmpul muncii imediat după absolvire va crește de la 30% până la 60% pe parcursul următorilor cinci ani.

Sursa: *interviuri cu reprezentanții companiilor și experți.*

iv. Implicarea sectorului privat în sectorul sănătății

Colaborarea dintre sectorul public și cel privat în domeniul sănătății comportă beneficii semnificative atât partenerului public și cel privat, cât și sectorului sănătății, precum și dezvoltării umane a țării în ansamblu. Beneficiile potențiale includ reducerea cheltuielilor guvernamentale neprioritare (de exemplu, cheltuielile pentru serviciile auxiliare, cum ar fi alimentația pacienților, curățenia încăperilor, spălatul lenjeriei de pat etc.), o mai mare eficiență tehnică și financiară în prestarea serviciilor (ca urmare a unei eficiențe operaționale mai înalte a partenerilor privați) sau o administrare mai competentă a imobilelor și infrastructurii. Această colaborare poate asigura și un important transfer de expertiză, management și tehnologii de la firmele private către sectorul public. Luate împreună, aceste beneficii pot conduce la îmbunătățirea calității și majorarea volumului serviciilor prestate.

Dar, ca și în cazul educației, discutată în secțiunea precedentă, implicarea sectorului privat în prestarea

și finanțarea serviciilor în domeniul sănătății comportă, împreună cu beneficiile majore atestate în literatura de specialitate, și anumite riscuri care nu pot fi neglijate.⁴³ Matricea provocărilor la care trebuie să facă față guvernul pentru a gestiona mai bine această balanță a riscurilor și beneficiilor este, în linii mari, identică cu cea prezentată în Tabelul 4. În comparație cu sectorul educațional, implicarea firmelor private în prestarea serviciilor de sănătate se manifestă, totuși, la o scară mult mai largă. Una din explicații este că acest sector oferă oportunități de profit mult mai mari decât educația, iar numărul de clienți potențiali este semnificativ mai mare, ceea ce oferă posibilitatea obținerii unor cifre de vânzări mai mari. Spre deosebire de sectorul educațional, unde „clientul” este specific, în cazul sectorului sănătății acesta este universal.

Implicarea sectorului privat în prestarea și finanțarea serviciilor în domeniul sănătății comportă, împreună cu beneficiile majore atestate în literatura de specialitate, și anumite riscuri care nu pot fi neglijate.

⁴³ O discuție bună a lecțiilor oferite de parteneriatele public-private în domeniul sănătății este în Nikolic and Malkish, 2006.

Însă, după cum este arătat și în Boxa 20, pe baza exemplului rețelei farmaciilor cu prețuri mici din Kenya, sectorul privat poate identifica în sectorul de sănătate oportunități neașteptate și poate genera afaceri după modele inovative și viabile din punct de vedere financiar, chiar în țări cu nivele reduse de venituri, în nișe unde, la prima vedere, ar lipsi rațiunile de business. Exemplul rețelei farmaceutice kenyene

demonstrează că obiectivul de asigurare a accesului la serviciile de sănătate pentru săraci este pe deplin compatibil cu obiectivul de eficiență și durabilitatea financiară care stă la baza activității sectorului privat. Ținând cont de cheltuielile investiționale și de operare relativ mici, credem că exemplul citat ar putea să inspire și comunitatea de afaceri private din Republica Moldova.

BOXA 20. OPERAREA PE BAZĂ DE FRANCIZĂ A REȚELEI DE FARMACII CU PREȚ REDUS „THE CHILD AND FAMILY WELLNESS SHOPS” ÎN KENYA.

În pofida progreselor impresionante realizate de medicină pe parcursul ultimelor cinci decenii, aproximativ 18000 de copii din țările sub-dezvoltate mor zilnic din cauză că nu au acces la medicamente de bază, unele dintre care costă mai puțin decât o ceașcă de cafea. Câteva boli curabile cu medicamente elementare sunt cauza deceselor și îmbolnăvirilor a circa 70-90% din copii din aceste țări. Multe din aceste medicamente nu sunt accesibile financiar sau nu pot fi procurate din cauza distanțelor mari la care se află cea mai apropiată farmacie sau a lipsei controlului calității.

Pentru a rezolva această problemă, farmacistul Eva Ombaka și partenerul său de afaceri au creat în 1997 Fundația „HealthStore”, care în anul 2000 a lansat o rețea de 11 micro-farmacii cu preț redus, „The Child and Family Wellness Store” care, funcționând după un model de franciză, asigură accesul la medicamente de bază și serviciile medicale de bază în comunitățile izolate sau îndepărtate. Rețeaua se bazează pe sisteme uniforme de instruire și operare, selectarea grijulie a amplasării (în localități de minim 5000 de locuitori, unde se desfășoară târguri agricole) și controlul strict al calității prin controale regulate. Fiecare unitate comercială – micro-farmacie sau micro-clinică – este construită în așa fel încât permite expansiunea fizică pentru a atinge efectul maximal al economiilor de scară. În calitate de francizor, „HealthStore” poate retrage dreptul de utilizare a francizei acelor unități care au admis încălcări ale standardelor.

În prezent, în cadrul rețelei „The Child and Family Wellness Store” operează 17 farmacii și 48 de clinici medicale, care prestează servicii către circa 40000 de pacienți și clienți în fiecare lună. De la lansarea sa în anul 2000, rețeaua a deservit peste 4 milioane de oameni din Kenya.

„HealthStore” planifică să-și extindă considerabil rețeaua în Kenya și să intre și pe piața din Rwanda, în cadrul unui parteneriat public-privat cu Ministerul Sănătății din Rwanda. Fondația colaborează cu rețele farmaceutice de talie globală pentru a-și îmbunătăți în mod continuu modelul de operare. De asemenea, „HealthStore” urmărește adoptarea câtorva instrumente și tehnologii inovative, inclusiv introducerea sistemului de plăți electronice ale părților terțe. Exact așa cum în anii 1980 „Grameen Bank” (Bangladesh) a demonstrat că sistemul bancar tradițional poate fi adaptat pentru a servi oamenii cu venituri mici prin intermediul micro-finanțării, în primul deceniu al secolului XXI „HealthStore”

Sursa: adaptat de autori după <http://www.cfwhshops.org/overview.html>.

Unul din indicatorii care atestă oportunitățile de piață pe care ar putea să le valorifice firmele private este volumul cheltuielilor private, atât formale, cât și informale, pentru sănătate și servicii medicale. Conform Sondajului Bugetelor Gospodăriilor Casnice realizat de Biroul Național de Statistică, în anul 2013 cheltuielile pentru sănătate și asistență medicală dețineau o cotă de 5,7% din totalul cheltuielilor de consum ale unei gospodării casnice tipice din Republica Moldova. Extrapolate la scara întregii societăți și prin comparare cu datele din Conturile Naționale și cele din rapoartele privind bugetul public, am estimat că volumul anual al cheltuielilor private pentru sănătate și îngrijire medicală este de circa 5,3 miliarde MDL. Pentru comparație, în același an, volumul total al cheltuielilor publice alocate pentru sectorul sănătății era de 5,2 miliarde MDL, adică mai bine de 50% din volumul

total de cheltuieli pentru servicii de sănătate. (Din lipsă de date, această estimare nu include asigurările de sănătate private individuale sau făcute de angajator în numele angajaților). Acest indicator este practic la nivelul mediei pe țările cu venituri mici și medii.⁴⁴ Atât doar că în cazul nostru, o bună parte din cheltuielile private nu sunt pentru servicii de sănătate ce ar putea fi considerate conexe sau secundare, ci pentru servicii de bază, inclusiv pentru cele acoperite de polița de asigurare obligatorie de asistență medicală. Volumul imens al contribuțiilor private achitate de pacienții din Republica Moldova pentru serviciile de sănătate contrastează puternic cu prevederea constituțională care garantează servicii medicale de bază tuturor cetățenilor. La fel de îngrijorător, cea mai mare parte a acestor resurse este plătită în mod neoficial, nefiind parte a circuitului economic taxabil.

⁴⁴ Banca Mondială, 2009.

Volumul de cheltuieli private pentru sănătate este similar cu volumul cheltuielilor publice (în jur de 5 miliarde MDL anual).

În Republica Moldova sectorul privat apare atât ca finanțator al serviciilor de sănătate (prin intermediul plăților private elucidat în paragraful anterior, dar și prin sistemul asigurărilor de sănătate private), cât și ca prestator de servicii. În anul 2010 au fost anulate majoritatea prevederilor legale și normative care limitau drastic prestarea serviciilor medicale de către sectorul privat. Rezultatele nu au întârziat să apară.

În cadrul unui parteneriat public-privat în anul 2013 a fost creat și este funcțional Centrul de Imagistică⁴⁵ din cadrul Spitalului Clinic Republican. La fel în cadrul unor parteneriate public-privat a fost inițiată crearea unui Centru de Radioterapie ce va funcționa ca parte componentă a Institutului de Oncologie și a unui Centru de Dializă în cadrul Spitalului Clinic Republican.⁴⁶ În prezent, autoritățile își propun dezvoltarea serviciului de asistență medicală urgentă în cadrul unui alt parteneriat public-privat.⁴⁷ Totuși, după cum este arătat și în Boxa 21, parteneriatele public-privat în Republica Moldova, chiar dacă încep să prindă contur în domeniul sănătății, încă se confruntă cu bariere de variată natură.

BOXA 21. PARTENERIAȚELE PUBLIC-PRIVATE ÎN REPUBLICA MOLDOVA: OPORTUNITĂȚI, RISCURI ȘI PROBLEME DE REZOLVAT

Parteneriatele public-privat (PPP) pot asigura mobilizarea mai amplă a activelor publice în circuitul economic. Prin intermediul PPP-urilor pot fi demarate proiecte infrastructurale care pot îmbunătăți substanțial calitatea vieții, în special a populației rurale (dezvoltarea rețelelor de apeduct și canalizare, crearea școlilor și a spitalelor publice și private), care pot, de asemenea, moderniza infrastructura transportului public, serviciile de sănătate și educație, promova eficiența energetică. În final, toate acestea ameliorează calitatea vieții (Figura 30). PPP-urile pot contribui, de asemenea, la acumulări adiționale atât la bugetul central, cât și la bugetele locale. În mod sigur, totuși, PPP-urile nu reprezintă un panaceu pentru problemele cu care se confruntă dezvoltarea umană.⁴⁸

FIGURA 30. Legătura dintre parteneriatele public-privat și dezvoltarea umană.

Sănătate

- PPP pentru prestarea serviciilor de sănătate
- PPP pentru proiecte care facilitează accesul la apă potabilă, în special pentru populația rurală.

Educație

- PPP pentru prestarea serviciilor de transport al elevilor spre școlile de circumscripție
- Deschiderea grădinițelor și creșelor în bază de PPP, în special în sate unde circa 30% din copii nu beneficiază de asemenea servicii.

Venituri

- Implementarea PPP-urilor poate contribui la acumulări suplimentare la buget, care ulterior pot fi redistribuite pentru scopuri de protecție socială
- PPP-uri care modernizează sectorul transportului public abilitază femeile să circule mai facil, în special cele care nu dispun de automobil propriu.

PPP-urile sunt binevenite acolo unde există, pe de o parte, nevoie de investiții și de competențe tehnice întru realizarea proiectelor pentru care statul nu are capacitățile necesare. Pe de altă parte, în Moldova există active neperformante în proprietatea statului care așteaptă să fie integrate în circuitul economic sau să fie majorată eficiența acestora. Managerii întreprinderilor chestionate pentru acest raport nu au experiența PPP-urilor. Liderii asociațiilor care întrunesc mediul de afaceri cunosc însă potențialul PPP-urilor pentru dezvoltarea economică și umană, menționând că pe domeniul educației și al serviciilor medicale există loc pentru PPP-uri.

Reprezentanții sectorului privat, precum și decidenții de politici sunt de părere că PPP-urile în educație se vor confrunța cu o atitudine de neîncredere pe motiv că există numeroase cazuri de privatizare a grădinițelor, fără a păstra

⁴⁵ Cu toate acestea, trebuie să luăm în considerație faptul că, în acest caz, sectorul public (statul) s-a împrumutat pe extern, a dotat Centrul de Imagistică cu tehnică de ultimă oră după care a lăsat un operator privat să-l administreze. În principiu știind că sectorul privat poate administra mai eficient ar putea fi un lucru binevenit. Totuși sunt semnale că serviciile sunt scumpe iar Curtea de Conturi deocamdată nu a furnizat careva date de audit care să limpezească situația, asigurându-ne că sectorul privat n-ar privatiza beneficiile lăsând ca statul să suporte costurile.

⁴⁶ Ministerul Sănătății al Republicii Moldova, 2014.

⁴⁷ Proiectul Hotărârii de Guvern este disponibil la http://www.cna.md/sites/default/files/rapoarte_expertiza/proiectpart.pprivatserv.asist_meduc_urgenta.pdf.pdf.

⁴⁸ Vezi opinia despre impactul PPP-urilor în India „A New Mantra for Human Development?”, exprimată de Richa Singh, director executiv la Centre for Democracy and Social Action (New Delhi), <http://www.livemint.com/Opinion/7ASsF3DjdsniFgJGZPScK/A-new-mantra-for-human-development.html>.

profilul educațional al instituțiilor. În condițiile existenței unei legi a PPP-urilor, experiență este extrem de limitată și pe alocuri compromisă. O barieră fundamentală pentru dezvoltarea PPP-urilor în Republica Moldova este nivelul scăzut de încredere dintre sectorul privat și autoritățile publice. O cauză majoră a acestei crize de încredere ține de nivelul înalt de percepție a corupției, confirmat de sondaj. Având în vedere faptul că PPP-urile presupun interacțiuni frecvente între firme și stat, un nivel înalt al corupției afectează negativ interesul companiilor cu intenții bune să participe la tenderele anunțate de autorități.

Totodată, inițierea, derularea și finalizarea unui proiect pe baza PPP-ului cere din partea autorităților publice un nivel avansat de capacități tehnice, analitice și administrative. Or, unul din principiile de bază ale PPP-ului este identificarea, cuantificarea și divizarea clară a variabilelor riscuri între partenerul public și cel privat. Estimarea și gestionarea eficientă a acestora este, probabil, cel mai dificil aspect al unui PPP. Ținând cont de experiența încă limitată a Republicii Moldova, este firească existența unei anumite precauții, atât din partea agenților privați, cât și a autorităților. Totuși, odată cu acumularea experienței și cunoștințelor necesare, suntem siguri, PPP-urile vor prinde rădăcini adânci și în Republica Moldova.

Sursa: *elaborările autorilor.*

Împreună cu aceste exemple cazuale, indicatorii de bază atestă nu doar rolul important jucat de sectorul privat în calitate de prestator de servicii, dar și dinamica pozitivă a acestuia. Astfel, în anul 2013 în Republica Moldova erau oficial înregistrate 13 spitale private (pe lângă cele 72 de spitale publice). Dacă în spitalele publice numărul de paturi este în scădere (de la 21869 în anul 2012 până la 20419 în 2013), atunci în cele private cererea pare să înregistreze o creștere, numărul paturilor majorându-se de la 293 în 2012 până la 341 în 2013. În anul 2013 erau înregistrate 590 de întreprinderi individuale de ambulatoriu, față de 511 cu un an mai devreme. Față de anul 2012, în anul 2013 numărul bolnavilor tratați în spitalele private a crescut cu 8,5%, numărul examinărilor ecografice – cu 13,4%, al investigațiilor endoscopice – cu 23%, iar al analizelor de laborator – cu 19%. Numărul de medici care activează în instituțiile medicale private s-a majorat de la 1944 în anul 2012 până la 2223 în 2013, dintre care circa 1/3 sunt cumularzi. Pentru comparație, în anul 2013 în sistemul de instituții medicale subordonate Ministerului Sănătății activau 10560 de medici.⁴⁹ Să remarcăm aici că, probabil, ca urmare a exemplelor pozitive oferite de sectorul privat, în anul 2013 în asistența medicală primară a fost introdus mecanismul de plată în baza indicatorilor de performanță.

Dacă în spitalele publice, numărul de paturi este în scădere, atunci în cele private cererea pare să demonstreze o creștere.

În instituțiile medicale private activează 54 de pediatri (11,6% din totalul medicilor de această specialitate din țară) și 119 obstetricieni-ginecologi (18,5% din total), ceea ce servește drept indiciu indirect al contribuției deloc neglijabile pe care o are sectorul privat în realizarea țintelor naționale ale Obiectivului de Dezvoltare a Mileniului 4 (reducerea mortalității infantile) și Obiectivului de Dezvoltare a Mileniului

5 (asigurarea sănătății materne). Astfel, aceste date demonstrează în mod clar că sectorul privat are o contribuție esențială la sporirea accesului populației la serviciile de sănătate. Totuși, un posibil motiv de îngrijorare ar fi aspectul de echitate și acces pentru categoriile mai puțin bogate ale populației. Acest raționament se bazează pe faptul că în cadrul instituțiilor medicale private funcționează doar șase centre de medicină de familie care activează pe baza contractului cu Compania Națională de Asigurări în Medicină, comparativ cu cinci centre în anul 2012.

Un posibil motiv de îngrijorare ar fi aspectul de echitate și acces în spitalele private pentru categoriile mai puțin bogate ale populației.

Urmând bunele practici internaționale și rațiunea economică, Guvernul / Ministerul Sănătății au decis să externalizeze unele servicii auxiliare din instituțiile medicale publice. Astfel, în 2013 au fost externalizate serviciile de spălătorie în nouă spitale republicane și un spital municipal.

Astfel, se poate spune că implicarea sectorului privat în prestarea serviciilor medicale este pe un făgaș bun, contribuind astfel la atingerea obiectivelor naționale de dezvoltare. Concurența pe care o face sectorul privat instituțiilor medicale publice este un factor esențial care începe să producă un impact pozitiv asupra performanțelor celor din urmă. Provoacarea majoră este, pentru autorități, să asigure dotările minim necesare pentru ca instituțiile medico-sanitare publice să reziste cu succes acestei concurențe sănătoase. De exemplu, primul spital privat creat în Moldova – „Medpark” – a primit acreditare internațională de primă categorie din partea JCI⁵⁰ la mai puțin de trei ani de la începerea activității. O asemenea acreditare încă nu a fost obținută de nici o instituție medicală publică, ceea ce poate știrbi din imaginea și credibilitatea sistemului.

⁴⁹ Ministerul Sănătății al Republicii Moldova / Centrul Național de Management în Sănătate, 2014. Indicatorii structurali și de dinamică anuală au fost calculați de autori.

⁵⁰ Reprezentanța Permanentă a Republicii Moldova pe lângă Oficiul ONU din Geneva, press-release „National premiere: Medpark – the first internationally accredited medical institution from the Republic of Moldova”, 23 of June 2014, <http://www.geneva.mfa.md/announcements/497945/>.

Concurența pe care o face sectorul privat instituțiilor medicale publice este un factor esențial care începe să producă un impact pozitiv asupra performanțelor celor din urmă.

Totodată, să menționăm că, de fapt, contribuția sectorului privat are încă unde să crească, unele estimări sugerând că acesta ar putea să asigure prestarea a până la 15% din volumul serviciilor de piață, adică mult peste cotă care în 2011 era estimată la 2-3%.⁵¹ Provocarea majoră pentru autorități este, conform celor declarate de un oficial moldovean, să asigure un sistem funcțional și credibil de monitorizare a calității serviciilor medicale, așa cum există și în sectorul public.⁵²

Contribuția sectorului privat are încă unde să crească: acesta ar putea să asigure prestarea a până la 15% din volumul serviciilor de piață, adică mult peste cotă care în 2011 era estimată la 2-3%.

O altă provocare, extrem de relevantă din perspectiva atingerii unor nivele mai înalte de dezvoltare umană este, după cum a fost menționat anterior, identificarea unor mecanisme pentru a asigura echitatea accesului la serviciile medicinale private. Tarifele extrem de înalte care sunt percepute în prezent de prestatorii privați fac din aceasta o mare problemă. De asemenea, proiectele public-private care în ultimul timp se multiplică în sectorul sănătății sunt de multe ori percepute în mod greșit de către publicul larg și de instituțiile media, ca fiind tentative de privatizare a sistemului de sănătate.⁵³ Guvernul ar putea să comunice mai bine publicului strategia sa de sănătate pentru a înlătura temerile neîndreptățite, dar și pentru a obține un feedback relevant și calitativ pe marginea exemplurilor de colaborare public-private deja în curs.

v. Progresul tehnologic și inovațiile ca motoare ale dezvoltării umane

Dezvoltarea capitalului uman, adică acumularea de noi cunoștințe, experiență și deprinderi, în combinație cu tehnologiile, poate asigura câștiguri majore în incluziunea și durabilitatea creșterii economice, iar aceasta, la rândul său, asigură avansarea și mai puternică a dezvoltării umane.⁵⁴ Cele mai importante salturi în dezvoltarea civilizației umane au avut la bază invenții tehnologice, unele părând azi banale – roata, cuiele de metal, busola, imprimeria, motorul cu ardere internă, telefonul, becul cu incandescență, penicilina, contraceptivele, Internetul.⁵⁵ Acestea au

permis economisirea unui număr colosal de ore de muncă, au extins semnificativ distanțele și capacitățile de transport, au prelungit mult durata activității economice pe parcursul zilei, au salvat milioane de vieți și au ajutat la emanciparea femeilor.

Această relație dintre dezvoltarea umană și tehnologii este una puternică, durabilă în timp și este caracterizată de o puternică componentă de auto-întreținere, care se manifestă prin două canale. Pe de o parte, tehnologiile amplifică impactul pe care-l are creșterea economică asupra economiilor familiilor și statului care sunt alocate pentru educație, sănătate și pentru alte scopuri care consolidează dezvoltarea umană. Pe de altă parte, un nivel mai înalt de dezvoltare umană fortifică competitivitatea unei economii și, din nou, tehnologiile au un rol central și în acest caz. Intensificarea transferului tehnologic și de competențe industriale (*know-how*) implică absorbția de cunoștințe tacite, dar și tehnologii noi în întreprinderi și ridicarea nivelului de sofisticare tehnologică a instituțiilor de învățământ. Acest fapt contribuie la sofisticarea locurilor de muncă, la creșterea productivității și, astfel, la majorarea salariilor. Un loc aparte în procesul de transfer tehnologic ține de tehnologiile durabile din punct de vedere ambiental, precum și de priceperea managerială de dezvoltare durabilă.

În societățile deschise pentru inovație, sectorul privat este principalul motor al progresului tehnologic. Nu întâmplător, nivelul de sofisticare a businessului este unul din cei cinci piloni care sunt luați în considerare în Indicele Global al Inovațiilor în calitate de factori catalitici ai inovațiilor.⁵⁶ Deschiderea pentru inovație este determinată în mare parte de capacitatea oamenilor de a accepta schimbarea și de a căuta mereu căi mai eficiente în tot ceea ce fac. Un alt factor care determină nivelul de deschidere pentru inovație este nivelul de concurență între firmele de pe piață. Monopolurile sau firmele cu putere semnificativă de piață nu au stimulente pentru a inova. Pe de altă parte, tehnologiile pot avea un impact imens asupra structurii piețelor, contribuind la rezolvarea problemei asimetriei informaționale, fluidizarea și transparentizarea informației de piață, scurtarea lanțurilor de aprovizionare și astfel la sporirea veniturilor celor care sunt direct implicați în crearea valorii adăugate. Constituirea și implementarea cu succes a platformei informaționale agricole ESOKO – mai întâi în Ghana, iar ulterior extinsă în alte câteva țări africane – a condus la creșterea sesizabilă a veniturilor fermierilor și la îmbunătățirea condițiilor de viață ale familiilor acestora. Mai multe detalii asupra acestei platforme, recompensată cu numeroase premii internaționale și care ar putea să inspire uniunile agricole și dezvoltatorii de soft moldoveni, pot fi găsite în Boxa 22.

⁵¹ Relatarea Lilianei Barbăroșie „Medicina privată: o viitoare acoperire de piață de 15% în Moldova”, Radio Europa Liberă, 18 martie 2011, <http://www.europalibera.org/content/article/2343072.html>.

⁵² Idem, declarația lui Vladimir Hotineanu, Ministrul Sănătății al Republicii Moldova în perioada 2009-2010, în prezent Președinte al Comisiei Parlamentare Protecție Socială, Sănătate și Familie.

⁵³ Portalul de știri Unimedia, (doc) Ministerul Sănătății vrea să privatizeze Serviciul de Urgență, știre plasată la 30 mai 2013, <http://unimedia.info/stiri/doc-ministerul-sanatatii-vrea-sa-privatizeze-serviciul-de-urgenta-61368.html>.

⁵⁴ Ranis, 2011.

⁵⁵ Vezi Lifescience.com, „Top ten inventions that Changed the World”, <http://www.lifescience.com/33749-top-10-inventions-changed-world.html>.

⁵⁶ Vezi „Global Innovation Index Conceptual Framework”, elaborat de Johnson Cornell University, INSEAD și World Intellectual Property Organization, <https://www.globalinnovationindex.org/content.aspx?page=GII-Home>.

BOXA 22. ESOKO - UTILIZAREA PUTERII TEHNOLOGIILOR INFORMAȚIONALE PENTRU ÎMBUNĂȚĂȚIREA VIETII FERMIERILOR.

Fermierii din economiile în curs de dezvoltare rămân în capcana sărăciei, în ciuda miliardelor de dolari de ajutor alocați pentru dezvoltare, îmbunătățirea producției agricole și ridicarea nivelului de trai pe parcursul ultimelor cinci decenii. Această situație este cauzată, în mare parte, de doi factori: 1) dezorganizarea și fragmentarea lanțurilor valorice agricole în aspectul disponibilității informațiilor de piață; și 2) lipsa unui sistem cost-eficient, rapid și robust pentru a furniza datele privind prețurile produselor, inputurilor și serviciilor agricole.

ESOKO reprezintă o companie și o platformă comunicațională elaborată de aceasta, care utilizează sistemul de SMS-uri al prestatorilor de servicii de telefonie mobilă pentru a ajuta fermierii din câteva țări africane, inclusiv Ghana, Nigeria, Benin, Kenya, Malawi, să identifice informații relevante despre circa 30 de piețe agricole și astfel să-și sporească esențial puterea de negociere. Ținând cont de nivelul redus de penetrare a Internetului în țările africane, platforma ESOKO a fost elaborată special pentru a fi utilizată pe telefoanele mobile. Compania prestează circa 10 aplicații care rulează pe telefonul mobil și care oferă servicii de alertă vizavi de condițiile pe piață (prețuri, stocuri, intermediari, oferte de vânzare-cumpărare etc.), servicii de alerte meteo, să facă schimb de informații, să seteze rețele sociale cu persoane de interes și alte servicii. Suplimentar, ESOKO oferă servicii de instruire, consultanță și extensiune agricolă. Această platformă a fost descrisă în anul 2007 de publicația britanică „The Economist” ca fiind „un fel de eBay simplu pentru o duzină de țări africane”. ESOKO fost desemnată de către Națiunile Unite drept câștigător la „World Summit Awards” 2009.

Impactul serviciilor prestate de ESOKO este substanțial și statistic semnificativ. Puterea de negociere a fermierilor-beneficiari a crescut, lucru sugerat inclusiv de faptul că circa 20% din utilizatorii platformei reușesc să vândă produsele lor în grup, ceea ce practic nu se observă în grupurile de control non-utilizatori. O cercetare statistică preliminară realizată de Institutul Național Francez pentru Cercetări Agricole constată că cel puțin în cazul a două culturi analizate – porumb și manioc – producătorii care utilizează platforma ESOKO reușesc să vândă producția la prețuri cu circa 10% mai mari decât non-utilizatorii.

Sursa: <https://esoko.com/>, Deloitte, 2012 and Subervie, 2011.

Potențialul tehnologiilor de a sprijini dezvoltarea umană este însemnat, mai cu seamă în societățile în care firmele au stimulente veritabile de a inova. Pe

Sectorul privat este principalul motor al progresului tehnologic, iar nivelul de deschidere pentru inovație este determinat de nivelul de sofisticare a businessului, capacitatea oamenilor de a accepta schimbarea și concurența.

partea contribuției la sănătatea populației, tradițional tehnologiile moderne diminuează efectele adverse pentru sănătate sau contribuie direct la un proces

curativ în spitale atunci când sunt elaborate și aplicate tehnologii moderne de tratament sau de profilaxie. Mai recent dezvoltarea telemedicinii și a soluțiilor telemetrice de monitorizare a parametrilor vitali devin domenii în care sectorul privat dispune de spațiu creativ imens. Dotarea întreprinderilor cu zone pentru recreare este un alt element tehnologic, dacă privim întreprinderile ca un sistem integrat. Tehnologiile informaționale au ajuns să joace un rol imens în sectorul sănătății, inclusiv ajutând pacienții să urmeze tratamentul, să adopte un mod de viață mai sănătos, să-și monitorizeze principalii parametri vitali etc.

BOXA 23. SERVICII DE SĂNĂTATE ACCESIBILE ȘI PENTRU OAMENII CU VENITURI MICI: TELEMEDICINA ÎN BELARUS.

Bolile cardiovasculare sunt foarte răspândite în Belarus. În această țară, centrele medicale din localitățile rurale și din orașele izolate duc lipsă de servicii diagnostice rapide, dar și de personal calificat care să poată asigura un diagnostic competent și să prescrie tratamentul cel mai potrivit.

Telemedicina oferă o soluție pentru această problemă, asigurând conexiunea între un medic din centrul medical local și un specialist amplasat undeva în centrele naționale specializate, ultimului fiind-i transmise datele esențiale și parametrii diagnosticați (cum ar fi electrocardiograma și descrierea acesteia) și care poate să ofere rapid soluții pentru tratament. Acest gen de servicii sunt extrem de valoroase pentru oamenii cu venituri mici, deoarece aceștia sunt scutiți de necesitatea de a vizita clinicile centrale specializate și de a cheltui bani și timp.

Deși multe din elementele necesare pentru dezvoltarea telemedicinii existau în Belarus, abia în 2008 o companie prestatoare de servicii mobile – Mobile TeleSystems (MTS) – a identificat oportunitatea de creare, practic, a unei piețe completamente noi, prin prestarea serviciilor de telemedicină și, în același timp, de a contribui la ameliorarea sănătății

Sursa: UNDP 2010, „Business solutions to poverty. How inclusive business models create opportunities for all in Emerging Europe and Central Asia”.

populației. Un proiect-pilot a fost lansat în 2008, de către compania MTS în parteneriat cu Rețeaua Locală a Pactului Global și cu Ministerul Sănătății din Belarus. Centrul medical dintr-o localitate rurală a fost echipat cu un electrocardiograf portabil, cu acces gratuit la Internet și cu un telefon mobil special pentru a transmite datele. În primele șapte luni ale proiectului, circa 270 de pacienți au fost diagnosticați și tratați prin intermediul sistemului.

Ulterior, alte câteva spitale regionale și locale au început să utilizeze sistemul oferit de MTS, majoritatea acceptând să plătească companiei MTS pentru serviciile prestate. MTS în prezent extinde serviciul în alte zone ale țării, inclusiv în regiunea care a suferit puternic în urma catastrofei nucleare de la Cernobil.

Sursa: UNDP 2010, „Business solutions to poverty. How inclusive business models create opportunities for all in Emerging Europe and Central Asia”.

Potențialul tehnologiilor de a sprijini dezvoltarea umană este însemnat, mai cu seamă în societățile în care firmele au stimulente veritabile de a inova.

Atunci când vorbim despre educație, tehnologiile, mai ales cele informaționale, permit eficientizarea procesului educațional nu doar prin simulări efectuate cu ajutorul computerelor, dar și prin medierea anumitor discipline de către cei mai buni profesori din domeniu către grupuri de elevi și studenți dispersați teritorial (așa-numitele MOOC – Massive Open Online Courses / Cursuri în Masă Deschise pe Internet). Pentru Republica Moldova asemenea tehnologii de interacțiune la distanță între instructor și elevi au potențialul de a contribui nu doar la ridicarea calității de predare a disciplinelor, dar oferă

alternative fezabile închiderii școlilor în comunitățile care se confruntă cu un declin demografic și cu deficit de cadre didactice. Din păcate, proiectul Strategiei „Educația 2020”, chiar dacă pune un accent important și pertinent pe utilizarea TIC ca instrument eficient în procesul educațional, nu ia în considerare alternativa descrisă.⁵⁷

Pe dimensiunea angajării, tehnologiile, pe de o parte, contribuie la o mai bună incluziune în câmpul muncii atunci când vorbim de femei și chiar despre persoane cu anumite dizabilități, iar pe de altă parte tehnologiile transformă modul în care sunt organizate întreprinderile prin oferirea posibilității de lucru la distanță, dar și prin eficientizarea logisticii interne de organizare a întreprinderilor atunci când locul de muncă nu mai este atribuit rigid unui anumit angajat, ci mai degrabă este partajat cu alți angajați pe principiul primul venit, primul servit (Figura 31).

FIGURA 31. Legătura dintre crearea locurilor de muncă de către sectorul privat și dezvoltarea umană.

Sănătate

- Implementarea tehnologiilor noi de purificare a apei și a sistemelor de canalizare
- Implementarea în spitale a utilajelor medicale moderne care eficientizează tratamentul
- Facilitarea comunicării dintre medic și pacient în baza soluțiilor inovative TIC.

Educație

- Accesul la internet și noile instrumente TIC permite predarea lecțiilor online de către profesori aflați în alte localități pentru școlile cu cadre didactice insuficiente
- Eficientizarea comunicării între localitățile rurale și urbane în baza soluțiilor TIC
- Investiții în Cercetare și Dezvoltare orientate în proiecte de eficiență energetică și producție „verde”.

Venituri

- Implementarea tehnologiilor noi care optimizează costurile și contribuie la sporirea productivității, fapt ce influențează pozitiv nivelul salariilor și dividendelor
- Accesul la internet și noile instrumente TIC permite lucrul la distanță pentru femeile aflate în concediu de maternitate
- Grație tehnicii de manevrare cu greutate mari, femeile pot activa în întreprinderile din industria grea
- Tehnologiile informaționale și telecomunicaționale sporesc esențial nivelul de informare, documentare și profesionalizare a fermierilor.

Sursa: *elaborarea autorilor.*

⁵⁷ Proiectul Strategiei este disponibil la http://particip.gov.md/public/documente/137/ro_1112_Educatia-2020.pdf.

Interviurile realizate în procesul de elaborare a raportului arată că, în opinia tuturor patronilor, întreprinderile pe care le conduc ar fi agenți ai progresului tehnologic. Totuși, întrebați care este bugetul de cercetare-dezvoltare, nici unul nu a putut oferi o cifră exactă sau estimativă ori au spus că nu fac cercetare-dezvoltare. Unii manageri au recunoscut că întreprinderile lor nu fac decât să implementeze tehnologii disponibile comercial și prin aceasta consideră că întreprinderile sunt agenți ai progresului tehnologic.

Investițiile private în cercetare și dezvoltare sunt neglijabile în Republica Moldova.

Cele mai importante pentru scopul acestui raport sunt, totuși, mențiunile de genul unei aserțiuni făcute de un patron intervievat: „Oamenii învață, obțin structura de gândire și acțiune și deprind modalități performante de realizare a obiectivelor”. Aname acest gen de enunțuri ilustrează la ce etapă evolutivă este legătura dintre sectorul privat, progresul tehnologic și dezvoltarea umană din țară. Notabil este faptul că asemenea afirmații provin din rândul întreprinderilor cu capital străin, ceea ce susține teza că investițiile contribuie la modernizarea culturii de muncă, ridicarea productivității și, în final, au efecte pozitive asupra dezvoltării umane.

Întreprinderile cu capital autohton consideră că avansează progresul tehnologic atunci când implementează tehnologii noi, în special informatice, chiar dacă acestea vizează funcțiile de suport ale întreprinderilor și nu neapărat intermediază oferta de produse și / sau servicii. Faptul că în Moldova, unde nivelul de acoperire cu Internet și servicii de comunicații mobile este mult mai înalt decât în țările menționate în Boxa 21, lipsește un sistem de marketing agricol eficient și accesibil de tipul celui prezentat anterior, reprezintă un mare eșec atât în funcționarea piețelor, cât și de coordonare din partea autorităților responsabile pentru politici.

Ce rol ar putea juca sectorul privat în impulsivarea progresului tehnologic în Republica Moldova? După

cum a demonstrat cel de-al treilea raport de monitorizare a progresului Republicii Moldova în implementarea ODM-urilor, tehnologiile joacă un rol crucial în ameliorarea nivelului de trai al populației. Spre exemplu, în timp ce doar 1% din populația rurală are acces la sistemul public de canalizare, 33,2% din locuitorii de la sate și-au construit sisteme proprii de canalizare. Totodată, constrângerile legate de calitatea infrastructurii rutiere pentru inter-conectivitate au fost compensate de sporirea penetrării telefoniei mobile, iar implementarea tehnologiilor noi au majorat calitatea serviciilor medicale din ultimii ani.

În condițiile descrise în alineatul precedent, rezerva de dezvoltare pe termen scurt ar fi proiectele de dezvoltare a infrastructurii de utilități publice în sate pe bază unor parteneriate public-private. Evident, aceasta ar necesita mai întâi de toate o evaluare a potențialului de dezvoltare a satelor, care să rezulte în identificarea unei liste de comunități rurale cu masă critică demografică și economică necesare pentru dezvoltare. De fiecare dată, ar fi nevoie de luat în considerație dimensiunea de la care dezvoltarea infrastructurii ingineresti s-ar încadra în parametri tehnologici, economici fezabili, dar și sustenabili din punctul de vedere al mediului ambiant. O altă nișă clară ar fi elaborarea și implementarea sistemelor de marketing agricol care să funcționeze după un model similar celui prezentat în Boxa 21.

Rezerva de dezvoltare pe termen scurt ar fi proiectele de dezvoltare a infrastructurii de utilități publice în sate pe bază unor parteneriate public-private.

Care sunt șansele ca asemenea soluții și parteneriate să prindă rădăcini și în Republica Moldova? Cotarea destul de bună a țării în Indicele Global al Inovației oferă multe motive de optimism (Tabelul 5). Pentru nivelul său mediu-inferior de venituri, Republica Moldova generează surprinzător de multe outputuri inovaționale și este caracterizată de un nivel înalt în utilizare a puținelor inputuri inovaționale de care dispune.

Tabelul 5. Indicele Global al Inovației – șapte cele mai bine clasate economii din grupul cu venituri medii-mici.

	Indicele Global al Inovației	Subindicele inputuri pentru inovație	Subindicele outputuri inovaționale	Eficiența Inovațiilor
1	Moldova (45)	Mongolia (49)	Moldova (28)	Moldova (2)
2	Armenia (59)	Georgia (62)	India (42)	Swaziland (5)
3	India (66)	Armenia (71)	Armenia (47)	Indonezia (6)
4	Ucraina (71)	Fiji (72)	Vietnam (54)	Nigeria (7)
5	Georgia (73)	Moldova (76)	Guyana (55)	India (11)
6	Vietnam (54)	Albania (77)	Ucraina (58)	Șri Lanka (13)
7	Guyana (76)	Ucraina (83)	Indonezia (62)	Guyana (15)

Sursa: *Cornell University, INSEAD, and WIPO, 2013.*

Totuși, este important ca și companiile care sunt mai avansate pe scara tehnologică din Republica Moldova să înțeleagă faptul că doar continua sofisticare și dezvoltare inovațională este cheia spre supraviețuirea lor în economia moldovenească deschisă tot mai mult vânturilor – mai reci și mai calde – ale economiei globale. Și doar o societate caracterizată de un nivel înalt al dezvoltării umane oferă mediul în care asemenea companii pot să apară și să se consolideze.

vi. Dezvoltarea umană și Responsabilitatea Socială Corporativă

Scopul declarat al oricărei activități antreprenoriale este, în ultimă instanță, maximizarea profitului, însă experiența mondială și națională arată că, totuși, companiile deseori pot devia de la acest obiectiv, investind în proiecte care aparent nu le aduc dividende imediate, însă le consolidează pe termen lung imaginea, prestigiul comunitar și, în cele din urmă, fidelizează clienții companiei. Companiile moderne care integrează în strategiile lor de dezvoltare principiile dezvoltării durabile pornesc de la premisa realizării misiunii pe termen lung. Aceasta impune nu doar orizont de planificare lung dar și disciplină și consecvență de a realiza strategii operaționale socialmente responsabile. Acest comportament este în deplină concordanță cu morala socială propovăduită de Adam Smith ca element inerent al funcționării

unei economii și care a fost prezentată în Introducerea la prezentul raport. Responsabilitatea Socială Corporativă (RSC) este întruchiparea modernă a acestei etici, firmele de azi fiind nevoite să ia în considerare tot mai mult aspectele de morală socială și etică în procesele de producție pe care se bazează. RSC este – alături de modelul de filantropie și modelul de externalități pozitive neintenționate – unul din cele trei modele principale de interacțiune dintre business și societate (Tabelul 6). În timp, RSC a devenit un element atât de important în cultura de afaceri, încât a condus la constituirea Asociației Internaționale pentru Business și Societate și la fondarea de către aceasta a unei prestigioase reviste de specialitate internațională – „Business&Society” – care începând cu anul 1960 tratează practic exclusiv interacțiunea dintre business și societate prin prisma RSC, inclusiv a eticii de afaceri, relațiilor business-guvern, guvernantei corporative, performanței sociale corporative și chestiunilor legate de managementul practicilor ecologice.⁵⁸

„Responsabilitatea Socială și Corporativă ajută și amplifică strategiile de dezvoltare durabilă a întreprinderilor. Totodată, aceasta aduce motivații suplimentare angajaților.”

Vitalie Arvinte, Șef Departament Marketing,
Comunicare, Comunitate, Banca Comercială
Română Chișinău

Tabelul 6. Modele de interacțiune a companiilor cu societatea – analiză comparativă.

	Modelul externalităților pozitive	Modelul filantropiei corporative	Modelul Responsabilității Sociale Corporative
Obiectivul final urmărit de companie	Profitul	Profitul	Dezvoltarea socială și economică
Performanțele financiare versus sociale	Externalități pozitive	Realizate concomitent	Realizate concomitent
	Corelația < 0	Beneficii sociale => financiare	Beneficii sociale => financiare
Modul de luare a deciziilor	Decizia acționarilor	Decizia acționarilor	Viziunea acționarilor
Criteriile de alocare a resurselor	Maximizarea profitului acționarilor	Impact financiar pe termen scurt + Impact social pe termen scurt	Impact social pe termen lung și impact financiar pe termen scurt
Tipul activităților cu impact social	Nici o activitate, decât dacă este necesar	Doar proiecte speciale	Incorporate în toate activitățile curente ale companiei
Factorul motivațional al activităților sociale	Protecția împotriva riscului	Oportunități de creștere a venitului	Complet integrat

Sursa: Culiuc, Sîrghi și Prohnițchi, 2011.

⁵⁸ Revista este accesibilă la linkul <http://bas.sagepub.com/>.

Aceste sentimente de RCS adoptate de companii se maturizează pe măsură ce acționarii direcți și managerii întreprinderilor înțeleg esența acționării „indirecți” – concept, din nou, discutat în capitoul introductiv al raportului. Dimensiunile esențiale pe care le are în vedere RSC sunt managementul ambiental, eficiența ecologică, achizițiile responsabile, implicarea constituenților, standardele ocupaționale și condițiile de muncă, drepturile omului, buna guvernare și neadmiterea corupției. Un principiu-cheie pe care se bazează RSC în cultura modernă de afaceri este raportarea publică de către fiecare companie care pretinde a fi responsabilă social despre modul în care implementează această responsabilitate în business și în activitatea operațională. După cum arată Boxa 24, pentru aceasta este indispensabilă realizarea unei comunicări și colaborări mai bune

între companiile care se pretind responsabile social și instituțiile media. Anume această dimensiune a integrării etosului responsabilității sociale în nucleul companiei și de raportare transparentă a practicilor de RSC face deosebirea esențială între RSC și activitățile de filantropie și sponsorizare care, lăudabile, sunt mai degrabă practici ocazionale de binefacere decât parte integrantă a eticii și valorilor integrate activității de bază a companiei (Tabelul 6).

Dimensiunile esențiale ale RSC sunt managementul ambiental, eficiența ecologică, achizițiile responsabile, implicarea constituenților, standardele ocupaționale și condițiile de muncă, drepturile omului, buna guvernare și neadmiterea corupției.

BOXA 24. RESPONSABILITATEA SOCIALĂ CORPORATIVĂ, COMUNICAREA ȘI INSTITUȚIILE MEDIA.

În societățile polarizate și în care majoritatea populației trăiește la limita sărăciei, companiile private sunt învinuite de egoism exagerat și de lipsa oricărui interes față de problemele din societate. Acest fapt este cauzat de cele mai multe ori atât de lipsa unor instrumente de comunicare dintre comunitatea de business și societate, lipsa de transparență în activitate, cât și de reflectarea slabă în mass-media a proiectelor sociale ale businessului.

Dacă Responsabilitatea Socială Corporativă trebuie să fie parte a strategiei de afaceri, atunci ea urmează să fie abordată alături de altă componentă absolut indispensabilă – comunicarea. Elementele proprii de comunicare și mijloacele de informare în masă sunt cele mai importante instrumente care pot fi utilizate de o companie pentru a promova principiile și valorile unei responsabilități sociale adecvate.

Transparența activității mediului de afaceri este unul dintre elementele componente ale RSC. Din păcate, nu toate companiile din Moldova realizează importanța unei bune comunicări cu mediul extern. Cea mai mare parte a companiilor, chiar și din cele membre ale Rețelei Pactului Global din Moldova, nu folosesc în mod adecvat instrumentele de comunicare cu clienții, partenerii sau mass-media.

Foarte puține companii au publicate pe paginile web o descriere completă și explicită a serviciilor prestate, o categorie de noutăți care să le reflecte activitatea, iar numărul celor ce au publicat informații cu privire la contribuția proprie la dezvoltarea societății este și mai mică. Mai mult ca atât, multe companii nu folosesc nici măcar sursele gratuite disponibile (servicii de difuzare a comunicatelor de presă, rețelele specializate de business, rețele de socializare etc.) pentru a spori vizibilitatea proiectelor și inițiativelor sociale pe care le desfășoară.

Mijloacele de informare în masă au un rol dublu în raport cu RSC. Pe de o parte, acestea ar putea promova bunele practici de responsabilitate socială și exemplele de implicare a companiilor în soluționarea problemelor din societate. Pe de altă parte, instituțiile media ar putea servi drept sursă de identificare a celor mai stringente domenii care necesită o atenție sporită din partea mediului de afaceri.

În prezent, în rândul mass-media autohtonă nu există o viziune clară asupra responsabilității sociale a companiilor. Mai mult ca atât, dacă alți actori admit că și companiile se implică în mod dezinteresat în dezvoltarea societății, atunci reprezentanții mass-media de multe ori sunt predispuși să califice ab initio orice implicare / manifestare socială a sectorului privat ca PR, publicitate și promovare.

Sursa: UNDP 2010, „Business solutions to poverty. How inclusive business models create opportunities for all in Emerging Europe and Central Asia”.

O întrebare pertinentă ar fi: de ce ar trebui să urmărească companiile careva câștiguri de imagine pe termen lung în situația în care ocaziile pentru profit imediat sunt mult mai palpabile? O serie de cercetări, ale căror rezultate sunt prezentate în revista „Business&Society”, relevă că oportunitățile ce rezultă din asumarea corectă și implementarea abilă a RSC,

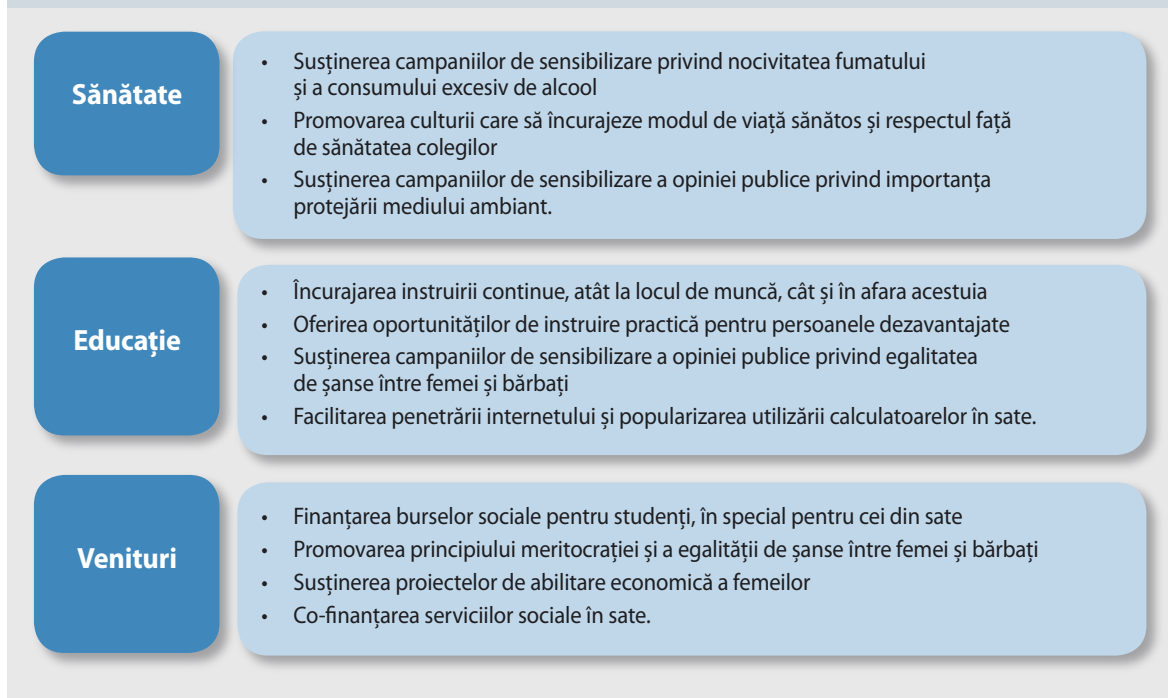
de fapt, pot să se materializeze într-o serie de avantaje competitive, cum ar fi acces mai facil la piețele de capital, venituri și profituri crescânde, costuri operaționale optimizate, productivitate și calitate înaltă, bază de angajare personală largită, loialitate din partea clienților sporită, procese decizionale și de management al riscurilor perfecționate. Astfel, o

companie care adoptă principiile de responsabilitate socială urmărește maximizarea profitului *pe termen lung*, amplificând, prin adoptarea acestei filozofii de planificare strategică, și impactul activității sale asupra dezvoltării umane.

Este evident că un număr mai mare de companii care operează pe baza unor principii de etică și morală socială are un impact pozitiv asupra dezvoltării umane (Figura 32). RSC poate contribui la ameliorarea sănătății populației în urma susținerii diverselor campanii de sensibilizare a opiniei publice privind caracterul nociv al fumatului și promovarea unui mod de viață

sănătos în rândul angajaților și clienților. Totodată, în cadrul RCS companiile pot încuraja instruirea continuă sau pot oferi oportunități de instruire practică pentru persoanele dezavantajate, pot să finanțeze burse sociale și să susțină diverse campanii de sensibilizare a opiniei publice privind egalitatea de șanse dintre femei și bărbați, protejarea mediului ambiant, educarea ecologică sau pot să contribuie la co-finanțarea serviciilor sociale în sate. În cele din urmă, RCS poate constitui o formă de autopromovare practică de sectorul privat, cu externalități pozitive pentru comunitate, iar politicile fiscale și economice trebuie să fie stimulatorii în acest sens.

FIGURA 32. Legătura dintre Responsabilitatea Socială Corporativă a firmelor și dezvoltarea umană.

Sursa: *elaborările autorilor.*

În Republica Moldova, nivelul scăzut de dezvoltare a sectorului privat și slaba integrare a acestuia în lanțurile globale de aprovizionare nu exercită încă suficientă presiune asupra managementului de a adopta strategii de durabilitate a afacerilor și, respectiv, oportunitățile economice ce rezultă din agenda de durabilitate nu sunt valorificate. În particular, firmele eșuează în a utiliza modelele durabile și incluzive de business pentru a valorifica oportunitățile economice oferite de potențialul de consum în segmentul populației cu venituri mici. Țintirea și oferirea de bunuri și servicii către această populație are efecte mutual avantajoase și pentru societate, și pentru compania care intră în aceste nișe. Totuși, odată cu internaționalizarea și

fortificarea culturii de afaceri, ne așteptăm la o avansare pe dimensiunea durabilității afacerilor și a RSC.

Sectorul privat din Republica Moldova încă nu a atins nivelul necesar de dezvoltare pentru a asigura adoptarea strategiilor de durabilitate a afacerilor.

Interviurile realizate reflectă inexistența strategiilor de dezvoltare durabilă a afacerilor sau chiar, și mai grav, confuzia între o strategie de dezvoltare durabilă și procedurile de continuitate a afacerilor (ultimele sunt un element indispensabil pentru fiecare companie indiferent dacă aceasta are o strategie de dezvoltare

durabilă sau realizează o strategie de oportunitate pe termen scurt și mediu). Totuși, este îmbucurător faptul că RSC este privită mai degrabă ca o oportunitate decât o povară suplimentară asupra întreprinderilor.

Atunci când vorbim de modul în care se realizează RSC la întreprinderi, vedem cel mai des activități colaterale de voluntariat și binefacere și aproape că nu se atestă acțiuni care să vizeze o abordare holistică a responsabilității pe partea prestării de servicii sau vânzării de mărfuri. Un exemplu ilustrativ de lipsă

de responsabilitate socială corporativă rezultă din nedorința partajării infrastructurii de comunicații de către întreprinderile din Chișinău, unele din ele cu poziție dominată sau semnificativă pe piață, situație în care pilonii din oraș sunt supraaglomerați cu cabluri de fibră optică, iar clădirile comportă un număr cel puțin dublu de antene de comunicații mobile față de situația în care operatorii de telecomunicații ar partaja infrastructura. Cu toate acestea, observăm și elemente sporadice de abordare responsabilă care necesită a fi promovate (Boxa 25).

BOXA 25. COLECTAREA BATERIILOR PENTRU DISPOZITIVE ELECTRONICE DE UZ PERSONAL.

Centrul de servicii pentru telefoane mobile al unuia din operatorii de telefonie mobilă din Chișinău are o ladă de gunoi specială pentru bateriile utilizate. Este bine cunoscut că, de fapt, componentele bateriilor tehnicii moderne conțin compuși extrem de nocivi pentru om. Pe de altă parte, colectarea bateriilor și reciclarea acestora de către producătorii de baterii permite economia a 80% din materialele necesare fabricării bateriilor. Respectiv, o abordare holistică a ciclului de viață a bateriilor în mod necesar ar trebui să includă și colectarea acestora în puncte dedicate. Potențialul de replicare a acestei inițiative merge dincolo de centrele de servicii ale telefoanelor mobile unde, de regulă, sunt reparate telefoanele, dar nu neapărat schimbate și bateriile. De fapt, magazinele care comercializează baterii și alte accesorii electronice ar fi cele mai indicate locuri pentru colectarea bateriilor scoase din uz.

Sursa: *interviuri cu reprezentanții companiilor și experți.*

Puținele cercetări realizate la subiectul RSC în Republica Moldova demonstrează că, în pofida tuturor eforturilor depuse de donatori, RSC rămâne un concept nebulos pentru firmele moldovenești. În același timp, firmelor moldovenești nu le este străină filantropia, chiar dacă aceasta este realizată de o manieră nestructurată. Studiul citat arată că rolul principal în

promovarea RSC trebuie să-l joace nu guvernul, ci asociațiile de business. Boxa 24 prezintă, în acest sens, două exemple pozitive din Republica Moldova.

RSC rămâne un concept nebulos pentru firmele moldovenești.

BOXA 26. CUM PROMOVEAZĂ RSC ASOCIAȚIILE DE BUSINESS.

Un exemplu pozitiv de promovare a RSC la nivel de asociație de business este Camera de Comerț Americană din Moldova, unul din cele șase comitete permanente ale căreia este specializat în Responsabilitatea Socială Corporativă. Din acest comitet fac parte opt membri activi, în anul 2013 fiind raportate trei proiecte concrete implementate la nivel de asociație.

Un alt exemplu pozitiv este Camera de Comerț și Industrie a Republicii Moldova. Comitetul organizatoric al Concursului „Marca comercială a anului 2012” a decis ca ediția a X-a a competiției să promoveze conceptul de responsabilitate socială a businessului. Vicepreședintele Camerei de Comerț și Industrie a Moldovei, Tudor Olaru, vicepreședinte al comitetului organizatoric, a menționat că tema ce ține de responsabilitatea socială a businessului nu a fost aleasă întâmplător. În opinia lui Tudor Olaru, „în prezent, încă nu putem afirma că acțiunile de responsabilitate socială corporativă (RSC) sunt tipice pentru mediul de afaceri de la noi din țară. Membrii comunității nu sunt informați suficient referitor la nivelul de activitate socială a agenților economici și la acțiunile de RSC pe care le desfășoară companiile atât pentru angajați, cât și pentru întreaga societate. La rândul lor, întreprinzătorii trebuie să conștientizeze că miza succesului de lungă durată în afaceri nu este pusă pe obținerea profiturilor maxime, ci pe responsabilitatea socială, tendință care a luat deja amploare pe piețele dezvoltate”. Premii pentru marca comercială social responsabilă au fost decernate în cadrul Concursului „Marca comercială” pentru anii 2012 și 2013. Companiile câștigătoare sunt incluse în Catalogul Oficial al celor mai notorii mărci comerciale ale Republicii Moldova, editat de Camera de Comerț și Industrie.⁵⁹

Sursa: *AmCham, 2014 și Camera de Comerț și Industrie a Republicii Moldova, „Concursul „Marca comercială a anului 2012 pentru responsabilitatea socială a businessului”, <http://www.chamber.md/ro/nout%C4%83%C8%9Bi/231-concursul-%E2%80%9Dmarca-comercial%C4%83-a-anului-2012%E2%80%9D,-pentru-responsabilitatea-social%C4%83-a-businessului>.*

⁵⁹ Catalogul Oficial al celor mai notorii mărci comerciale ale Republicii Moldova 2013 este disponibil în trei limbi - română, engleză și rusă - la http://www.chamber.md/files/catalog_2013.pdf.

Alături de asociațiile de business, ONG-urile moldovenești pot juca un rol central în procesul de maturizare a companiilor moldovenești din punctul de vedere al responsabilității sociale. De exemplu, Rețeaua Națională a Pactului Global în Republica Moldova a fost lansată cu concursul Centrului Analitic Independent EXPERT-GRUP, care a oferit suportul logistic, informațional, de instruire primară și de comunicare pentru a motiva primii membri să se implice în constituirea Rețelei. Organizația a elaborat și trei cercetări analitice asupra subiectului Responsabilității Sociale Corporative în Moldova. Un alt exemplu relevant este portalul informațional Civic.md, care include un modul de Responsabilitate Socială⁶⁰, unde sunt colectate, începând cu septembrie 2009, toate știrile relevante despre acțiunile filantropice (care sunt predominante numeric pe acest modul) și de responsabilitate socială ale firmelor care activează în Republica Moldova. Fundația Est-Europeană a editat până în anul 2011 „Buletinul de Responsabilitate Socială în Moldova”, care oferea informații despre RSC și variatele parteneriate dintre corporații și comunitățile din Republica Moldova, informând și educând companiile, ONG-urile, mass-media, liderii de comunități și funcționarii publici despre activitățile sociale susținute de companii.⁶¹

Alături de asociațiile de business, ONG-urile moldovenești pot juca un rol central în procesul de maturizare a companiilor moldovenești din punctul de vedere al responsabilității sociale.

vii. Rolul antreprenoriatului social în dezvoltarea umană

Conceptele de antreprenoriat social, întreprindere socială, economie socială și antreprenor social intră tot mai mult în albia gândirii politice și economice aplicative în Europa și SUA. Conform definiției utilizate în structurile europene, o întreprindere socială este un operator economic al cărui obiectiv este de a realiza mai degrabă un impact social favorabil progresului uman și social și mai puțin de a obține profit pentru proprietari sau acționari.⁶² Aceasta funcționează prin furnizarea de bunuri și de servicii pentru piață într-un mod antreprenorial și inovativ și utilizează profiturile sale pentru atingerea obiectivelor sociale. Întreprinderea este gestionată într-un mod deschis și responsabil, implică și consultă angajații, consumatorii și constituenții sau părțile afectate de activitatea sa comercială.

Conform Comisiei Europene și potrivit definiției citate în paragraful anterior, economia socială asigură ocuparea a peste 11 milioane de salariați în UE, adică 6% din totalul persoanelor ocupate. Acest segment al economiei reunește entități având un statut juridic specific (cooperative, fundații, asociații, case de ajutor reciproc), dintre care multe sunt, de asemenea, întreprinderi sociale, datorită caracteristicilor menționate aici, precum și întreprinderi sociale care se prezintă sub formă de societăți private sau societăți anonime tradiționale. Conform surselor utilizate în comunicatul Comisiei, aproximativ una din patru întreprinderi create în Europa ar fi o întreprindere socială. Aceste cifre sunt atât de impresionante, inclusiv din cauză că, de fapt, Comisia Europeană include în categoria celor sociale întreprinderile care furnizează servicii sociale și / sau bunuri pentru persoanele vulnerabile (cum ar fi accesul la locuințe, asistență medicală pentru persoanele în vârstă sau cu dizabilități, incluziunea grupurilor vulnerabile, de îngrijire a copiilor, accesul la ocuparea forței de muncă și de formare, managementul dependenței), precum și pe cele care utilizează metode bazate pe integrarea socială și profesională prin intermediul accesului la încadrarea în muncă a persoanelor dezavantajate, în special din cauza calificării insuficiente sau problemelor sociale și profesionale care duc la excludere și marginalizare, dar a căror serviciu sau produs principal poate fi în afara domeniului de furnizare de bunuri sau servicii sociale.

Economia socială asigură ocuparea a peste 11 milioane de salariați în UE, adică 6% din totalul persoanelor ocupate.

Boxa 27 prezintă unele exemple tipice de antreprenoriat social din șase țări europene.

Câteva țări europene au inițiat și includerea în legislația națională a unor termeni preciși pentru definirea antreprenoriatului social, scopul fiind acordarea suportului de stat, în variate forme, pentru a susține activitatea acestuia. Franța, Belgia, Marea Britanie și alte țări vest-europene utilizează o gamă vastă de instrumente de sprijin a antreprenorilor sociali, inclusiv subvenții pentru persoana angajată (dezabilitate, șomeri), reducere TVA și facilități la recuperarea TVA, reguli mai avantajoase de deductibilitate fiscală și reduceri la plata impozitului pe profit, precum și o serie de programe de formare profesională și servicii de consiliere. Experiența cu legiferarea noțiunii de antreprenoriat social și cu adoptarea unor legi speciale care să reglementeze acest domeniu nu este, însă, doar pozitivă. De exemplu, în România un proiect de lege privind antreprenorul social a generat

⁶⁰ <http://www.civic.md/csr.html?limitstart=0>.

⁶¹ Ultimul număr al buletinului, editat în septembrie 2011 este disponibil la <http://eef.md/images/Buletinul%20RSC%203.pdf>.

⁶² Comisia Europeană, 2011.

BOXA 27. EXEMPLE DE ANTREPRENORIAL SOCIAL ÎN UNELE ȚĂRI EUROPENE.

În Italia, un centru medical furnizează o asistență specializată de nivel înalt și servicii de intermediere și adaptare culturală, mai ales în zonele slab deservite de serviciile publice. Categoria țintă cu care lucrează firma sunt persoanele în situație de fragilitate socioeconomică (de exemplu, imigranți).

În România, Fundația „Cartea Călătoare”, având numai cinci salariați și cinci voluntari, furnizează din 1996 servicii culturale în limba română pentru orbi, prin adaptarea suporturilor (cărți audio, filme adaptate îndeosebi) la un public estimat la 90 000 de persoane.

În Franța, o întreprindere a creat în 2004 un concept inovator de servicii de spălare a mașinilor fără apă, cu ajutorul unor produse biodegradabile, utilizând personal necalificat sau marginalizat, în vederea reintegrării acestuia pe piața muncii.

În Ungaria, o fundație a creat un restaurant care angajează persoane cu dizabilități (40 de angajați), le oferă o formare și un serviciu de îngrijire a copiilor pentru a le asigura tranziția către un loc de muncă stabil.

În Olanda, o întreprindere învață persoanele să citească prin utilizarea unor instrumente numerice inovatoare și a unei metode ludice (prin joc). Metoda este adaptată în mod deosebit copiilor hiperactivi sau autiști, dar și analfabeților și imigranților.

În Polonia, o cooperativă socială constituită de către două asociații obștești asigură ocuparea persoanelor aflate în situație de șomaj de lungă durată și persoane cu dizabilități și furnizează o varietate de servicii pe piață: servicii de restaurant și catering, mici lucrări de construcție și artizanat, precum și formarea în domeniul incluziunii profesionale a persoanelor defavorizate.

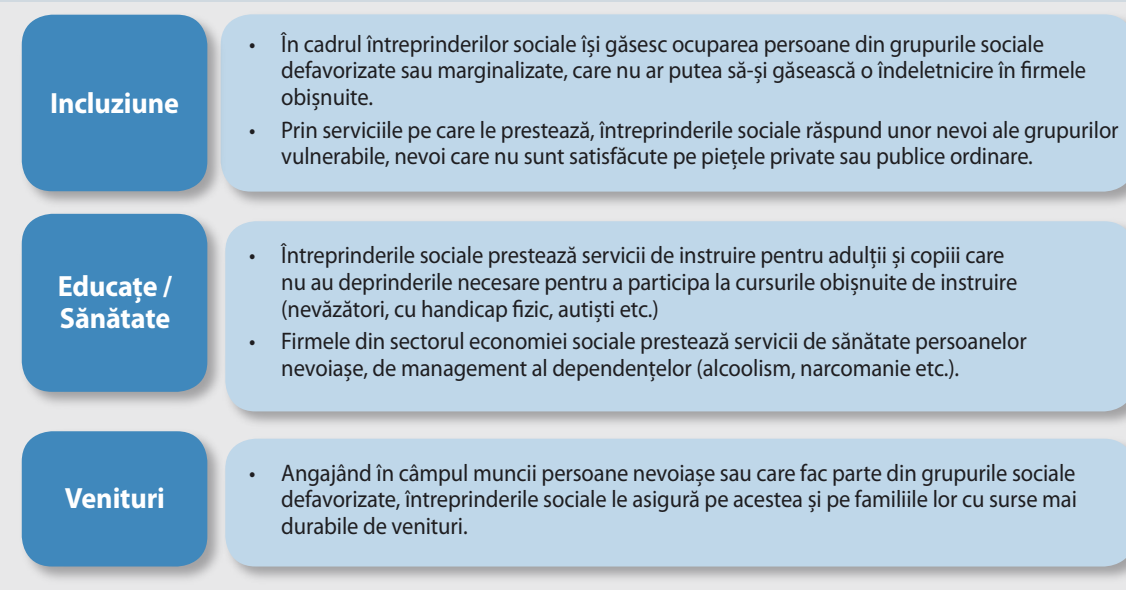
Sursa: *Comisia Europeană, 2011.*

numeroase controverse și discuții aprinse în societate, pe motiv că acesta confunda antreprenoriatul social cu responsabilitatea socială corporativă, includea în definiția antreprenorului social statul și multinaționalele și propunea facilități fiscale generoase pentru investiții sociale care nu erau clar definite.⁶³

După cum arată Figura 33, antreprenoriatul social produce numeroase impacturi pozitive asupra dezvoltării umane. Aceste impacturi se manifestă în special prin asigurarea incluziunii social-economice a persoanelor defavorizate sub aspect educațional sau care fac parte din grupuri marginalizate social,

prin prestarea serviciilor de instruire și de sănătate, precum și prin oferirea de oportunități ocupaționale pentru persoanele date. Privind din perspectiva acestor modalități, servicii și bunuri care influențează dezvoltarea umană, bucură faptul că antreprenoriatul social câștigă deja teren în Republica Moldova, acest trend fiind condus de unele ONG-uri naționale și locale (vedeți detalii în Boxa 28), de la care firmele „tradiționale” ar putea multe să învețe. Unele din practicile pozitive din Moldova au intrat chiar și în culegerile internaționale în domeniul businessului durabil, după cum este cazul Corporației de Finanțare Rurală, prezentat în Boxa 29.

FIGURA 33. Impactul antreprenoriatului social asupra dezvoltării umane.

Sursa: *elaborările autorilor.*

⁶³ Institutul de Economie Socială, „Legea Antreprenorului Social reloaded”, 24 aprilie 2014, <http://www.ies.org.ro/info-stiri/vrs/IDstire/947/t/legea-antreprenorului-social-reloaded>.

BOXA 28. EXEMPLE DE INIȚIATIVE DE ANTREPRENORIAL SOCIAL ÎN REPUBLICA MOLDOVA

Magazinul „Nou din Nou” este o afacere socială, lansată în iunie 2012, de către „Centrul de Susținere în Business pentru Nevăzători „Proability” și se află pe bulevardul Moscovei 11/8, din sectorul Râșcani al Chișinăului. Magazinul oferă clienților produse pentru uz casnic marca „second hand”, dar de calitate și la prețuri accesibile. Printre mărfurile realizate se numără electrocasnice, mobilă, veselă, lustre și suvenire. Deschizând acest magazin, „Proability” și-a propus să contribuie la sporirea nivelului de incluziune economică a persoanelor cu deficiențe de vâz din Republica Moldova, oferind oportunități de angajare și auto-angajare. Magazinul oferă și sursă de finanțare pentru activitatea Centrului „Proability”, atrăgând colaborarea din partea mai multor organizații private. Mai mult decât atât, „Nou din Nou” contribuie la protecția mediului înconjurător prin prelungirea duratei de utilizare a bunurilor de uz casnic învechite, restaurându-le și reutilizându-le. (<http://proability.md/ro/nou-din-nou.html>)

„Edujoc – Educația prin Joc” este o afacere inovativă lansată de doi tineri moldoveni, care, pe lângă faptul că oferă oportunitate de obținere a profitului pentru proprietari, răspunde unei nevoi sociale acute – oferă jucării educative pentru copiii, dezvoltând inteligența, atenția, creativitatea și fantezia și toate acestea – la un preț accesibil pentru majoritatea părinților. Jocurile sunt testate înainte de a fi puse în vânzare, iar în funcție de abilitățile copilului sunt selectate și jucăriile potrivite. În acest sens, în cadrul echipei sunt antrenați psihologi și psihoterapeuți. Jucăriile oferite în cadrul magazinelor deținute de firmă sunt atât din import, cât și de producție locală, firma încheind contracte de livrare cu două ateliere moldovenești de producție a jucăriilor de lemn. (<http://www.edujoc.md/>, <http://agora.md/stiri/2063/video--afacere-inovativa-pentru-moldova--doi-tineri-vand-jocuri-educative-atat-pentru-copii--cat-si-pentru-adulti>).

Întreprinderea socială „Floare de Cireș Catering” SRL a fost fondată în decembrie 2012 de către Asociația Obștească „Eco-Răzeni” (satul Răzeni, raionul Ialoveni) cu suportul Ministerului Federal Austriac al Muncii, Afacerilor Sociale și Protecției Consumatorului (BMAK), al Asociației „Volkshilfe Solidarität” și al întreprinderii sociale austriece WienWork. Întreprinderea „Floarea de Cireș Catering” are drept domenii principale de activitate prestarea serviciilor de alimentație publică (catering în Chișinău și raionul Ialoveni) și de cultivare a legumelor ecologice în seră. De la creare, circa 30 de persoane cu diferite dizabilități și vulnerabilități au beneficiat de evaluarea capacităților socio-profesionale, consiliere și instruire vocațională sau angajare la întreprindere. În prezent, angajează un grup de 10 tineri cu dizabilități din comunitate (cinci fete și cinci băieți cu diferite grade și tipuri de dizabilitate). (<http://ecorazeni.wordpress.com/antreprenorial-social/>).

Sursa: *menționate în textul boxei.*

BOXA 29. CORPORAȚIA DE FINANȚARE RURALĂ - COMPANIE PROFITABILĂ CARE CONTRIBUIE LA DEZVOLTAREA RURALĂ.

În anul 2010, centrul regional din Bratislava al UNDP a publicat Raportul „Soluțiile de business pentru problema sărăciei. Cum modelele inclusive de business creează oportunități pentru toți în Europa Emergentă și Asia Centrală”. Raportul include 15 studii de caz din țările din regiunea menționată, inclusiv unul din Republica Moldova – Corporația de Finanțare Rurală. Aceasta este o organizație de micro-finanțare, care își definește propria misiune în felul următor: „acordarea sprijinului financiar fermierilor și antreprenorilor în condiții favorabile, și în felul acesta, contribuirea la dezvoltarea rurală, în corespundere cu strategia Moldovei de reducere a sărăciei”. Cu o cotă de piață de circa 55 procente, Corporația de Finanțare Rurală este principalul actor pe segmentul finanțării rurale.

Corporația a fost creată și este deținută de Asociațiile de Economii și Împrumut, pentru care Corporația acționează și ca un gen de umbrelă financiară, dar și ca creditor. În 2013, Corporația a lucrat cu circa 170 de Asociații de Economii și Împrumut, valoarea medie a împrumuturilor acordate fiind de 9500 de lei.

Totodată, în 2013, Corporația de Finanțare Rurală a creditat și un număr mare de antreprenori persoane juridice și fizice, care au beneficiat de împrumuturi de 120 mii lei în medie. Compania oferă credite pentru antreprenorii care nu sunt privilegiați de băncile tradiționale.

Compania își minimizează riscurile de creditare prin balansarea grijulie a portofoliului de credite pe sectoarele economice. Astfel, circa 17 procente din împrumuturi au fost acordate pentru investiții în agricol, 8 procente – în industria alimentară și nealimentară, 25 procente – în sectorul comerțului, 21 procente – servicii și circa 29 procente – în sectorul imobiliar și consum. Totodată, Corporația intenționează să fie prima instituție de micro-creditare conectată la Biroul Istoriilor de Credit, ceea ce-i va permite să îmbunătățească esențial managementul riscurilor.

Sursa: UNDP 2010, „Business solutions to poverty. How inclusive business models create opportunities for all in Emerging Europe and Central Asia” și Corporația de Finanțare Rurală, „Raport anual 2013”, <http://file.microfinance.md/rfc/Annual-Report-2013-ro.eng.pdf>.

Analizând materialele disponibile privind starea curentă și problemele de dezvoltare ale antreprenoriatului social din Moldova, am identificat trei provocări majore ce stau în calea dezvoltării antreprenoriatului social în Republica Moldova:

1. Simplificarea accesului la resurse financiare, fiind vorba atât de resursele private, cât și de cele publice. Asigurarea accesului nestingherit și transparent la achizițiile publice și la ajutoarele de stat este o prioritate esențială în acest context. Și dacă problema accesului la resursele publice ar putea fi rezolvată relativ ușor prin reglementări potrivite, atunci facilitarea accesului la cele private implică mai multe dificultăți. Și acestea nu sunt, în mod necesar, dificultăți obiective, cauzate de dizabilitățile sau persoanele care lucrează în aceste întreprinderi. Or, exemplul companiei „Floare de Cireș Catering”, prezentat în Boxa 26, demonstrează că dacă sunt administrate corect și profesionist, întreprinderile sociale pot să concureze foarte eficient cu firmele „ne-sociale”.
2. Intrând în competiția pentru obținerea unui credit bancar, întreprinderile sociale trebuie să spargă și stereotipurile pe care le pot avea finanțatorii privați vizavi de businessul social în întregime. Depășirea cu succes a acestei provocări presupune atât asigurarea unei vizibilități mai sporite a sectorului economiei sociale în ochii publicului, cât și consolidarea capacităților de management, profesionalizarea și relaționarea antreprenorilor sociali.
3. Asigurarea nișei juridice optimale de pe care entitățile sociale ar putea să-și realizeze misiunea în modul cel mai eficient posibil. În prezent, doar câteva ONG-uri active promovează adoptarea unui proiect de lege privind antreprenoriatul social, eforturile acestora însă nu par să găsească receptivitatea necesară din partea guvernului.⁶⁴

viii. Consultările cu guvernul: vocea sectorului privat în dezvoltarea umană

Transparența decizională este una din premisele esențiale ale bunei guvernări. Deloc întâmplător, celebrul proiect „World Governance Indicators” include ca unul din pilonii săi centrali dimensiunea „Vocii și Responsabilității Publice” („Voice and Accountability”)⁶⁵, evaluarea căruia cuprinde participarea publicului la luarea deciziilor și transparența procesului decizional în domeniul politicilor publice.⁶⁶ Consultările guvernului cu societatea devin astfel un element esențial pentru asigurarea agilității politice în a răspunde noilor provocări în variate domenii ale vieții

social-economice. Consultările dintre sectorul privat și autoritățile publice pot contribui pozitiv la îmbunătățirea calității politicilor publice și, prin intermediul acestora, și la dezvoltarea umană, cel puțin din două considerente: 1) este asigurată o corelare mai strânsă dintre necesitățile reale ale societății și politicile publice; 2) are loc transferul de expertiză de la sectorul privat pe diverse domenii.

Consultările dintre sectorul privat și autoritățile publice pot contribui pozitiv la îmbunătățirea calității politicilor publice și, prin intermediul acestora, și la dezvoltarea umană.

Fiind principalul creator de valoare, sectorul privat este și subiect al reglementării de stat al activității antreprenoriale pe care o desfășoară. Pentru a fi productive, firmele au nevoie de reglementări neîmpovărătoare și juste. Acestea trebuie să asigure concurența liberă și corectă în condițiile de evitare a abuzurilor în relația cu consumatorii. Guvernului îi revine un rol decisiv în elaborarea și implementarea unor reglementări care să întrunească condițiile respective, iar cea mai sigură cale în acest sens este cea participativă, cu implicarea tuturor constituenților.

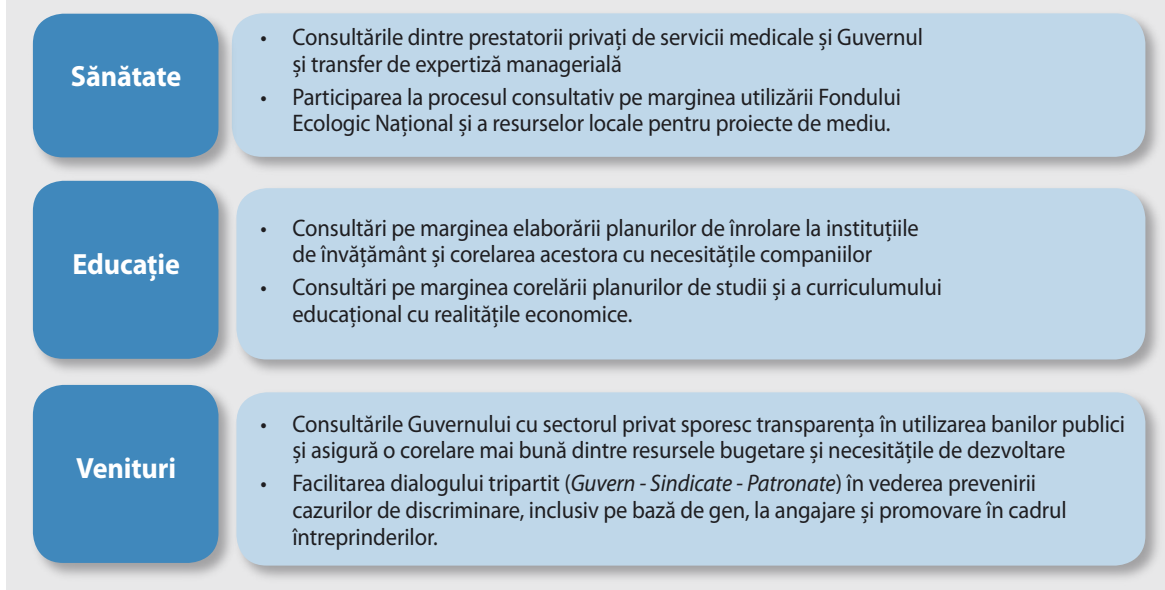
Astfel, rolul sectorului privat în dezvoltarea umană ar fi limitat dacă vocea companiilor nu va fi auzită și, respectiv, ascultată de guvern (Figura 34). Firmele dispun de expertize extrem de valoroase și indispensabile pentru dezvoltarea unor politici publice calitative și corespunzătoare necesităților și realităților. Consultările dintre guvern și sectorul privat sunt esențiale din acest punct de vedere, deoarece servesc drept punte pentru transferul acestor informații. De exemplu, asemenea consultări pot contribui la racordarea mai eficientă a ofertei educaționale la cererea din partea angajatorilor, pot ameliora politicile în domeniul sănătății, pot eficienta managementul banilor publici, pot preveni practicile discriminatorii la locul de muncă, inclusiv pe bază de gen, pot contribui la dezvoltarea regională și la eficientizarea alocării resurselor bugetare pentru proiecte de mediu. Totodată, consultările fortifică încrederea reciprocă dintre autoritățile publice și companii, fapt ce constituie un element definitoriu pentru atractivitatea investițională a oricărui stat. Prin urmare, consultările dintre sectorul privat și guvern sunt indispensabile pentru dezvoltarea umană, având în vedere și abordarea prezentului raport, conform căreia firmele nu sunt privite în mod izolat, ci mai curând drept elemente integrante ale unei comunități.

⁶⁴ Tamara Grejdeanu, „Antreprenoriatul social nu are încă o definiție exactă în Republica Moldova”, 26.04.2013, <http://www.europalibera.org/content/article/24969734.html>.

⁶⁵ <http://info.worldbank.org/governance/wgi/index.aspx#doc>.

⁶⁶ <http://info.worldbank.org/governance/wgi/va.pdf>.

FIGURA 34. Legătura dintre consultările sectorului privat cu guvernul și dezvoltarea umană.

Sursa: *elaborările autorilor.*

Care este statutul consultărilor public-private în Republica Moldova? Având în spate un bagaj al economiei socialiste în care statul era proprietarul tuturor activelor economice, iar reglementările erau instrumentate de sus în jos, instituțiile statului moldovenesc se confruntă până în prezent cu dificultăți majore în realizarea unui proces participativ veritabil. Cadrul legal existent a permis crearea unui șir de platforme, structuri și mecanisme prin care dialogul între guvern și oamenii de afaceri să poată fi realizat pe toate dimensiunile acestuia. Principalele din acestea la nivel de țară sunt:

1. Comisia Națională pentru Consultări și Negocieri Colective formată din reprezentanții patronatelor, guvernului și sindicatelor cu participarea egală și pentru consultări și negocieri colective la nivel de ramură și la nivel teritorial, și organele executive ale acestora. Ședințele sunt deliberative dacă sunt prezenți 2/3 din membri cu prezența a cel puțin patru membri ai fiecărei părți în Comisia națională și trei la comisiile de ramură și teritoriale. Deciziile se iau, în funcție de subiect, prin consens sau prin $\frac{3}{4}$ de voturi ale membrilor prezenți.
2. Comisia de stat pentru reglementarea activității de întreprinzător are scopul să asigure continuitatea procesului de optimizare a cadrului juridic de reglementare a activității de întreprinzător. Comisia, de fapt, nu este una viabilă, dar Grupul de lucru instituit de aceasta funcționează foarte eficient,⁶⁷ fiind asistat de Secretariatul Evaluării Impactului de Reglementare. Comisia de stat practic nu s-a întrunit din 2008 și prin urmare s-a auto-înlăturat

de la îndeplinirea atribuțiilor sale. Totodată, Grupul de lucru funcționează pe principiul reprezentării 50/50 membri de la autorități publice și reprezentanți ai businessului.

3. Consiliile economice de ramură sau pe domenii formate pe lângă Primu-Ministru, Ministrul Economiei, alte ministere și agenții, inclusiv recent formatul Consiliu Economic pe lângă Prim-Ministrul Republicii Moldova.

Prin procesul de asigurare a transparenței în procesul decizional reprezentanții agenților economici pot participa în acest proces prin prezentarea propunerilor la proiectele de politici și decizii propuse spre consultare. În ultima perioadă, în special după 2009, dialogul dintre guvern și sectorul privat a devenit mai intens și această tendință se menține și în prezent. Astăzi există câteva asociații bine organizate și funcționale, însă în cea mai mare parte acestea sunt reprezentate de companii mai mari. Totodată, este de menționat că în principiu cele mai active asociații de afaceri existente sunt deschise pentru participarea agenților economici, inclusiv întreprinderilor mici și mijlocii. În această ordine de idei, trebuie subliniat faptul că IMM-urile, chiar dacă nu sunt reprezentate bine în structurile de reprezentare în dialogul cu guvernul, în anumite cazuri beneficiază de rezultate atunci când este vorba de chestiuni ce coincid cu interesele unor companii mari (Boxa 30).

În ultima perioadă, în special după 2009, dialogul dintre guvern și sectorul privat a devenit mai intens și această tendință se menține și în prezent.

⁶⁷ Reglementate prin Hotărârea Guvernului Republicii Moldova nr. 1429 din 16.12.2008 privind revizuirea și optimizarea cadrului normativ de reglementare a activității de întreprinzător.

BOXA 30. EXEMPLU ÎN CARE AUTORITĂȚILE PUBLICE AU ASCULTAT VOCEA SECTORULUI PRIVAT DOAR DUPĂ IMPLICAREA UNEI COMPANII MARI.

În ciuda faptului că Codul Fiscal prevede că „se permite deducerea cheltuielilor ordinare și necesare, achitate sau suportate de contribuabil pe parcursul anului fiscal, exclusiv în cadrul activității de întreprinzător”, întreprinderile întâmpinau greutăți la stabilirea acestora, inclusiv pentru transportul și hrana angajaților. În favoarea rezolvării acestei situații s-au exprimat opiniile în repetate rânduri specialiștii și reprezentanții mai multor întreprinderi, însă problema s-a perpetuat. Problema a fost rezolvată recent, după ce a devenit public cazul privind conflictul dintre unul din cei mai importanți investitori din țară și organele fiscale. În rezultat, pentru cheltuielile ce țin de hrană, transport și studiile profesionale ale angajaților au fost efectuate modificările necesare în Codul Fiscal, iar printr-o Hotărâre de Guvern a fost aprobat și un regulament în acest sens. Fără a intra în detalii în ce măsură antreprenorii sunt mulțumiți de reglementările introduse, putem menționa faptul că mecanismele de dialog existente nu sunt încă suficient de efective, în special atunci când e vorba de IMM-uri.

Sursa: *interviuri cu reprezentanții companiilor și experți.*

În același timp, este necesar de atras atenția că interesele IMM-ilor nu întotdeauna coincid cu cele ale companiilor mai mari, chiar dacă acestea sunt din aceeași ramură. IMM-urile au interese și nevoi specifice, determinate de dimensiunile mici ale afacerilor și de capacitatea mai limitată de auto-organizare pentru a-și apăra interesele. Prin urmare, este nevoie de o atenție mai mare facilitării dialogului cu sectorul IMM.

Drept rezultat, managerii companiilor din Moldova și reprezentanții mediului asociativ mai des sunt de părere că guvernul doar aude vocea sectorului privat, însă mai rar aceștia consideră că vocea sectorului privat este și ascultată. Dar în ce măsură este pregătit sectorul privat pentru dialog? Pentru a asigura un dialog eficient, care să implice beneficii pentru dezvoltarea umană, guvernul are nevoie de un partener competent și credibil. Asociațiile oamenilor de afaceri și / sau ale întreprinderilor ar avea nevoie să-și fortifice capacitățile pentru a fi în măsură să realizeze un dialog transparent și productiv cu guvernul pentru ameliorarea climatului de afaceri.

Managerii companiilor din Moldova și reprezentanții mediului asociativ mai des sunt de părere că Guvernul doar aude și mai puțin ascultă vocea sectorului privat.

Multe firme private, la rândul lor, fiind în faza acumulării primare de capital, nu au nici timp și nici capacități de dialog. La fel cum statului i s-ar putea imputa capacitatea limitată de comunicare a politicilor și a procesului participativ limitat de elaborare a acestora, sectorului privat i s-ar putea reproșa cultura legală joasă și incapacitatea de a se informa. Chiar dacă avem deja un număr considerabil de asociații ale oamenilor de afaceri și ale întreprinderilor din diferite ramuri, acestea au deocamdată capacități

limitate de dialog și, pe alocuri, nu cunosc sau nu utilizează platformele existente de dialog. Nivelul redus de asociere a businessului este o altă cauză a calității nesatisfăcătoare a dialogului dintre sectorul privat și guvern. Mai puțin de o cincime din întreprinderile moldovenești intervievate s-au declarat ca fiind membre ale asociațiilor patronale.⁶⁸ O participare atât de modestă este cauzată de un nivel scăzut de informare, dar și de încredere în rândul agenților economici privind beneficiile participării la asemenea platforme. Drept rezultat, peste 40% din managerii intervievați au afirmat că dialogul tripartit cu guvernul și sindicatele nu este eficient, alte aproape 50% au spus că nu pot să răspundă la întrebare din cauza neștiinței, și doar 9,3% au menționat că dialogul respectiv este eficient. O altă explicație este și faptul că asociațiile patronale teritoriale nu există în majoritatea raioanelor, ceea ce reduce substanțial dialogul. Această percepție a ineficienței dialogului social cu autoritățile este lesne de înțeles în condițiile în care peste 2/3 din respondenți afirmă că nu au fost niciodată consultați de către autorități în procesul decizional.⁶⁹

Companiile participă insuficient în cadrul platformelor existente de dialog cu guvernul din cauza nivelului scăzut de informare și încredere.

Principalele constrângeri în îmbunătățirea dialogului provin din calitatea joasă a guvernării, capacitatea redusă de înțelegere a problemelor și necunoașterea modalităților eficiente de găsire a soluțiilor. De asemenea, chiar dacă organele centrale sunt deschise și accesibile pentru dialog, deseori nu țin cont de opiniile partenerilor fără a le explica acest comportament. O parte din probleme sunt create de faptul că aspectele ce țin de politica fiscală până recent nu treceau filtrul Grupului de lucru al Comisiei de stat

⁶⁸ Confederația Națională a Patronatelor din Moldova, 2013.

⁶⁹ Confederația Națională a Patronatelor din Moldova, 2013.

⁷⁰ Amendamentul la Codul Fiscal, în partea ce ține de asigurarea întocmirii actului de analiză a impactului de reglementare la elaborarea proiectelor de acte legislative și normative din domeniul fiscal care reglementează activitatea de întreprinzător, a fost aprobat prin Legea nr. 324 din 23.12.2013 privind modificarea și completarea unor acte legislative.

pentru reglementarea activității de întreprinzător.⁷⁰ Inactivitatea Comisiei de stat pentru reglementarea activității de întreprinzător este o constrângere instituțională care nu a permis realizarea deplină și efectivă a dialogului guvern – sectorul privat și a condus în final la rezultatele slabe ale reformelor de reglementare. Este necesar de menționat că încă există mari segmente ale sectorului privat care nu sunt asociați sau asociațiile nu au capacitatea de a reprezenta la nivelul necesar. De asemenea, în opinia unor reprezentanți ai sectorului privat, rezultatele slabe ale dialogului cu guvernul pot fi explicate, în parte, și de imaginea proastă pe care o au oamenii de afaceri în societate. Astfel, în dialogul cu autoritățile oamenii de afaceri sunt lipsiți de suportul celor mai largi segmente ale societății.

Principalele constrângeri în îmbunătățirea dialogului provin din calitatea joasă a guvernării, capacitatea redusă de înțelegere a problemelor și necunoașterea modalităților eficiente de găsim a soluțiilor.

O altă chestiune legată de dialogul guvern-business este asigurarea transparenței acestuia. Evoluțiile din ultima perioadă demonstrează o bună capacitate a sectorului privat de a-și apăra și promova interesele în toate instituțiile de stat, inclusiv Parlament – de fapt, vorbim de activități de lobby care nu ar trebui să aibă șanse de succes. Astfel, evoluțiile pe anumite segmente – de exemplu, producătorii și comercianții de produse de tutun – își promovează cu succes interesul în detrimentul altor segmente sociale.⁷¹ În această ordine de idei, luarea deciziilor cu „ușile închise” cu participarea doar a reprezentanților oamenilor de afaceri și autorități fără sindicate și fără alți reprezentanți ai societății, reprezintă un pericol pentru stabilitatea socială și dezvoltarea umană.

În condițiile descentralizării administrației publice, un rol tot mai important îl joacă autoritățile publice locale în reglementarea și dezvoltarea afacerilor. Crește și rolul sectorului privat în viața comunităților locale. Însă din analiza problemelor și constrângerilor cu care se confruntă sectorul privat la obținerea

autorizațiilor necesare desfășurării activităților de la autoritățile publice locale și a evoluțiilor recente privind rolul acestor autorități în stabilirea taxelor locale, se poate conchide că lucrurile nu stau bine. Mai mulți reprezentanți ai sectorului privat au menționat în cadrul interviurilor realizate că în foarte puține cazuri există mecanisme transparente și / sau instituționalizate de interacțiune cu sectorul privat. Concluzia generală la acest subiect se rezumă mai curând la faptul că dialog la nivel local nu există, iar deciziile se iau netransparent.

Deși, în condițiile descentralizării administrației publice, un rol tot mai important îl joacă autoritățile publice locale în reglementarea și dezvoltarea afacerilor, lipsește un dialog public-privat la nivel local.

De asemenea, calitatea serviciilor publice prestate la nivel comunitar este de multe ori sub orice critică, iar imaginea generală a orașelor defavorizează dezvoltarea afacerilor mai pretențioase și sofisticate cu implicarea companiilor de prestigiu din afară. Serviciile de transport de calitate redusă constrâng capacitatea companiilor de a-și spori accesul la forța de muncă, iar salubritatea superficială a orașelor afectează serios ambianța locațiilor de desfășurare a afacerilor și știrbește din reputația partenerilor locali în interacțiunea cu companiile social responsabile.

În concluzie, dialogul public-privat încă urmează a fi îmbunătățit substanțial. Pe de o parte, guvernul nu este pregătit să asculte cu atenție vocea sectorului privat. Pe de altă parte, această voce nici nu este încă suficient de articulată pentru a putea fi ascultată, mai ales din cauza participării modeste a companiilor la platformele de comunicare. În general, se observă existența unui cerc vicios cauzat în ultimă instanță de o neîncredere reciprocă care generează un dialog ineficient. Acesta, la rândul său, agravează problema neîncrederii între sectorul privat și cel public. Drept rezultat, este limitat rolul sectorului privat în dezvoltarea umană, deoarece companiile nu se simt membri autentici ai comunității, iar politicile publice nu înglobează integral necesitățile reale de dezvoltare ale sectorului privat.

⁷⁰ Amendamentul la Codul Fiscal, în partea ce ține de asigurarea întocmirii actului de analiză a impactului de reglementare la elaborarea proiectelor de acte legislative și normative din domeniul fiscal care reglementează activitatea de întreprinzător, a fost aprobat prin Legea nr. 324 din 23.12.2013 privind modificarea și completarea unor acte legislative.

⁷¹ Vezi, spre exemplu, opinia exprimată de Ghenadie Țurcanu, coordonator de programe la Centrul PAS în articolul „În Parlamentul Moldovei „șoarecii joacă pe masă și când pisica e acasă”, exprimată pe platforma <http://www.e-sanatate.md/SanoClub/Post/57df9ec6-87cc-4ca8-99a9-7b56759bb9b3/in-parlamentul-moldovei-soarecii-joaca-pe-masa-si-cand-pisica-e-acasa>.

3

Reality Check: EVALUAREA MEDIULUI DE AFACERI DIN MOLDOVA ȘI IMPORTANȚA ACESTUIA PENTRU DEZVOLTAREA UMANĂ

Pentru a atenua provocările de dezvoltare, identificate în capitolul 1, guvernul are nevoie de parteneri credibili și competenți, iar sectorul privat joacă un rol crucial în acest sens. Însă contribuția sectorului privat la dezvoltarea umană depinde de ponderea sa în economia națională, dar și de mediul de afaceri care trebuie să fie unul prietenos și chiar încurajator pentru a motiva companiile să integreze dezideratul dezvoltării umane în strategiile de business (aspirații discutate în capitolul 2). În acest capitol, este prezentată o evaluare a dimensiunii sectorului privat, profilului acestuia, calității mediului de afaceri din Republica Moldova, precum și a principalelor constrângeri în derularea afacerilor, măsurile întreprinse până în prezent și impactul acestora. De asemenea, este arătat cum constrângerile existente în calea dezvoltării sectorului privat influențează dezvoltarea umană.

i. Tendințele recente în dezvoltarea sectorului privat din Moldova: comparație regională

Sectorul privat deseori este definit prin prisma deținerii dreptului de proprietate asupra organizațiilor. Astfel, sectorul privat poate fi considerat ca fiind format din toate instituțiile (organizațiile) care nu aparțin statului sau sectorului public⁷², inclusiv organizațiile nonprofit și gospodăriile casnice.⁷³ Indicatorul agregat care exprimă cel mai adecvat dimensiunea și rolul sectorului privat în economia țării este contribuția acestuia la Produsul Intern Brut (PIB). Din cauza constrângerilor de date, acest indicator va fi prezentat sub forma unui indicator proxy calculat în baza contribuțiilor la PIB ale companiilor cu proprietate străină, proprietate mixtă moldo-străină și proprietate privată.⁷⁴ Sectorul privat în Republica Moldova are o pondere dominantă în economia acesteia și, respectiv,

determină în mare parte și procesele de dezvoltare umană. Figura 35 ilustrează faptul că pe parcursul ultimilor ani dezvoltarea sectorului privat s-a datorat preponderent investițiilor străine directe, în timp ce rolul investițiilor autohtone a rămas unul constant. Prin urmare, observăm o creștere mai rapidă a ponderii în PIB a indicatorului proxy al sectorului privat față de ponderea sectorului privat care include doar companiile cu proprietate autohtonă. De asemenea, se poate observa că perioada 2002-2007 a fost marcată de o expansiune a sectorului public, în primul rând din contul cotei sectorului privat autohton, fapt ce a încetinit dezvoltarea sectorului privat în Moldova.

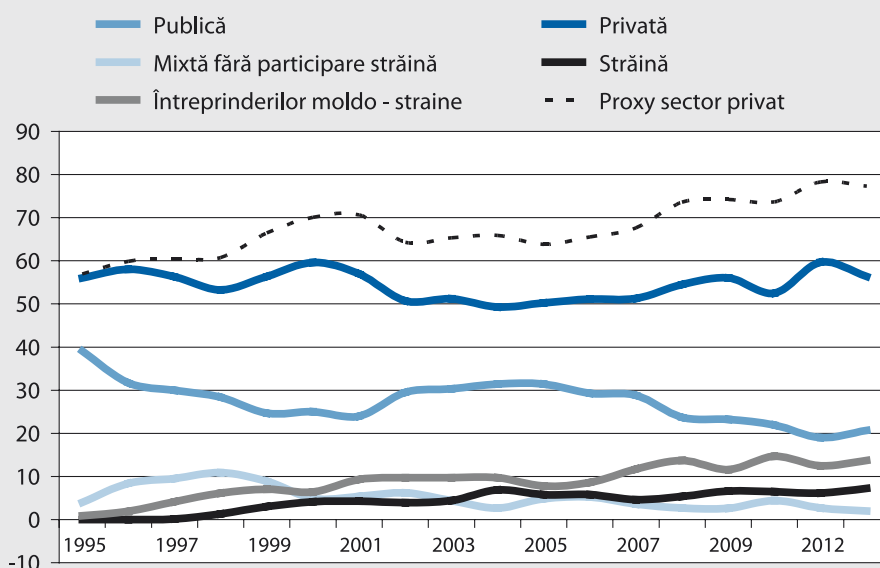
Sectorul privat are o pondere dominantă în economia Republicii Moldova și, respectiv, determină în mare parte și procesele de dezvoltare umană.

⁷² „Global Monitoring Report: A Development Emergency”, 2009, The International Bank for Reconstruction and Development / The World Bank, http://siteresources.worldbank.org/IN-TPROSPETS/Resources/334934-1327948020811/8401693-1327957271159/8402499-1328647404729/GMR09_book.pdf

⁷³ Din cauza structurii Clasificatorului Formelor de Proprietate (CFP) din Republica Moldova nu există posibilitatea de a avea o evidență exactă a instituțiilor și organizațiilor private. Structura PIB după formele de proprietate în Republica Moldova este dată în conformitate cu CFP, care pune accentul pe delimitarea proprietății în trei grupuri: (1) proprietatea Republicii Moldova, (2) străină și (3) mixtă moldo-străină. Totodată, la primul grup este calculat aportul la PIB pe subgrupele (1.1) Privată, (1.2) Publică și (1.3) Mixtă public-privată fără participare străină. Astfel, din cauză că la clasificarea întreprinderilor la grupul (3) moldo-străină și la subgrupa (1.3) mixtă public-privată (fără participare străină) nu se ține cont de cota majoritară după proprietatea publică sau privată, delimitarea exactă a contribuției sectorului privat și public nu este posibilă.

⁷⁴ Din cauza structurii Clasificatorului Formelor de Proprietate (CFP) din Republica Moldova nu există posibilitatea de a avea o evidență exactă a instituțiilor și organizațiilor private. Structura PIB după formele de proprietate în Republica Moldova este dată în conformitate cu CFP, care pune accentul pe delimitarea proprietății în trei grupuri: (1) proprietatea Republicii Moldova, (2) străină și (3) mixtă moldo-străină. Totodată, la primul grup este calculat aportul la PIB pe subgrupele (1.1) Privată, (1.2) Publică și (1.3) Mixtă public-privată fără participare străină. Astfel, din cauză că la clasificarea întreprinderilor la grupul (3) moldo-străină și la subgrupa (1.3) mixtă public-privată (fără participare străină) nu se ține cont de cota majoritară după proprietatea publică sau privată, delimitarea exactă a contribuției sectorului privat și public nu este posibilă. Indicatorul proxy este prezentat pentru a scoate în evidență evoluția sectorului privat în Moldova, iar pentru compararea acestuia cu alte țări se va utiliza baza de date de la BERD, ultimele fiind disponibile fiind pentru anul 2010.

FIGURA 35. Structura PIB după formele de proprietate, %.

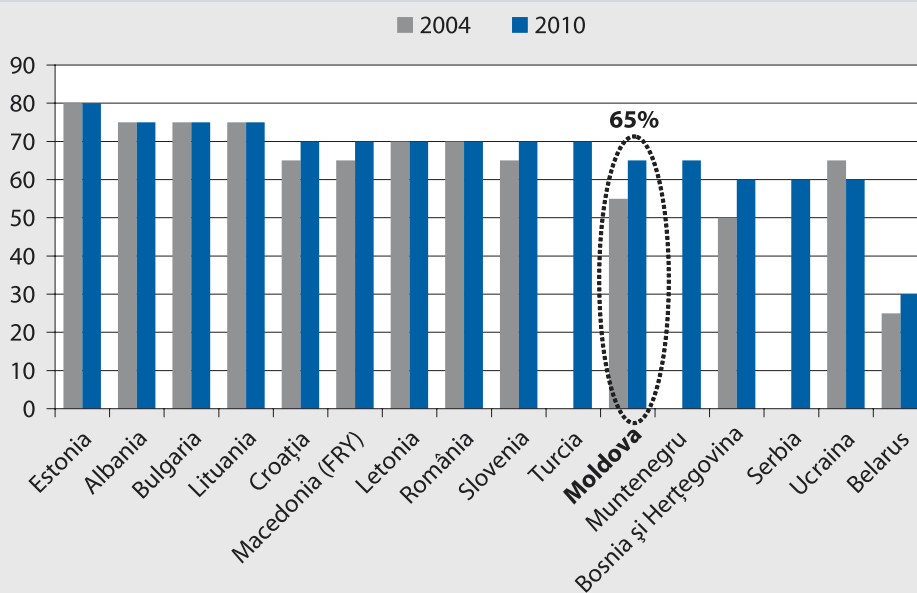
Sursa: Calcule ale autorilor în baza BNS.

În comparație cu alte țări, la nivelul anului 2010 Moldova avea o pondere relativ mică a sectorului privat în PIB, însă mai mare ca Ucraina, Serbia, Bosnia și Belarus. Totodată, în comparație cu alte state, se observă o întârziere majoră în transformarea structurală a Moldovei, fiind în 2010 la nivelul la care majoritatea țărilor l-au atins și depășit în 2004.

Prin urmare, sectorul privat dispune de un potențial neexplorat important de contribuție la dezvoltarea umană, cel puțin din perspectiva rolului său de contribuabil la formarea bugetului public, care ulterior este redistribuit pentru scopuri sociale și economice menite să sporească nivelul de trai al populației (Capitolul 4).

În comparație cu alte țări, Moldova are o pondere relativ mică a sectorului privat în PIB.

FIGURA 36. Ponderea sectorului privat în PIB, %.

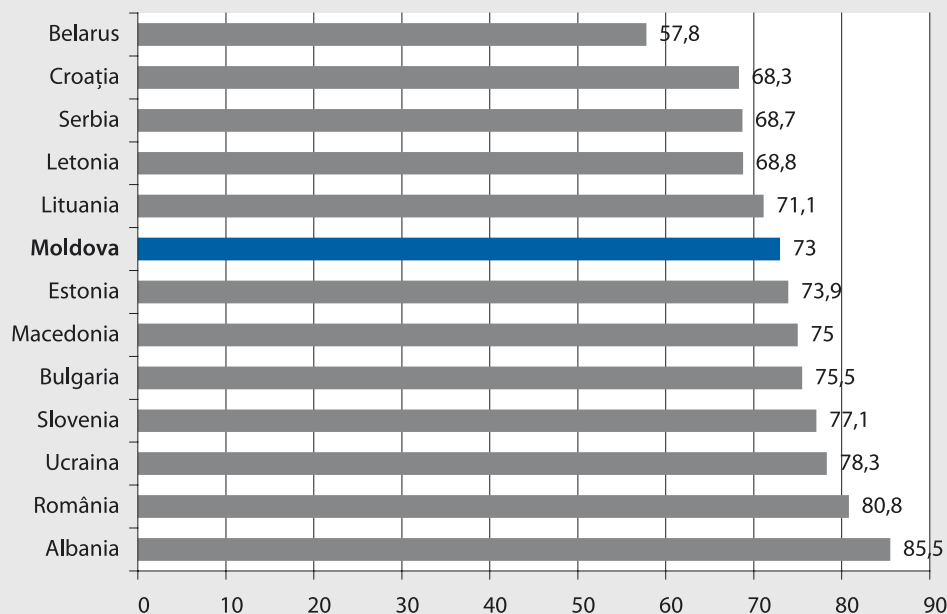
Sursa: BERD.

Notă: Ponderea sectorului privat în PIB este estimată de BERD și este una aproximativă, bazată pe datele statistice disponibile din surse oficiale și neoficiale. Abordarea generală este că valoarea adăugată a sectorului privat include veniturile generate în rezultatul activității întreprinderilor private, precum și a instituțiilor private care fac parte din economia informală (pentru cazurile în care există informație veridică în acest sens).

Ponderea sectorului privat în ocupare reprezintă un alt indicator care măsoară contribuția acestuia la crearea locurilor de muncă. Subiectul dat este discutat în detalii în capitolul 2 al acestui raport și este unul crucial prin intermediul căruia sectorul privat poate influența dezvoltarea umană. Astfel, salariile determină nivelul de venituri, instruirea la locul de muncă determină nivelul de educație, iar pachetele

sociale adiționale remunerării monetare pot contribui pozitiv la nivelul sănătății populației (ex: asigurare medicală, abonamente sportive etc.). În ultimii 10 ani cota de ocupare în sectorul privat din totalul persoanelor ocupate a avut o tendință generală de ușoară descreștere, în limita la 2%-3%, stabilizându-se în ultimii trei ani la un nivel de circa 72-73% – inferior mediei din regiune (Figura 37).

FIGURA 37. Cota de ocupare în sectorul privat, % din total persoane ocupate.

Sursa: OIM, ILOSTAT.

Notă: Pentru majoritatea țărilor datele corespund anilor 2012-2013, cu excepția României unde datele sunt pentru anul 2010.

Totodată, trezește îngrijorări structura ocupării: peste 40% din ocuparea în sectorul privat este informală. O altă îngrijorare, de altfel care are legătură și cu nivelul înalt al ocupării informale, este nivelul înalt a ocupării în agricultură.⁷⁵ După o descreștere cu circa 20 de puncte procentuale față de anii 2001-2002, din 2009 aceasta s-a stabilizat la nivelul de 28-29% din ocuparea totală, sau circa 42% din ocuparea în sectorul privat. De asemenea, pentru a avea o imagine mai completă e bine să menționăm că peste 37% din persoanele ocupate în agricultură sunt ocupate în gospodăriile care produc pentru consumul propriu, iar agricultura în general furnizează circa 69% din totalul de locuri de muncă informale.⁷⁶

Structura ocupării în sectorul privat trezește îngrijorări: peste 40% din ocuparea în sectorul privat este informală.

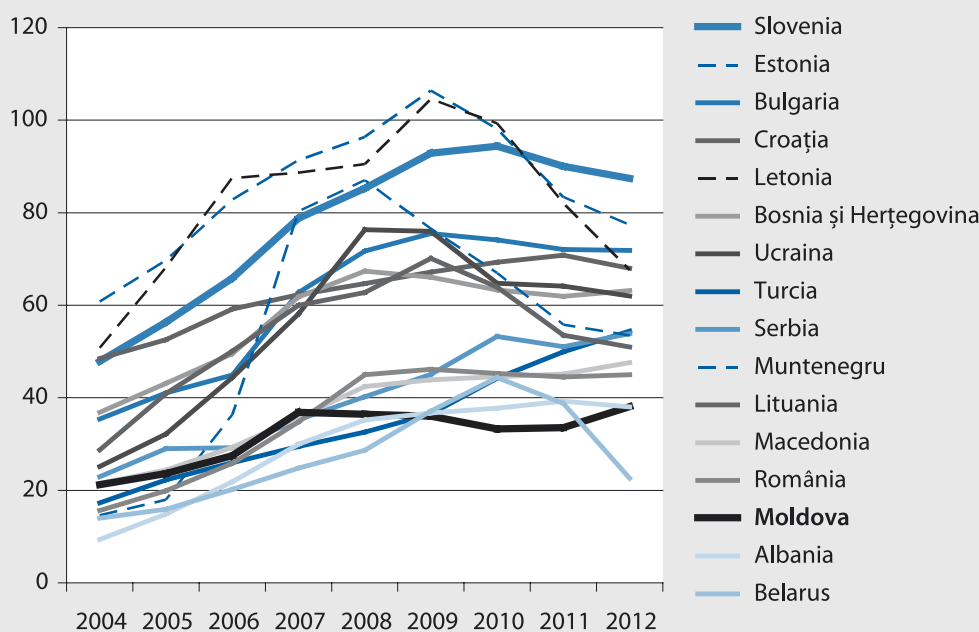
Rata de ocupare în ultimii patru ani s-a stabilizat în jur de 39% după o perioadă lungă de descreștere. Analizând rata ocupării în sectorul privat față de totalul persoanelor active, se constată că Moldova înregistrează o rată de circa 26%-28%, una din cele mai joase rate din grupul țărilor de comparație. În același timp, statele baltice au un nivel de peste 35%, iar Estonia a înregistrat în 2012 un nivel de peste 40%.⁷⁷ Astfel se poate afirma că sectorul privat din Republica Moldova nu a făcut față provocărilor legate de crearea locurilor de muncă în general și a celor decente inclusiv. Totodată, ca și în cazul contribuției la buget, există un vast potențial neexplorat de contribuție a sectorului privat la dezvoltarea umană prin intermediul creării locurilor de muncă decente – constatare crucială pentru procesul de politici publice în această direcție (capitolul 5).

⁷⁵ Din grupul țărilor de comparație doar Albania cu 47% și România cu circa 29% depășesc nivelul ocupării în agricultură a Republicii Moldova, marea majoritate fiind sub nivelul de 11%, menționând separat Turcia cu circa 24% și Ucraina cu 20%.

⁷⁶ BNS, date aferente anului 2013.

⁷⁷ Datele privind rata de ocupare au fost preluate de la BNS, iar cele privind rata de ocupare în sectorul privat față de populația activă au fost calculate de autori în baza datelor de la ILOSTAT pentru anii 2012-2013.

FIGURA 38. Cota de ocupare în sectorul privat, % din total persoane ocupate.

Sursa: Banca Mondială, reprezentare realizată de autori.

Una din cauzele carențelor de dezvoltare a sectorului privat derivă din accesul limitat la finanțare: în Republica Moldova se atestă unul din cele mai joase nivele de creditare a sectorului privat de către cel financiar (Figura 38). Însă mai grav este că Moldova a avut cea mai mică viteză de creștere din țările de comparație, față de situația din 2004 aceasta înrăutățindu-și pozițiile față de Muntenegru, Albania și România. Faptul a afectat și capacitatea sectorului privat de a crea locuri de muncă și, în general, de a participa mai activ la procesele de dezvoltare umană. Problema respectivă este și mai acută în cazul întreprinderilor mici și mijlocii, care nu pot face față ratelor mari ale dobânzilor la credite și dispun de mai puține active disponibile pentru gaj.⁷⁸

Una din cauzele carențelor de dezvoltare a sectorului privat derivă din accesul limitat la finanțare.

ii. Reforma de reglementare a afacerilor: evaluarea progresului și provocărilor

Prosperitatea fiecărui cetățean depinde în mod hotărâtor de posibilitatea de a-și utiliza în cel mai bun mod cunoștințele și abilitățile pentru a-și realiza visurile.

Însă prosperitatea individuală este strâns legată de cea colectivă (a comunității, regiunii, țării) printr-o relație complexă și dinamică. În acest context, rolul instituțiilor publice și private este de a crea condiții în care indivizii și companiile pot să acceseze factorii necesari, inclusiv cunoștințele, abilitățile, resursele etc., pentru activitatea economică, iar pe de altă parte să le utilizeze într-un mod competitiv și durabil. Calitatea reglementării activității de antreprenoriat este una din politicile importante ale statului ca agent de dezvoltare economică, ce determină în mare parte productivitatea și competitivitatea agenților economici prin diminuarea costurilor tranzacționale, facilitarea accesului la resurse și piețe, protecția dreptului de proprietate.

Chiar dacă începând cu primele zile ale independenței Republicii Moldova cadrul de reglementare a activității antreprenoriale a început să se modifice, reformarea acestuia a întârziat foarte mult. În mod formal procesul a început în 2004⁷⁹, iar până în prezent procesul de reformă poate fi împărțit convențional în patru faze:

Reformarea cadrului de reglementare a activității de întreprinzător din Republica Moldova a întârziat foarte mult.

- 1) Stabilirea fundamentului, cunoscută sub denumirea „Ghilotina 1” (februarie 2004 – iulie 2006)⁸⁰:

⁷⁸ „Finanțarea întreprinderilor mici și mijlocii din Republica Moldova: probleme, tendințe și perspective” (II), 2013, IDIS „Viitorul”, www.viitorul.org.

⁷⁹ Hotărârea de Guvern (HG) nr. 141 din 17 februarie 2004 despre reforma reglementării de stat a activității antreprenoriale.

⁸⁰ Principalele documente aprobate în prima fază au fost HG 141, care a constituit fundamentul reformei, HG nr. 862 din 26 iulie 2004 privind perfecționarea sistemului de control de stat specializat, Legea nr. 424-XV din 16 decembrie 2004 privind revizuirea și optimizarea cadrului normativ de reglementare a activității de întreprinzător („Ghilotina 1”), HG nr. 1030 din 3 octombrie 2005 cu privire la Registrul actelor oficiale de reglementare a activității de întreprinzător, HG nr. 920 din 30 august 2005 cu privire la Nomenclatorul autorizațiilor, permisivelor și certificatelor eliberate de către autoritățile administrative centrale și organele subordonate acestora persoanelor juridice și fizice pentru practicarea activității antreprenoriale, și s-a finalizat cu aprobarea Legii nr. 235-XVI din 20 iulie 2006 cu privire la principiile de bază de reglementare a activității de întreprinzător („Ghilotina 2”).

a fost stabilit conceptul de reformare a cadrului de reglementare pe termen mediu și au fost identificate principalele direcții de reformare ale acestuia, unele din ele fiind actuale și astăzi.

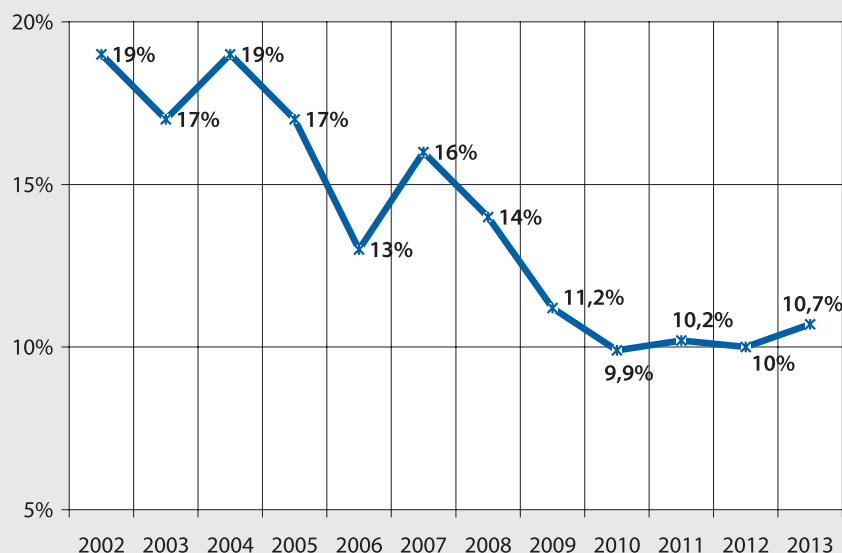
- 2) „Ghilotina 2” (iulie 2006 – decembrie 2007): instituirea mecanismului de continuare a optimizării prin revizuirea cadrului de reglementare. Drept rezultat au fost revizuite aproximativ 80 de legi⁸¹ și a fost aprobată metodologia de efectuare a Analizei Impactului de Reglementare (AIR).⁸²
- 3) „Ghilotina 2+” (decembrie 2007 – decembrie 2013): aprobarea Strategiei de reformă a cadrului de reglementare de stat a activității de întreprinzător.⁸³ A fost aprobată legea nr. 160/2011 (Ghilotina 2+). Drept rezultat, a fost stabilit Nomenclatorul actelor permissive, eliberate de autoritățile emitente, persoanelor fizice și persoanelor juridice pentru practicarea activității de întreprinzător (în prezent sunt 283 de acte permissive), restul au fost excluse din uz (circa 100). Totodată, a fost creat cadrul legal⁸⁴ pentru instituirea ghișeelor unice și au fost stabilite condițiile în care autoritățile publice sunt obligate să creeze „ghișeul unic” și au fost puse bazele privind activitatea controlului de stat asupra activității de întreprinzător.⁸⁵
- 4) Strategia reformei cadrului de reglementare a activității de întreprinzător pentru anii 2013-2020.⁸⁶ Scopul acestei Strategii este de a modifica paradigma de reglementare implementată

până în 2013 cu una de „reglementare inteligentă”. Aceasta presupune că (i) reglementarea este eficientă și generează beneficii sociale și de mediu, îmbunătățind totodată condițiile pentru o economie competitivă și inovatoare; (ii) este mai receptivă la evoluțiile științifice, tehnologice și cele ale pieței globale în domeniul eliminării sau prevenirii riscurilor și al facilitării inovației; (iii) prevede o responsabilitate comună, iar statul, cetățenii și sectorul privat au de jucat un rol activ în transformarea sistemului în unul mai eficient; (iv) se vor stabili reguli clare de joc care sunt pe deplin respectate.

Care este impactul reformelor?

În rezultatul reformelor efectuate în perioada analizată se poate constata o îmbunătățire a majorității indicatorilor importanți ai mediului de afaceri. În primul rând, aceasta a permis companiilor să aloce mai puțin timp satisfacerii cerințelor regulatorii și, respectiv, mai mult timp activităților de bază ale întreprinderilor, cu efecte pozitive și asupra contribuției la dezvoltarea umană. Astfel, ponderea timpului alocat de o întreprindere pentru a satisface cerințele regulatorii, începând cu 2005, a avut o tendință de descreștere până în 2010. Însă după 2010 se observă o stagnare la un nivel de circa 10% (Figura 39). Cele mai importante reduceri ale duratei de timp necesare pentru conformare au fost înregistrata la capitele, „Înregistrarea afacerilor” (și modificarea acestora), „Construcții”, „Import” și „Certificarea sanitară”.

FIGURA 39. Ponderea timpului alocat pentru a satisface cerințele regulatorii.

Sursa: *Costul reglementării de stat al reglementării activităților întreprinderilor, 2013.*

⁸¹ Efectuate prin legea nr. 280 din 14/12/2007 privind modificarea și completarea unor acte legislative.

⁸² HG nr. 1230 din 24/10/2006 cu privire la aprobarea Metodologiei de analiză a impactului de reglementare și de monitorizare a eficienței actului de reglementare.

⁸³ HG 104 din 01/02/2007 cu privire la aprobarea Strategiei de reformă a cadrului de reglementare de stat a activității de întreprinzător.

⁸⁴ Legea 161 din 22/07/2011 privind implementarea ghișeului unic în desfășurarea activității de întreprinzător.

⁸⁵ Legea nr. 131 din 08/06/2012 privind controlul de stat asupra activității de întreprinzător.

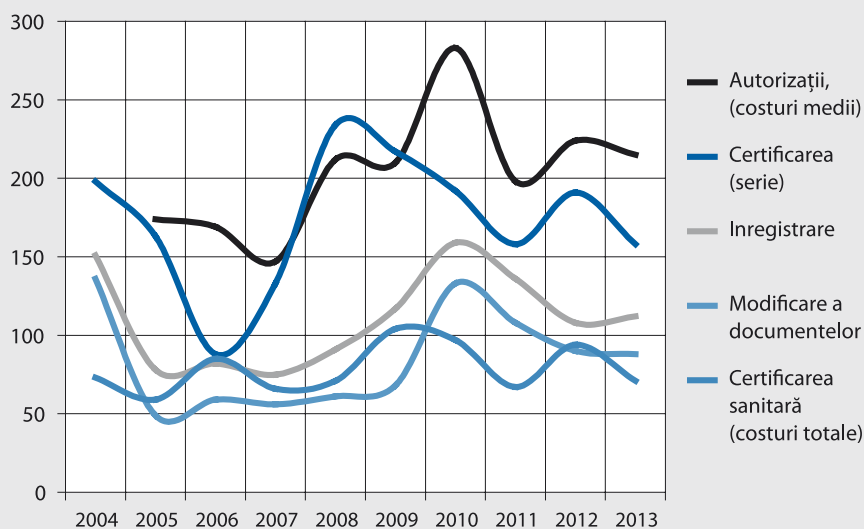
⁸⁶ Strategia reformei cadrului de reglementare a activității de întreprinzător pentru anii 2013-2020 și Planul de acțiuni pentru implementarea acesteia în anii 2013-2015 au fost aprobate prin Hotărârea de Guvern nr. 1021 din 16 decembrie 2013.

În ultimii ani, se poate constata o îmbunătățire a majorității indicatorilor importanți ai mediului de afaceri, în special datorită costului și timpului conformării.

De asemenea, în linii generale se poate spune că și costul conformării a avut o tendință de reducere. Totu-

și, la acest capitol tendința de descreștere nu este una pronunțată, iar la unele categorii chiar s-a înregistrat o tendință ascendentă (Figura 40). Majorarea costurilor de conformare pentru obținerea documentelor cu caracter permisiv (autorizații și certificate) cu siguranță afectează dezvoltarea activității antreprenoriale.

FIGURA 40. Categoriile pentru care s-a înregistrat o tendință de creștere a costurilor (costuri medii, dolari SUA).

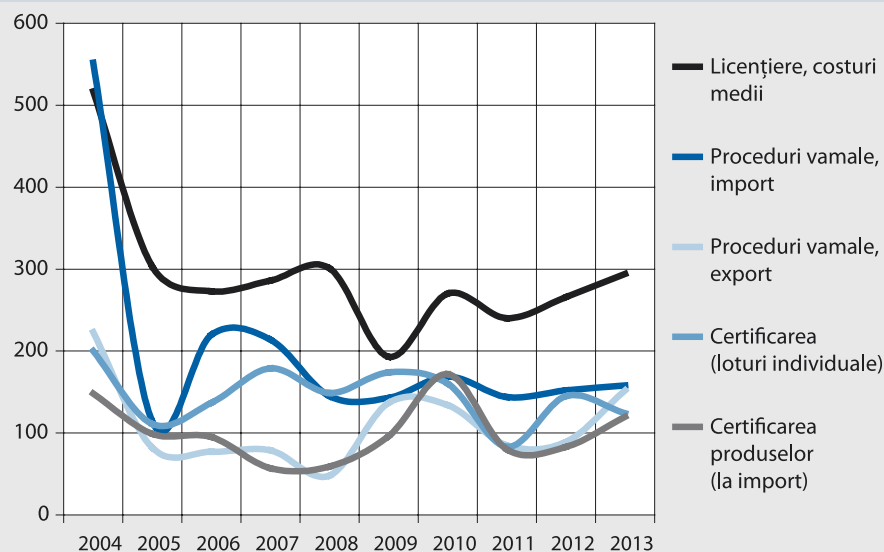

Sursa: *Costul reglementării de stat a activității întreprinderilor, 2013.*

Cele mai mari reduceri ale costurilor de conformare au fost observate în anii 2005-2006, după care valorile au fluctuat foarte mult cu tendințe ușoare de creștere

sau stabilizare. Astfel, în linii mari putem constata că practic reformele efectuate după 2005 au influențat puțin costurile de conformare (Figura 41).

FIGURA 41. Categoriile pentru care s-a înregistrat o tendință de creștere a costurilor (costuri medii, dolari SUA).

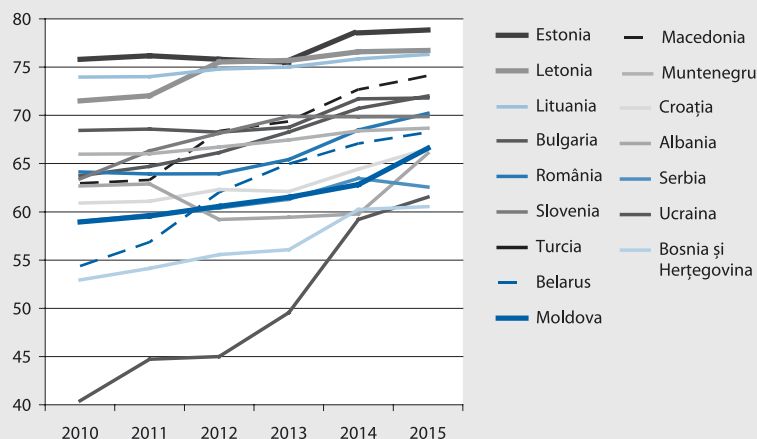

Sursa: *Costul reglementării de stat a activității întreprinderilor, 2013.*

Potrivit clasamentului Doing Business 2015, Moldova ocupă locul 63 din 189 de economii analizate⁸⁷, față de locul 82 în clasamentul din DB 2014 din același număr de economii analizate. Dacă la nivel global acesta nu este un loc rău, atunci comparativ cu țările din regiune progresul este unul dezamăgitor (Figura 42). Însă, nu atât poziția propriu-zis din clasament contează, ci scorul care exprimă performanța cadrului de reglementare. Dacă analizăm evoluția Moldovei după indicatorul „Distanța până la Frontieră”⁸⁸, atu-

nci în comparație cu țările analizate Moldova este în grupul de la coadă. Chiar dacă viteza de recuperare, în special în ultimii 2 ani, a fost una relativ bună, aceasta nu a fost suficientă pentru a atinge nivelul țărilor baltice. Această tendință coroborează și cu performanțele modeste înregistrate de Republica Moldova la capitolul Indicelui de Dezvoltare Umană: în pofida anumitor progrese, aceasta a rămas mult în urma majorității statelor din regiune (capitolul 1).

FIGURA 42. Distanța până la frontieră, total inclusiv energia electrică, %.

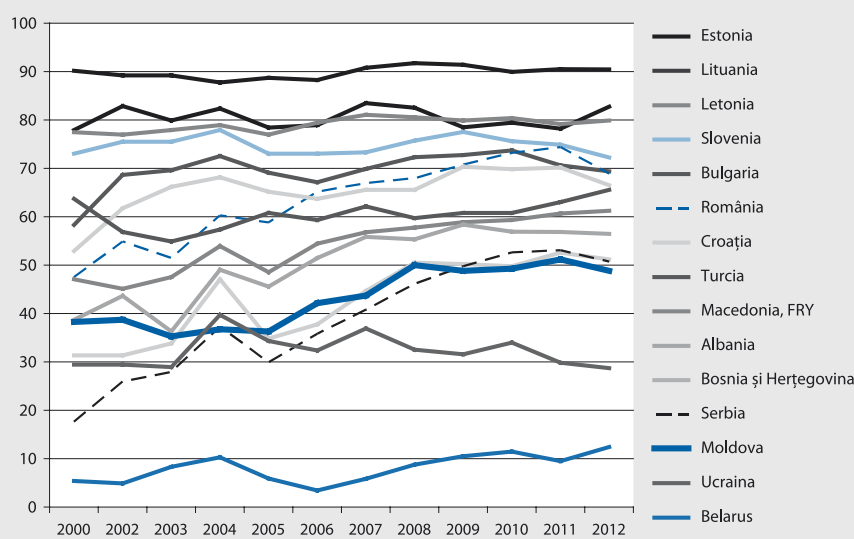

Sursa: „Doing Business” 2014-2015.

De asemenea, analiza agregată a calității reglementării⁸⁹ relevă că Republica Moldova nu progresează suficient de rapid pentru a se apropia cel puțin de statele baltice (Figura 43). Mai mult ca atât, începând cu anul 2008

se observă o stagnare a scorului. Este adevărat că și alte economii din grupul de referință au avut tendințe similare, însă majoritatea dintre acestea sunt la un nivel mai înalt în clasament.

FIGURA 43. Calitatea reglementării, scorul în percentile (de la 0 (cel mai jos) la 100 (cel mai înalt) rang).

Sursa: „The Worldwide Governance Indicator”s (WGI), „Calitatea reglementării”.

⁸⁷ Datele pentru anul 2014 sunt din raportul DB 2015 și sunt ajustate. În DB 2006, Moldova ocupa locul 83 din 155 de economii evaluate. www.doingbusiness.org.

⁸⁸ Distanța până la frontieră, este un indicator care exprimă în procente cât a realizat o economie anume din nivelul celor mai bune practici existente la moment (care reprezintă cele mai bune performanțe înregistrate pentru fiecare din indicatorii pentru toate economiile evaluate în perioada din 2005) exprimat ca 100%. Singapore care este în topul acestui clasament în DB2015, la acest indicator are o valoare de 88.27%. Este important de remarcat că Singapore în DB2013 a înregistrat un DTF de 92.5%. Acest lucru se explică prin faptul că alte țări au contribuit mai mult la formarea „frontierei” în timp decât Singapore.

⁸⁹ „Calitatea reglementării”, Indicatorii de Guvernare la nivel Mondial includ următoarele compartimente: „Voce și responsabilitate”, „Stabilitatea politică/Fără violență”, „Eficiența guvernării”, „Calitatea reglementării”, „Statul de drept” și „Controlul corupției”. Aceste valori combină evaluări dintr-o gamă largă de surse și organizații, folosind o procedură econometrică

Astfel, impactul reformei de reglementare prin prisma indicatorilor prezentați relevă un progres insuficient în acest domeniu, Moldova fiind incapabilă să atingă cel puțin nivelul țărilor baltice în 2000. Reformele efectuate, chiar dacă au îmbunătățit situația pe anumite domenii de reglementare, nu s-au soldat cu o îmbunătățire calitativă a condițiilor de reglementare. Acest fapt relevă persistența mai multor constrângeri în activitatea sectorului privat.

Impactul reformei de reglementare prin prisma indicatorilor prezentați relevă un progres insuficient pentru mediul de afaceri din Republica Moldova, comparativ cu țările din regiune.

iii. Constrângerile-cheie cu care se confruntă sectorul privat

Pentru a crea un mediu de afaceri competitiv și dinamic care să asigure locuri de muncă și venituri decente este foarte important ca guvernul să fie proactiv nu doar în eliminarea barierelor de reglementare, ci și în oferirea condițiilor stimulative pentru afaceri. În acest proces partea ce ține de reglementarea afacerilor este una relativ simplă, fiind în totalmente sub controlul guvernului. Altfel stau lucrurile atunci când este vorba de fenomene precum corupția în justiție, constrângerile geopolitice, dimensiunea pieței și alți factori care la fel definesc calitatea mediului de afaceri, însă sunt mai dificil de gestionat și solicită un efort consolidat al tuturor forțelor societății.

FIGURA 44. Poziția Moldovei în clasamentul Indicelui Global de Competitivitate (GCI).

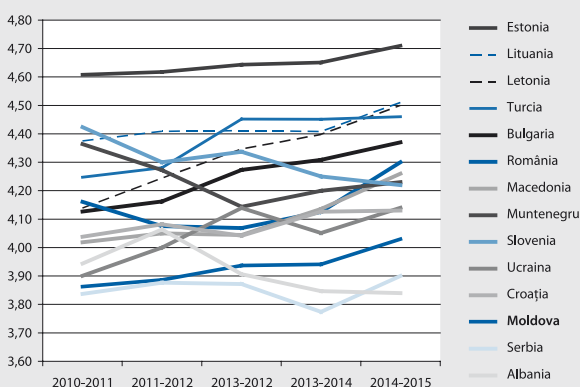
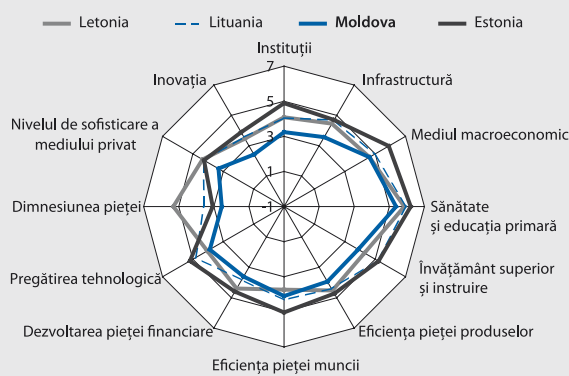

FIGURA 45. Indicele competitivității Moldovei pentru 2014-2015 în comparație cu liderii țărilor din grupul de referință.

Sursa: Raportul de Dezvoltare Umană, 2014.

Sursa: Raportul de Dezvoltare Umană, 2014.

BOXA 31. PROGRESUL REPUBLICII MOLDOVA COMPARATIV CU ESTONIA.

Comparația cu Estonia, liderul din grupul de țări analizate, este foarte elocventă pentru Republica Moldova. Această comparație arată foarte bine diferența în competitivitate obținută ca rezultat net al unei mai bune guvernări. Estonia, cu o populație mai mică decât cea a Moldovei, are chiar și o piață de desfacere mai mare. Republica Moldova rămâne în urmă cel mai mult de Estonia. exact pe pilonii care sunt de fapt motorul dezvoltării durabile: *Instituții; Educație superioară și instruire; și Inovare*. Este necesar de menționat că problema de bază vizează calitatea joasă a instituțiilor publice. Iar situația cea mai proastă în comparație cu Estonia, la care aceasta are un avans de la 2 la 3,7 puncte, (scor maximal 7) la pilonul 1 se înregistrează la indicatorii:

- Independența sistemului judiciar (3.7 avans)
- Corupție (acordarea de mită) (2.8)
- Deturnarea de fonduri (2.3)
- Încrederea în poliție (2.2).

În clasamentul Indicelui Global de Competitivitate 2014-2015, Republica Moldova ocupă locul 82 din 144 de economii, ceea ce exprimă în context mondial o situație mai curând proastă decât medie (Figura 45). Iar dacă ne referim la țările din Europa, atunci cu siguranță poziția Moldovei exprimă o situație dramatică privind nivelul de competitivitate. Acest lucru se confirmă nu doar prin poziția joasă în clasament, ci prin scorul destul de modest și practic lipsa unei tendințe pozitive de îmbunătățire a situației (Boxa 28).

De asemenea, există și alți factori care afectează aproape toate afacerile, care au fost identificate în baza unui sondaj reprezentativ în rândul întreprinderilor din Republica Moldova.⁹⁰ Printre aceștia cei mai des sunt invocați „Instabilitatea politică” și „Insuficiența forței de muncă adecvat instruite”.

Corupția, instabilitatea politică și insuficiența forței de muncă sunt constrângeri critice în calea mediului de afaceri din Republica Moldova.

Percepția oamenilor de afaceri că *instabilitatea politică* îi afectează cel mai mult, în afară de faptul că prezintă dificultăți în efectuarea reformelor și creează o anumită instabilitate la nivel de politic, de asemenea ne vorbește despre prezența excesivă a statului în economie și despre faptul că desfășurarea afacerilor depinde mai mult de persoanele din structurile publice decât de instituțiile publice. În favoarea acestei explicații este și faptul că, de altfel, condițiile macroeconomice sunt percepute ca un factor de constrângere de peste două ori mai slab decât instabilitatea politică.

Insuficiența forței de muncă adecvat instruite este rezultatul direct nu doar al întârzierii reformelor din sistemul educațional, ci și în mare parte se datorează problemelor sistemice din sectorul public. Acestea sunt, la rândul lor, o consecință a desconsiderării importanței performanței în sectorul public și a utilizării posturilor publice pentru realizarea intereselor ascunse. De asemenea, apariția acestei probleme este legată de lipsa transparenței pe piața forței de muncă și de calitatea managementului privat, care a fost orientat pe crearea afacerilor cu valoare adăugată scăzută. Prin urmare, rezolvarea acestei probleme va depinde în mod crucial de reformarea sistemului educațional, de capacitatea sectorului privat de a oferi locuri de muncă atractive și de dezvoltarea condițiilor generale de viață (servicii sociale și culturale, securitate etc.). Educația în acest proces este doar punctul de pornire, în timp ce mediul social-economic asigură finalitatea soluționării ace-

tei probleme. De asemenea, ținând cont de faptul că necesitatea companiilor în forță de muncă este diferită și în permanentă schimbare, aportul companiilor în acest proces trebuie să fie susținut de către politicile de stat și locale.

Accesul dificil la finanțe este o altă barieră în dezvoltarea afacerilor. Principalele cauze ale acestei probleme vin din dezvoltarea sectorului financiar. Guvernul prin implementarea Foii de Parcurs a venit cu unele inițiative ce țin în special de dezvoltarea mecanismelor de garantare a creditelor și pieței financiare non-bancare. Însă, chiar dacă acestea sunt măsuri absolut necesare, fără o îmbunătățire esențială a mediului concurențial și a guvernantei corporative din acest sector lucrurile se vor mișca încet și puțin probabil să atingă nivelul necesar pentru a facilita suficient accesul la finanțe. Este necesar de menționat că rolul de bază în acest proces îi revine Băncii Naționale a Moldovei (BNM) și mai puțin guvernului.

Accesul dificil la finanțe este o altă barieră în dezvoltarea afacerilor care poate fi înlăturată prin îmbunătățirea mediului concurențial din sectorul financiar-bancar.

Următoarele după importanță sunt aspectele ce țin de asigurarea unei concurențe sănătoase. Tot mai des corupția este privită de oamenii de afaceri ca o problemă a concurenței.⁹¹ Fenomenul corupției îngreunează accesul la contractele de achiziții publice pentru oamenii de afaceri onești la terenuri și spații, creează disparități în protecția afacerilor și conformarea cerințelor legale. Un alt fenomen semnificativ care periclitează competiția onestă este economia subterană, munca la negru și plata „salariaților în plic”. Companiile oneste, în special din domeniile intensive pe factorul de muncă, sunt cele mai vulnerabile la acest fenomen, deseori fiind împinse în prag de faliment. Reglementarea inadecvată a chestiunilor privind concurența este menționată ca o cauză majoră a apariției monopolurilor.

Calitatea joasă a instituțiilor este un alt impediment important în calea afacerilor, în special acest lucru a fost menționat de companiile cu o marjă ridicată a valorii adăugate. Acest fenomen se caracterizează nu doar prin calitatea joasă a documentelor și procedurilor, însă în primul rând prin atitudine și nivel de calificare. Astfel, sectorul privat deseori se confruntă cu probleme de interpretare greșită a diferitelor prevederi legale sau soluții eronate pe subiecte contestate.

⁹⁰ „Constrângeri majore asupra mediului de afaceri din Republica Moldova”, 2013, Expert-Grup și Confederația Națională a Patronatelor din Moldova.

⁹¹ În conformitate cu „Transparency International”, Moldova după Indicele de Percepere a Corupției în 2013 se plasează pe locul 102 din 177 de țări, față de Estonia pe locul 28. După Moldova, din țările de comparație urmează doar Albania (116), Belarus (123) și Ucraina (144).

De asemenea, printre cele mai importante impiedimente este menționată și subdezvoltarea **infrastructurii**. Totodată, aceasta a început să se îmbunătățească în ultima perioadă.

Cum constrângerile identificate împiedică sectorul privat să contribuie mai activ la dezvoltarea umană?

Analiza cauzelor constrângerilor identificate anterior demonstrează că o bună parte din ele au o strânsă legătură cu dezvoltarea umană, factorii ce caracterizează diferite dimensiuni ale dezvoltării umane participă în mod hotărâtor la apariția și menținerea constrângerilor în dezvoltarea afacerilor. Acest lucru este sesizat și recunoscut de majoritatea oamenilor de afaceri, chiar dacă nu întotdeauna într-o formă directă. Din această cauză, în diferite forme și în funcție de necesități, companiile private întreprind acțiuni prin care contribuie în mod direct la dezvoltarea umană. Totodată, ținând cont de relația complexă și bidirecțională dintre dezvoltarea umană și dezvoltarea sectorului privat, este evident că toate constrângerile în dezvoltarea afacerilor în final împiedică și dezvoltarea umană. Acest lucru are loc prin două căi: (i) în mod

indirect, când orice constrângere și toate împreună diminuează dezvoltarea sectorului privat, iar acesta din urmă ca factor sumar contribuie într-o măsură mai mică la dezvoltarea umană, și (ii) în mod direct, când unele constrângeri într-o măsură mai mare afectează nemijlocit una sau mai multe dimensiuni prin care sectorul privat contribuie la dezvoltarea umană.

Ținând cont de relația complexă și bidirecțională dintre dezvoltarea umană și dezvoltarea sectorului privat, este evident că toate constrângerile în dezvoltarea afacerilor în final împiedică și dezvoltarea umană.

Astfel, toate elementele (dimensiunile) prin care sectorul privat contribuie la dezvoltarea umană: crearea de locuri de muncă, tehnologii, cultura corporativă, dividendele, experiența și abilitățile, alte transferuri pozitive asupra societății - sunt afectate negativ dacă afacerile nu se dezvoltă și nu sunt competitive indiferent de constrângerile întâmpinate. Totodată, unele din dimensiunile menționate sunt afectate mai puternic și în mod direct de anumite constrângeri, cele mai importante fiind menționate în Tabelul 7.

Tabelul 7. Constrângerile specifice ale elementelor dezvoltării umane.

Elementele prin care sectorul privat contribuie la dezvoltarea umană	Constrângerile specifice pentru fiecare element
Capacitatea redusă de creare a locurilor de muncă decente	<ul style="list-style-type: none"> • Piața netransparentă a forței de muncă, cauzată de plățile în plic și munca la negru • Lipsa forței de muncă calificate determinată de condițiile fundamentale ale sectorului educațional dar și de exodul în masă al populației din ultimul deceniu • Accesul dificil la finanțare • Corupția
Absorbția limitată de tehnologii	<ul style="list-style-type: none"> • Lipsa unui mediu concurențial sănătos • Securitatea joasă a drepturilor de proprietate, inclusiv de autor • Corupția și injustiția • Lipsa mecanismelor efective de facilitare a finanțării R/D
Venituri reduse obținute din activitatea antreprenorială	<ul style="list-style-type: none"> • Administrarea fiscală • Nivelul de taxe
Practici limitate de Responsabilitate Socială Corporativă	<ul style="list-style-type: none"> • Nivelul mic de corporatizare a companiilor, din cauza nivelului înalt de corupție în justiție, care nu permite apărarea corespunzătoare a drepturilor de proprietate • Nivelul extins al economiei subterane (nu permite desprinderea proprietarilor de management)

Sursa: *Elaborat de autori.*

Astfel, pentru îmbunătățirea calitativă a mediului de afaceri și respectiv pentru a amplifica factorii ce conduc la dezvoltarea umană este necesar ca, împreună cu măsurile ce țin de reglementare, să se intervină, în special pe dimensiunile de reformare a sistemului judecătoresc, sporirea transparenței funcționării piețelor și diminuării drastice a corupției.

Într-o economie interdependentă în care firmele joacă un rol fundamental în economie și societate în general, problemele identificate nu sunt doar ale sistemului privat, ci implică repercusiuni negative și asupra bugetului public, nivelului de venituri ale populației și, în general, asupra calității vieții cetățenilor. Cauza este că, de fapt, constrângerile de dezvoltare a sectorului privat afectează, la rândul lor, capacitatea fir-

melor de a contribui mai activ la dezvoltarea umană (ex: crearea de locuri de muncă decente și bine plătite, implementarea inovațiilor, contribuirea la proiecte sociale și alte pârghii menționate în detalii în capitolul 2). Aceste constrângeri trebuie abordate de politici publice consecvente, care urmează a fi discutate în capitolul 5 al acestui raport.

Într-o economie interdependentă, unde firmele joacă un rol fundamental în economie și societate în general, iar problemele identificate nu sunt doar ale sistemului privat, ci ale țării în întregime.

SECTORUL PRIVAT ȘI DEZVOLTAREA UMANĂ: EVIDENȚE EMPIRICE PENTRU REPUBLICA MOLDOVA

4

În capitolul introductiv am definit formele pasive și cele active prin care sectorul privat poate contribui la dezvoltarea umană. Obiectivul acestui capitol este de a estima această legătură, în baza unor indicatori măsurabili și a unor regresii robuste, care ar putea dezvolta, în termeni statistici, cât de strânsă este legătura dintre dezvoltarea sectorului privat și cea umană. Este evident că nu am putut incorpora în regresii toate dimensiunile acestor inter-conexiuni, axându-ne doar pe componentele măsurabile.

i. Reper conceptuale pentru estimările empirice

Conceptual analiza conexiunii dintre activitatea sectorului privat și dezvoltarea umană a fost structurată în câteva nivele. Indicatorul de bază de la care au pornit estimările a fost veniturile agenților economici, care influențează direct și indirect dezvoltarea umană. Astfel, veniturile firmelor reprezintă sursa ce asigură plata salariilor. Salariile plătite în sectorul real constituie o parte componentă a veniturilor populației, însă concomitent pot fi tratate drept un element asociat activității firmelor. Această abordare este plauzibilă, deoarece schema și modalitatea de salarizare este în ultimă instanță decisă de managementul firmei. Salariile sunt utilizate pentru acoperirea cheltuielilor ce țin de educație și sănătate. La fel, din veniturile agenților economici sunt acoperite cheltuielile pentru menținerea confortului la locurile de muncă (asigurarea apei potabile sau amenajarea spațiilor pentru recreere) și pentru asigurarea sănătății angajaților (organizarea evenimentelor sportive, oferirea tichetelor de masă, plata primelor pentru asigurări medicale în baza contractelor încheiate cu clinicile private). Pe de altă parte, veniturile agenților economici reprezintă sursa de bază pentru încasările bugetare. Astfel, sectorul privat influențează indirect prin finanțări bugetare educația și sănătatea populației. Prin regresii s-a încercat relevarea conexiunilor cantitative dintre aceste variabile. În final, starea de sănătate a populației și nivelul educației au un impact direct asupra productivității muncii.

Indicatorul de bază de la care au pornit estimările a fost veniturile agenților economici, care influențează direct și indirect dezvoltarea umană.

Sub aspect metodologic au fost realizate un set de regresii economice. Datele privind indicatorii economici au fost preluate de la Biroul Național de Statistică, Banca Națională a Moldovei, Ministerul Sănătății, Ministerul Finanțelor și Banca Mondială. Variabilele utilizate în regresii au fost exprimate în prețurile anului 2000 (Tabelul 8).

Modificarea veniturilor firmelor este determinată de schimbarea nivelului productivității muncii și a exportului de bunuri și servicii. Productivitatea reflectă dimensiunea ofertei, astfel un randament mai înalt contribuie la creșterea volumului de mărfuri și extinde baza pentru realizarea vânzărilor. Potrivit estimărilor, creșterea productivității cu un procent determină sporirea veniturilor din vânzări cu 1,1%. Pe de altă parte, creșterea cererii externe determină majorarea veniturilor agenților economici. În condițiile în care Republica Moldova este o mică economie deschisă (în 2013 comerțul extern de bunuri și servicii a constituit 125% în raport cu PIB-ul), relațiile comerciale externe, în particular exportul, au o influență considerabilă asupra performanței agenților economici din interiorul țării. Astfel creșterea exportului de bunuri și servicii cu un procent conduce la majorarea veniturilor firmelor cu aproximativ 0,7% (Anexa 1).

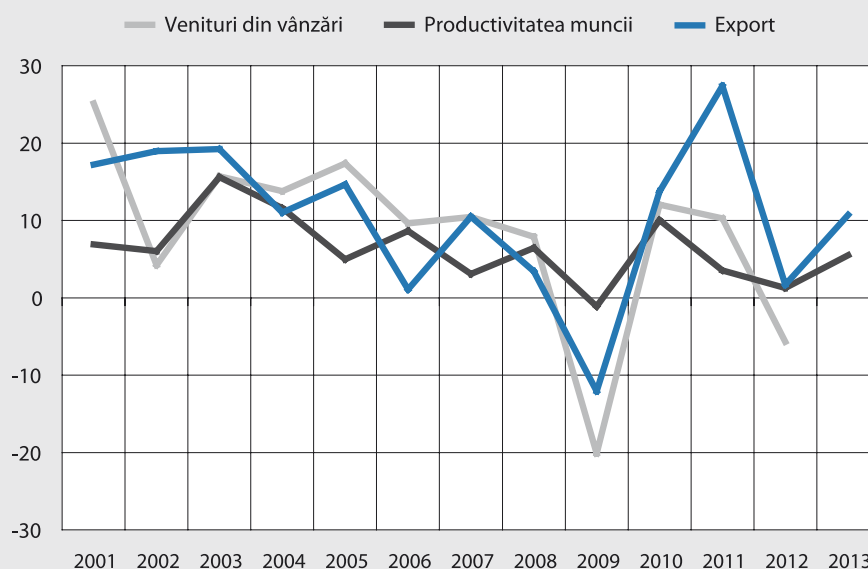
Creșterea productivității cu un procent determină sporirea veniturilor din vânzări cu 1,1%.

Tabelul 8. Variabilele utilizate în estimări.

INDICATORII	DESCRIERE
Veniturile remise (<i>REM</i>)	Veniturile transferate de peste hotarele Republicii Moldova de către persoanele care lucrează în străinătate. Veniturile remise sunt calculate prin sumarea a trei componente din balanța de plăți: compensarea pentru munca în străinătate, transferurile personale de peste hotare și transferurile migranților.
Export (<i>EXPORT</i>)	Exportul de mărfuri și servicii.
Veniturile din vânzări ale sectorului privat (<i>VSP</i>)	Veniturile din vânzarea produselor, mărfurilor, lucrărilor executate și serviciilor fără TVA și accize care au fost realizate de întreprinderile din sectorul privat.
Veniturile din vânzări ale sectorului privat (<i>VSP</i>) (<i>VSPb</i>)	Veniturile din vânzarea produselor, mărfurilor, lucrărilor executate și serviciilor fără TVA și accize care au fost realizate de întreprinderile din proprietatea statului.
Productivitatea muncii (<i>PROD</i>)	Valoarea adăugată brută exprimată în prețuri constante raportată la populația ocupată.
Salariul din sectorul real (<i>SALR</i>)	Salariul mediu plătit în unitățile economice, indiferent de tipul de proprietate și forma de organizare juridică.
Salariul din sectorul bugetar (<i>SALB</i>)	Salariul mediu plătit în organizațiile finanțate de la bugetul public național.
Venituri bugetare (<i>VB</i>)	Veniturile bugetului public național fără granturile atrase.
Cheltuieli bugetare (<i>CB</i>)	Cheltuielile totale ale bugetului public național.
Cheltuieli publice pentru sănătate (<i>CPS</i>)	Cheltuielile pentru domeniul sănătății realizate din bugetul public național.
Cheltuieli publice pentru educație (<i>CPE</i>)	Cheltuielile pentru domeniul educației realizate din bugetul public național.
Studenti și elevi încadrați în educația secundară profesională, medie de specialitate și cea superioară (<i>STUDENT</i>)	Educația secundară profesională cuprinde școlile de meserii și cele profesionale, studiile medii de specialitate sunt realizate în colegii, iar învățământul superior se desfășoară în cadrul universităților și cuprinde două cicluri.
Absolvenții (<i>ABSOLVs</i> , <i>ABSOLVu</i>)	Absolvenții instituțiilor educaționale secundare profesionale și ai instituțiilor universitare.
Rata prevalenței generale (<i>PREV</i>)	Numărul persoanele la care au fost atestate cazuri noi de maladii și la care afecțiunile au fost înregistrate anterior raportat la populația totală.

Sursa: *elaborat de EXPERT GRUP.*

FIGURA 46. Veniturile din vânzări ale sectorului privat și factorii de influență, modificare, %.

Sursa: *BNS, estimările EXPERT GRUP.*

Astfel, analizarea conexiunilor dintre mediul de afaceri și indicatorii dezvoltării umane s-a realizat pe câteva direcții. Veniturile obținute în sectorul privat sunt transpuse sub formă de salarii în veniturile populației. La fel, firmele suportă cheltuieli legate de menținerea sănătății angajaților și instruirea lucrătorilor. Pe de altă parte, veniturile firmelor, indirect, prin remunerarea muncii și achitarea impozitelor, sunt orientate spre sectorul educațional și cel al sănătății, sub formă de cheltuieli ale gospodăriilor și plăți bugetare. La rândul său, populația cu o stare bună a sănătății și un nivel înalt al educației favorizează dezvoltarea sectorului privat, deoarece contribuie la creșterea productivității muncii.

ii. Contribuția sectorului privat la creșterea nivelului veniturilor populației

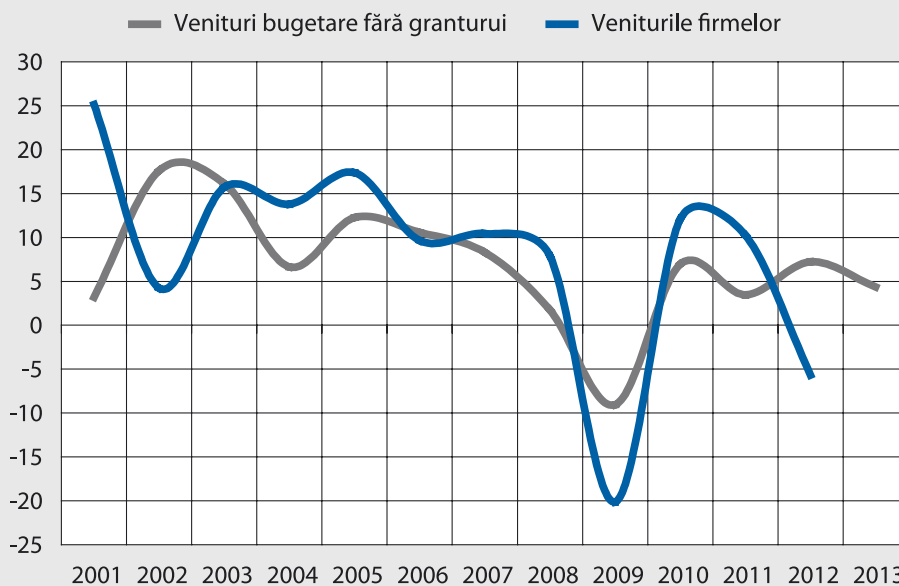
Salariile constituie componenta de bază a veniturilor populației, cu o pondere de 41,6% în 2013, iar cea mai mare parte a populației ocupate este reprezentată de salariați: în 2013 ponderea acestora constituia 68,8%. La rândul său, circa 70% din salariați sunt angajați în sectorul real, iar salariul din sectorul real este mai mare

comparativ cu remunerarea din instituțiile bugetare: în 2013 raportul dintre remunerarea bugetară și salarizarea în sectorul real constituia 84%. În acest fel, salariile obținute în sectorul real reprezintă grosul veniturilor populației. În sectorul real, trei pătrimi din angajați activează la întreprinderile sectorului privat. Astfel mărimea salariilor în sectorul real este determinată de evoluția veniturilor sectorului privat. În fond, este o relație logaritmică directă dintre nivelul salariului din sectorul real și veniturile din vânzări ale sectorului privat (Anexa 1).

Veniturile bugetare din care sunt finanțate inclusiv salariile din sectorul public sunt dependente de veniturile firmelor. Venitul din vânzări, de fapt, constituie sursa de bază a încasărilor bugetare. Astfel creșterea cu un procent a veniturii instituțiilor private va determina sporirea veniturilor bugetare cu 0,46% (Anexa 1).

Venitul din vânzări al sectorului privat constituie sursa de bază a încasărilor bugetare: creșterea cu un procent a veniturii firmelor private va determina sporirea veniturilor bugetare cu 0,46%.

FIGURA 47. Veniturile bugetare fără granturi și veniturile din vânzări ale firmelor, modificare, %.

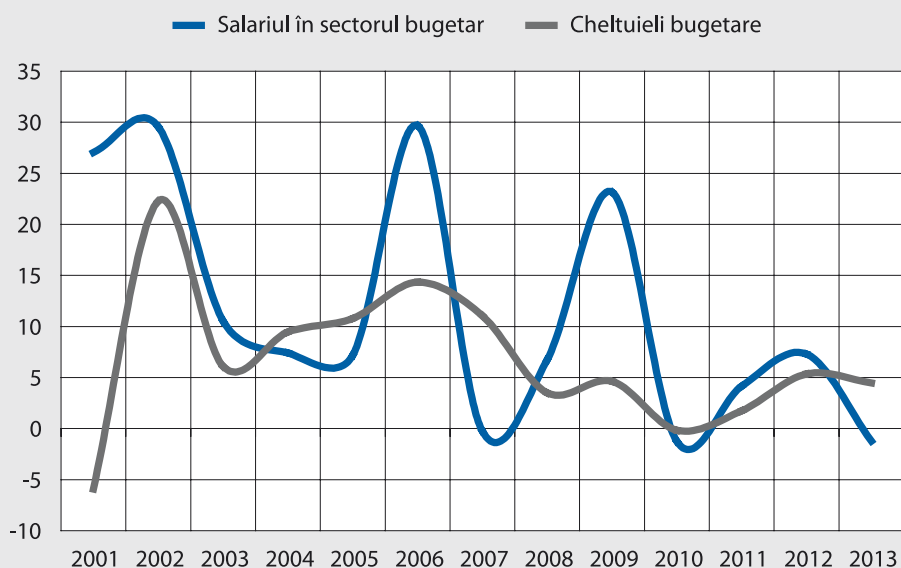

Sursa: BNS, Ministerul Finanțelor, estimările EXPERT GRUP.

În cazul salariilor bugetare se atestă o legătură directă cu nivelul cheltuielilor bugetare. În linii generale, creșterea salariilor bugetare este practic similară cu majorarea cheltuielilor bugetare. Totuși, modificarea salariilor bugetare este destul de volatilă, fapt ce cau-

zează abateri dese de la această relație causală. Din acest considerent, în regresia ce reflectă raportul dintre modificarea salariilor bugetare și dinamica cheltuielilor bugetare sunt multe variabile dummy, ce sunt incluse pentru a elimina evoluțiile oscilatorii semnificative (Anexa 2).

FIGURA 48. Salariul bugetar și cheltuielile publice, modificare, %.

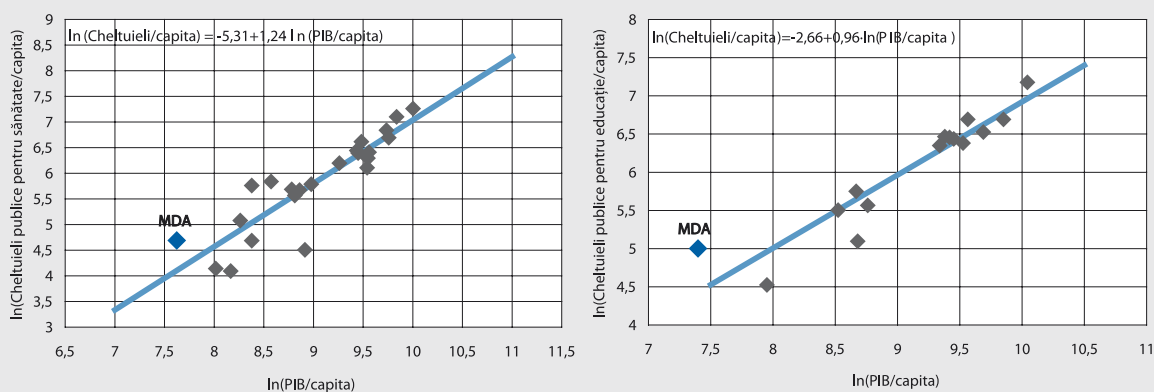
Sursa: BNS, Ministerul Finanțelor, estimările EXPERT GRUP.

Totuși, nivelul redus al veniturilor cauzează și o finanțare redusă a domeniului educației și sănătății. Republica Moldova se află în partea inferioară a norului de puncte⁹² din jurul linei regresiilor ce arată dependența dintre venituri și cheltuielile publice pentru sănătate și educație. O creștere a veniturilor țării va determina și

o finanțare mai mare a cheltuielilor publice de ordin social.

Veniturile reduse subminează acumulările la bugetul de stat și, respectiv, necesarul de resurse pentru ameliorarea dezvoltării umane.

FIGURA 49. Corelația dintre venituri și cheltuielile publice pentru sănătate și educație în statele din Europa de Est și bazinul Mării Negre.

Sursa: Banca Mondială, estimările EXPERT GRUP.

Venitul firmelor influențează bunăstarea populației în mod cert. În cazul Republicii Moldova această influență se propagă prin câteva canale. Direct din contul veniturilor firmelor sunt plătite salariile angajaților din sectorul real. La fel, principala sursă ce ge-

nerează acumulările la buget o reprezintă anume venitul firmelor. La rândul lor, salariile bugetare derivă indirect din veniturile companiilor private.

În cazul Republicii Moldova nivelul redus al venitului național cauzează și o finanțare scăzută a sectoarelor

⁹² Punctele reprezintă datele ce caracterizează statele din Europa de Est și bazinul Mării Negre. În cazul corelării venitului cu cheltuielile pentru sănătate, în regresii au fost incluse date ce se referă la 23 de state. Pentru identificarea conexiunii dintre nivelul venitului și al cheltuielilor publice pentru sănătate, în estimări au fost folosite informații despre 15 state.

ce asigură dezvoltarea umană. Totodată, în cheltuirea surselor publice se atestă o ineficiență sporită. În acest sens este elocventă situația din domeniul educației primare și secundare generale. În anul de studii 2013-2014 numărul de elevi încadrați în instituțiile educaționale primare și secundare generale finanțate de la buget s-a diminuat cu 44,1% comparativ cu 2000-2001, în timp ce numărul de școli s-a redus doar cu 12,3%. Direcționarea surselor bugetare spre cheltuieli de mentenanță a clădirilor determină sub-finanțarea proiectelor de dezvoltare a sectorului respectiv. Din cauza ineficienței distribuirii, cheltuielile bugetare asigură doar menținerea sistemului de educație și nu contribuie la modernizarea acestuia. În fond, guvernul soluționează prin intermediul bugetului altă sarcină. Bugetul este utilizat, în mod excesiv, pentru menținerea unui sector public supradimensionat, inclusiv prin plata salariilor către un număr excesiv de angajați care au o eficiență redusă. În 2013 ponderea angajaților bugetari în numărul total al salariaților constituia 29%, acest indicator fiind în creștere cu 3,9 p. p. față de anul 2000. Această situație diminuează spațiul pentru utilizarea surselor bugetare pentru realizarea unor programe de modernizare cu impact pozitiv asupra dezvoltării umane.

Sectorul public supradimensionat și utilizarea ineficientă a banilor publici diminuează spațiul pentru utilizarea surselor bugetare pentru realizarea unor programe de modernizare cu impact pozitiv asupra dezvoltării umane.

iii. Contribuția sectorului privat la ameliorarea nivelului sănătății populației

Rata de prevalență generală, care reprezintă în fond stocul de bolnavi, a cunoscut o evoluție ascendentă în timp, majorându-se de la 63,2% în 2000 până la 74,1%⁹³ în 2013. Principalii factori de risc care au generat această evoluție sunt:

- Consumul excesiv de alcool – în perioada 2008-2010 consumul de alcool pentru persoane cu vârsta de peste 15 ani a constituit 16,8 litri per capita și, spre comparație, în Europa acest indicator a fost doar de 10,9 litri per om.⁹⁴
- Fumatul – în anul 2010 consumul de tutun în cazul bărbaților a constituit 34%, iar la femei 2%.⁹⁵ Totodată, conform estimărilor Organizației Mondiale a Sănătății, fumatul subminează productivitatea muncii cu circa 4%.

- Modul sedentar de viață, ce este caracteristic pentru 59,2% din populația cu vârsta de 15 ani și peste.⁹⁶
- Consumul de produse bogate în grăsimi, sare și zahăr – În Republica Moldova disponibilitatea medie zilnică de energie per capita este mai mare decât necesitățile dietetice în energie (estimate la 2141 kcal/per capita/zi), în anul 2009 constituind 2707 kcal/per capita/zi.⁹⁷

Acești factori determină ca structura prevalenței globale să fie determinată de bolile aparatului cardiovascular, bolile aparatului respirator și maladiile aparatului digestiv.⁹⁸

Pe de altă parte, sănătatea populației depinde inclusiv de nivelul veniturilor. În cazul Republicii Moldova, beneficierea de tratament sau observație medicală depinde și de nivelul de bunăstare al populației, resursele financiare fiind o condiție importantă în asigurarea accesului la serviciile medicale.⁹⁹ Astfel majorarea salariilor are efecte favorabile asupra stării de sănătate a populației. La fel, creșterea veniturilor determină procurarea produselor de o calitate mai înaltă – alimente, îmbrăcăminte și încălțăminte – și lărgeste posibilitățile de petrecere a timpului de odihnă, în felul acesta crește imunitatea populației și se diminuează riscul de îmbolnăvire. Concomitent mai multe firme utilizează practici, ce au ca scop menținerea stării favorabile a sănătății în rândurile angajaților. În acest scop companiile pot furniza apă potabilă la locul de muncă, amenaja spații pentru relaxare, asigura alimentație pentru lucrători, asigura pachete de servicii medicale pentru angajați, îmbunătăți condițiile de sănătate și securitate la locul de muncă etc.. Totuși, aceste mecanisme sunt realizate la un număr restrâns de companii, în special la companiile străine sau la companiile autohtone cu venituri înalte. Plata salariilor sau a altor forme de remunerare, precum și finanțarea unor bune practici se efectuează din contul veniturilor firmelor private, iar în acest sens putem constata o relație cauzală dintre cifra de afaceri a companiilor și nivelul de sănătate a populației. Creșterea veniturilor din vânzări cu un procent determină reducerea ratei generale a prevalenței cu 0,3 puncte procentuale. Cheltuielile publice pentru sănătate determină la fel reducerea numărului de îmbolnăviri. Astfel majorarea cheltuielilor bugetare pentru sănătate cu un procent contribuie la diminuarea ratei generale a prevalenței cu 0,34 puncte procentuale (Anexa 2).

Creșterea veniturilor din vânzări ale sectorului privat cu un procent determină reducerea ratei generale a prevalenței cu 0,3 puncte procentuale.

⁹³ Estimările EXPERT GRUP în baza datelor Ministerului Sănătății.

⁹⁴ http://www.who.int/substance_abuse/publications/global_alcohol_report/profiles/mda.pdf

⁹⁵ Strategia Națională de Sănătate Publică pentru anii 2014-2020, p. 8.

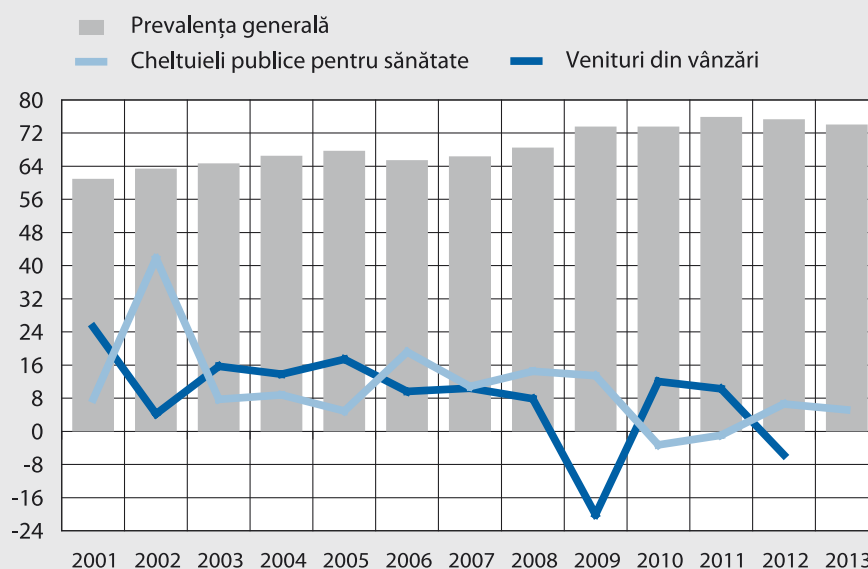
⁹⁶ Ibidem, p. 9.

⁹⁷ Ibidem, p. 9.

⁹⁸ Gramma R., Spinei L., Bivol A., Jemna S., „Analiza stării de sănătate a populației Republicii Moldova prin prisma indicatorilor statistici pentru perioada anilor 2005-2009”, Chișinău, 2010, p. 88.

⁹⁹ Ibidem, p. 82.

FIGURA 50. Rata prevalenței generale (%) și factorii de influență, modificare, %.

Sursa: Banca Mondială, estimările EXPERT GRUP.

În concluzie, dezvoltarea sectorului privat influențează pozitiv starea de sănătate a populației. Pe de o parte, majorarea veniturilor din vânzări orientate spre creșterea salariului determină îmbunătățirea consumului: se procură alimente și haine mai calitative, fapt ce reduce riscul de îmbolnăvire. Pe de altă parte, mai multe companii private finanțează anumite mecanisme ce au efecte favorabile asupra stării de sănătate a angajaților. De exemplu, companiile asigură pachete de servicii medicale pentru angajați sau creează spații pentru relaxare și exerciții fizice la locul de muncă. Totuși, aceste practici favorabile au o răspândire destul de restrânsă.

iv. Contribuția sectorului privat la sporirea nivelului educației populației

Educația este un sector complex ce înregistrează și o evoluție ambiguă. Testul PISA+¹⁰⁰ realizat în 2012 a relevat nivelul redus de abilități obținut de elevi din Republica Moldova în procesul educațional, comparativ cu școlarii din alte state. Testul a fost realizat pe un eșantion de 74 de state, iar Republica Moldova a fost printre „codași” și a obținut rezultate slabe: poziția 65 la lectură, 59 la matematică și 57 la științe.¹⁰¹ Slaba pregătire a tinerilor în școli este un factor ce se amplifică în timp, afectează negativ procesul de studii în universități sau instituții educaționale vocaționale, iar pe final determină nivelul redus de abilități și cunoștințe ale absolvenților. În Republica Moldova nivelul educațional redus și slaba

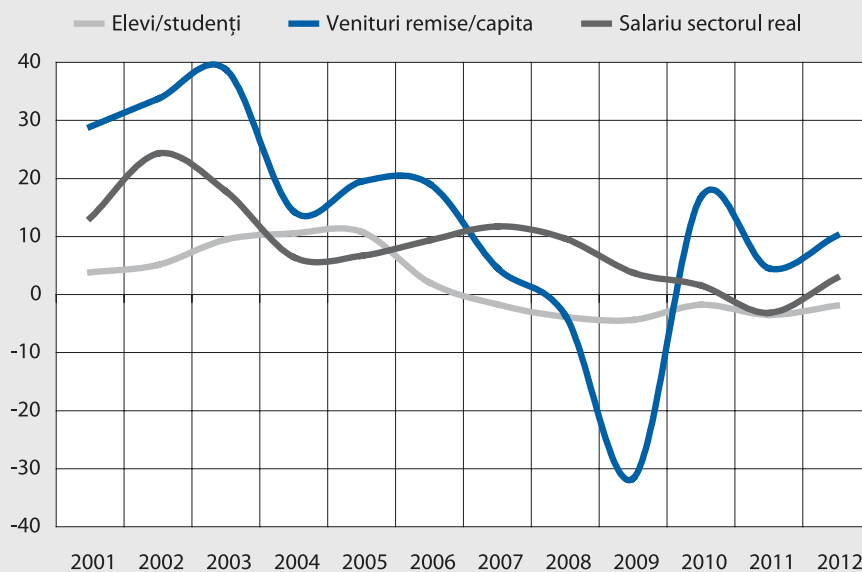
calificare sunt considerate de către agenții economici constrângeri importante pentru mediul de afaceri (Capitolul 3). Astfel, 69,2% din oamenii de afaceri consideră că educația vocațională/tehnică nu corespunde nevoilor întreprinderilor, iar 67,8% din agenții economici califică învățământul superior ca fiind incompatibil cu necesitățile mediului de afaceri. Pe de altă parte, publicul larg nu conștientizează aceste probleme, iar 80% din populație este mulțumită de calitatea învățământului din Republica Moldova.

Oamenii continuă să finanțeze studiile copiilor, astfel investind într-un sector inefficient. Numărul studenților și elevilor încadrați în instituțiile din învățământul secundar profesional, mediu de specialitate și cel universitar este direct proporțional cu veniturile populației. Populația utilizează o parte din venituri pentru plata taxelor de școlarizare și întreținerea tinerilor care studiază. Spre exemplu, creșterea remiterilor pe cap de locuitor cu un procent determină majorarea numărului studenților cu 0,16%. Cel mai probabil, veniturile remise sunt orientate spre plata costurilor de întreținere. Efectul salariilor nebugetare se propagă cu o întârziere în timp. O parte din salarii sunt economisite, iar ulterior sunt investite în educația copiilor, fiind mai degrabă orientate spre plata taxelor de școlarizare. Astfel creșterea salariilor nebugetare cu un procent determină cu o întârziere de un an majorarea numărului de elevi cu 0,36%. În același timp, evoluția numărului tinerilor școlarizați este în continuă scădere, această evoluție fiind determinată de declinul demografic (Anexa 3).

¹⁰⁰ Proiectul de evaluare internațională realizarea testelor PISA se identifică nivelul de pregătire al elevilor pentru încadrarea în viața activă.

¹⁰¹ <http://edu.gov.md/ro/evenimentele-saptaminii/elevi-din-republica-moldova-coda-i-la-citit-matematica-i-tiin-a-conform-studiului-pisa-2009-13680/>.

FIGURA 51. Numărul de elevi / studenți, venituri remise / capita, salariu nebugetar, modificare, %.

Sursa: BNS, BNM, estimările autorilor.

Creșterea salariilor nebugetare cu un procent determină cu o întârziere de un an majorarea numărului de elevi cu 0,36%.

În concluzie, veniturile populației obținute, în mare parte, în sectorul privat constituie un factor decisiv în asigurarea educației. Creșterea veniturilor determină majorarea numărului de studenți și elevi. Astfel, salariile plătite în sectorul privat se economisesc și apoi sunt utilizate preponderent pentru plata taxelor și cotizațiilor de școlarizare. Propagarea efectului salariilor asupra educației se realizează cu o întârziere de un an. În același timp, remiterile sunt direcționate, cel mai probabil, spre achitarea cheltuielilor de întreținere a tinerilor.

v. Influențele reciproce dintre sectorul privat și nivelul dezvoltării umane

În fond, estimările sugerează existența unei conexiuni demonstrate empiric între dezvoltarea umană și dezvoltarea sectorului privat în Republica Moldova. Aceasta confirmă abordarea generală a raportului, potrivit căreia există o relație bidirecțională dintre dezvoltarea sectorului privat și dezvoltarea umană. Spre exemplu, constatăm din punct de vedere statistic că firmele, oferind salarii și impozite, contribuie la îmbunătățirea sănătății și a nivelului educațional al populației. La rândul său, o populație mai sănătoasă și mai bine educată are o productivitate sporită și stimulează dezvoltarea sectorului privat. În acest

context, o întrebare crucială este cine exercită o influență mai pronunțată: sectorul privat asupra dezvoltării umane sau, viceversa, dezvoltarea umană asupra sectorului privat?

Potrivit estimărilor, în Republica Moldova productivitatea muncii este determinată de starea de sănătate și de nivelul educațional al populației. Oamenii sănătoși au un randament mai sporit, astfel reducerea ratei de prevalență generală cu un punct procentual contribuie la creșterea productivității muncii cu 0,37%. În cazul educației impactul este mai complex. Majorarea numărului de absolvenți ai universităților și școlilor profesionale cu un procent determină sporirea productivității cu 0,4% și, respectiv, cu 0,65%. Totuși, efectul absolvirii instituțiilor educaționale se transpune în creșterea productivității abia peste doi ani (Anexa 3). Această propagare întârziată poate fi explicată prin câteva cauze. În fază inițială de angajare a unei persoane care nu are experiență anterioară de lucru există o perioadă necesară pentru acumularea noilor aptitudini. Alte cauze se referă la necorespunderea programelor educaționale cu condițiile de activitate în cadrul firmelor și la calitatea redusă a procesului educațional. Astfel, dacă sunt angajați proaspeți absolvenți, aceștia din nou trebuie să învețe, pentru a se adapta la condițiile de muncă și pentru a corespunde rigorilor ocupaționale. Pe de altă parte, deficitul de cunoștințe îi determină pe proaspeții absolvenți să caute alte locuri de muncă ce diferă de specialitatea obținută și, de multe ori, nu necesită o calificare înaltă, perioadă în care tinerii sunt în șomaj.

În cazul Republicii Moldova, estimările empirice denotă faptul că mai curând sectorul privat este beneficiarul dezvoltării umane și nu invers: sectorul privat are o influență mai redusă asupra dezvoltării umane comparativ cu efectul dezvoltării umane asupra sectorului privat. Această diferență este generată de efectul redus al mediului de afaceri asupra educației, în timp ce influențele mutuale dintre sectorul privat și sănătatea populației sunt relativ egale. Majorarea veniturilor firmelor cu un procent se va transpune în reducerea ratei prevalenței cu doar 0,3 puncte procentuale, în timp ce diminuarea prevalenței cu un punct procentual va cauza o creștere a veniturilor din vânzări cu 0,4%. Majorarea veniturilor sectorului privat cu 1% va determina creșterea numărului de elevi / studenți încadrați în învățământul superior, mediu de specialitate și secundar profesional cu doar 0,37%. Iar pe de altă parte, creșterea numărului de absolvenți ai

universităților și instituțiilor educaționale vocaționale va contribui cumulativ la sporirea veniturilor din vânzări cu 1,1%. Efectul redus al sectorului privat asupra dezvoltării umane este cauzat de constrângerile cu care se confruntă mediului de afaceri, precum și de imperfecțiunile cadrului normativ. În acest mod sunt restrânse modalitățile de propagare a beneficiilor dezvoltării firmelor asupra populației. Totodată, aceasta denotă potențialul ne-explorat al sectorului privat în ceea ce ține de contribuția la dezvoltarea umană, iar rolul politicilor publice în acest sens trebuie să fie de a valorifica pe deplin acest potențial.

În cazul Republicii Moldova, estimările empirice denotă faptul că mai curând sectorul privat este beneficiarul dezvoltării umane și nu invers.

FORTIFICAREA ROLULUI SECTORULUI PRIVAT ÎN CALITATE DE AGENT AL SCHIMBĂRII

5

Această parte finală a Raportului Național de Dezvoltare Umană 2014 se bazează pe rezultatele identificate în capitolele anterioare. Scopul este de a prezenta soluții viabile pentru curențele depistate și de a abilita sectorului privat pentru a contribui mai activ la procesele de dezvoltare umană din Republica Moldova. Deși nu are drept scop definirea unei foi de parcurs cu măsuri specifice, raportul identifică prioritățile și direcțiile generale de politici care ar trebui urmate de variați actori și agenți în vederea fortificării rolului sectorului privat în procesele transformatoriale din Moldova. Capitolul se bazează pe postulatul că sectorul privat este, pe termen lung, unul din cei mai puternici și prolifici agenți ai schimbării care pot sprijini procesul dezvoltării umane, dar pentru ca să poată juca acest rol benefic, potențialul sectorului privat trebuie mai întâi „dezlănțuit”. În capitolul 2 au fost identificate și discutate cele opt modalități prin care sectorul privat ar putea acționa pentru a contribui la redresarea constrângerilor în dezvoltarea umană și astfel la avansarea propriei sale competitivități. În continuarea acestui capitol vor fi prezentate soluții și recomandări specifice. Deci, ce trebuie făcut?

i. Asigurarea unor politici fiscale pro-dezvoltare umană

Aproape 80% din firmele intervievate de „Expert-Grup” în cadrul studiului realizat în 2013 pentru Confederația Națională a Patronatelor din Moldova au fost foarte critice față de politica fiscală promovată de guvern și față de regulile de administrare fiscală. Este destul de puternic accentuat sentimentul de „oboseală” a firmelor în legătură cu schimbările frecvente și nu întotdeauna chibzuite ale politicilor fiscale. Aceste schimbări creează un fundal stresant, care și mai mult limitează orizontul de planificare a firmelor și știrbește dorința acestora de creștere și dezvoltare. Deoarece impozitul este, probabil, liantul principal între stat și cetățean, statul ar trebui să utilizeze politica fiscală pentru a educa încrederea cetățenilor și pentru a le demonstra că a renunțat definitiv la practicile bizantine care sunt improprii unei societăți și economii moderne.

Statul ar trebui să utilizeze politica fiscală pentru a educa încrederea cetățenilor și pentru a le demonstra că a renunțat definitiv la practicile bizantine care sunt improprii unei societăți și economii moderne.

- **Încredere = transparență + disciplină.** Una din problemele cele mai grave care alimentează evaziunea fiscală și pune presiuni pe termen lung asupra sistemului finanțelor publice este lipsa de încredere din partea contribuabililor că banii achitați de ei ca impozite și taxe în bugetul public ajung să-și găsească cea mai bună utilizare în interes public. Această slăbiciune fundamentală a contractului social moldovenesc poate fi eliminată doar dacă statul face primul pas, prin asigurarea unui nivel sporit de transparență bugetară și a unei discipline financiare exemplare. Pentru cultivarea încrederii din partea publicului și ținând cont de realizările deja obținute în domeniul e-guvernării, guvernul ar putea să ia în considerație metode mai puțin convenționale, dar foarte promițătoare, cum ar fi asigurarea accesului și controlului public în timp real asupra fluxurilor financiare publice la nivel de tranzacție și contract (e-trezorerie). De asemenea, este necesar ca etapele procesului bugetar să fie respectate întocmai, astfel încât disciplina bugetară adoptată de stat să facă apel la disciplină din partea contribuabililor.

„Un element-cheie pentru consolidarea încrederii sectorului privat față de utilizarea de către stat a banilor publici este sporirea transparenței bugetare.”

Vitalie Arvinte, Șef Departament Marketing, Comunicare, Comunitate, Banca Comercială Română Chișinău

- **O administrare fiscală mai ancorată în realitate.** Parte a soluției la problema neîncrederii contribuabililor față de modul în care statul le gestionează taxele și impozitele este și administrarea fiscală eficientă, simplă și clară pentru contribuabili. Autoritățile fiscale moldovenești trebuie să renunțe la practica mai degrabă bizantină a controlului total, să promoveze complianța fiscală voluntară și să adopte principiul exercitării controlului fiscal bazat pe analiza riscurilor și impactului evaziunilor presupuse. O mai mare atenție trebuie acordată inteligenței financiare și schimbului operativ de informații între variate instituții ale statului decât prezenței fizice a inspectorului fiscal în incinta contribuabilului. Interacțiunile personale dintre inspectorii fiscali și contribuabili trebuie reduse la minimum cu ajutorul unor reguli simple și clare, cu utilizarea pe larg a soluțiilor digitale și cu informarea activă a contribuabililor despre drepturile și obligațiile fiscale. Regulile de administrare fiscală trebuie să fie bazate pe premisa că se adresează, în primul rând, IMM-urilor, care numeric sunt dominante în economia moldovenească.
- **Recunoașterea oficială și deductibilitatea fiscală a contribuțiilor private la prestarea serviciilor publice.** În Republica Moldova serviciile de educație și serviciile de bază de protecție a sănătății sunt declarate ca fiind gratuite în Constituție și în legile de bază. În realitate, utilizatorii acestor servicii de multe ori sunt nevoiți să achite din buzunar pentru obținerea acestor servicii. Împreună cu faptul că această practică este generatoare de rezultate sociale nedorite (cum ar fi corupția), acestea creează și situații de inechitate socială acută și excludere a utilizatorilor: de exemplu, sunt multe cazuri în care copii ce provin din familii care nu au achitat contribuțiile în fundațiile școlare sunt marginalizați de învățători și alți copii, iar pacienții care nu au achitat „din buzunar” primesc mai puțină atenție din partea personalului medical și auxiliar din instituțiile medicale. Pentru a stopa acest fenomen, în cazul școlilor, este necesară legalizarea activității asociațiilor școlare strict pentru finanțarea unor proiecte de dezvoltare a infrastructurii pentru ca școala să se conformeze standardelor de dotare, stabilirea de către stat a plafoanelor maxime ale contribuțiilor private și asigurarea deductibilității fiscale a acestor

plăți în favoarea persoanelor fizice care le-au achitat. Cotizarea pentru acoperirea cheltuielilor operaționale (inclusiv, achitarea salariilor) trebuie interzisă și descurajată activ de către stat.

- **Încurajarea antreprenoriatului și compensarea justă pentru asumarea riscurilor.** Politică fiscală trebuie să țină cont de faptul că antreprenorialul constituie o importantă sursă de venit pentru populație, iar circa 7% din veniturile gospodăriilor casnice provin din activitate individuală de antreprenoriat. Totodată, numai 0,3% din gospodăriile casnice au statutul socio-economic de întreprinzători. O bună parte din aceste gospodării preferă să se angajeze în modele de business de familie sau alte modele care presupun mărime relativ mică a afacerii. Această aversiune a populației față de modele de business mai deschise vine să limiteze esențial posibilitatea de creștere, generare de venituri și dezvoltare tehnologică. Depășirea acestor constrângeri și „deschiderea” populației către antreprenoriat ar presupune, împreună cu o politică fiscală pro-dividende și pro-profit, asigurarea unei educații economice de bază și formarea abilităților de întreprinzător încă din școală, asigurarea unei protecții juridice mai largi a drepturilor acționarilor mici atât în raport cu marii acționari, cât și în raport cu directorii executivi și dezvoltarea bazei juridice în ceea ce privește gajul și garanțiile creditare, asigurând un acces mai larg la creditul bancar pentru IMM-uri. De asemenea, este necesară identificarea instrumentelor fiscale judicioase pentru a încuraja modelele de business incluzive și antreprenoriatul social, în special ținând cont de faptul că prin activitatea lor, firmele date în mare măsură compensează ineficiența unor servicii, programe și infrastructuri publice sau completează asemenea servicii, programe sau infrastructuri. Ținând cont de faptul că exercită un impact social net pozitiv, acordarea unui tratament fiscal facil poate fi integral îndreptățită.
- **Încurajarea filantropiei.** Activitățile de filantropie exercitate de firme, în particular cele care țin de dotarea spitalelor și școlilor, trebuie să fie încadrate într-un regim fiscal mult mai favorabil care ar încuraja aceste practici. Una din modalitățile practice este majorarea pragului de deductibilitate fiscală a cheltuielilor de binefacere din partea firmelor. Totodată, pentru a reduce la minimum oportunitățile de corupție și a facilita controlul fiscal asupra activităților filantropice, este indicat ca aceste activități să fie canalizate în special în finanțarea investițiilor în infrastructuri și echipamente inamovibile. Din păcate, se pare că intențiile guvernului sunt de a elimina și puținele stimulente fiscale pentru filantropi, intenții care nu sunt privite cu ochi buni de către firmele și asociațiile care practică activități filantropice.¹⁰²

¹⁰² Vezi AmCham, Nota de Poziție „AmCham nu susține intenția Ministerului de Finanțe privind diminuarea cuantumului deducerilor privind cheltuielile aferente activității de filantropie și sponsorizare de la 10% la 2%”, 3 octombrie 2014, http://www.amcham.md/?go=position_papers&p=105.

ii. Abilitarea firmelor pentru crearea mai multor locuri de muncă decente

Elementele principale ale unei strategii de succes pentru ca guvernul să încurajeze crearea locurilor de muncă decente trebuie să pornească de la faptul că: a) pe de o parte, guvernul trebuie să creeze un mediu de afaceri încurajator pentru constituirea noilor firme și extinderea celor existente, pentru că într-o economie de piață firmele sunt cele care generează locurile de muncă; și b) pe de altă parte, guvernul trebuie să asigure toate condițiile pentru dezvoltarea forței de muncă în sistemul educațional, la locul de muncă și pe tot parcursul vieții. Crearea locurilor de muncă decente de către sectorul privat este imposibilă dacă guvernul nu asigură condițiile indispensabile pentru dezvoltarea forței de muncă. În acest sens, este esențial ca, în conformitate cu Programul de Țară privind Munca Decentă, Guvernul Republicii Moldova să asigure mediul legal și cadrul instituțional necesar pentru funcționarea dialogului de muncă, să dezvolte capacitățile instituționale ale Inspecției Muncii, să sprijine prin măsuri fiscale și regulatorii tranziția de la caracterul informal al ocupării la cel formal și să finalizeze procesul de revizuire a legislației muncii în vederea includerii în aceasta a standardelor internaționale de muncă decentă. Totodată, este important ca alți doi parteneri-cheie în dialogul în sfera muncii - patronatele și sindicatele – să-și dezvolte esențial capacitățile instituționale necesare pentru derularea dialogului. În ceea ce privește locurile de muncă, Moldova se confruntă cu trei provocări majore: 1) crearea noilor locuri de muncă în sectoarele economice noi; 2) sporirea productivității muncii în sectoarele tradiționale, în special în agricultură; și 3) convertirea locurilor de muncă informale în muncă formală.

Crearea locurilor de muncă decente de către sectorul privat este imposibilă dacă guvernul nu asigură condițiile indispensabile pentru dezvoltarea forței de muncă.

- **Asigurarea unui cadru de reglementare pro-pice dezvoltării firmelor.** Deși ar putea să pară un lucru de la sine evident, merită să reiterăm faptul că realizarea oricărui din aceste trei procese este posibilă numai cu precondiția îmbunătățirii generale a climatului investițional și de afaceri în Republica Moldova. Accentul trebuie pus asupra înlăturării costurilor inutile (autorizare construcții, intrare pe piață, comerț exterior), reducerii costurilor de tranzacție (e-guvernare și e-servicii) și fortificării elementelor critice de supraveghere inteligentă (impozite,

securitatea alimentelor, securitatea muncii). Or, sectorul privat este principalul angajator în prezent și noile locuri de muncă ce urmează a fi create tot în sectorul privat au cea mai mare șansă de apariție. Dacă condițiile generale de afaceri vor rămâne – după cum califică înșși reprezentanții businessului – opresive, atunci există puține șanse pentru ameliorarea nivelului de ocupare și pentru modernizarea structurală a pieței muncii.

„Este necesar ca statul să ofere condiții stabile investitorilor cel puțin pentru viitorii 10 ani de la momentul efectuării investiției”.

Mariana Rufa, Director executiv,
Asociația Businessului European

- **Politica morcovului versus cea a biciului: asigurarea unei balanțe optime.** Dacă sunt asigurate premisele menționate anterior, o altă soluție subsidiară – destul de radicală, la prima vedere, dar care corelează bine cu elementele comportamentale ale firmelor și angajaților – este reducerea costurilor fiscale asociate cu crearea noilor locuri de muncă. O modalitate practică, cu impact orizontal pe toate sectoarele și în egală măsură solicitată de reprezentanții businessului, este reducerea graduală a cotei contribuțiilor pentru asigurarea socială de stat. Cuplată cu alte măsuri de raționalizare a administrării fiscale, aceasta va duce la „ieftinirea”, pentru investitori, a creării unui loc de muncă. După cum arată practica internațională, posibilele pierderi pe termen scurt vor fi compensate de ieșirea locurilor de muncă informale din umbră și „înălbirea” salariilor. De asemenea, sunt necesare metode coercitive mult mai dure (amenzi, penalități, protecție mult mai bună a martorilor, dezvoltarea instituțională a Inspecției Muncii) pentru a descuraja activ fenomenul ocupării și salariilor informale.
- **Reguli de joc mai echitabile.** Codul Muncii trebuie revizuit în mod fundamental, pentru a asigura că acestea aplică „flexibilitatea” necesară pe piața muncii. Codul Muncii în varianta sa actuală creează constrângeri regulatorii majore legate de lichidarea și transformarea locurilor de muncă, aspecte care îi fac pe investitori mai precauți la deschiderea locurilor de muncă. Versiunea nouă a Codului Muncii trebuie să determine parametrii generali ai contractului de muncă, să asigure respectarea drepturilor angajaților, să prevadă mecanisme eficiente de rezolvare a disputelor de muncă, dar, în același timp, acesta trebuie să aducă mai multă flexibilitate pe piața muncii pentru a răspunde rigorilor unei economii de piață și să asigure un echilibru mai bun între drepturile

angajaților și ale angajatorilor. Facem aici o remarcă importantă că flexibilizarea pieții muncii ar asigura nu doar condiții mai bune de angajare în sectorul privat, dar și în sectorul public.

„Pentru a facilita crearea de locuri de muncă atractive, este necesară o revizuire fundamentală a Codului Muncii pentru consolidarea echității în relația dintre angajator și angajat”, Valeriu Bodi, Director general, Introscoop

- **Dezvoltarea forței de muncă.** O altă recomandare esențială este asigurarea din partea statului a condițiilor necesare pentru formarea, inclusiv în cadrul întreprinderilor, a unei forțe de muncă competente, flexibile, mobile și pregătită să învețe pe tot parcursul vieții. Economia moldovenească trece prin importante schimbări structurale și este în fața unor noi provocări competitive, determinate de liberalizarea regimului de vize și a regimului comercial cu UE. O forță de muncă capabilă să se adapteze rapid noilor realități este premisa esențială pentru sporirea competitivității și pentru depășirea handicapului de productivitate a muncii și a dotării tehnologice. Reforma inteligentă a sistemului de educație profesională, intensificarea legăturilor școală vocațională – industrie, încurajarea investițiilor private în pregătirea și dezvoltarea forței de muncă, definirea unui sistem pentru recunoașterea calificărilor informale și non-formale – acestea sunt direcțiile strategice pe care guvernul deja le-a abordat, dar care implică mai multă fermitate și determinare.
 - **Altfel de specialiști.** Este necesar ca reforma sistemului educațional să aducă cu sine o schimbare de viziune strategică asupra felului în care beneficiarii și școala interacționează în cadrul procesului educațional. Paradigma dominantă astăzi este cea de memorare și reproducere a materialului de către elev, însă aceasta trebuie schimbată cu un sistem în care elevul este învățat să gândească critic, să conteste ideile și stereotipurile și să învețe continuu dintr-o diversitate tot mai vastă de surse. În viitoarele decenii, tehnologiile se vor schimba cu o viteză cu care ciclul educațional tradițional nu va mai
- fi în stare să țină pasul; de aceea noile meserii și deprinderi vor trebui învățate nu atât în școală, ci nemijlocit la locul de muncă. Pentru ca sectorul privat să creeze locuri de muncă, angajații vor trebui să devină mult mai inovativi, adaptabili, în stare să lucreze în echipe mari, multiculturală și dinamice, uneori la mari distanțe de alți conlucrători, să posede la un nivel avansat tehnologiile moderne de comunicații și chiar să fie multilingvi.
- **Un suport politic de nivel mai înalt pentru educație și dezvoltarea forței de muncă.** Prioritatea educării și dezvoltării forței de muncă trebuie să fie formulată în cadrul unor mesaje politice puternice și clare la cele mai înalte nivele, pentru a crea publicului confidența angajării plenare a statului și urgenței pe care o acordă rezolvării acestei probleme. Parte a acestor mesaje de politici trebuie să fie sublinierea importanței non-discriminării la locul de muncă.
 - **Coordonarea mai bună a agendelor private și publice.** Este necesară o mai bună coordonare a strategiilor naționale de ocupare a forței de muncă cu planurile de dezvoltare elaborate la nivel de firme și uniuni de business. În prezent, orizonturile de planificare reale pe care le folosesc companiile și guvernul diferă mult, companiile fiind orientate la un termen mult mai scurt decât se ambiționează strategiile naționale, ultimele fiind, de multe ori, fără nici un efect practic. Exemplul practic elucidat în Boxa 32 demonstrează că sinergia dintre strategiile individuale ale firmelor și instrumentele de suport oferite de guvern pot să asigure un impact impresionant asupra dezvoltării.
 - **O prioritate imediată și concretă – definirea standardelor ocupaționale.** Este necesară animarea procesului de elaborare a standardelor ocupaționale la nivel de sectoare economice, asigurarea unor standarde educaționale care le reflectă pe cele ocupaționale, precum și efectuarea periodică a unor evaluări tehnologice (*technological foresights*) și impactului acestora asupra dezvoltării forței de muncă. Să menționăm că la acest aspect rolurile guvernului, reprezentanților angajatorilor și angajaților sunt practic egal de importante.

BOXA 32. SUSȚINEREA DEZVOLTĂRII RURALE PRIN COORDONAREA EFORTURILOR PUBLICE ȘI PRIVATE.

Aynur Bektaş este o femeie-antreprenor din Turcia, care, la vârsta de 38 de ani, a lansat propria companie textilă (Hey Textile) și care a obținut succes în afaceri renunțând la filozofia tradițională de business și investind în regiunile cele mai sărace ale țării. Doamna Bektaş s-a confruntat cu o serie de probleme și bariere în dezvoltarea afacerii, inclusiv concurența intensă din partea altor producători naționali și globali și forța de muncă necalificată în majoritatea regiunilor sărace din Turcia. Răspunzând concurenței naționale și globale, Aynur Bektaş a decis să-și mute unitățile de producție în zonele rurale sărace ale țării, unde costurile muncii sunt mai mici, iar politicile de dezvoltare regională ale guvernului ofereau suport pentru dezvoltare.

Din cauza lipsei forței de muncă, Aynur Bektaş a finanțat o serie de programe de instruire, care ulterior au fost preluate spre finanțare de către agenția publică de ocupare a forței de muncă. Ajutată de programele guvernamentale, antreprenoarea a deschis, timp de șase ani, patru noi unități de producție în cele mai sărace zone ale țării.

Datorită costurilor mai mici ale forței de muncă, profiturile companiei Hey Textile au crescut cu 10 procente. În același timp, compania a generat circa 1000 de locuri de muncă oficiale în regiunile sărace. Aproape jumătate din angajați sunt femei, ceea ce le-a oferit un mai mare nivel de independență financiară. Prin intermediul mecanismului de multiplicare, angajarea celor 1000 de oameni a asigurat 120 mii dolari SUA suplimentar în economiile locale.

Sursa: UNDP 2010, „Business solutions to poverty. How inclusive business models create opportunities for all in Emerging Europe and Central Asia”.

iii. Asigurarea condițiilor pentru implicarea mai largă a sectorului privat în sistemul educațional și în dezvoltarea forței de muncă

Sectorul privat poate contribui la îmbunătățirea sistemului educațional în cinci modalități esențiale: 1) prin angajarea mai pleneră în dezbaterile inițiativelor de politici care vizează sectorul educațional, în special educația profesională; 2) prin monitorizarea mai bună a prestației instituțiilor din educația profesională și asigurarea feed-back-ului necesar către autoritățile responsabile de politici și către managementul acestor instituții; 3) prin implicarea nemijlocită în procesul educațional în calitate de prestator de servicii private și evaluare a calificărilor; 4) prin intermediul mecanismelor care asigură și intensifică legătura dintre școală și industrie (ex., oferirea condițiilor mai bune pentru practică, oferirea expertizei practice în cadrul unor module de instruire); și 5) oferind suport filantropic instituțiilor educaționale.

Sectorul privat poate contribui la îmbunătățirea sistemului educațional în cinci modalități esențiale.

- **Participarea la elaborarea politicilor.** Referitor la aspectul angajării în procesul de elaborare a politicilor, mecanismele concrete prin care sectorul privat poate contribui la dezvoltarea sistemului educațional sunt: a) oferirea unor reacții mai consistente vizavi de strategiile elab-

orate de Ministerul Educației și care sunt deschise consultărilor publice conform prevederilor legii privind transparența procesului decizional; 2) aducerea mai activă a temelor de dezvoltare a forței de muncă de către reprezentanții sectorului privat pe platformele existente de dialog public-privat de nivel național, inclusiv în cadrul Comisiei Naționale pentru Consultări și Negocieri Colective, Consiliul Economic pe lângă Prim-Ministru, Consiliul Consultativ pe lângă Centrul Republican de Dezvoltare a Învățământului Vocațional; și c) asumarea de către sectorul privat a unei poziții mai active în dialogul de politici la nivel sectorial, în special pentru definirea standardelor ocupaționale, instrumentul practic care oferă această oportunitate fiind Comitetele Sectoriale.

- **Monitorizare și feedback către autorități.** Pentru ca să fie posibilă oferirea feed-back-ului sectorului privat vizavi de performanțele instituțiilor de educație profesională, sectorului trebuie să-i fie oferit un rol formalizat în supravegherea acestor instituții. De exemplu, reprezentanții sectorului ar putea fi invitați să facă parte din Consiliul de Administrare al instituției de învățământ. Totodată, este necesară redefinirea rolului acestor Consilii, cu o schimbare a accentului de pe administrarea operațională a școlilor spre cea de ghidare și supraveghere strategică. Cu concursul sectorului privat trebuie definite și criteriile de performanță care urmează a fi înaintate față de școli, iar finanțarea școlilor să depindă de măsura în care acestea îndeplinesc criteriile prestabilite.

- **Prestarea serviciilor în condiții echitabile.** Implicarea mai largă a sectorului privat în prestarea serviciilor educaționale se lovește de o barieră esențială – lipsa de încredere din partea beneficiarilor și a publicului în general vizavi de instituțiile de învățământ private. Această barieră poate fi depășită doar dacă instituțiile private – deopotrivă cu cele publice – ar fi expuse unui proces echitabil de certificare și acreditare din partea unui organ competent dezinteresat. Până în prezent, statul nu a reușit să formeze un asemenea organ, acreditarea instituțiilor de învățământ, la diferite etape, fiind efectuată de Ministerul Educației (încălcând astfel o bună practică internațională care recomandă separarea funcțiilor de definire a politicilor și standardelor educaționale de cele de certificare a îndeplinirii acestor standarde) sau, în general, nefiind efectuată.
- **Oferirea de expertiză practică în procesul didactic.** Sectorul privat ar putea contribui la dezvoltarea sectorului educațional și prin implicarea directă a experților din sectorul privat în procesul educațional în instituțiile de învățământ profesional. Această cooperare presupune o aliniere mai bună a motivațiilor firmelor cu cele ale studenților și profesorilor și ar funcționa deosebit de eficient în domenii caracterizate de schimbarea rapidă a tehnologiilor – de exemplu, IT și telecomunicații. Fără o implicare directă a reprezentanților din economia reală în procesul didactic, există riscul ca școala să rămână în urma schimbărilor tehnologice. Alinierea mai bună a motivațiilor este necesară și pentru ca firmele să fie mai interesate în a oferi oportunități de stagiu atât pentru studenți, cât și pentru maiștrii / instructorii / pedagogii din școli cărora le lipsește experiența practică. Totodată, din partea statului sunt necesare eforturi suplimentare pentru a defini cadrul regulator necesar contractelor de ucenicie, astfel încât firmele să aibă motivațiile fiscale și financiare necesare pentru a aloca angajați, echipamente și spații tehnologice pentru procesul de instruire.
- **Mai multă încredere reciprocă – mai mult suport.** Ultimul, dar deloc cel mai puțin important, mecanism prin care sectorul privat ar putea contribui la dezvoltarea sistemului educațional este prin intermediul actelor de filantropie și al suportul dezinteresat acordat pentru dezvoltarea instituțiilor de învățământ. Evident, îmbunătățirea cadrului legal al sponsorizării și filantropiei este o direcție importantă care trebuie urmată de guvern. Dar un rol important îl au de jucat și instituțiile de învățământ propriuzise. Capitolul 2 a subliniat faptul că unele universități nu răspund necesităților de instruire

a forței de muncă pe care le au antreprenorii. Coborârea programelor acestor universități pe tărâmul practic unde se află economia reală le-ar permite acestora să răspundă mai bine necesităților reale și să recapete încrederea antreprenorilor. Iar odată cu această încredere ar veni și mai multe donații pentru echipamente, infrastructură etc.

iv. Gestionarea eficientă a balanței de beneficii și riscuri în cadrul Proiectelor public-private în sectorul sănătății

Capitolul 2 a explicat modul în care parteneriatele public-private pot facilita esențial accesul populației, inclusiv al celei rurale, la serviciile de bază – apă potabilă, canalizare, servicii medicale, drumuri etc. Aceste parteneriate pot oferi un sprijin esențial pentru implementarea reformelor în curs, în special în domeniul sănătății. Totuși, proiectele public-private implică nu doar beneficii, dar și riscuri a căror gestionare adecvată solicită următoarele:

Proiectele public-private, care pot facilita esențial accesul populației la serviciile de bază, implică nu doar beneficii, dar și riscuri care trebuie gestionate adecvat de către guvern.

- **Asigurarea unei cooperări bune între „campionii naționali” în domeniul PPP.** Un PPP este, în esență, un instrument de management al domeniului public, cu importante implicații asupra sistemului finanțelor publice și patrimoniului public. Ținând cont de aceasta, Ministerul Finanțelor trebuie să joace, în procesul de aprobare a PPP-urilor, un rol la fel de important ca Ministerul Economiei și Agenția Proprietății Publice.
- **Perfecționarea cadrului normativ.** Republica Moldova are un cadru legal destul de bun care reglementează aspectele esențiale ale parteneriatelor public-private. Acest cadru este format din legea privind parteneriatele public-private și legea privind concesiunile. Problema constă în deficiențele la nivel de acte secundare, care trebuie perfecționate pentru a defini norme clare de monitorizare și evaluarea a PPP, a stabili la nivel sectorial standarde de calitate. După cum atestau acum câțiva ani experții în domeniu, din cauza lipsei acestor norme și standarde, o serie de potențiale PPP-uri în domeniul sănătății nu au prins încă un contur un real.¹⁰³
- **Asigurarea transparenței și controlului public – mai mult decât un imperativ.** Publicul moldo-

¹⁰³ Mecineanu și Malanciuc, 2011.

venesc a fost consternat în ultimii câțiva ani de procedurile lipsite de transparență în cadrul cărora importante active de stat au fost transferate în proprietate privată. Chiar dacă gestionarul privat va asigura o administrare mai eficientă a acestor bunuri, lipsa de transparență cultivă neîncrederea publicului față de astfel de acțiuni. Experții juriști recomandă, pentru asigurarea transparenței și controlului public asupra concesiunilor și parteneriatelor public-privat, includerea reprezentanților societății civile în comisiile de selectare a concesiunilor.¹⁰⁴

- **Definirea clară a priorităților.** Odată cu aprobarea în anul 2012 a listei lucrărilor și serviciilor de interes public național propuse parteneriatului public-privat, în domeniul sănătății au fost identificate patru asemenea servicii: serviciul de diagnostic și laborator, serviciul de imagistică medicală și radiologie, serviciul de hemodializă și serviciul de reabilitare, iar două deja sunt în proces de implementare. Prioritățile sunt însă mai puțin clare în alte domenii care direct influențează rezultatele dezvoltării umane. În particular, în sfera educației nu a fost deocamdată identificat nici un serviciu sau lucrare care să fie propusă parteneriatului public-privat.
- **Transferul de specialiști și expertiză.** Având în vedere nivelul de salarizare, cele mai de succes întreprinderi private atrag, de regulă, și cei mai competenți specialiști. Totodată, companiile dispun de o bogată experiență practică în domeniul în care activează, care este deosebit de util în procesul de elaborare a politicilor publice sau în cadrul instruirii din școli și universități. Dezvoltarea umană ar putea beneficia, indirect, de aceste expertize și abilități, dacă acestea ar fi transferate în sectorul public în cadrul unui „parteneriat public-privat” specific. Angajarea managerilor profesioniști din sectorul privat în companiile aflate în proprietate publică pentru a asigura transferul bunelor practici și performanțe este una din modalitățile concrete. O altă posibilitate este consultarea managerilor din sfera privată în procesul de implementare a politicilor publice din domeniul dezvoltării umane, chiar dacă aceste domenii nu țin de specializarea managerilor privați. În acest fel, procesul de politici va beneficia de idei și abordări inovatoare.

v. Sectorul privat ca motor al progresului tehnologic și inovațiilor

Sectorul privat este principalul agent de schimbare atunci când vine vorba de progresul tehnologic și inovațiile de toate genurile. Totuși, activitățile de cercetare și dezvoltare tehnologică și inovaționale nu sunt încă elemente intrinseci ale sectorului privat moldovenesc, inclusiv din cauză că modelul general de competitivitate încă nu a ajuns la etapa în care supraviețuirea companiilor depinde în mod critic de cercetările și inovațiile proprii. Până a ajunge la această etapă de maturizare, sectorul privat va trebui să învețe cum să adapteze, transforme și raționalizeze soluții, tehnologii și inovații existente. Prin urmare, statul trebuie să creeze toate condițiile necesare pentru ca sectorul privat moldovenesc să poată absorbi și difuza mai ușor tehnologiile, după care, în mod firesc, vor crește și capacitățile de generare a noilor tehnologii. În acest sens, sunt recomandabile câteva direcții importante:

Statul trebuie să creeze toate condițiile necesare pentru ca sectorul privat moldovenesc să poată absorbi și difuza mai ușor tehnologiile.

- **Asigurarea unui model mai deschis și mai transparent al sferei de cercetare și dezvoltare tehnologică.** Este foarte important ca sistemul național de cercetare și dezvoltare tehnologică să furnizeze soluții calitative, dar mai ales relevante pentru producătorul național, cu un accent special pe necesitățile IMM-urilor.
- **Educarea abilităților și competențelor tehnologice populației în întregime, cu un accent pe copii și tineri.** În particular, este foarte important de favorizat intrarea tinerilor în specialitățile științifice, tehnologice, ingineresti și matematice, aceasta urmând să reprezinte o premisă esențială pentru depășirea decalajului tehnologic al economiei naționale. Totodată, firmele joacă un rol central în formarea unor asemenea abilități prin furnizarea unor soluții tehnologice inovatoare. De exemplu, în Republica Moldova, prestatorii de servicii de telefonie mobilă Moldcell și Orange, în cadrul unui parteneriat cu Guvernul Republicii Moldova, Centrul de E-guvernare și Centrul de Telecomunicații Speciale, au dezvoltat un serviciu electronic avansat – serviciul de semnătură digitală mobilă, care permite utilizatorilor să acceseze mai ușor serviciile publice (Boxa 33).

¹⁰⁴ „Concesiunile – soluție pentru probleme sau probleme fără soluții”, Roger Gladei, managing partner Gladei & Partners, Magazinul economic ECO, 19 noiembrie 2013.

BOXA 33. SEMNĂTURA MOBILĂ PENTRU ACCESAREA SERVICIILOR PUBLICE CU AJUTORUL CELULARULUI.

Serviciul de semnătură digitală mobilă a fost lansat la 14 septembrie 2012, fiind dezvoltat în cadrul unui parteneriat public-privat între Guvernul Republicii Moldova, Centrul de E-guvernare, Centrul de Telecomunicații Speciale și companiile de telefonie mobilă Moldcell și Orange. Începând cu 10 octombrie 2013, utilizarea serviciului Semnătura Mobilă este absolut gratuită.

Semnătura mobilă sau Mobile e-ID este alternativa buletinului de identitate pe Internet și cheia către toate serviciile publice. Republica Moldova era, la momentul lansării, a șaptea țară din lume unde cetățenii pot avea semnătura electronică pe telefonul mobil.

Semnătura mobilă este un serviciu inovator, care permite accesarea serviciilor electronice cu ajutorul telefonului mobil. Cu ajutorul telefonului mobil, cetățenii pot semna la distanță acte, rapoarte, declarații către instituții sau cereri online. La fel, cetățenii pot accesa servicii electronice atât publice, cât și private de o manieră mai simplă și mai comodă. Cetățenii nu vor mai depinde astfel de orele limitate ale instituțiilor, vor putea accesa serviciile electronice de oriunde și oricând. Un lucru foarte important, serviciul semnăturii mobile este disponibil și cetățenilor de peste hotare. Prin intermediul acestuia, emigranții pot accesa serviciile pe care tradițional le solicitau doar de acasă.

Conform Legii cu privire la documentul electronic și semnătura digitală, documentele în format electronic se echivalează cu documentele pe hârtie semnate de mână. Cetățenii pot obține rapid semnătura mobilă de la operatorii de telefonie mobilă, prezentând numai buletinul de identitate și completând o cerere, procedeu care nu durează mai mult de 15 minute. Cartela SIM obișnuită pe care ei o folosesc pentru telefonul mobil este înlocuită cu o cartelă SIM specială, care include semnătura mobilă.

Astfel, simplu și inovativ, urmare a combinării puterii tehnologiilor cu infrastructura publică de suport, cetățenii obțin un instrument nou și accesibil, care reduce esențial pierderile de timp și costurile financiare pe care le implică accesarea serviciilor publice.

Sursa: conform Centrului de E-guvernare, http://www.egov.md/index.php/ro/solutii-pentru-cetateni/serviciul-semnatura-mobila#.VFnoH_mUfDY.

- **Stimularea inovării în cadrul firmelor și la nivel de asociații de business și de sectoare economice.** În special, este necesară revizuirea sistematică a legislației fiscale, vamale și de muncă în vederea înlăturării barierelor inutile în

calea transferului tehnologic și facilitării companiilor inovatoare la surse financiare mai ieftine și pe termen mai lung.

- **Totodată, este important de acordat suportul necesar pentru acele puține companii care pot să-și permită finanțarea unor cercetări științifice și elaborări tehnologice pentru sine.** În acest sens, pot fi aplicate o serie de instrumente cu caracter fiscal pentru a stimula și menține interesul pentru finanțarea cercetării-dezvoltării. Aici experiența franceză poate fi una interesantă și relevantă pentru Republica Moldova (Boxa 34).

„Pentru ca sectorul privat să devină cu adevărat motorul progresului tehnologic, este necesar ca statul să promoveze excelența educațională și să acorde mai multe facilități companiilor implicate în acest proces”, Vasile Nedelciuc, Președinte și co-fondator, Endava Moldova

BOXA 34. EXPERIENȚA FRANȚEI ÎN STIMULAREA CERCETĂRILOR ȘI ELABORĂRILOR TEHNOLOGICE.

Franța are un loc aparte în Europa dar și în lume pentru politicile care favorizează cercetarea-dezvoltarea de către întreprinderile private. Instrumentul principal de politici în acest sens este CIR/CII (*Credit Impôt sur la Recherche/Innovation*), care oferă stimulente de ordin fiscal întreprinderilor pentru cercetare-dezvoltare-inovare. Astfel, dincolo de faptul că și cheltuielile de cercetare-dezvoltare sunt costuri deductibile din punct de vedere fiscal, statul francez oferă întreprinderilor 30% din aceste costuri asociate cu cercetarea-dezvoltarea drept credit fiscal cu care întreprinderile își pot acoperi impozitul pe venit în cazul în care au venit, iar în cazul în care nu au venit, aceste sume sunt considerate creanțe asupra statului francez care din 2013, odată cu suprimarea cotelor diferențiate CIR/CII, sunt plătitabile imediat întreprinderilor. În esență, CIR/CII este o subvenție pentru întreprinderile care își asumă costuri legate de cercetare-dezvoltare și care inovează, însă este oferită retroactiv celor care efectiv investesc în cercetare-dezvoltare.

Sursa: *Interviuri cu experți.*

vi. Avansarea Responsabilității Sociale Corporative

Firmele pot exercita o influență majoră asupra dezvoltării comunităților din care fac parte prin intermediul culturii corporative pe care o adoptă și o promovează în rândul angajaților. Aceasta este legată și de responsabilitatea socială corporativă. Totodată, fiecare companie este o verigă dintr-un lanț complex de relații și interacțiuni cu alți actori. Astfel, în funcție de nivelul de integrare, activitatea firmelor poate avea externalități, pozitive sau negative, asupra actorilor cu care interacționează. Ce ar putea face guvernul ca să încurajeze mai multe companii să fie social mai responsabile? Majoritatea acțiunilor țin de comunicare, abilitare și promovare. Există însă și instrumente cu caracter regulator, care pot altera semnificativ setul de motivații al firmelor private. Astfel acțiunile pentru maximizarea „benignă” a responsabilității sociale a firmelor ar include următoarele:

Guvernul ar putea să încurajeze mai multe companii să fie social mai responsabile în baza sporirii comunicării, abilitării și promovării.

- **Educarea unor firme social responsabile de către publicul larg.** Principala presiune pentru a face firmele mai responsabile social trebuie să vină de jos în sus. În acest sens, clienții, instituțiile media și ONG-urile specializate au cel mai important rol de jucat. Efectele de educare pe care le pot avea acești actori asupra firmelor din sectorul privat pot să depășească cu mult oricare alte instrumente pe care le are statul la dispoziție. O firmă iresponsabilă social, dacă rămâne fără clienți sau este ostracizată de instituțiile media, poate ușor să dispară de pe piață.
- **Afirmarea statului în calitate de partener de dialog pe marginea responsabilității sociale.** În acest sens, este necesară sporirea rolului și vizibilității structurilor guvernamentale abilitate cu funcții de comunicare cu publicul în elaborarea, promovarea și coordonarea campaniilor sociale. De multe ori, firmele care vor să lanseze programe sociale nu pot să identifice ușor de contra-parte din sectorul public cu care să comunice și să coordoneze programele.

„Guvernul ar putea impulsiona asumarea de către sectorul privat a Responsabilității Sociale Corporative prin promovarea concurenței”.

Vitalie Bodia, Director general, Moldasig

- **Promovarea bunelor practici.** Aici se are în vedere comunicarea mai intensă cu rețele și asociațiile de afaceri în vederea identificării bunelor practici de responsabilitate socială corporativă la nivel național și diseminarea acestora prin intermediul agențiilor guvernamentale ce interacționează cu mediul de afaceri. Însă un rol și mai important în promovarea acestor practici îl au chiar firmele, prin intermediul uniunilor de business sau individual, lucrând direct cu clienții și furnizorii. Din păcate, în Republica Moldova, practica coalizării firmelor pentru atingerea unor scopuri de dezvoltare socială este destul de limitată. De multe ori, firmele își dau concursul la susținerea financiară a unor programe sau idei sociale, dar nu în majoritatea cazurilor.
- **Activizarea Rețelei Naționale a Pactului Global în Republica Moldova.** În anul 2007, în Republica Moldova a fost lansată Rețeaua Națională a Pactului Global (vedeți detalii despre Pactul Global în Boxa 35). Rețeaua a fost lansată de către 13 companii, numărul cărora a ajuns la 16 în anul 2010. Așteptările publice față de Rețeaua Națională au fost – și rămân în continuare – foarte mari. În scurt timp de la lansare, Rețeaua Națională a căpătat o prezență publică foarte vizibilă, contribuind la derularea unei serii de activități sociale și de instruire în rândul altor companii. De exemplu, Rețeaua Națională a instituit și, în parteneriat cu Organizația pentru Dezvoltarea Sectorului Întreprinderilor Mici și Mijlocii, derulează Concursul Național Anual „IMM – Model de Responsabilitate Socială”. Regretabil, însă odată cu terminarea finanțării din partea donatorului activitățile Rețelei au căpătat un caracter sporadic, deși rețeaua în continuare este citată pe site-ul Pactului Global ca fiind „afirmată”. Unele companii își etalează calitatea de membru al Rețelei, dar sunt tot mai rare programele și activitățile comune, iar structura de secretariat nu mai funcționează. Ținând cont de potențialul major pe care-l dețin companiile care au fondat Rețeaua Națională, ar fi oportună revizuirea experienței și lecțiilor învățate și restructurarea acestei structuri, companiile-membre urmând să-și asume cea mai mare parte din costurile operaționale. Există toate premisele pentru această relansare, inclusiv faptul că aceste companii membre au devenit mai mature, iar publicul, în general, mai informat și mai educat în privința responsabilității sociale corporative.
- **Asumarea de către firmele din sectorul public a unei responsabilități sociale mai înalte.** Statul moldovenesc încă are în proprietate un mare număr de întreprinderi și societăți comerciale. Promovarea principiilor de responsabilitate socială corporativă prin intermediul companiilor

află total sau parțial în proprietatea de stat ar oferi un bun exemplu pentru companiile din sectorul privat.

- **Recunoașterea publică a meritelor.** Aici guvernul ar putea să se implice în susținerea activă a campaniilor de recunoaștere și promovare publică a companiilor care în activitatea lor dau dovadă de responsabilitate socială corporativă. Din nou, principalul rol îl au de jucat actorii „de la firul ierbii”, în special ONG-urile comunitare și instituțiile media.
- **Utilizarea de către stat, acolo unde este cazul, a instrumentelor regulatorii.** Politicile care ar condiționa asumarea unui nivel mai mare de

responsabilitate corporativă socială ar fi legate, în primul rând, de protecția consumatorilor, dar și a mediului ambiant, ambele fiind deficiente în Moldova. Dacă este să recurgem din nou la cazul bateriilor pentru dispozitive electronice, care a fost reflectat în capitolul 2, statul ar putea obliga toate unitățile comerciale care comercializează bunuri ce conțin poluanți să dispună de spații special amenajate pentru colectarea articolelor scoate din uz. Aplicabilitatea acestei norme ar trebui să meargă dincolo de punctele de comercializare a bateriilor și să se extindă și asupra punctelor comerciale care distribuie corpuri de iluminat sau monitoarelor care conțin mercur.

BOXA 35. PACTUL GLOBAL - O INIȚIATIVĂ STRATEGICĂ PENTRU COALIZAREA COMPANIILOR SOCIAL RESPONSABILE.

Inițiativă a Secretarului General al Organizației Națiunilor Unite, Pactul Global este un set de principii care promovează la nivel global responsabilitatea socială corporativă și care accentuează importanța rețelelor locale compuse din companii private, ONG-uri și guverne pentru soluționarea problemelor sociale. În esență, Pactul Global își dorește să promoveze la scară globală conceptul de „companie bună” sau „companie-cetățean” și reprezintă materializarea practică a unei viziuni asupra felului în care trebuie să se dezvolte businessul responsabil și durabil. Aderând la filozofia promovată de Pactul Global, firmele pot aduce o contribuție esențială la dezvoltare umană, atât prin asigurarea faptului că cei cu venituri mici nu sunt marginalizați de către firme (fie în calitate de angajați, fie de clienți), cât și prin promovarea principiilor Pactului în rândul furnizorilor, debitorilor, creditorilor și altor parteneri.

Pactul se bazează pe responsabilitatea publică, transparența, buna credință și participarea voluntară a companiilor și altor actori implicați. Acesta reprezintă o „rețea internațională de rețele naționale” care facilitează dialogul companiilor, indivizilor și organizațiilor ce împărtășesc aceleași idei și valori și sunt angajați în promovarea unei cetățenii corporative responsabile din punct de vedere social. În prezent, Rețeaua Pactului Global este compusă din 1200 de participanți și aproape 145 de rețele naționale în tot atâtea țări.

Pactul Global încurajează companiile să adere, să susțină și să implementeze, în limitele sferei lor de influență, un set de principii de bază în domeniul drepturilor omului, standardelor de muncă, mediului ambiant și combaterii corupției. Aceste principii sunt:

Drepturile omului

Principiul 1. Companiile promovează și respectă drepturile omului internațional recunoscute.

Principiul 2. Companiile nu sunt implicate în situații în care se încalcă drepturile omului.

Munca

Principiul 3. Companiile respectă libertatea de asociere a angajaților în sindicate și recunosc în mod efectiv dreptul la negociere colectivă.

Principiul 4. Companiile elimină toate formele de muncă forțată și obligatorie.

Principiul 5. Companiile abolesc în mod efectiv munca copiilor.

Principiul 6. Companiile elimină discriminările la angajarea în câmpul muncii.

Mediul ambiant

Principiul 7. Companiile manifestă o atitudine grijulie față de mediul ambiant.

Principiul 8. Companiile întreprind măsuri pentru promovarea responsabilității ecologice.

Principiul 9. Companiile dezvoltă și multiplică tehnologiile ecologic inofensive.

Lupta cu corupția

Principiul 10. Companiile luptă cu toate formele de corupție, inclusiv cu extorcarea și mita.

Sursa: www.unglobalcompact.org.

vii. Încurajarea antreprenoriatului social

În condițiile actuale în care statul nu-și poate onora plenar datoriile în domeniul serviciilor sociale, integrării în câmpul de muncă a tuturor celor interesați, statul ar trebui să transmită o parte din această sarcină unui nou actor, antreprenorului social. Acest gen de activitate ar genera importante beneficii atât economice, cât și sociale. Pentru ca toate companiile să-și desfășoare activitatea corect și fără constrângeri economice și juridice, este imperativă crearea unui cadru regulator optimal pentru economia socială. Astfel sunt oportune următoarele acțiuni.

Este imperativă crearea unui cadru regulator optimal pentru economia socială.

- **O lege a antreprenorului social** ar fi mai mult decât binevenită, cadrul actual stabilit de Legea filantropiei și sponsorizării, Legea asistenței sociale, cea a parteneriatului public-privat și a asociațiilor obștești nereușind să facă față cerințelor specifice de ordin economic și juridic. Este benefică colaborarea sectoarelor vizate, pentru o mai bună reprezentare a intereselor atât ale antreprenorilor, cât și ale statului. Totuși, eforturile care în prezent sunt depuse în acest sens de către o serie de ONG-uri moldovenești trebuie să găsească sprijin la un nivel politic mai înalt. În acest sens, ar putea fi de real folos experiența elaborării Strategiei de Dezvoltare a Societății Civile, un proces deschis care s-a bazat pe o alianță strategică stabilită între conducerea Parlamentului și o serie de ONG-uri-lider. Legea ar putea să stabilească o serie de prevederi generale și principii directoare, dar este important ca acestea să-și găsească reflectarea și în modificările corespunzătoare în Codul Fiscal, care să arate în mod clar care sunt scutițiile de care se bucură antreprenorii sociali. Elaborarea unei asemenea legi este cu atât mai imperativă, cu cât aceasta ar putea servi ca premisă obligatorie pentru ca entitățile moldovenești să aibă dreptul de a participa la programele europene de susținere a antreprenoriatului social.
- **Uniformizarea practicilor de acces la achizițiile publice.** În articolul 5 al Legii privind achizițiile publice este stipulat că „dreptul de participare la procedurile de atribuire a contractelor de achiziții publice poate fi rezervat de către Guvern, în proporție ce nu va depăși 20 la sută din volumul achizițiilor, Societății Orbilor, Societății Invalizilor, Asociației Surzilor, Atelierului de Producție al Spitalului de Psihiatrie Republican, instituțiilor penitenciare și altor persoane defavorizate sau

pot fi stabilite condiții preferențiale de participare la aceste proceduri în cadrul programelor de ocupare a forței de muncă, în modul stabilit de legislație”.¹⁰⁵ Însă o asemenea formulare este una foarte limitativă, deoarece vizează doar câteva entități care practică antreprenoriatul social, dar le elimină pe cele care nu sunt „oficial” recunoscute de către guvern.

- **Îmbunătățirea imaginii antreprenoriatului social.** Antreprenoriatul social în Republica Moldova ar putea beneficia enorm, pentru început, de o cartografiere a sectorului, a inițiativelor care deja sunt în derulare, a bunelor practici cu care țara se poate mândri, dar și a lecțiilor învățate. O asemenea inventariere este necesară inclusiv în scopurile ulterioarei certificării / acreditării a entităților din sectorul economiei sociale. Un asemenea studiu de cartografiere ar putea fi lesne finanțat de donatori sau chiar, de ce nu, de băncile și companiile moldovenești, mai ales că acestea ar putea să învețe multe de la micii antreprenori sociali din Republica Moldova.
- **Dezvoltarea capacităților manageriale, profesionale și de networking ale antreprenoriatului social.** Antreprenoriatul social presupune puțin alte principii de management, comunicare, relaționare cu mediul extern și intern decât cele care se predau în curriculumul universitar la facultățile de specialitate. Unele universități moldovenești încearcă cu forțe proprii să elaboreze module speciale pentru cei care vor să învețe antreprenoriatul social, dar credem că ar fi mai oportună identificarea posibilităților de parteneriat cu universități britanice și americane cu reputație în acest domeniu.

viii. Aprofundarea dialogului public-privat

Dialogul public-privat (DPP) are o importanță mare nu doar pentru transparentizarea actului de politici publice, dar și pentru avansarea dezvoltării umane, chiar dacă legătură causală este nu directă, ci una care se manifestă prin intermediul calității guvernării. Autoritățile mai deschise și mai angajate în dialog cu societatea sunt mai sensibile la prioritățile de dezvoltare umană formulate în cadrul DPP și mai capabile să mobilizeze resursele necesare pentru a face față acestor priorități. Totuși, după cum atestă și interviurile realizate, calitatea DPP în Republica Moldova suferă din cauza a trei probleme majore: 1) lipsa de încredere reciprocă între sectorul public și cel privat; 2) politizarea excesivă a instituțiilor statului, adică afilierea prea puternică între instituțiile publice și partidele politice din care derivă; 3) competiția exagerată între diferite instituții ale statului în loc de cooperare intra-instituțională. O serie de recomandări pot fi formulate pentru a aprofunda dialogul public-privat:

¹⁰⁵ <http://lex.justice.md/index.php?action=view&view=doc&lang=1&id=324662>

Autoritățile mai deschise și mai angajate în dialog cu societatea sunt mai sensibile la prioritățile de dezvoltare umană formulate în cadrul DPP.

- **Definirea clară a mandatului și instituțiilor implicate în dialogul public-privat.** În unele cazuri, DPP are loc pe platforme de discuții formalizate, create anume pentru DPP (Consiliul Economic pe lângă Prim-Ministrul Republicii Moldova, Grupul de lucru al Comisiei de Stat pentru reglementarea activității de întreprinzător, Consiliul Național pentru Participare, Grupul Consultativ al Ministerului Economiei al Republicii Moldova, Comisia Națională pentru Consultări și Negocieri Colective). În multe cazuri însă DPP este unul destul de informal și fără existența unui mandat clar stabilit, în special la nivelul unor autorități centrale specializate și la nivelul unor autorități publice locale. Acesta nu este, în mod necesar, un neajuns. Totuși, unele grupuri instituite pentru DPP în Republica Moldova suferă din cauza faptului că nu este clar definită integrarea acestora în procesele și structurile instituționale existente, iar activitatea de secretariat în anumite cazuri nu este prevăzută sau este efectuată formal de funcționari deja supraîncărcați cu obligații de serviciu. Chiar dacă lipsește un mandat consfințit prin lege sau act normativ, este foarte important ca grupurile formale sau informale instituite pentru realizarea DPP la toate nivelurile să aibă misiuni clar stabilite, cunoscute și împărtășite de toți participanții la dialog. Mandatul grupurilor instituite pentru DPP trebuie să prevadă nu doar derularea „dialogului” în sine, dar și diagnosticarea comună a situațiilor dificile, planificarea comună a unor reforme și implementarea coordonată a acestora. Astfel, existența unor structuri de secretariat eficiente este indispensabilă.
- **Asigurarea unor structuri flexibile și participarea actorilor reprezentativi în DPP.** Majoritatea platformelor DPP active în Republica Moldova au fost create la inițiativa unor autorități publice, iar structura și modelul de funcționare ale acestora reflectă interesele acestor autorități. Participanții la dialogul pe aceste platforme de asemenea sunt numiți de autorități. Nu este deci surprinzător faptul că una din îngrijorările exprimate de companiile intervievate de autori este eficiența structurilor create și reprezentativitatea participanților invitați la DPP. Este important de asigurat că DPP nu este substituit de simpla „comunicare a politicilor”, fără a oferi partenerilor privați șansa de a participa la designul politicilor și a oferi feedback autorităților. Este important ca să fie

clar formulate și anunțate criteriile care sunt luate în considerare de autoritatea publică în identificarea participanților la dialog, în special la cazul partenerilor privați. O selectare transparentă a participanților privați va permite evitarea riscurilor de „capturare” a dialogului de către anumiți actori publici sau privați influenți. Este important ca IMM-urile să fie reprezentate în dialog, contrar practicii predominante astăzi, atunci când companiile relativ mari domină în majoritatea platformelor DPP create de autorități.

„Pentru a asigura un dialog public-privat eficient, Guvernul trebuie să atragă persoane care înțeleg cu adevărat necesitățile business-ului”.

Vasile Nedelciuc, Președinte și co-fondator, Endava Moldova

- **Facilitarea dialogului public-privat de către experți imparțiali.** Autoritățile și sectorul privat în Republica Moldova deseori se percep reciproc ca fiind de părți diferite ale baricadei. Majoritatea respondenților în interviurile realizate în procesul de elaborare a RNDU 2014 au fost foarte sceptici referitor la politicile statului în general, nivelul lor de încredere fiind apreciat ca fiind foarte scăzut sau chiar negativ. Pentru avansarea dialogului în asemenea domenii „fierbinți” ca legislația fiscală și cea a muncii este foarte important să existe un mediator al dialogului, o persoană dezinteresată și capabilă să ajute la convergența unor poziții diferite. Abilitățile de negociere, flexibilitatea, respectul față de alții și comunicabilitatea sunt niște calități indispensabile pe care trebuie să le aibă facilitatorul. La fel de important, dacă activitatea facilitatorului ales de părțile participante la dialog este necesar de susținut de către donatori, această susținere trebuie să fie dezinteresată, eventual chiar fără implicarea în substanța dialogului. ONG-urile specializate și donatorii ar putea să ajute la formarea și instruirea persoanelor care au deprinderi minime necesare pentru a activa în calitate de facilitator al dialogului.
- **Asigurarea monitorizării și evaluării impactului DPP.** DPP nu aduce beneficii dacă ambele părți – sectorul privat și cel public – nu percep beneficii reale din acest proces. Pentru aceasta, DPP nu trebuie să se limiteze la dialogul formal, ci să fie orientat spre rezultate palpabile atât pentru firme (cum ar fi eliminarea constrângerilor inutile din mediul de afaceri), cât și pentru autoritățile publice (cum ar fi transferul de expertiză la definirea politicilor publice). Cât de palpabile sunt aceste rezultate depinde de modul în care este

realizată monitorizarea și evaluarea impactului DPP. În Republica Moldova există numeroase platforme inițiate de actori privați și publici pentru desfășurarea DPP în domeniul politicilor economice și sociale, platforme în care se investește un volum impresionant de resurse umane și timp de lucru. Însă, după cum atestă interviurile realizate, relativ puțină atenție este acordată monitorizării și evaluării impactului DPP. Și aceasta în pofida faptului că există o serie de exemple pozitive care demonstrează că cooperarea dintre firme și stat poate să aducă îmbunătățiri majore în implementarea unor legi

și regulamente sau în funcționarea unor servicii sau infrastructuri de importanță majoră. Pentru a consolida acest important element al DPP, este esențială efectuarea evaluării, interne (de către secretariat) sau externe, a calității dialogului desfășurat sub aspectul accesului, deschiderii, eficienței, oportunităților de participare; definirea obligatorie în mandatul DPP a funcției de monitorizare și evaluare a reformelor implementate; și evaluarea impactului DPP asupra realităților sociale și economice din țară, inclusiv asupra dezvoltării capitalului uman, incluziunii sociale, democratizării și securității sociale.

BOXA 36. REZULTATUL DPP - REDUCEREA TERMENULUI DE RACORDARE LA REȚEAUA ELECTRICĂ.

În ratingul global *Doing Business* elaborat de Banca Mondială, una dintre cele mai slabe poziții ale Republicii Moldova este la aspectul care evaluează ușurința, costurile și durata racordării agenților economici la rețeaua electrică. În anul 2013, parcurgerea celor șapte etape administrative necesita circa 140-160 de zile și implica costuri mari. În noiembrie 2013, Ministerul Economiei al Republicii Moldova a instituit un grup de lucru care în termeni restrânși a elaborat o Foaie de parcurs pentru facilitarea conectării la rețea, cu scopul reducerii în jumătate a duratei de timp necesare pentru racordare. Din grupul de lucru au făcut parte responsabili din Ministerul Economiei, Agenția Națională pentru Reglementare în Energetică, reprezentanți ai furnizorilor și distribuitorilor, ai Universității Tehnice a Moldovei și ai Asociației consumatorilor de energie (ONG).

Urmare a activității grupului, au fost elaborate o serie de modificări la Legea cu privire la energia electrică, care au fost aprobate la 13 martie 2014 de către Parlamentul Republicii Moldova. Astfel, în conformitate cu noile prevederi, termenul maxim de racordare la rețeaua electrică va fi de 60 de zile din momentul efectuării plății de racordare. Pentru proiectarea și construcția instalației de racordare, solicitanții au păstrat dreptul să angajeze și alte persoane autorizate decât operatorul de rețea. A fost simplificat procesul de dare în exploatare a instalațiilor de racordare de către operatorii de rețea și a fost implementat un mecanism de tarifare ce simplifică procedura de transfer a instalațiilor la balanța operatorului de rețea.

În virtutea particularităților metodologice ale ratingului, aceste îmbunătățiri încă nu au fost reflectate în ratingul *Doing Business* 2015, dar în mod sigur vor asigura un progres important al țării în următoarea ediție.

Sursa: conform materialelor Ministerului Economiei al Republicii Moldova.

■ **Difuzia dialogului public-privat la nivel local și regional.** Eforturile firmelor de inițiere a DPP sunt concentrate în special la nivelul autorităților centrale, în timp ce DPP la nivelul autorităților locale și raionale este aproape absent. Aceasta conduce, *inter alia*, la faptul că IMM-urile sunt mai slab reprezentate în dialog. De altfel, după cum atestă interviurile realizate, DPP este practic absent la nivelul autorităților locale și raionale. Această deficiență reflectă, într-o anumită măsură, competențele destul de limitate pe care le au autoritățile locale în influențarea mediului regulator al afacerilor. Depășirea acestei carențe implică consolidarea capacităților de angajare ale unităților / reprezentanțelor locale și regionale ale asociațiilor de business care se implică în DPP la nivelul național. Pentru a răspunde necesităților reale ale comunităților de nivel local și regional, accentul trebuie pus pe reprezentarea IMM-urilor și pe implicarea acestora

în DPP. De asemenea, autoritățile sub-naționale trebuie să asigure alinierea strategiilor și planurilor de dezvoltare locală și regională la cele naționale, iar din această aliniere va rezulta și o racordare mai bună a DPP sub-național la agenda DPP stabilită la nivel național. Nu în ultimul rând, este importantă instituirea efectivă a acelor platforme de dialog social și consultări care deja sunt prevăzute de lege, inclusiv comisiile teritoriale pentru consultări și negocieri colective (care pot fi create de sindicate și / sau patronate). Organizarea acestor comisii, care au un mandat destul de clar precizat în legislație, chiar dacă cam îngust, ar pava calea spre instituirea unui dialog public-privat pe aspecte de interes strategic.

■ **Rolul catalizator al donatorilor și ONG-urilor în dialogul public-privat.** Donatorii și partenerii de dezvoltare internaționali au un rol esențial

în inițierea și menținerea DPP în Republica Moldova. Majoritatea platformelor de DPP, fie lansate de autoritățile publice, fie de actori privați, au beneficiat de suportul direct sau indirect al donatorilor. De exemplu, Banca Europeană pentru Reconstrucție și Dezvoltare oferă suport financiar esențial pentru a asigura funcționarea Secretariatului în recent creatul Consiliu Economic pe lângă Prim-Ministrul Republicii Moldova. Fără această finanțare externă, nu ar fi fost posibilă angajarea staff-ului în Secretariatul Consiliului și lansarea activității acestuia. Donatorii internaționali au un rol esențial și în asigurarea funcționalității Consiliului Național de Participare instituit de Guvern. Donatorii externi au susținut și activitatea Agendei Naționale de Business, precum și altor câtorva grupuri de DPP la nivel de sectoare economice (viticultură și vinificație, construcții, TIC). Implicarea donatorilor, la faza de urgență și până la maturizarea DPP, este benefică și necesară, dar, evident, nu este una care poate dura la infinit. Cum poate fi asigurată tranziția de la dialogul susținut de donatori la dialogul „național”? În primul rând, este necesar de asigurat faptul că suportul donatorilor este unul condiționat doar de necesitățile naționale, nu de strategiile donatorilor, iar agenda discuțiilor este stabilită doar de sectorul privat și autoritățile implicate – secretariatul finanțat de donator trebuie să aibă un rol pur tehnic și logistic, nu unul definitoriu pentru agendă. În al doilea rând, în situația în care donatorii susțin activitatea unui secretariat, este extrem de important ca acesta să fie integrat în structurile guvernamentale sau private existente și nu să fie create „unități de implementare” separate. În sfârșit, o tranziție de succes de la susținerea donatorilor la un dialog durabil în timp implică, de asemenea, integrarea de către autoritățile publice a principiului DPP în procesele interne, creșterea nivelului de autoorganizare a sectorului privat și angajarea în structurile reprezentative ale businessului a experților capabili să intre cu autoritățile în dialog pe subiecte foarte tehnice și complexe. În acest sens, donatorii ar putea fi de real folos în consolidarea capacităților de comunicare publică și de analiză a politicilor atât pentru autoritatea publică, cât și pentru partenerii privați.

ix. Abilitarea economică a femeilor

În Republica Moldova femeile demonstrează o rată de participare pe piața muncii mai redusă decât a bărbaților. Deosebit de vulnerabile sunt femeile tinere din mediul rural, șansele de angajare ale cărora fiind cu cir-

ca o treime mai mici decât ale bărbaților din mediul rural, dar și decât ale femeilor din mediul urban. Totodată, femeile manifestă o activitate antreprenorială mult mai redusă decât a bărbaților. Înlăturarea barierelor – structurale și instituționale – care împiedică abilitarea economică a femeilor ar aduce o contribuție esențială și la rezolvarea problemei violenței în familie, și la emanciparea socială și politică a femeilor în general. Firmele private, donatorii și partenerii de dezvoltare joacă un rol esențial în procesul de emancipare economică a femeilor, un exemplu meritoriu fiind, în acest sens, proiectul „Abilitarea Economică a Femeilor Vulnerabile din Republica Moldova”, implementat de UNFPA, Fondul ONU pentru Populație, în parteneriat cu Ministerul Muncii, Protecției Sociale și Familiei, cu suportul financiar al Fundației Orange Moldova.¹⁰⁶ În cadrul proiectului menționat, peste 1000 de femei au beneficiat de instruire, suport informațional și consiliere pentru angajare și inițierea unor afaceri și pentru angajarea în muncă. Aceste proiecte au o contribuție esențială și la asigurarea unei dezvoltări economice mai durabile, deoarece contribuie la extinderea ratei de ocupare și a activității economice în ansamblu. Totuși, mai multe acțiuni de politici sunt necesare la nivelul politicilor pentru a încuraja abilitarea femeilor. Inclusiv acțiunile propuse anterior pentru dezvoltarea antreprenoriatului social și pentru asanarea mediului de afaceri vor fi în măsură să ajute și la emanciparea economică a femeilor. Mai ales că și costurile de lansare și creditare a unei afaceri pentru femei pot fi deosebit de pregnante, ținând cont de faptul că femeile au la dispoziție un volum de resurse financiare ceva mai redus decât al bărbaților. O serie de alte recomandări specifice sunt prezentate în continuare:

Înlăturarea barierelor – structurale și instituționale – care împiedică abilitarea economică a femeilor ar aduce o contribuție esențială și la rezolvarea problemei violenței în familie, și la emanciparea socială și politică a femeilor în general.

- **Asigurarea oportunităților și serviciilor educaționale pentru copiii de vârstă preșcolară.** Aceasta este probabil cea mai importantă recomandare, deoarece dacă o mamă nu are posibilitatea de a-și lăsa copiii mici în îngrijire profesională pe parcursul zilei, ea pur și simplu nici nu va mai pierde timpul pentru a analiza oportunitatea angajării în câmpul muncii sau inițierii unei afaceri proprii. De aceea, dacă dorește cu adevărat să asigure integrarea economică a femeilor, statul trebuie să-și asume

¹⁰⁶ Informație despre proiect este disponibilă de la <http://www.unfpa.md/index.php/ro/comunicate-de-pres/334-peste-1060-de-femei-vulnerabile-au-beneficiat-de-suport-pentru-obinerea-unui-serVICIU-sau-pentru-a-iniia-o-afacere.html>.

obligația de a asigura un mediu favorabil pentru deschiderea grădinițelor în toate localitățile rurale, indiferent de mărimea și îndepărtarea geografică a acestora. Accentul pe mediul rural este unul pertinent: dacă în mediul urban rata de cuprindere a copiilor de vârstă 1-6 ani în instituțiile preșcolare este de 77,2%, atunci în mediul rural acest indicator este de numai 51,8%¹⁰⁷. În acest context, este important de asigurat reducerea barierelor de intrare pe piața serviciilor educaționale, în special prin revizuirea standardelor excesive și improprii care sunt înaintate față de prestatorii de servicii. Urmare a reducerii barierelor la intrare, vor crește investițiile private în sector, în special în mediul urban, ceea ce va elibera resursele publice pentru a fi investite în localitățile rurale cu un grad înalt de deprivare.

- **Asigurarea condițiilor legale pentru eliminarea tuturor formelor de inegalitate și tratament injust între femei și bărbați în sfera relațiilor de muncă, responsabilităților familiale, educației și publicității.** În această privință, guvernul deja a inițiat o serie de măsuri afirmative, inclusiv prin elaborarea și prezentarea în Parlament spre aprobare a unui pachet de modificări la 17 legi. Pachetul de legi a fost deja votat în prima lectură și prevede, alături de alte măsuri active, acordarea unui concediu paternal plătit de 14 zile în primele 56 de zile după nașterea copilului, interzicerea publicității cu caracter sexist și impunerea unui limbaj sensibil la gen în produsele media. Este necesar de asigurat faptul că acest proiect nu se „pierde” și va fi votat în lectură finală, cu posibile ajustări, de noul Parlament. Totodată, este imperativ de eliminat stereotipurile de gen din programul educațional și de cultivat, din grădiniță și școală, încrederea fetelor în propriile lor forțe și de implicat mai mult băieții și bărbații în activitățile de promovare a egalității de gen.
- **Asigurarea reprezentării și participării femeilor la viața politică și socială.** Pachetul de modificări legislative menționat aici prevede și includerea unei cote minime de 30% de reprezentare a femeilor pe listele electorale ale partidelor politice. Deși această cotă putea fi mai mare (guvernul a propus inițial cota de 40%), includerea și asigurarea respectării acesteia va fi o mare realizare, care încă trebuie garantată prin votarea în lectură finală și încorporarea prevederilor respective în Codul Electoral și legislația aferentă activității partidelor politice.
- **Adoptarea politicilor și bugetelor sensibile la gen în vederea sporirii dezvoltării incluzive.** Deși această recomandare este de multe ori întâlnită în rapoartele de specialitate, adesea

nu este specificat clar ce ar însemna și ce tip de acțiuni ar presupune. În esență, lucrurile sunt simple și ceea ce este necesar de asigurat este că acțiunile propuse în politici și proiectele investiționale au fost analizate sub aspectul impactului pe care-l au asupra genurilor (în ce măsură bărbații și femeile au acces la un serviciu sau altul, în ce măsură un proiect investițional asigură înlăturarea constrângerilor de dezvoltare pe bază de gen, care pot fi posibilele impacturi neintenționate dezagregate pe gen etc.). Programul Național de Asigurare a Egalității de Gen pentru 2010-2015 stipulează acțiuni concrete în acest sens și a fost elaborată, sub patronajul Guvernului și cu implicarea comunității academice, o foaie națională de parcurs privind introducerea Bugetelor sensibile la gen. Implementarea Legii cu privire la finanțele publice locale urmează să fie baza pentru implementarea politicilor sensibile la gen la nivel local, care urmează să aibă efecte pozitive atât asupra femeilor, cât și asupra bărbaților.

- **Promovarea exemplelor pozitive de succes ale femeilor-antreprenori.** În Republica Moldova există mai multe istorii de succes ale femeilor-antreprenori decât s-ar părea la prima vedere. Este important ca guvernul (Ministerul Muncii, Protecției Sociale și Familiei în cooperare cu Ministerul Economiei) să asigure colectarea structurată și punerea în valoare a acestor exemple. Să menționăm că, de fapt, colectarea acestor evidențe nu presupune, în mod necesar, un efort financiar foarte mare. Or, programele de stat în domeniul antreprenoriatului (PARE 1+1, Programul Național pentru Abilitarea Economică a Tinerilor) deja prezintă oportunitatea existenței unor date și evidențe practice privind antreprenoriatul feminin. În mod sigur, bine plasate și difuzate în societate, aceste istorii de succes vor încuraja și inspira și alte tinere să-și asume responsabilitatea de a se implica în activitatea antreprenorială.
- **Adoptarea unui program de stat pentru susținerea antreprenoriatului feminin în zonele extrem de defavorizate.** Există suficiente evidențe în regiune și în lume privind corelarea directă dintre participarea femeilor în afaceri și dezvoltarea economică. Bunele practici internaționale sugerează necesitatea dezvoltării programelor de stat pentru susținerea financiară a femeilor în afaceri, fapt relevant și pentru Republica Moldova, în special în zonele deprivare. Datele statistice prezintă o situație extrem de nefavorabilă privind dezvoltarea IMM-urilor în asemenea zone precum Basarabeasca, Taraclia și Șoldănești. Anume în aceste zone este nece-

¹⁰⁷ Biroul Național de Statistică, 2014.

sar un asemenea program de suport. Ținând cont de aceste realități obiective, programul ar trebui să ofere suport pentru dezvoltarea acelor deprinderi care ar permite derularea de acasă a unor mici afaceri, chiar de nișă, cum ar fi turismul rural în zona Șoldăneștilor, vestită prin peisajele riverane superbe, prelucrarea lânii în Basarabeasca, unde este dezvoltată creșterea oilor și caprelor sau meșteșugurile populare în

Taraclia, zonă de confluență a culturii bulgare cu cea moldovenească. Un exemplu pozitiv din Azerbaidjan arată cum poate fi organizată o afacere cu produse din lână, care este administrată de femei și angajează femei. Este la fel de important de susținut femeile în realizarea aspirațiilor lor în sectoarele netradiționale sau noi, fapt ce ar contribui la schimbarea preconcepțiilor privind ocuparea femeilor.

BOXA 37. FEMEILE ȚES COVOARE TRADIȚIONALE, DEVIN ECONOMIC INDEPENDENTE ȘI PROTEJEAZĂ MEDIUL AMBIANT.

Azerbaidjanul este renumit prin covoarele sale autentice, țesute utilizând metode tradiționale și componente naturale. În pofida tradițiilor frumoase, producția de covoare a degradat, în mare măsură din cauza emigrării specialiștilor și importurilor unor covoare mai ieftine din țări ca Turcia și China.

Raportul UNDP 2010, „Business solutions to poverty. How inclusive business models create opportunities for all in Emerging Europe and Central Asia” prezintă cazul unei femei azere, Humay Mammadova, care a privatizat fabrica de covoare „Gadim Guba”. Reabilitarea fabricii a început de la instruirea de management și marketing de care a beneficiat Humay Mammadova în cadrul unui program de suport pentru dezvoltarea businessului finanțat de agenția americană USAID.

Humay Mammadova a identificat noi clienți interesați de covoare tradiționale și a stabilit care sunt modificările ce se impun în tehnologiile de producție. Fabrica a revenit la utilizarea unor coloranți naturali, la procedeele și designul tradiționale, îmbunătățind, în acest fel, calitatea, aspectul și autenticitatea covoarelor. Faptul că miza pe tradiții a fost una corectă este demonstrat de creșterea cifrei de afaceri de la 12000 la 120000 dolari SUA.

Caracterul unic al fabricii rezidă și în faptul că aceasta este condusă doar de femei și angajează numai femei.

Sursa: UNDP 2010, „Business solutions to poverty. How inclusive business models create opportunities for all in Emerging Europe and Central Asia”.

- **Sistemul statistic în domeniul antreprenorial trebuie să asigure informații dezagregate sub aspectul genurilor.** În prezent, statistica IMM-urilor și Anchetele Structurale realizate în întreprinderi nu oferă, pe bază permanentă, informații despre cine sunt antreprenorii, directorii și proprietarii firmelor sub aspectul genurilor, cât de mult se implică în afaceri și în ce sectoare, care sunt indicatorii de performanță economico-financiară și care sunt problemele tipice cu care se confruntă. Un singur sondaj pertinent din acest punct de vedere a fost realizat de Biroul Național de Statistică în anul 2009, în mare parte, datorită suportului donatorilor. În cazul rapoartelor administrative prezentate de firme, precum și al anchetelor structurale, obținerea unor asemenea informații presupune mici modificări în datele demografice incluse în chestionare și nu implică costuri mari. Totodată, suportul donatorilor și partenerilor de dezvoltare este în continuare necesar pentru efectuarea unui nou sondaj statistic reprezentativ și care să permită o comparație cu situația din anul 2009. Este la fel de important ca Banca Națională a Moldovei să înceapă colectarea de date de la băncile comerciale privind dezagregarea clienților în funcție de sexe.
- **Intervențiile guvernamentale la nivel de politici ar trebui să rezoneze cu inițiativele sectorului privat în ceea ce privește contribuție la emanciparea economică a femeilor.** Pentru a asigura o contribuție adecvată a femeilor în economie și afaceri, organizațiile de talie mondială au decis că femeile trebuie emancipate și că mediul corporativ ar trebui să adopte anumite principii dacă doresc să beneficieze pe deplin de potențialul economic pe care femeile l-ar putea aduce. Astăzi, Principiile de abilitare a femeilor (*Women's Empowerment Principles, WEP*) sunt orientate către întreprinderi și sectorul privat, pentru a-i ajuta să ajungă împreună cu femeile la un nivel de beneficiu mutual (UN Global Compact, 2011). Principiile au fost inițiate în colaborare cu *UN Women și United Nations Global Compact*. Acestea au fost concepute în mod special pentru companii ca să își revizuiască politicile interne de abilitare a femeilor, pentru a recunoaște această problemă și pentru a începe să facă schimbări. Acestea reprezintă standardul global acceptat în întreaga lume și oferă șapte principii la care companiile pot să adere (Boxa 38). Dezideratul mediului de afaceri este critic, pentru că se referă la exploatarea potențialului femeilor, ca să contribuie la fel ca

bărbații în construirea unor companii puternice. Principiile de asemenea reflectă interesele Guvernului și societății civile și vor sprijini interacțiunile între părțile interesate în realizarea egalității de gen, care presupune participarea tuturor actorilor relevanți. În timp ce la nivel global există peste 800 de companii care s-au angajat să respecte Principiile de Emancipare a Femeilor (ex. Nestle, Alcatel-Lucent, Avon Products, Deloitte Touche, Ernst & Young, etc.)

și și-au exprimat suportul pentru promovarea egalității dintre femei, UN Women Moldova a efectuat un scurt sondaj de evaluare a practicii existente în mediul privat din Moldova cu privire la emanciparea și non-discriminarea femeilor și disponibilitatea acestora în adoptarea WEP. Cea mai importantă constatare a sondajului este că aceste companii sunt gata să adopte majoritatea principiilor și mai mult decât atât, au experiență în implementarea acestora.

BOXA 38. PRINCIPIILE ABILITĂRII FEMEILOR

Principiul 1: *Stabilirea unui liderism corporativ de nivel înalt privind egalitatea gender.*

Principiul 2: *Atitudine echitabilă față de femei și bărbați la locul de muncă – respectul și susținerea drepturilor omului și non-discriminarea.*

Principiul 3: *Asigurarea securității privind sănătatea și a bunăstării tuturor femeilor și bărbaților la locul de muncă.*

Principiul 4: *Promovarea educației și instruirii profesionale a femeilor .*

Principiul 5: *Implementarea practicilor de dezvoltare corporativă, a lanțurilor de distribuție și marketing care abilitază femeile.*

Principiul 6: *Promovarea egalității prin inițiative comunitare și advocacy.*

Principiul 7: *Măsurarea și prezentarea publică a informației privind progresul în domeniul egalității gender.*

Sursa: conform materialelor Ministerului Economiei al Republicii Moldova.

x. Valorificarea economiilor financiare ale emigranților și a remitențelor sociale

Remitențele emigranților de muncă din Republica Moldova au atins în anul 2013 un volum de 1,608 miliarde dolari SUA și se așteaptă că în 2014 volumul acestora va depăși maximul istoric atins în anul 2008 (1,66 miliarde).¹⁰⁸ Acest volum de remitențe reprezintă circa o cincime din PIB-ul țării și în cea mai mare parte este utilizat pentru finanțarea cheltuielilor de consum în gospodăriile casnice. De aceea nu este de mirare că în dezbaterile privind politica de dezvoltare în Republica Moldova de multe ori se vorbește despre necesitatea canalizării remitențelor spre destinații „mai productive”. Or, din această perspectivă, problema este formulată completamente greșit, deoarece în marea lor majoritate remitențele au o destinație decisă, fiind remise de emigranți familiilor anume pentru a finanța cheltuielile de consum. Canalizarea acestor remitențe spre investiții este dificilă și din cauza că marea majoritate a emigranților nu sunt oameni de afaceri. Ținta relevantă a politicilor trebuie să fie nu remitențele, ci economiile emigranților, deoarece anume din această perspectivă este posibilă și valorificarea mai bună a remitențelor sociale pe care le au emigranții – deprinderile și abilitățile pe care și le-au format peste hotare, noile atitudini culturale și sociale

etc. Valorificarea resurselor emigranților implică atât instrumente convenționale, cu caracter general, cât și instrumente specifice, care țintesc emigranții și care presupun implicarea sectorului privat.

Ținta relevantă a politicilor trebuie să fie nu remitențele, ci economiile emigranților.

- **Consolidarea încrederii în instituțiile financiare.** Băncile, instituțiile de microfinanțare, companiile investiționale și alte instituții financiare similare reprezintă, deocamdată, cea mai eficientă modalitate de intermediere financiară de scară înaltă și de agregare a economiilor individuale mici în investiții mari și cu impact multiplicator vizibil la nivelul întregii economii. Aceste instituții capabile să trieze proiectele de afaceri, separându-le pe cele promițătoare de cele mai puțin bune. Însă atragerea economiilor emigranților în instituțiile financiare implică consolidarea încrederii emigranților vizavi de acestea. La rândul său, aceasta cere intervenții legislative ferme din partea statului pentru a asigura transparența relațiilor de proprietate în sistem și credibilitatea sistemului de raportare financiară publică.
- **Dezvoltarea sistemului privat de pensii și de asigurare medicală.** Cât de paradoxal ar putea să pară la prima vedere, dar anume emigranții, cei care nu au contribuit la bugetul de asigurări

¹⁰⁸ Victor Lutenco, directorul Biroului pentru relații cu diaspora, „Cea mai mare oportunitate neexplorată de dezvoltare pentru Republica Moldova”, prezentare oferită în cadrul Conferinței MACRO 2014, organizată de Centrul Analitic Independent EXPERTGRUP și Fundația Friedrich Ebert la data de 21 octombrie 2014. Detalii disponibile la <http://expert-grup.org/ro/activitate/noutati/item/1028-macro2014>.

sociale de stat sau la fondul de asigurări obligatorii de medicină pe parcursul perioadei de aflare peste hotare, ar putea fi deosebit de interesați de instituirea unui pilon privat al sistemului de pensii și în asigurările private de sănătate. Să menționăm referitor la acest aspect că pentru oamenii care au participat la consultările naționale privind prioritățile de dezvoltare post-2015, „pensiile mai mari și mai just calculate” sunt al doilea ca importanță – după locurile de muncă decente – factor al bunăstării pe termen lung.¹⁰⁹ Îngrijorarea comună a guvernelor care reflectă asupra oportunității instituirii pilonului privat este ca nu cumva crearea acestuia să conducă la ieșirea banilor din pilonii publici și la slăbirea acestora. Or, existența unui număr mare de emigranți cu economii aflate peste hotare oferă țării o oportunitate unică de a reforma sistemul de pensii și sistemul de asigurare obligatorie de sănătate prin instituirea pilonilor privați și fără a spori presiunea asupra contribuabililor.

- **Fonduri de investiții pentru emigranți.** Acest mecanism presupune crearea unei instituții de intermediere financiară, amplasată într-o jurisdicție credibilă și administrată de structuri financiare cu renume, care ar asigura finanțarea investițiilor productive în sectorul privat și public prin efectuarea de plasamente, deschiderea de conturi și emiterea de obligațiuni în numele emigranților. Fondul de investiții ar avea, alături de obiectivele economice firești, și obiectivul de a contribui la asigurarea financiară a emigranților reveniți în țară, asigurarea unor oportunități de angajare și dezvoltarea Republicii Moldova ca țară de reîntoarcere.
- **Diaspora bonds.** Acestea sunt un instrument de creditare care au găsit o anumită utilizare în India, Pakistan și Israel, țări afectate de fenomenul emigraționist. Principiul de funcționare a acestuia constă în emiterea unor obligațiuni de stat, denominalizate în valută străină, și care sunt destinate în special (dar nu exclusiv) emigranților. Acest instrument, asigurând finanțarea unor mari proiecte investiționale, ar avea un important efect multiplicator în economie prin crearea locurilor de muncă și prin „legalizarea” economiilor. Lansarea instrumentului presupune importante modificări legislative și normative la cadrul existent care reglementează activitatea instituțiilor financiare.
- **Platforme de multifinanțare online (crowd-sourcing).** Acest instrument este unul foarte inovator și, intermediind antreprenorul și investitorul (emigrantul), este adresat în special pentru finanțarea micilor afaceri, a unor proiecte creative sau non-profit.¹¹⁰ Platformele de

multifinanțare ar putea servi, de exemplu, pentru finanțarea unui proiect de dezvoltare într-o anumită comunitate rurală prin colectarea banilor din partea emigranților ce provin din comunitatea dată dar se află în țări diferite. Lansarea acestui instrument nu necesită modificări majore în cadrul legislativ și nici investiții majore din partea statului. Totuși, ținând cont de faptul că publicul moldovenesc nu-l cunoaște, precum și de necesitatea cultivării încrederii, guvernul ar trebui să joace un rol esențial în identificarea operatorului privat care să lanseze și să administreze platforma, precum și în supravegherea atentă a activității platformei.

xi. Cum să accelerăm dezvoltarea? O evaluare a implementării recomandărilor RNDU 2006

În anul 2006, tema Raportului Național de Dezvoltare Umană al Republicii Moldova – „Calitatea creșterii economice și impactul său asupra dezvoltării umane” – era în consonanță fidelă cu tema prezentului raport. RNDU 2006 a analizat cum calitatea creșterii economice și dezvoltarea umană se influențează reciproc, care sunt principalele probleme care generează cercurile vicioase ale subdezvoltării și care erau factorii ce împiedică fortificarea cercului virtuos dintre creșterea economică și dezvoltarea umană. RNDU 2006 era deosebit de relevant pentru starea de convalescență economică prin care trecea Republica Moldova.

La etapa tranziției timpurii, Republica Moldova a trăit un colaps economic acut, care a înrăutățit dramatic indicatorii sociali. Anul 2000 a marcat un punct de cotitură pentru economie, după care în 2001-2005 economia a crescut în medie cu 7 procente anual. RNDU 2006 însă a arătat că, de fapt, calitatea acestei creșteri era destul de dubioasă, în raportul de atunci figurând unele teme care s-au făcut prezente și în acest raport – inclusiv caracterul neinclusiv și nesustenabil sub aspect ecologic al creșterii, faptul că creșterea economică nu generează locuri de muncă, decalajul economic și social în creștere dintre mediul rural și cel urban și multe altele.

RNDU 2006 a inclus o serie de recomandări de politici, multe dintre care, din păcate, încă rămân actuale. În continuare este prezentată o evaluare a gradului și calității implementării principalelor recomandări de politici făcute acum opt ani.

O bună parte a recomandărilor de politici incluse în RNDU 2006 au rămas actuale până în prezent.

¹⁰⁹ UNDP Moldova, „Post-2015 Development Agenda: Final report on consultations in the Republic of Moldova: a verification of reality, a vision for future”, <http://www.md.undp.org/content/moldova/en/home/presscenter/pressreleases/2013/09/24/post-2015-development-agenda-final-report-on-consultations-in-the-republic-of-moldova-a-verification-of-reality-a-vision-for-future.html>.

¹¹⁰ Fondurile investiționale, diaspora bonds și platforma de multifinanțare sunt idei de valorificare a economiilor emigranților care au fost prezentate de Victor Lutenco, directorul Biroului pentru relații cu diaspora, „Cea mai mare oportunitate neexplorată de dezvoltare pentru Republica Moldova”, prezentare oferită în cadrul Conferinței MACRO 2014, organizată de Centrul Analitic Independent EXPERT-GRUP și Fundația Friedrich Ebert la data de 21 octombrie 2014. Detalii disponibile la <http://expert-grup.org/ro/activitate/noutati/item/1028-macro2014>.

Tabelul 9. Evaluarea implementării recomandărilor principale din RNDU 2006 „Calitatea creșterii economice și impactul său asupra dezvoltării umane”.

Recomandarea	Evaluarea implementării
Consolidarea terenurilor agricole și mărirea suprafețelor medii prelucrate nu trebuie să constituie un scop în sine ce ar urma să fie atins cu orice preț și nici nu trebuie să fie obiectivul central al politicii.	În anii 2007-2008, Guvernul a renunțat la politica de consolidare forțată a terenurilor agricole, lăsând acest proces pe seama forțelor pieței. Procesul de consolidare a evoluat în mod organic. În același timp, a apărut o clasă de fermieri de nișă, care, chiar pe suprafețe agricole mici, obțin performanțe.
Politica agricolă nu trebuie să fie preferențial orientată către marile gospodării agricole, ci să încurajeze micii fermierii în cultivarea unor soiuri și rase de valoare adăugată înaltă care să le aducă și venituri mai înalte.	Această recomandare parțial a fost realizată. Politica agricolă nu mai demonstrează o preferință atât de vădită pentru gospodăriile mari. În același timp, o parte din măsurile de sprijin din politica de subvenționare a producătorilor agricoli în continuare, implicit, favorizează marii producători, în special atunci când este vorba de subvențiile pentru investițiile de capital.
În agricultură, obiectivul central al guvernului trebuie să fie înlăturarea distorsiunilor de piață, asigurarea accesului la finanțare ieftină, la cunoștințele moderne vizavi de tehnologiile agricole și la piețele de desfacere.	Agricultorii în continuare sunt percepuți ca cei mai riscați clienți pentru băncile comerciale, obligați să achite dobânzi mult peste medie. Sistemul învățământului agricol (8 colegii plus 1 universitate) este într-o stare deplorabilă. Accesul fermierilor la piețele de desfacere rămâne limitat, din cauza lipsei infrastructurii post-recoltare și abilităților reduse de marketing agricol pe piețele internă și externă.
Obiectivul principal în domeniul industrial pentru guvern trebuie să fie formarea unui capital uman tehnic, în particular prin educarea unor noi elite de ingineri și tehnologi.	Acest obiectiv nu a fost realizat. În structura specializărilor preferate de studenții din colegii și universități continuă să predomină specialitățile „prestigioase” (economie, drept, limbi străine). Bursele pentru specializările ingineresti, tehnice, tehnologice și științifice rămân neatractive pentru tinerii talentați.
Dezvoltarea sectorului de microfinanțare ca alternativă a băncilor clasice pentru finanțarea IMM-urilor și întreprinderilor conduse de emigranți.	Sectorul de microfinanțare a cunoscut o evoluție ambiguă după 2006. Portofoliul de împrumuturi acordate a crescut de la 2,3% din PIB în anul 2006 până la 3,1% în 2008, iar această majorare a fost urmată de o prăbușire cauzată de criza financiar-economică și de o restabilire lentă în 2010-2013. O serie de amendamente legislative operate în 2011 au creat constrângeri în activitatea organizațiilor de microfinanțare. Sectorul este specializat mai ales în finanțarea cheltuielilor de consum și procurării imobilului.
Favorizarea apariției noilor poluri teritoriale de creștere economică, prin încurajarea creării de IMM-uri în zonele defavorizate, încurajarea investițiilor „la iarbă verde” în aceste zone și prin descentralizarea fiscală și administrativă.	Politica industrială nu a avut drept scop dezvoltarea regiunilor defavorizate, ci plantarea investitorilor mari în zonele economice libere și în parcurile industriale. Într-o serie de regiuni defavorizate (Basarabeasca, Taraclia, Șoldănești, Telenești) numărul și performanțele IMM-urilor s-au redus considerabil. Descentralizarea fiscală și administrativă este o reformă constant amânată.
Asigurarea accesului la piețele externe de desfacere ca alternativă la piața internă mică.	O realizare remarcabilă este instituirea Zonei de Liber Schimb Aprofundată și Cuprinzătoare între Republica Moldova și UE, precum și crearea Zonei de Liber Schimb cu Turcia și semnarea Tratatului de Liber Schimb în CSI. Totuși, Moldova se confruntă cu un embargo la produsele sale agricole, alimentare și băuturile alcoolice pe piața rusă, instituit unilateral de către Federația Rusă ca urmare a apropierei economice și politice a Republicii Moldova de Uniunea Europeană.
Îmbunătățirea cadrului de afaceri în trei componente esențiale: drepturile de proprietate, cadrul regulator al afacerilor și accesul la o justiție nepărtinitoare și politic independentă.	Cadrul regulator al afacerilor a înregistrat anumite evoluții pozitive, după cum atestă îmbunătățirea lentă a pozițiilor țării în ratingurile internaționale relevante. Justiția este sectorul față de care populația demonstrează unul din cele mai înalte nivele de neîncredere, reforma fiind inițiată abia în 2011.
Asigurarea racordării mai bune între oferta și calitatea serviciilor educaționale și cererea pe piața muncii sub aspectul calității și relevanței studiilor primite.	O reformă cuprinzătoare a educației profesionale a început în 2013, odată cu aprobarea de către guvern a unei strategii pentru domeniu. Reforma prevede instituirea unor centre de excelență, instituirea unor indicatori de performanță pe care să se bazeze finanțarea și schimbări importante în politica resurselor umane.

Optimizarea rețelei școlare la treapta primară și introducerea sistemului de transport școlar.	În anul 2008 a fost decisă optimizarea rețelei, care a început efectiv abia în 2010-2011. Au fost instituite școli de circumscripție și procurate autobuze pentru transportarea elevilor.
Guvernul trebuie să intensifice negocierile sale bilaterale și multilaterale (UE) pentru a obține simplificarea regimurilor de vize și de muncă pentru emigranții moldoveni, precum și protecția lor socială.	Republica Moldova a obținut regim liberalizat de vize pentru intrarea în țările-membre ale Zonei Schengen. Progrese notabile în liberalizarea regimului de muncă pentru moldoveni însă nu au fost constatate. Au fost semnate câteva tratate internaționale pentru protecția și asigurarea socială a emigranților moldoveni.
Introducerea unor elemente care ar spori flexibilitatea și eficiența socială a sistemului de asigurări în sănătate, inclusiv prin legiferarea posibilității asiguratului de a transmite, după o anumită perioadă de asigurare, drepturile sale unor persoane apropiate pe linie ascendentă sau descendentă.	Nu a fost înregistrat nici un progres la acest aspect. Cotele de asigurare au crescut de la 2%/2% din partea asiguratului și asigurătorului în 2006 la 4%/4% în 2014. Nivelul de insatisfacție față de calitatea serviciilor prestate și față de transparența și integritatea sistemului rămâne la un nivel destul de înalt.
Revizuirea priorităților de cheltuieli bugetare, alocând resurse sporite pentru finanțarea infrastructurii critice pentru dezvoltarea economică: transport, energetică și telecomunicații.	Mai multă previzibilitate și stabilitate a fost adusă în 2007, odată cu adoptarea Cadrului Bugetar pe Termen Mediu. Organele de specialitate centrale și locale au utilizat CBTM pentru elaborarea, ajustarea și realizarea programelor ramurale și locale de dezvoltare. Cota cheltuielilor publice pentru investițiile de capital a rămas la nivelul de 5-7% în întreaga perioadă de după anul 2006.
Maximizarea impactului cheltuielilor publice asupra dezvoltării umane prin reducerea erorilor de incluziune și excluziune. Copiii din familiile sărace trebuie să fie prioritatea absolută a asistenței sociale.	O realizare foarte importantă este introducerea ajutorului social, care este acordat pe baza principiului testării necesităților. Instrumentul, având erori de incluziune și excluziune mult mai mici decât politica bazată pe categorii sociale, a demonstrat un impact puternic de reducere a sărăciei.
Continuarea reformelor structurale în sectorul întreprinderilor publice, prin instituirea unor constrângeri bugetare mai severe și prin renunțarea la practicile de „izolare fiscală” a întreprinderilor de stat.	În afară de privatizarea, pe alocuri netransparentă a unor active de stat, este greu de constatat careva schimbări substanțiale la acest capitol. După cum arată rapoartele Ministerului Finanțelor, firmele publice sunt administrate ineficient, ceea ce are implicații enorme asupra bugetului public și bunăstării colective.

Surse: *evaluările autorilor.*

Din păcate, analiza prezentată în Tabelul 9 sugerează că o bună parte din provocările de politici care figurau în mijlocul primului deceniu al secolului rămân prezente și azi, la o distanță de aproape zece ani. Perioada dată a fost marcată de frământări geopolitice, de o criză economică majoră, de o serie de blocaje externe în accesarea principalelor piețe de desfacere și de unele calamități naturale excepțional de grave și extinse (secete, inundații). Totuși, părerea noastră este că există și un factor intrinsec guvernării care a împiedicat un avans mai puternic al țării pe calea dezvoltării economice și umane. Acest factor este lipsa unei ancore interne, menite să asigure suportul politic necesar pentru parcurgerea vastei agende de reforme de dezvoltare pe care țara trebuie să o urmeze. Căutând înfrigorat o ancoră externă, guvernele moldovenești care s-au perindat nu au fost în stare să educe încrederea publicului în agenda de dezvoltare propusă și astfel au eșuat în forjarea liantelor interne

necesare pentru dezvoltare. Cauza esențială a acestui eșec este lipsa unui dialog între societate și guvern sau caracterul formal al acestor consultări. Din aceasta derivă și răspunsul, poate banal de simplu, la întrebarea din titlul acestei secțiuni: dialogul sincer, deschiderea și transparența guvernării sunt premise-cheie pentru ca guvernul să-și formeze sprijinul social de care are nevoie pentru a implementa reformele dificile de care țara are nevoie. În absența acestei ancore interne, orice aliat extern ar fi prea puțin pentru a duce țara mai departe pe calea dezvoltării umane.

Lipsa unei ancore interne, menită să asigure suportul politic necesar pentru parcurgerea agendei de reforme de dezvoltare, a împiedicat un avans mai puternic al țării pe calea dezvoltării economice și umane.

LISTA DE REFERINȚE

- AmCham (Camera de Comerț Americană în Republica Moldova), 2014 „2013 Annual Report”, <http://www.amcham.md/docs/AnnualReport2013.pdf>
- Bell, Stuard and Newitt, Kirsten, 2010 „Decent Work and Poverty Eradication: literature review and a two-country study”. A Study for the Decent Work and Labour Standards Forum, January 2010, http://www.ituc-csi.org/IMG/pdf/Decent-work-and-poverty-eradication-literature-review-and-two-country-study_Full-report.pdf.
- Biroul Național de Statistică, 2013, „Calitatea ocupării în cifre 2013”, http://www.statistica.md/public/files/publicatii_electronice/Calitatea_ocuparii_cifre/Calitatea_ocuparii.pdf
- Biroul Național de Statistică, 2014, „Educația în Republica Moldova 2013-2014”, Chișinău, 2014.
- Biroului Național de Statistică, 2012, „Piața forței de muncă în Republica Moldova. 2011”, ediția anului 2012, http://www.statistica.md/public/files/publicatii_electronice/piata_forței_de_munca/Piata_Muncii_2012.pdf.
- Bozu Valentin, Garagia Dumitru and Gotișan Iurie, 2009, „Moldova Growth Diagnostics”, <http://www.hks.harvard.edu/fs/drodrik/Growth%20diagnostics%20papers/Moldova%20CA-Bozu,Caragia&Gotisan.pdf>.
- Comisia Europeană, 2011, „Inițiativă pentru antreprenoriatul social. Construirea unui ecosistem pentru promovarea întreprinderilor sociale în cadrul economiei și al inovării sociale”, Comunicare a Comisiei către Parlamentul European, Consiliu, Comitetul Economi și Social European și Comitetul Regiunilor, Bruxelles, le 25.10.2011 COM(2011) 682 final, [http://www.europarl.europa.eu/meetdocs/2009_2014/documents/com/com_com\(2011\)0682_/com_com\(2011\)0682_ro.pdf](http://www.europarl.europa.eu/meetdocs/2009_2014/documents/com/com_com(2011)0682_/com_com(2011)0682_ro.pdf).
- Confederația Națională a Patronatelor din Moldova, 2013, „Constrângeri majore asupra mediului de afaceri din Republica Moldova”, raport realizat de Centrul Analitic Independent EXPERT-GRUP.
- Cornell University, INSEAD, and WIPO, 2013 „The Global Innovation Index 2013: The Local Dynamics of Innovation”, Geneva, Ithaca and Fontainebleau, http://www.wipo.int/edocs/pubdocs/en/economics/gii/gii_2013.pdf.
- Culiuc Elena, Sîrghi Iulia și Prohnițchi Victor, 2011, „Responsabilitatea Socială Corporativă în Republica Moldova. Ce poate face Guvernul?”, Centrul Analitic Independent EXPERT-GRUP, <http://expert-grup.org/ro/biblioteca/item/750-responsabilitatea-social%C4%83-corporativ%C4%83-%C3%AEn-moldova-ce-poate-face-guvernul?>.
- Deloitte, 2012, „e-Transform Africa: Agriculture Sector Study. Sector Assessment and Opportunities for ICT”, http://siteresources.worldbank.org/EXTINFORMATIONANDCOMMUNICATIONANDTECHNOLOGIES/Resources/282822-1346223280837/Agriculture_FullReport.pdf.

- Gustav Ranis, 2004, „Human Development and Economic Growth”, Economic Growth Center, Yale University, Center Discussion Paper no.887, http://www.econ.yale.edu/growth_pdf/cdp887.pdf.
- Gustav Ranis, 2011, „Technology and Human Development”, Economic Growth Center, Yale University, Center Discussion Paper no.1004, http://www.econ.yale.edu/growth_pdf/cdp1004.pdf.
- Forumul Economic Mondial, Rapoartele Globale ale Competitivității.
- Hilman, Arye I., 2009, „Public Finance and Public Policy: Responsibilities and Limitations of Government”, second edition, Cambridge University Press.
- ILO, 1999, Report of the Director – General „Decent Work”, to the 87th International Labor Conference, Geneva, June 1999, <http://www.ilo.org/public/english/standards/reim/ilc/ilc87/rep-i.htm>.
- ILO, „Enabling Environment for Sustainable Enterprise”, policy toolkit, Bureau for Employers’ Activities
- Inchauste, Gabriela; Pedro Azevedo, João; Essama-Nssah, B.; Olivieri, Sergio; Van Nguyen, Trang; Saavedra-Chanduvi, Jaime; Winkler, Hernan, 2014, „Understanding changes in poverty. Directions in development”, Washington, DC, World Bank Group, <http://documents.worldbank.org/curated/en/2014/01/20107647/understanding-changes-poverty>.
- Institutul de Politici Publice, 2014, „Barometrul de Opinie Publică – aprilie 2014”, partea II – Anexe, http://ipp.md/public/files/Barometru/Brosura_BOP_04.2014_anexa_final.pdf.
- Irina A. Nikolic and Harald Maikish, 2006, „Public-Private Partnerships and Collaboration in the Health Sector. An Overview with Case Studies from Recent European Experience”, by in the World Bank Health, Nutrition and Population Discussion Paper series.
- Lazarescu, Madalin and Samson, Dana, 2011, „White Paper: Competitiveness Assessment of the Moldova IT Market”, IDC, sponsored by USAID, http://www.mtic.gov.md/img/d2011/promovarea/CEMA17850_Final.pdf.
- Mecineanu Andrei și Malanciuc Iurie, 2011, „Politicele în domeniul parteneriatului public-privat în sănătate”, Monitorul Social nr.9, august 2011, IDIS Viitorul / Friedrich Ebert Stiftung.
- Ministerul Sănătății al Republicii Moldova/Centrul Național de Management în Sănătate, 2014, „Anuarul Statistic al Sistemului de Sănătate al Republicii Moldova pentru anul 2013”, disponibil într-un fascicul de fișiere la <http://ms.gov.md/date-statistice-anul-2013#>.
- Ministerul Sănătății al Republicii Moldova, 2014, „Raportul Anual de activitate al Ministerului Sănătății pentru anul 2013”, http://ms.gov.md/sites/default/files/raport_de_activitate_al_ministerului_sanatatii_pentru_2013.pdf.
- O’Sullivan John, Grimalschi Anatol, and Sedelkov Andrei, 2012, „ICT Education in Moldova: Meeting Industry Need. Agenda for Action”, June 2012.
- Philip Kotler, Nancy Lee, „Corporate Social Responsibility: Doing the Most Good for Your Company and Your Cause”, 2005
- PNUD Kosovo, „Kosovo Human Development Report 2012: Private Sector and Employment”
- PNUD Moldova, „Raportul Național de Dezvoltare Umană 2012: Aspirațiile europene ale Republicii Moldova și dezvoltarea umană”.

- PNUD Moldova, „Al treilea Raport de monitorizare a implementării ODM-urilor în Republica Moldova”.
- Schneider Friedrich, 2012, „The Shadow Economy and Work in Shadow. What Do We (Not) Know?” IZA, Discussion Paper Series, IZA DP no.6423, <http://ftp.iza.org/dp6423.pdf>.
- Subervie Julie, 2011, „Evaluation of the impact of a Ghanaian mobile based Market Information System on the first few users using a quasi-experimental design”, Workshop on African Market Information Systems Bamako, Nov 30 to Dec 2, 2011, <http://www.slideshare.net/Esoko/cirad-research-on-esoko>.
- World Bank, 2009 „Global Monitoring Report 2009. A Development Emergency”, http://siteresources.worldbank.org/INTGLOMONREP2009/Resources/5924349-1239742507025/GMR09_book.pdf.
- World Bank, 2011 „Moldova after the global crisis: promoting competitiveness and shared growth”, Report nr. 55195-MD.
- World Bank, 2013, „Moldova Workforce Development. SABER Country Report”, http://wbfiles.worldbank.org/documents/hdn/ed/saber/supporting_doc/CountryReports/WFD/SABER_WfD_Moldova_CR_Final_2013.pdf.
- World Bank, 2014, „2014 Doing Business Report”, accesibil la <http://www.doingbusiness.org/reports/global-reports/doing-business-2014>.
- World Economic Forum, 2013, „Global Competitiveness Report”, <http://reports.weforum.org/the-global-competitiveness-report-2013-2014/>.
- World Bank, 2013, „Policy Priorities for Private Sector Development”, report no. ACS4414, Vol. 1.
- World Bank, 2011, „Moldova after the Global Crisis: Promoting Competitiveness and Shared Growth”, report no. 55195-MD.

Anexa 1. **NOTĂ TEHNICĂ PRIVIND CALCULUL INDICELUI DEZVOLTĂRII UMANE (IDU)**

IDU a fost creat pentru a sublinia faptul că oamenii și capacitățile lor trebuie să fie criteriul suprem pentru evaluarea dezvoltării unei țări, nu numai creșterea economică. Indicele Dezvoltării Umane (IDU) este o măsură de sinteză a dezvoltării umane. El măsoară media realizărilor unei țări privind trei dimensiuni de bază ale dezvoltării umane: sănătatea, educația și nivelul de trai. Mai multe detalii privind calcularea IDU pot fi găsite în Notele tehnice ale PNUD (2011-2014).

Dimensiunile:

Sănătatea

X - Speranța de viață la naștere (ani).

Indicatorul speranța de viață la naștere la nivel sub-regional a fost calculat de către PNUD (metodologie diferită de cea a BNS), utilizând datele privind ratele mortalității pe genuri, oferite de Biroul Național de Statistică al Republicii Moldova. Datele la nivel național au fost preluate din RGDU 2014.

Educația

Y - Media anilor de școlarizare (ani).

U - Durata preconizată de școlarizare (ani)

Indicatorul media anilor de școlarizare la nivel național și regional a fost calculat utilizând datele privind ratele reușitei academice a populației, oferite de Biroul Național de Statistică al Republicii Moldova.

Indicatorul durata preconizată de școlarizare la nivel național și regional a fost estimat utilizând datele oferite de Biroul Național de Statistică al Republicii Moldova și datele din RGDU.

Un nivel de trai decent

Z - VNB pe cap de locuitor (PPP, USD).

Valoarea la nivel de țară pentru VNB pe cap de locuitor a fost preluată din RGDU 2014. Indicatorul VNB pe cap de locuitor la nivel regional a fost estimat utilizând valoarea la nivel de țară din RGDU 2014 și datele regionale privind veniturile disponibile pe cap de locuitor, oferite de Biroul Național de Statistică al Republicii Moldova și datele din RGDU.

IDU este media geometrică a indicilor normalizați, care măsoară realizările în fiecare dimensiune.

$$IDU = \sqrt[3]{I_X * I_Y * I_Z}$$

Indicele sănătății:

$$I_X = \frac{X - 20}{85 - 20}$$

Indicele educației:

$$I_Y = \frac{\frac{Y}{15} + \frac{U}{18}}{2}$$

Indicele nivelului de trai:

$$I_Z = \frac{\ln(Z) - \ln(100)}{\ln(75000) - \ln(100)}$$

Anexa 2. **NOTĂ TEHNICĂ PRIVIND CALCULUL INDICELUI DEZVOLTĂRII GENURILOR (IDG)**

Indicele Dezvoltării Genurilor (IDG) măsoară inegalitățile de gen în cele trei dimensiuni ale dezvoltării umane: sănătatea, măsurată prin speranța de viață la naștere pentru femei și bărbați; educația, măsurată prin durata preconizată de școlarizare pentru fete și băieți și numărul mediu de ani de școlarizare pentru bărbați și femei de 25 de ani și mai mult; și controlul asupra resurselor economice, măsurat prin veniturile estimate câștigate de femei și bărbați.

Pentru acest indicator se folosește aceeași metodologie ca și pentru IDU. Valorile țintă sunt aceleași, cu excepția speranței de viață la naștere, unde valorile țintă minime și maxime variază (minimum de 22,5 ani și maximum de 87,5 ani pentru femei; și respectiv 17,5 ani și 82,5 ani pentru bărbați)

Mai multe detalii privind calcularea IDU pot fi găsite în Notele tehnice ale PNUD (2011-2014).

Pentru calcularea Indicelui Dezvoltării Genurilor se folosesc IDU pentru femei și IDU pentru bărbați. IDU pentru femei și IDU pentru bărbați se calculează folosind aceeași metodologie și aceiași indicatori de dimensiune pentru populația de femei și de bărbați ca și în cazul IDU.

IDU pentru femei reprezintă media geometrică a indicilor de dimensiune, calculați pentru populația de femei:

$$IDU_f = \sqrt[3]{I_{Sanatate_f} * I_{Educatie_f} * I_{Venit_f}}$$

IDU pentru bărbați reprezintă media geometrică a indicilor de dimensiune, calculați pentru populația de bărbați:

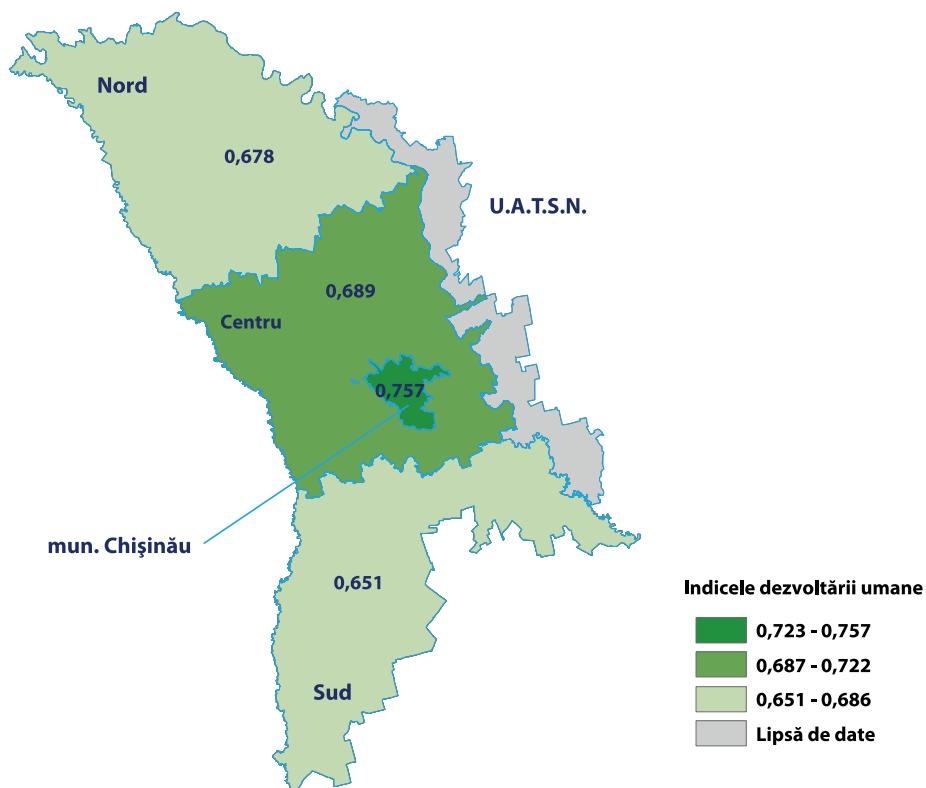
$$IDU_b = \sqrt[3]{I_{Sanatate_b} * I_{Educatie_b} * I_{Venit_b}}$$

IGD reprezintă raportul între IDU pentru femei și IDU pentru bărbați:

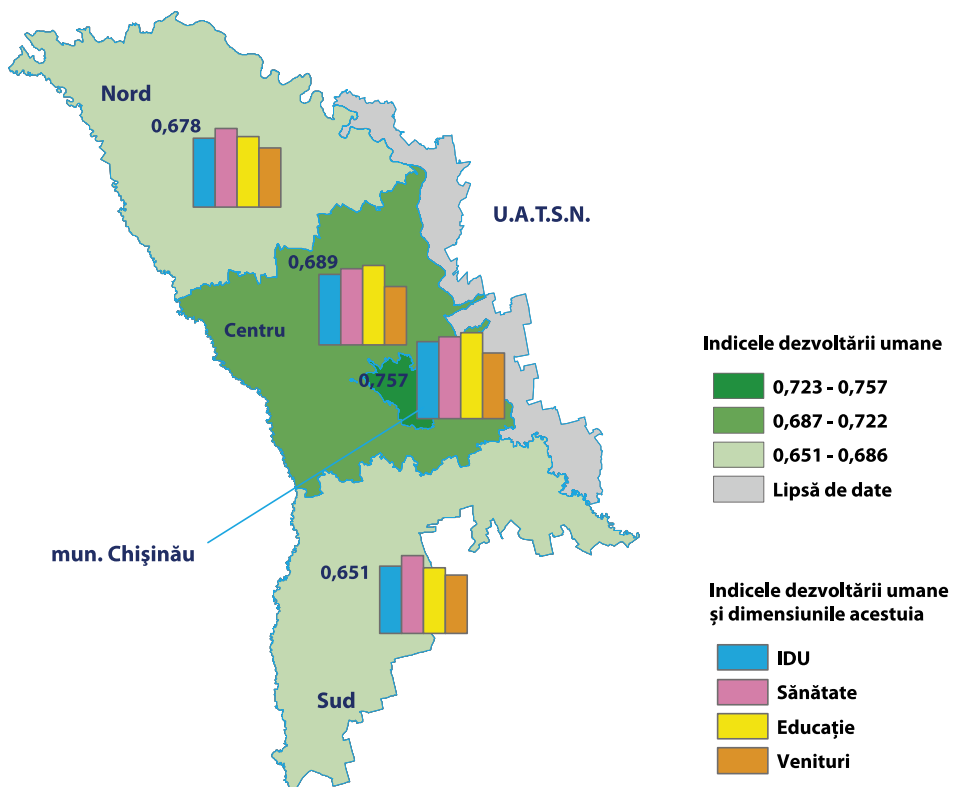
$$IGD = \frac{IDU_f}{IDU_b}$$

Anexa 3. INDICELE DEZVOLTĂRII UMANE DUPĂ REGIUNI, 2013

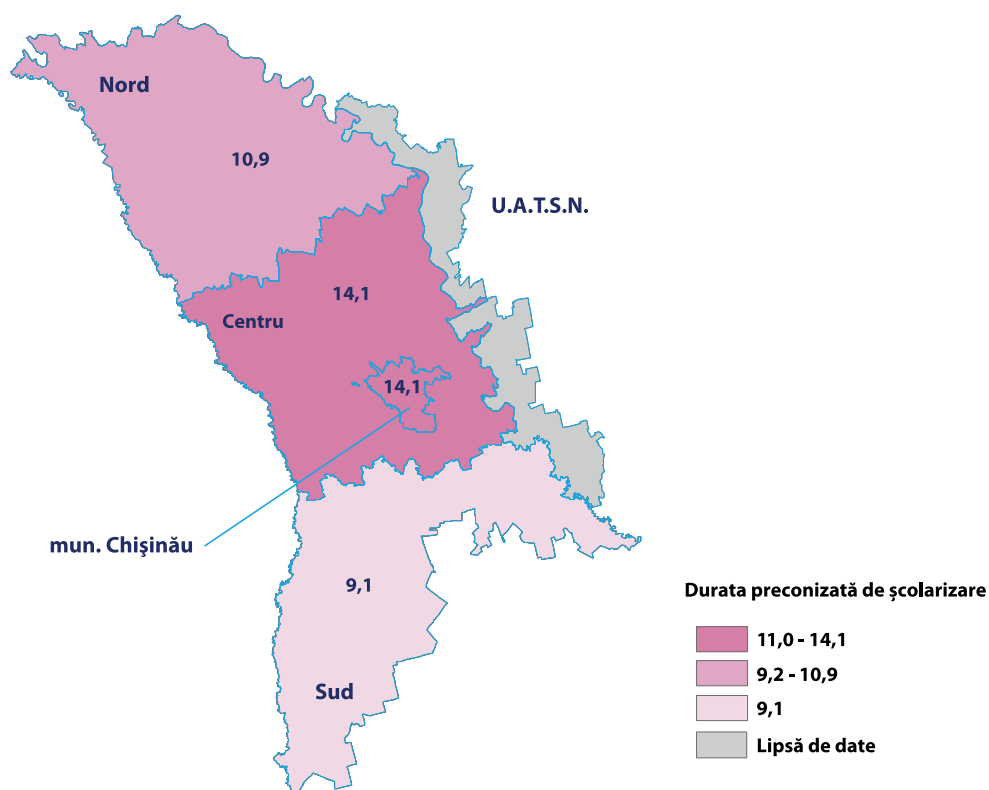
Indicele Dezvoltării Umane după regiuni (2013)

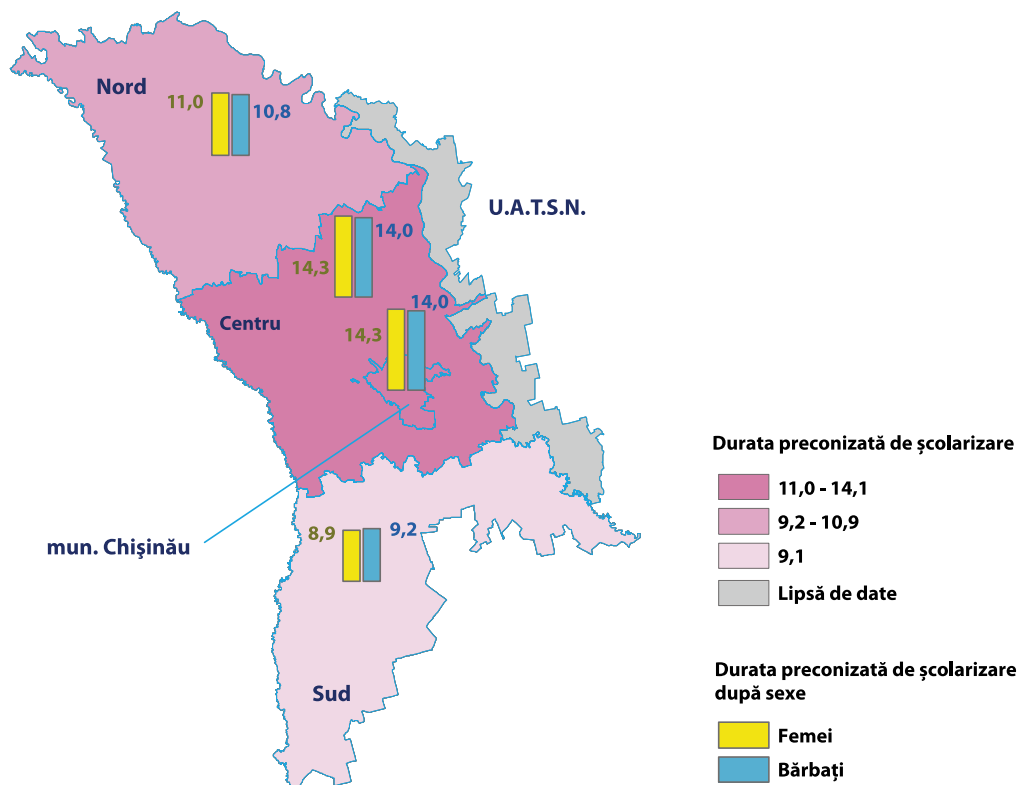
Indicele Dezvoltării Umane și dimensiunile acestuia, după regiuni, 2013

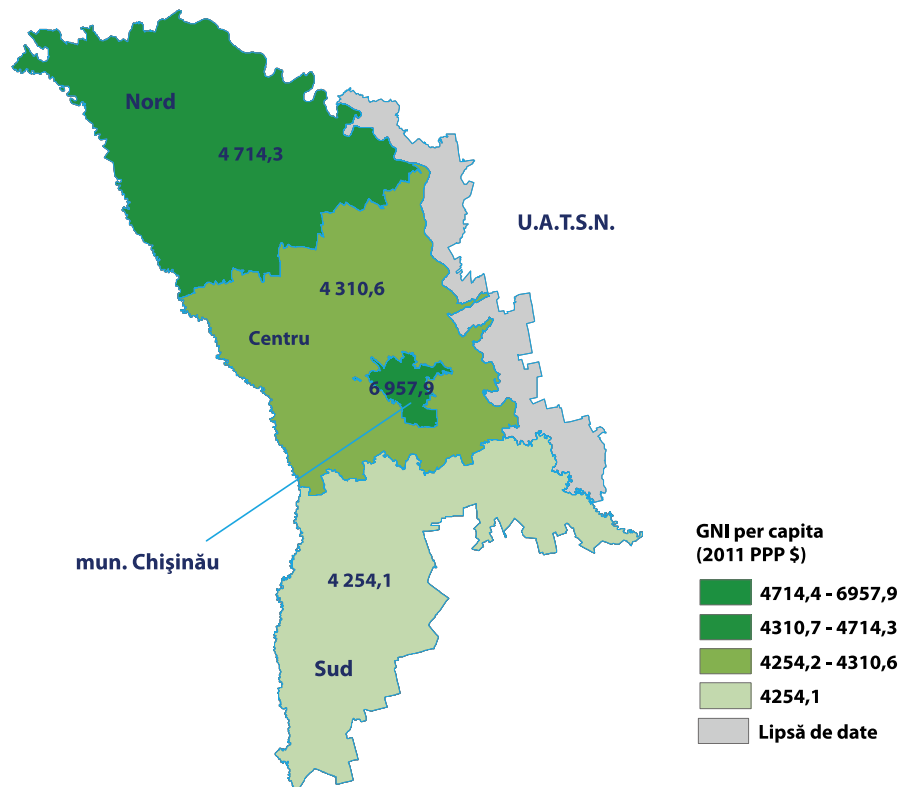
Durata preconizată de școlarizare după regiuni și sexe (2013)

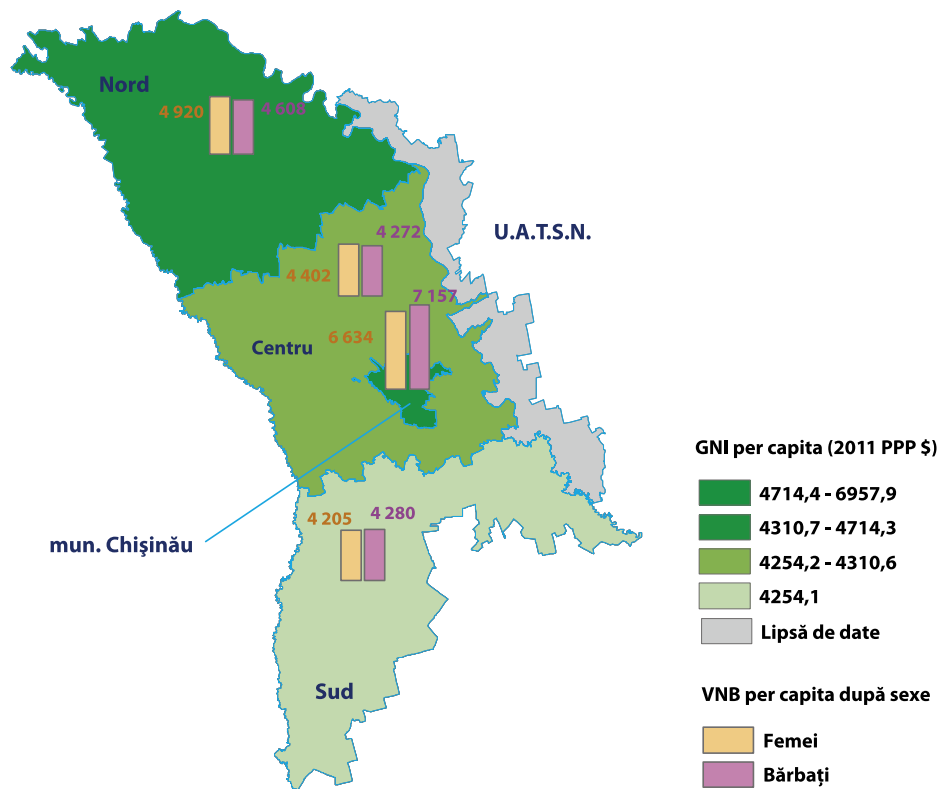
Durata preconizată de școlarizare după regiuni și sexe (2013)

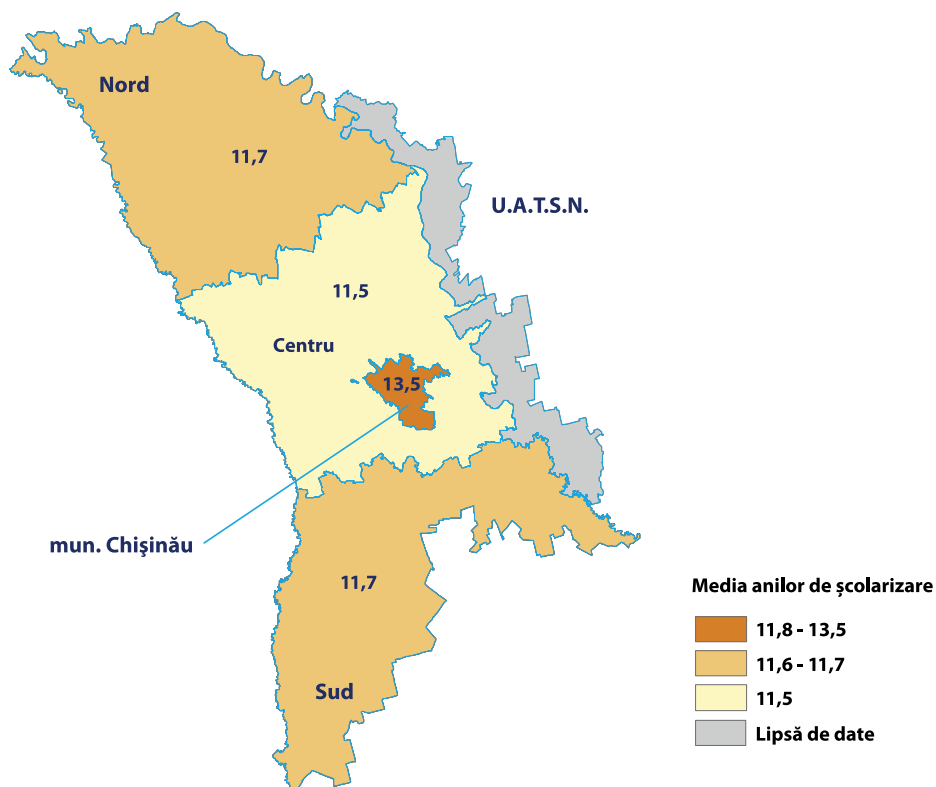
Venitul național brut (VNB) per capita după regiuni (2013)

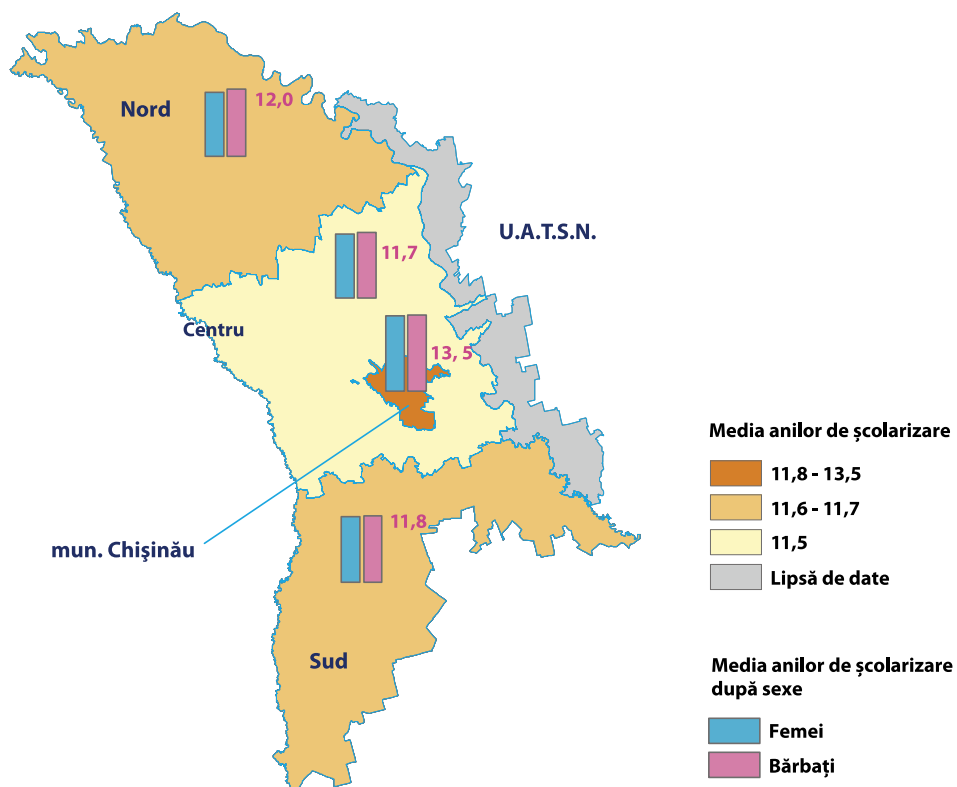
Venitul național brut (VNB) per capita după sexe și regiuni (2013)

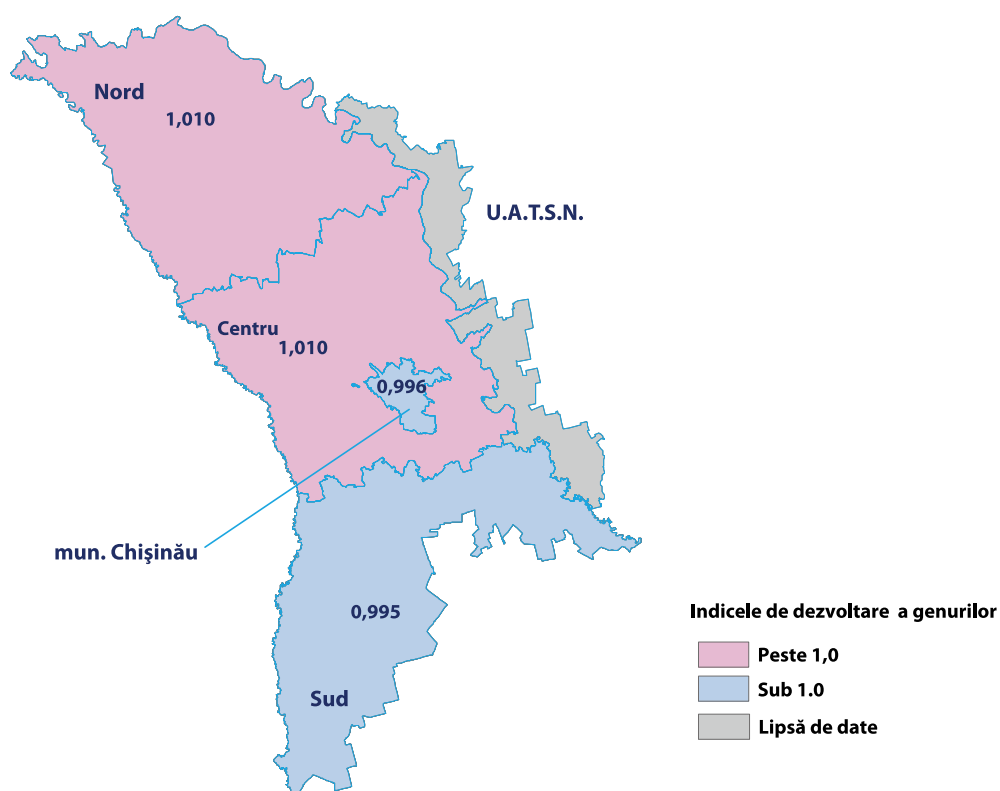
Media anilor de școlarizare după regiuni (2013)

Media anilor de școlarizare după sexe și regiuni (2013)

Indicele de dezvoltare a genurilor după regiuni (2013)

Anexa 4. **DATELE PRIVIND INDICELE DE DEZVOLTARE UMANĂ PENTRU REPUBLICA MOLDOVA, ÎN FUNCȚIE DE MEDII, REGIUNI, SEXE ȘI DIMENSIUNILE INDICELUI, 2013**

Tabelul 10. Indicele de Dezvoltare Umană și indicii de dimensiune ai acestuia pe subregiuni (2013)

Regiuni statistice	IDU	Indicele sănătății	Indicele educației	Indicele venitului
Nord	0,678	0,774	0,693	0,582
Centru	0,689	0,743	0,776	0,569
Sud	0,651	0,757	0,642	0,567
Municipiul Chișinău	0,757	0,803	0,842	0,641
Republica Moldova (estimare nouă*)	0,687	0,752	0,728	0,592
Republica Moldova conform RGDU 2014	0,663	0,752	0,653	0,592

Notă: UTA Găgăuzia este inclusă în regiunea Sud.

Tabelul 11. Indicatori de dimensiune ai Indicelui de Dezvoltare Umană pe subregiuni (2013)

Regiuni statistice	Speranța de viață la naștere (ani)	Media anilor de școlarizare (ani)	Durata preconizată de școlarizare (ani)	Venitul Național Brut (VNB) pe cap de locuitor (2011 PPP USD)
Nord	70,3	11,7	10,89	4714,3
Centru	68,3	11,5	14,12	4310,6
Sud	69,2	11,7	9,08	4254,1
Municipiul Chișinău	72,2	13,5	14,12	6957,9
Republica Moldova (estimare nouă)	68,9	12	11,8	5041,2
Republica Moldova conform RGDU 2014	68,9	9,8	11,8	5041,2

Notă: UTA Găgăuzia este inclusă în regiunea Sud.

Tabelul 12. Indicele Dezvoltării Genurilor și indicii de dimensiune ai acestuia pe subregiuni (2013)

Regiuni statistice	Indicele Dezvoltării Genurilor	Indicele Dezvoltării Umane		Indicele sănătății		Indicele educației		Indicele venitului	
		Femei	Bărbați	Femei	Bărbați	Femei	Bărbați	Femei	Bărbați
Nord	1,010	0,682	0,675	0,786	0,762	0,686	0,699	0,589	0,579
Centru	1,010	0,694	0,687	0,754	0,734	0,776	0,780	0,572	0,567
Sud	0,995	0,649	0,652	0,763	0,752	0,635	0,649	0,565	0,567
Municipiul Chișinău	0,996	0,754	0,757	0,803	0,800	0,842	0,840	0,634	0,645
Republica Moldova (estimare nouă)	0,986	0,682	0,692	0,774	0,731	0,725	0,734	0,564	0,618
Republica Moldova conform RGDU 2014	0,989	0,659	0,666	0,774	0,731	0,656	0,655	0,564	0,618

Notă: UTA Găgăuzia este inclusă în regiunea Sud.

* Indicele este calculat în baza datelor BNS și este ceva mai mare comparativ cu cel preluat din Raportul Global al Dezvoltării Umane. Sursa discrepanțelor este indicatorul „Media anilor de școlarizare”, care are valoarea 9,8 conform calculelor RGDU și valoarea 12 conform calculelor BNS. Calculele autorilor sunt cu titlu de experiment.

Tabelul 13. Indicatori de dimensiune ai Indicelui de Dezvoltare a Genurilor pe subregiuni (2013)

Regiuni statistice	Speranța de viață la naștere		Media anilor de școlarizare		Durata preconizată de școlarizare		VNB pe cap de locuitor	
	(ani)		(ani)		(ani)		(2011 PPP USD)	
	Femei	Bărbați	Femei	Bărbați	Femei	Bărbați	Femei	Bărbați
Nord	73,6	67,0	11,4	12,0	11,0	10,8	4920,3	4608,4
Centru	71,5	65,2	11,4	11,7	14,3	14,0	4402,0	4271,9
Sud	72,1	66,4	11,6	11,8	8,9	9,2	4204,8	4280,3
Municipiul Chișinău	74,7	69,5	13,4	13,5	14,3	14,0	6634,3	7156,7
Republica Moldova (estimare nouă)	72,8	65,0	11,9	12,2	11,8	11,8	4196,1	5979,2
Republica Moldova conform RGDU 2014	72,8	65,0	9,6	10,0	12,1	11,6	4196,1	5979,2

Notă: UTA Găgăuzia este inclusă în regiunea Sud.

Tabelul 14. Speranța de viață la naștere pe subregiuni și subpopulații (ani)

Regiuni de dezvoltare	Subpopulații	2009	2010	2011	2012	2013
Nord	Ambele genuri	68,7	68,7	69,7	70,0	70,3
	Bărbați	65,0	65,0	66,2	66,8	67,0
	Femei	72,5	72,4	73,2	73,2	73,6
	Urban	69,4	69,9	70,8	70,8	71,2
	Rural	68,3	68,0	69,1	69,6	69,8
Centru	Ambele genuri	66,5	65,9	68,1	67,9	68,3
	Bărbați	63,3	62,4	64,9	64,6	65,2
	Femei	69,9	69,6	71,4	71,2	71,5
	Urban	68,9	68,9	70,0	69,9	71,0
	Rural	66,0	65,2	67,7	67,4	67,7
Sud	Ambele genuri	67,2	66,8	68,3	68,5	69,2
	Bărbați	64,0	63,6	65,0	65,3	66,4
	Femei	70,5	70,2	71,9	71,8	72,1
	Urban	69,1	68,8	69,7	70,6	70,5
	Rural	66,6	66,1	67,9	67,8	68,7
Municipiul Chișinău	Ambele genuri	70,4	70,8	71,7	71,8	72,2
	Bărbați	67,2	67,4	68,5	68,8	69,5
	Femei	73,5	73,9	74,5	74,6	74,7
	Urban	70,8	71,0	72,0	72,1	72,4
	Rural	67,0	68,3	68,3	69,0	70,2
UTA Găgăuzia	Ambele genuri	68,4	68,1	69,7	69,5	70,3
	Bărbați	64,6	63,9	66,3	66,0	66,8
	Femei	72,2	72,6	73,0	73,1	73,7
	Urban	68,7	68,8	70,5	70,4	71,0
	Rural	68,2	67,6	69,1	68,9	69,7

Tabelul 15. Media anilor de școlarizare pe subregiuni și pe genuri (ani)

Regiuni statistice	2011			2012			2013		
	Ambele genuri	Bărbăți	Femei	Ambele genuri	Bărbăți	Femei	Ambele genuri	Bărbăți	Femei
Nord	11,5	11,8	11,2	11,7	11,9	11,4	11,7	12,0	11,4
Centru	11,6	11,8	11,4	11,5	11,7	11,4	11,5	11,7	11,4
Sud	11,6	11,8	11,3	11,6	11,8	11,4	11,7	11,8	11,6
Mun. Chișinău	13,4	13,4	13,4	13,5	13,5	13,5	13,5	13,5	13,4
Republica Moldova	12,0	12,2	11,8	12,0	12,2	11,9	12,0	12,2	11,9

Notă: UTA Găgăuzia este inclusă în regiunea Sud.

Tabelul 16. Durata preconizată de școlarizare pe subregiuni și pe genuri (ani)

Regiuni de dezvoltare	2013		
	Ambele genuri	Bărbăți	Femei
Nord	10,89	10,78	11,02
Centru	14,12	14,04	14,25
Sud	9,08	9,21	8,94
Municipiul Chișinău	14,12	14,04	14,25
UTA Găgăuzia	9,45	9,74	9,19
Republica Moldova	11,80	11,78	11,81

Tabelul 17. Venitul Național Brut (VNB) pe cap de locuitor, pe subregiuni și pe genuri (2011 PPP USD)

Regiuni statistice	2013		
	Ambele genuri	Bărbăți	Femei
Nord	4714,3	4608,4	4920,3
Centru	4310,6	4271,9	4402,0
Sud	4254,1	4280,3	4204,8
Mun. Chișinău	6957,9	7156,7	6634,3
Republica Moldova	5041,2	5979,2	4196,1

Notă: UTA Găgăuzia este inclusă în regiunea Sud.

Anexa 5. **RELAȚIA DINTRE SECTORUL PRIVAT ȘI COMPONENTA DE VENITURI A DIMENSIUNII DEZVOLTĂRII UMANE**

Regresia pentru veniturilor din vânzări a sectorului privat. Rezultatele estimării.

Dependent Variable: DLOG(VSP)

Method: Least Squares

Date: 08/26/14 Time: 17:34

Sample (adjusted): 2001 2012

Included observations: 12 after adjustments

Variable	Coefficient	Std. Error	t-Statistic	Prob.
C(1)	-0.056455	0.036509	-1.546334	0.1564
DLOG(PROD)	1.070593	0.547632	1.954951	0.0823
DLOG(EXPORT)	0.681256	0.237933	2.863228	0.0187
R-squared	0.710394	Mean dependent var		0.074636
Adjusted R-squared	0.646037	S.D. dependent var		0.116478
S.E. of regression	0.069298	Akaike info criterion		-2.288470
Sum squared resid	0.043220	Schwarz criterion		-2.167244
Log likelihood	16.73082	Hannan-Quinn criter.		-2.333353
Durbin-Watson stat	1.410192			

Sursa: *estimările EXPERT GRUP.*

Notă: DLOG – diferența de logaritmi (diferența de logaritmi este aproximativ egală cu ritmul de creștere).

Regresia pentru venituri bugetare. Rezultatele estimării.

Dependent Variable: DLOG(VB)

Method: Least Squares

Date: 08/29/14 Time: 11:57

Sample (adjusted): 2001 2012

Included observations: 12 after adjustments

Variable	Coefficient	Std. Error	t-Statistic	Prob.
C(1)	0.039949	0.063803	0.626136	0.5487
DLOG(VSP)	0.461438	0.116040	3.976549	0.0041
D2001	0.103157	0.046825	2.203023	0.0587
D2002	-0.111859	0.043006	-2.600989	0.0316
R-squared	0.735425	Mean dependent var		0.066413
Adjusted R-squared	0.636210	S.D. dependent var		0.067869
S.E. of regression	0.040935	Akaike info criterion		-3.292460
Sum squared resid	0.013405	Schwarz criterion		-3.130825
Log likelihood	23.75476	Hannan-Quinn criter.		-3.352303
Durbin-Watson stat	1.979069			

Sursa: *estimările EXPERT GRUP.*

Notă: DLOG – diferența de logaritmi (diferența de logaritmi este aproximativ egală cu ritmul de creștere).

D – variabilă dummy se include în regresii pentru a elimina oscilațiile extreme ale indicatorului analizat.

Anexa 6. **RELAȚIA DINTRE SECTORUL PRIVAT ȘI COMPONENTA DE SĂNĂTATE A DIMENSIUNII DEZVOLTĂRII UMANE**

Regresia pentru salariile bugetare. Rezultatele estimării.

Dependent Variable: DLOG(SALB)

Method: Least Squares

Date: 06/05/14 Time: 14:52

Sample (adjusted): 2001 2013

Included observations: 13 after adjustments

Variable	Coefficient	Std. Error	t-Statistic	Prob.
C(1)	0.601246	0.098445	6.107452	0.0003
DLOG(CB)	1.051691	0.306726	3.428768	0.0090
D2001	-0.312680	0.068892	-4.538662	0.0019
D2006	-0.127902	0.059167	-2.161722	0.0626
D2009	-0.169727	0.056385	-3.010126	0.0168
R-squared	0.818088	Mean dependent var		0.104300
Adjusted R-squared	0.727132	S.D. dependent var		0.101950
S.E. of regression	0.053255	Akaike info criterion		-2.743713
Sum squared resid	0.022689	Schwarz criterion		-2.526424
Log likelihood	22.83413	Hannan-Quinn criter.		-2.788375
Durbin-Watson stat	2.073081			

Sursa: estimările EXPERT GRUP.

Notă: DLOG – diferența de logaritmi (diferența de logaritmi este aproximativ egală cu ritmul de creștere).

D – variabilă dummy se include în regresii pentru a elimina oscilațiile extreme ale indicatorului analizat.

Regresia pentru rata prevalenței generale. Rezultatele estimării.

Dependent Variable: PREV/100

Method: Least Squares

Date: 08/30/14 Time: 09:30

Sample (adjusted): 2001 2012

Included observations: 12 after adjustments

Variable	Coefficient	Std. Error	t-Statistic	Prob.
C(1)	0.742104	0.013510	54.93157	0.0000
DLOG(VSP)	-0.305354	0.071809	-4.252309	0.0021
DLOG(CPS)	-0.344063	0.085638	-4.017632	0.0030
R-squared	0.756001	Mean dependent var		0.685169
Adjusted R-squared	0.701779	S.D. dependent var		0.049462
S.E. of regression	0.027011	Akaike info criterion		-4.172822
Sum squared resid	0.006566	Schwarz criterion		-4.051596
Log likelihood	28.03693	Hannan-Quinn criter.		-4.217705
Durbin-Watson stat	2.059800			

Sursa: estimările EXPERT GRUP.

Notă: DLOG – diferența de logaritmi (diferența de logaritmi este aproximativ egală cu ritmul de creștere).

Anexa 7. **RELAȚIA DINTRE SECTORUL PRIVAT ȘI COMPONENTA DE EDUCAȚIE A DIMENSIUNII DEZVOLTĂRII UMANE**

Regresia pentru numărul de studenți și elevi încadrați în educația secundară profesională, medie de specialitate și cea superioară. Rezultatele estimării.

Dependent Variable: DLOG(*STUDENT*)

Method: Least Squares

Date: 08/30/14 Time: 10:17

Sample (adjusted): 2002 2012

Included observations: 11 after adjustments

Variable	Coefficient	Std. Error	t-Statistic	Prob.
C(1)	0.044645	0.032970	1.354110	0.2178
DLOG(<i>REM per capita</i>)	0.163095	0.054044	3.017821	0.0194
DLOG(<i>SALN(-1)</i>)	0.365207	0.147368	2.478197	0.0423
D2005	-0.089446	0.033199	-2.694236	0.0309
R-squared	0.806374	Mean dependent var		0.009928
Adjusted R-squared	0.723391	S.D. dependent var		0.058803
S.E. of regression	0.030927	Akaike info criterion		-3.839095
Sum squared resid	0.006695	Schwarz criterion		-3.694406
Log likelihood	25.11502	Hannan-Quinn criter.		-3.930301
Durbin-Watson stat	2.157453			

Sursa: *estimările EXPERT GRUP.*

Notă: DLOG – diferența de logaritmi (diferența de logaritmi este aproximativ egală cu ritmul de creștere).

D – variabilă dummy se include în regresii pentru a elimina oscilațiile extreme ale indicatorului analizat.

Dependent Variable: DLOG(*PROD*)

Method: Least Squares

Date: 06/02/14 Time: 17:35

Sample (adjusted): 2003 2013

Included observations: 11 after adjustments

Variable	Coefficient	Std. Error	t-Statistic	Prob.
C(1)	0.249691	0.102211	2.442906	0.0503
<i>PREV/100</i>	-0.367731	0.138709	-2.651102	0.0380
DLOG(<i>ABSOLV_u(-2)</i>)	0.409415	0.146701	2.790817	0.0315
DLOG(<i>ABSOLV_s(-2)</i>)	0.645679	0.125960	5.126069	0.0022
D2009	0.081738	0.023972	3.409675	0.0143
R-squared	0.911779	Mean dependent var		0.060385
Adjusted R-squared	0.852965	S.D. dependent var		0.045282
S.E. of regression	0.017364	Akaike info criterion		-4.965937
Sum squared resid	0.001809	Schwarz criterion		-4.785075
Log likelihood	32.31265	Hannan-Quinn criter.		-5.079945
Durbin-Watson stat	2.051419			

Sursa: *estimările EXPERT GRUP.*

Notă: DLOG – diferența de logaritmi (diferența de logaritmi este aproximativ egală cu ritmul de creștere).

D – variabilă dummy se include în regresii pentru a elimina oscilațiile extreme ale indicatorului analizat.

*Empowered lives.
Resilient nations.*

Programul Națiunilor Unite pentru Dezvoltare

str. 31 august 1989, 131

MD-2012, Chișinău,

Republica Moldova

www.md.undp.org